

Agrár- és Vidékfejlesztési Operatív Program

2004-2006

Magyar Köztársaság

Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Minisztérium
1055 Budapest, Kossuth Lajos tér 11.

2006 február 20.

TARTALOMJEGYZÉK

Bevezetés.....	5
0.1. Általános jellemzők: az Operatív Program kialakításának keretei és vezetői összefoglaló.....	5
0.2. Az AVOP ex-ante értékelése	7
0.3. Partnerségi egyeztetés	9
I. Mezőgazdaság, élelmiszer-feldolgozás, vidék: áttekintés	14
I.1. A mezőgazdaság és az élelmiszer-feldolgozás szerepe a nemzetgazdaságban és a vidék sajátosságai	14
I.1.1. A mezőgazdaság és az élelmiszer-feldolgozás nemzetgazdasági szerepe	14
I.1.2. A mezőgazdasági termelés fő jellemzői.....	16
I.1.3. A gazdálkodás szerkezete.....	25
I.1.4. A mezőgazdasági munkaerő és a beruházások	28
I.1.5. Magyar adatok: KSH megfelelő kiadványai.....	35
I.1.6. Az élelmiszer-feldolgozás helyzete.....	37
I.1.7. A vidéki térségek jellemzői.....	38
I.2. A környezet állapotának sajátosságai.....	41
I.2.1. Általános összefüggések	41
I.2.2. Talaj.....	45
I.2.2.1. Erózió.....	45
I.2.2.2. Talajtömörödés	47
I.2.2.3. Talajsavanyodás	49
I.2.3. Víz.....	49
I.2.3.1. Árvizek.....	50
I.2.3.2. Belvizek	50
I.2.3.3. Aszály	51
I.2.3.4. Felszíni és felszín alatti vizek minősége.....	51
I.2.4. Biodiverzitás.....	53
I.2.4.1. Biodiverzitás és mezőgazdaság	53
I.2.4.2. Natura 2000.....	55
I.2.5. Táj.....	56
I.2.6. Levegő.....	57
I.2.7. Az erdőgazdálkodás helyzete	57
I.3. Regionális különbségek és esélyegyenlőtlenségek	58
I.3.1. Regionális különbségek.....	58
I.3.2. Esélyegyenlőség	60
I.4. A korábbi hazai programok és az Előcsatlakozási Alapok tapasztalatai.....	60
I.4.1. Phare intézményfejlesztési programok	60
I.4.2. SAPARD program.....	63
II. Az agrár és vidékfejlesztés célkitűzései, stratégiája és prioritásai	67
II.1. A SWOT analízis összegző értékelése.....	67
II.2. A fejlesztés szakterületi céljai	74
II.3. A stratégia és prioritásai	80
II.4. A program központi stratégiai céljai	83
III. A prioritások és az intézkedések rövid leírása	84

III.1. Prioritás: A versenyképes alapanyag-termelés megalapozása a mezőgazdaságban	84
III.1.1. Intézkedés: A mezőgazdasági beruházások támogatása.....	87
III.1.2. Intézkedés: A halászati ágazat strukturális támogatása.....	93
III.1.3. Intézkedés: Fiatal gazdálkodók induló támogatása.....	94
III.1.4. Intézkedés: Szakmai továbbképzés és átképzés támogatása	95
III.1.5. Intézkedés: A mezőgazdasági termékek feldolgozásának és értékesítésének fejlesztése.....	99
III.2. Prioritás: Vidéki térségek fejlesztése	105
III.2.1. Intézkedés: A vidéki jövedelemszerzési lehetőségek bővítése	109
III.2.2. Intézkedés: Mezőgazdasághoz kötődő infrastruktúra fejlesztése.....	113
III.2.3. Intézkedés: Falufejlesztés és -megújítás a vidék tárgyi és szellemi örökségének védelme és megőrzése.....	117
III.2.4. Intézkedés: LEADER +	119
III.3. Technikai Segítségnyújtás	124
III.4. Az Operatív Program intézkedéseinek regionális hatásai.....	126
IV. A stratégia koherenciája és konzisztenciája.....	133
IV.1. Külső koherencia	133
IV.1.1. Kapcsolat a hazai szakmapolitikai stratégiákkal és dokumentumokkal	133
IV.1.2. Kapcsolat a közösségi politikákkal és prioritásokkal	135
IV.1.2.1. A Közös Agrárpolitika (KAP)	135
IV.1.2.2. Fenntartható fejlődés.....	136
IV.1.2.3. Közös Halászati Politika	137
IV.1.2.4. Foglalkoztatás	137
IV.1.2.5. Esélyegyenlőség.....	138
IV.1.3. A közös politikák érvényesülése a végrehajtásban	138
IV.1.3.1. Versenypolitika	138
IV.1.3.2. Közbeszerzés.....	140
IV.1.3.3. Környezetvédelem	140
IV.1.3.4. Esélyegyenlőség.....	140
IV.2. A stratégia koherenciája és konzisztenciája	141
IV.2.1. Kapcsolat a Közösségi Támogatási Kerettel.....	141
IV.2.2. Az AVOP kapcsolódása a Közösségi Támogatási Keret más operatív programjaihoz.....	141
V. Indikatív pénzügyi terv.....	144
VI. A megvalósításra vonatkozó rendelkezések	147
VI.1. A végrehajtás intézményrendszere	147
VI.1.1. Irányító Hatóság (Managing Authority).....	147
VI.1.2. Program végrehajtás (menedzsment)	149
VI.1.2.1. Menedzsment Bizottság	149
VI.1.2.2. Közreműködő Szervezet	150
VI.1.2.3. Döntés -előkészítő Bizottságok (DEB).....	152
VI.1.2.4. Tájékoztatás és nyilvánosság	153
VI.1.2.5. Adatgyűjtés és az elektronikus adatsere.....	153
VI.1.3. Éves és végső jelentés készítése.....	154

VI.2. Monitoring	155
VI.2.1. Operatív Program Monitoring Bizottság.....	155
VI.2.2. A mutatószámrendszerrel kapcsolatos rendelkezések	156
VI.3. Értékelés.....	158
VI.4. Az Operatív Programok közötti koordináció.....	158
VI.5. Pénzügyi irányítás.....	159
VI.5.1. A Kifizető Hatóság és a pénzügyi folyamatok.....	159
VI.5.1.1. A Kifizető Hatóság.....	159
VI.5.2. A pénzügyi irányítás és ellenőrzés szabályai	162
VI.5.3. Jogi háttér	163
VII. Mellékletek:	164
VII.1. A kiemelt fontosságú szakágazatok (élelmiszer-feldolgozás) piaci lehetőségei és fejlesztési irányai	164
VII.2. Pénzügyi ellenőrzés	170

BEVEZETÉS

0.1. Általános jellemzők: az Operatív Program kialakításának keretei és vezetői összefoglaló

A Strukturális Alapok felhasználásának általános szabályait meghatározó 1260/1999/EK Tanácsi Rendelet¹ értelmében az 1. Célkitűzés hatálya alá tartozó régiókban és országokban, azaz azokban a lemaradó régiókban, ahol az egy főre jutó GDP nem éri el a közösségi átlag 75%-át, az EU által meghatározott tervezési időszakra vonatkozóan a tagállamnak stratégia dokumentumot, Nemzeti Fejlesztési Tervet (NFT) kell készítenie. A magyar kormánnyal a Nemzeti Fejlesztési Tervről folytatott tárgyalások alapján az Európai Bizottság elkészíti a Közösségi Támogatási Keretet (KTK). A KTK jelenti a pénzügyi támogatás jogi keretét és magába foglalja az EU és a tagállam pénzügyi kötelezettségvállalásait az adott EU költségvetési időszakban a tagállam számára indított fejlesztési programokra vonatkozóan.

A Magyarország által beadott programozási dokumentumokról folytatott, 2003 végére lezárult tárgyalások alapján a 2004-2006 időszakban a Magyarország számára létrehozott Közösségi Támogatási Keret öt operatív programon keresztül valósul meg.

Ezek egyike az *Agrár- és Vidékfejlesztési Operatív Program* (AVOP), amely a többi operatív programmal együtt biztosítja a stratégiai célkitűzések megvalósítását. Az AVOP a mezőgazdaság és a vidéki térségek helyzetének elemzését, a célokat és fejlesztési irányokat meghatározó stratégiát, valamint az intézkedések céljának és tartalmának rövid összegzését foglalja magába. Az intézkedések tartalmi és végrehajtással kapcsolatos részleteit a Program-kiegészítő Dokumentum tartalmazza.

– *A Közösségi Támogatási Keret direktíváihoz és prioritásaihoz való kapcsolódás.*

A fenntarthatóbb és versenyképesebb agrárgazdaság (beleértve a mezőgazdaságot, halászatot és élelmiszer-feldolgozást), valamint a vidéki térségek jövedelemszint-növelésén és a munkalehetőségek bővítésén alapuló integrált fejlesztésének támogatása révén az Agrár- és Vidékfejlesztési Operatív Program hozzájárul a Közösségi Támogatási Keret stratégiai célkitűzéseinek megvalósításához.

Az AVOP kapcsolódik a Magyarország gazdasági versenyképességének növelése specifikus célhoz, amely főleg a Közösségi Támogatási Keret első prioritásán

¹ Az Európai Közösségek Hivatalos Lapja L 161, 26.6.1999, 1. old.

keresztül valósítandó meg. A növekvő versenyképesség a vidéki térségek gazdasági potenciáljának erősödésén is alapszik: ezért a vidéki térségek integrált fejlesztése beépül ebbe a prioritásba, ugyanakkor a KTK másik specifikus céljához, a kiegyensúlyozottabb regionális fejlődéshez is jelentősen hozzájárul. Számos, az AVOP által támogatott tevékenység hozzájárul a KTK két másik specifikus céljának, a humán erőforrások jobb kihasználása, valamint az infrastruktúra javítása és a környezet védelme megvalósításához.

- *Az AVOP céljai és prioritásai*

Az Operatív Program specifikus céljai a következők:

- A mezőgazdasági termelés és élelmiszer-feldolgozás versenyképességének javítása;
- A vidék felzárkóztatásának elősegítése.

A fent említett célokat a következő prioritások fejezik ki:

1. Prioritás: A versenyképes alapanyag-termelés megalapozása a mezőgazdaságban:

A prioritás intézkedései a halászatot is magába foglaló mezőgazdasági termelés versenyképességét kívánják növelni a termelési költségeket csökkentő, a termékek hozzáadott értékét és minőségét növelő, a környezet védelmét, a higiéniai és állat-elhelyezési feltételeket javító beruházások támogatásán keresztül. A prioritás ösztönzi a fiatal gazdák vállalkozás-indítását, támogatja a gazdaságok gazdasági életképességének növelését, a mezőgazdasági tevékenységekkel foglalkozók számára megfelelő szakismeretek megszerzését, célzott tanfolyamokon való részvételét, a bővülő piacok által támasztott követelményekhez való alkalmazkodást és környezetbarátabb gazdaságirányítás kialakítását.

2. Prioritás – Az élelmiszer-feldolgozás modernizálása:

A prioritás támogatja az élelmiszer-feldolgozó ipar fejlesztését a technológia, a kapcsolódó logisztikai, tároló- és raktárkapacitások, valamint az informatikai háttér modernizálása révén. A beruházások elsődlegesen a fogyasztók egészségének védelmét, az élelmiszerbiztonságot, a termékek minőségének javítását, a környezet védelmét (hulladék- és melléktermék-kezelés), valamint az értékesítési csatornához való nagyobb alkalmazkodást szolgálják.

3. Prioritás – Vidéki térséges fejlesztése:

Ez a prioritás a vidéki térségek legfőbb strukturális gyengeségeinek, mint az infrastruktúra elmaradottságának és a vidéki települések mezőgazdasági termeléstől való nagyfokú függésének felszámolását célozza. Három specifikus célt tartalmaz: a vidéki gazdasági potenciál fejlesztése, a foglalkoztatás javítása; a vidéki környezet vonzóbbá tétele; kísérleti, integrált kistérségi programok (LEADER+ megközelítés) kidolgozása és megvalósítása. Ezeket a célokat a mezőgazdasági tevékenységek diverzifikációja, valamint a vidéki jövedelemszerző tevékenységek fejlesztése, mint a falusi turizmus (beleértve az „on-farm” turizmust), a kézműipar és a minőségi termékek értékesítése, révén kívánja elérni. A prioritás támogatja vidéki lakosság életminőségének és –körülményeinek javítását a megfelelő vidéki infrastruktúra fejlesztésével, az élettér vonzóbbá tételével, a vidéki közösségek erősítésével, valamint a természeti és kulturális örökség megőrzésével és állapotának javításával.

Technikai segítségnyújtás:

A prioritás a program végrehajtását segíti elő, és hozzájárul céljainak eléréséhez.

A 2004-2006 időszakban az Agrár- és Vidékfejlesztési Operatív Programhoz az EU 317,2 millió euró pénzügyi hozzájárulást irányoz elő. Ez az összeg magába foglalja az EMOGA Orientációs Szekciójából folyósított 312,8 millió eurót és a HOPE 4,4 millió eurós hozzájárulását.

A Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Minisztérium Strukturális Alapok Főosztálya látja el az AVOP Irányító Hatóság feladatait.

0.2. Az AVOP ex-ante értékelése

Az AVOP és a Program-kiegészítő Dokumentum ex-ante értékelését a Rotterdami székhelyű, holland ECORYS-NEI cég (fővállalkozó) vezetésével és a budapesti Nemzetközi Bankárképző Központ segítségnyújtásával értékelési szakemberekből álló független értékelőcsoport végezte el. Az értékelésre 2003 áprilisa és decembere között került sor a Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Minisztérium megbízása alapján.

Az ex-ante értékelésre vonatkozó szerződést a felek 2003. március 31-jén írták alá. Az AVOP kidolgozása már jelentősen előrehaladott állapotban volt, amikor az ex-ante értékelőcsoport hivatalosan munkához látott. Az értékelők szorososan együttműködtek a Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Minisztériummal és háttérintézményeivel: a VÁTI Magyar Regionális Fejlesztési és Urbanisztikai Kht.-val és az Agrárgazdasági Kutató és Informatikai Intézettel (AKII).

Az értékelés az AVOP és a Program-kiegészítő Dokumentum teljes körű értékeléséből és, ezzel párhuzamosan, az értékelőcsoport által az FVM, a VÁTI és az AKII szakértőinek nyújtott technikai segítségnyújtásból állt. Az ex-ante értékelés elsődleges céljai a következők voltak: (i) annak megállapítása, hogy vajon az Operatív Program alkalmas eszköz-e a mezőgazdaság és a vidékfejlesztés előtt álló kihívások kezelésére; (ii) annak felmérése, hogy az Operatív Program rendelkezik-e jól körülhatárolt, tárgyhoz tartozó és megvalósítható stratégiai pontokkal, prioritásokkal és célokkal; valamint (iii) segítségnyújtás a magyar hatóságoknak az Európai Bizottsággal folytatott tárgyalások keretében az AVOP elfogadásának tekintetében.

Különböző időszakokban az ex-ante értékelőcsoport különböző javaslatokat és ajánlásokat tett a program szerkezetének és tartalmának javítása érdekében. Ebből a célból az FVM, a VÁTI és az AKII szakértőivel különböző megbeszéléseket, ún. brainstorming-okat tartottak. Az értékelőcsoport az FVM és a PMO felé is jelentett, és kapcsolatokat alakított ki a többi Operatív Program értékelőcsoportjaival, valamint az NFT értékelőjével. Megbeszéléseket tartott a magyarországi EU Delegációval és a Európai Bizottsággal Brüsszelben (DG AGRI). Az értékelés időszakában az általános megközelítés intenzívnek és interaktívnek volt mondható.

Az értékelő tevékenységek a következőket foglalták magukba: (i) az értékelők javaslatokat tettek a jelenlegi helyzet értékelésének szerkezeti átdolgozására, amely számos szempontból kibővítésre és javításra szorult. Ez a munka kapcsolatban állt a stratégia

ésszerűségének és általános összhangjának felméréseivel; (ii) az értékelők interaktív egyeztetéseket folytattak, amelyek a SWOT analízis teljes átdolgozását eredményezték; hasonló megbeszéléseket tartottak a megfelelő probléma- és célfa kidolgozása érdekében; (iii) az értékelők áttekintették az indikátorokat az AVOP-ban és, részleteiben a Program-kiegészítő Dokumentumban is, és számos javaslatot fogalmaztak meg a kidolgozás és javítás során; (iv) az értékelők észrevételeket tettek az alkalmazott gazdaságpolitika indoklásával kapcsolatban, beleértve a költségvetési rendelkezéseket, figyelembe véve a forráselosztással kapcsolatban végrehajtott módosításokat, valamint a társfinanszírozású és kizárólagosan nemzeti finanszírozású intézkedések kérdését; (v) az értékelők felmérték a végrehajtási és monitoring eljárások minőségét is; ezen kívül (vi) megjegyzéseket fűztek a foglalkoztatási stratégiához, az esélyegyenlőség témájához és a környezet állapotának elemzéséhez. Ezenfelül az értékelők értékelték az egész Program-kiegészítő Dokumentumot is mind önálló dokumentumként, mind pedig az AVOP-hoz való kapcsolódásának tükrében, amely magába foglalta a következtetések és lehetséges átfedések kiküszöbölésére vonatkozó ellenőrzést is.

A végső ex-ante jelentés előtt, mely az Operatív Program mellékletét képezi, egy helyzetfelmérő jelentés és négy technikai jelentés (1., 1.bis, 2. és 3.) született.

Általános következtetések

Az ex-ante értékelőcsoport arra a következtetésre jutott, hogy az AVOP végső változata lényegesen jobb mint az Európai Bizottsághoz korábban benyújtott munkapéldány.

Az AVOP Irányító Hatóság és az értékelőcsoport közötti szoros együttműködésnek köszönhetően az értékelők legtöbb megállapítása visszatükröződik az Operatív Program szövegében. Ez főként a következő megállapításokra vonatkozik: (i) a halászat, a regionális jellemzők és a környezet helyzetelemzésének javítása; (ii) a program célkitűzései megalapozottabb indoklása érdekében jobb SWOT analízis, jobb probléma- és célfa-meghatározás; (iii) az AVOP és az NFT közötti szorosabb összhang megteremtése; (iv) az indikátorok keretének javítása a könnyebb monitoring és értékelés céljából; (v) a költségvetés elosztásának kiegyensúlyozottabbá tétele, valamint (vi) számos javítás a foglalkoztatás, az esélyegyenlőség és a környezet horizontális témák kidolgozásában.

Az értékelők szempontjából a 2004-2006-os időszakra vonatkozó AVOP-pal kapcsolatban a legfontosabb általános kérdés: Vajon az AVOP és a Program-kiegészítő Dokumentum a megfelelő témákat kezeli-e, megalapozott stratégiával, költségvetési intézkedésekkel és megfelelő végrehajtási mechanizmussal, figyelembe véve és megfelelően az érvényben lévő EU politikának és rendeleteknek? Ezzel kapcsolatban: Az AVOP és a Program-kiegészítő Dokumentum tartalma megfelelően alá van-e támasztva és meg van-e indokolva?

Mindkét kérdésre „igen” válasz adható, bár néhány téma még tisztázásra vár. Az értékelők azon a véleményen vannak, hogy a jelenlegi AVOP és Program-kiegészítő Dokumentum megfelelő alapot teremtenek a végrehajtáshoz. Részletesebben:

- *Stratégia, prioritások, intézkedések és költségvetés.* Az ex-ante értékelőcsoport általános megítélése szerint az AVOP a megfelelő témákat kezeli. A költségvetési szerkezet elfogadható, még akkor is, ha az indoklásból még mindig hiányzik a jövőkép. A stratégia az indoklással, valamint a prioritások és intézkedések kidolgozásával szintén elfogadható.

- *A célok mennyiségi kifejezése.* A foglalkoztatásra vonatkozó célszámok valószínűleg túl optimisták, figyelembe véve az idő rövidségét és az agrárgazdaság hatékonysága javításának központba helyezését. A mennyiségben való kifejezés módszere és forrása még mindig nem jelenik meg sem az AVOP-ban, sem a Program-kiegészítő Dokumentumban. Az indikátorok összetétele most már megfelelőnek mondható, de néhány hiba még mindig javításra szorul.
- *Végrehajtás.* A program végrehajtására vonatkozó lépések „papíron” megfelelőnek tűnnek, de még mindig szükség van igazításokra, ezért az értékelők nem készítették „végső” értékelést: a program elfogadását követő hónapokban monitoringozni kell az előrehaladást.
- *Horizontális témák.* A horizontális témákkal kapcsolatban a következő megállapításokat tették. Az AVOP esélyegyenlőségre gyakorolt hatása nem mérhető, mert a kiinduló értékek hiányoznak. A nők helyzetére (foglalkoztatás) vonatkozóan léteznek adatok, ezeket szükséges beilleszteni. Nem állnak rendelkezésre azonban megbízható adatok a roma népességre vonatkozóan, ami felvet néhány kérdést az e csoportra irányuló politika hatékonyságát illetően. Ami a környezetet és a foglalkoztatást illeti, a programban található elemzést és tevékenységeket az értékelők összességében megfelelőnek ítélik.

Az ex-ante értékelők részletes következtetéseit és javaslatait az AVOP-hoz csatolt teljes szövegű ex-ante értékelő jelentés tartalmazza.

0.3. Partnerségi egyeztetés

A Strukturális Alapokról szóló szabályozás (a Tanács 1260/1999 EK Rendeletének 8. cikke) hangsúlyozza a partnerség szükségességét a Strukturális Alapokból finanszírozott programok előkészítése, benyújtás előtti véglegesítése, végrehajtása, finanszírozása és értékelése során. Az FVM az NFT részét képező agrár- és vidékfejlesztési stratégia elkészítésébe, a partnerség elve alapján társadalmi partnereit széles körben bevonta. Az Agrár- és Vidékfejlesztési Operatív Programot a tárca – a Kormány 2002. október 22.-i ülésén született döntése alapján – társadalmi vitára bocsátotta, az AVOP és a társadalmi vitát kezdeményező felhívás az FVM honlapján is hozzáférhető volt. Az FVM a társadalmi egyeztetések keretében beérkezett véleményeket összesítette és kiértékelte, az észrevételeket fórumok keretében vitatták meg. A fórumokon az NFT, illetve az AVOP készítésében közreműködő szakértők is részt vettek.

A társadalmi egyeztetés, a tájékoztatás, a véleményezés igénye és kölcsönössége jellemző volt a programozási folyamat valamennyi szakaszára. Az EU szabályainak megfelelően társadalmi véleménykérés előzte meg az NFT és az AVOP célrendszerét, tartalmát megalapozó helyzetfeltárást. A helyzetértékelésbe a tudományos, a szakmai- és a különféle civilszervezetek véleményei, javaslatai egyaránt beépültek. A véleményezés központi (minisztériumi) kérésre decentralizáltan, a régiók és a megyék szintjén történt, és az észrevételek központi összegzésével, minősítésével, illetve az elfogadott észrevételek dokumentumokba való beépítésével zárult. A folyamatban természetesen részt vettek az ágazati szakszervezetek és a mezőgazdasági termelők különféle érdekképviselői is.

A realitásnak ítélt helyzetfeltárást követően lehetőség nyílt az előnyöket és hátrányokat összegző, valamint a lehetőségeket és a veszélyeket felvázoló SWOT analízis véleményezésére, a fejlesztési célok, a kitörési pontok széleskörű szakmai-társadalmi egyetértésen nyugvó kijelölésére. Az NFT agrárstratégiáját, valamint az AVOP mindhárom

prioritást tartalmazó tervezetének miniszteri elfogadását ugyancsak társadalmi-szakmai vita előzte meg.

A megbeszélések résztvevőinek általános elvárása volt, hogy az AVOP járuljon hozzá az agrárágazat felzárkózásához és a vidéki térségek fejlődéséhez. Becslésük szerint a pénzügyi és időbeli korlátoknak köszönhetően ezeknek az elvárásoknak még a SAPARD és a Vidékfejlesztési terv forrásaival együtt sem fog tudni teljes mértékben megfelelni, ezért jelentős mértékű plusz állami támogatásra lesz szükség. A gazdasági számítások szerint mintegy 1000 milliárd forintnyi tőkeinjekcióra van szükség az elmúlt tíz év alatt felhalmozódott tőkehiány felszámolásához

Az érintett partnerekkel folytatott konzultációk legfőbb eredményei **a következőképpen foglalhatók össze:**

Tekintettel a résztvevő szervezetek nagy számára, amelyek jól tükrözték a program prioritásait, a szociális és gazdasági partnerekkel folytatott egyeztetések négy szekcióban zajlottak. A partnerek között megtalálhatók voltak a mezőgazdasági és élelmiszeripari szakmai szervezetek, más ágazati testületek, a mikro-régiók, valamint a Vidék Parlamentje ernyőszervezet képviselői. Általános elvárásként fogalmazódott meg a program összeállítói felé, hogy az AVOP tartalmazzon több célt, és legyen átfogóbb. A magyar kormány és az EU között Koppenhágában megkötött pénzügyi megállapodás korlátai, valamint a 1257/1999 Tanácsi Rendeletben ajánlott intézkedési kör miatt nem lehetett az AVOP körét bővíteni. Az eredeti szövegtervezethez képest, részben a partnerek véleményének következtében, emelkedett a társfinanszírozott intézkedések száma, a harmadik, vidékfejlesztési prioritás aránya, valamint a melioráció és az öntözés szerepe. A vonatkozó jogszabályi tilalom miatt néhány kérést nem lehetett teljesíteni, ilyen az erdősítés támogatása állami erdőkben, vagy az iskolarendszerbe tartozó tanfolyamok finanszírozása. Az egyeztetéseken kiderült, hogy az EU-val kapcsolatos kérdésekben, beleértve a az agrár- és vidékfejlesztési politika összefüggéseit, a szakmai- és civilszervezetek, valamint a lakosság tájékozottsága még nem megfelelő. Ezért a Minisztérium intenzív kampányt indít az agrár- és vidékfejlesztési politika, különösen az AVOP megismertetésére a társadalom széles köreibben.

A Környezetvédelmi Minisztérium részt vett az AVOP összeállításában, a környezetvédelem helyzetének leírása és a SWOT analízis témájában egy munkacsoport felállítására került sor az FVM és a Környezetvédelmi Minisztérium képviselőinek részvételével, mind a természet-, mind a környezetvédelmi részlegekből.

Az Operatív Program társadalmi vitájában az alábbi szervezetek vettek részt:

Mezőgazdasági Szervezetek

1. Agrár Munkaadói Szövetség
2. AGRYA Országos Szövetség
3. Agrárokttatási és Kutatási Dolgozók Szervezete (AOKDSZ)
4. Állategészségügyi és Élelmiszerellátó Dolgozók Szakszervezete
5. Dísnövény Szövetség és Terméktanács
6. FAGOSZ Fagazdasági Országos Szakmai Szövetség
7. Földtulajdonosok Országos Érdekvédelmi Egyesülete
8. Hangya Együtműködés
9. Hegyközségek Nemzeti Tanácsa
10. Kertészek és Kertbarátok Országos Szövetsége
11. Magán Erdőtulajdonosok és Gazdálkodók Országos Szövetsége
12. Magyar Agrárkamara
13. Magyar Gazdakörök és Gazdaszövetkezetek Szövetsége
14. Magyar Mező-és Erdőgazdasági Érdekképviselői Tanács (MÁÉT)
15. Magyar Parasztszövetség
16. Mezőgazdasági Erdészeti és Vízgazdálkodási Dolgozók Országos Szövetsége (MEDOSZ)
17. Mezőgazdasági Gazdasági Társaságok Szövetsége
18. Mezőgazdasági Szövetkezők és Termelők Országos Szövetsége (MOSZ)
19. Országos Erdészeti Egyesület
20. Országos Gazdaszövetség
21. Haltermelők Országos Szövetsége

Élelmiszeripari Szervezetek

1. Élelmezésipari Dolgozók Szakszervezeteinek Szövetsége
2. Élelmiszerfeldolgozók Országos Szövetsége
3. Magyar Kereskedelmi és Iparkamara

Vidékfejlesztés terén tevékeny szervezetek

1. Falusi Turizmus Országos Szövetsége
2. Magyar Faluszövetség
3. Magyar Kereskedelmi és Iparkamara – Kézműves Tagozat
4. Magyar Természetvédők Szövetsége
5. Országos Környezetvédelmi Tanács
6. Vidék Parlamentje

Kisebbségi szervezetek

1. Nemzeti és Etnikai Kisebbségi Hivatal
2. Országos Romaügyi Tanács
3. Országos Cigányönkormányzat
4. Országos Fogyatékosügyi Tanács

Zöld szervezetek

1. WWF Magyarország
2. Biokontroll Hungária
3. Biokultúra Egyesület
4. Vízgazdálkodási Társulatok Országos Szövetsége
5. Város és Faluvédők Szövetsége

Nők érdekeit képviselő szervezetek

1. Nőképviselői Tanács
2. Vidéki Nők Szövetsége

Egyéb

1. Magyar Kis-és Középvállalkozók Polgári Egylete
2. Regionális Fejlesztési Tanácsok:

Területfejlesztési tanács	Munkaszervezet
1. Dél-Alföldi Regionális Fejlesztési Tanács	DARFT Regionális Fejlesztési Ügynökség Kht.
2. Észak-Alföldi Regionális Fejlesztési Tanács	Észak-Alföldi Regionális Fejlesztési Ügynökség Kht.
3. Észak-Magyarországi Regionális Fejlesztési Tanács	Észak-Magyarországi Regionális Fejlesztési Ügynökség Kht.
4. Dél-Dunántúli Regionális Fejlesztési Tanács	Dél-Dunántúli Regionális Fejlesztési Ügynökség
5. Közép-Dunántúli Regionális Fejlesztési Tanács	Közép-Dunántúli Regionális Fejlesztési Ügynökség Kht.
6. Közép-Magyarországi Regionális Fejlesztési Tanács	Közép-Magyarországi Regionális Fejlesztési és Szolgáltató Kht.
7. Nyugat-Dunántúli Regionális Fejlesztési Tanács	Nyugat-Dunántúli Regionális Fejlesztési Ügynökség Kht.

Az előbb felsorolt 38 szervezetet négy kategóriába lehet sorolni:

- valamennyi, az agrárgazdaságban tevékenykedő érdekképviselő és szakmai szervezet,
- civilszervezetek (kiemelten a Vidék Parlamentje, amely mintegy 500 tagszervezetével önálló fórumokat is szervezett),
- regionális szervezetek (regionális fejlesztési tanácsok, fejlesztési ügynökségek),
- kisebbségek érdekeit képviselő szervezetek

A szervezeteken kívül az AVOP-ról véleményt mondott a mezőgazdasági és földművelésügyi miniszter tanácsadó testülete, az Agrárgazdasági Tanács (AT) is.

Ez az utóbbi testület szakértők bevonásával, négy alkalommal értékelt, a közel 30 tagjától beérkezett véleményeket, amelyek alapján közös álláspontot alakított ki és azt a miniszternek megküldte.

A felvetéseket az AT, jellegük szerint az alábbi csoportokba sorolta (ez a csoportosítás a más fórumokra érkezett észrevételekre is helytálló):

- szorosan az NFT agrárstratégiájához, illetve az AVOP-hoz tartozó,
- az 1257/1999 EK Rendelet szerint a vidékfejlesztés kérdésköréhez kapcsolódó, de a kísérő intézkedésekre (például agrár-környezetvédelem) vonatkozó,
- az agrárgazdaság fontos problémáit érintették, de más Operatív Programok tárgykörébe tartoznak (például kutatás-fejlesztés).

A vélemények és észrevételek szerint a helyzetfeltárás érinti a mezőgazdaság- és a vidék azon fontos összefüggéseit, melyek a hatályos, a Strukturális Alapokra vonatkozó EU jogszabályokhoz kapcsolódnak. Konkrét megállapításai helytállóak, megalapozzák, illetve

kellően indokolják azt, hogy Magyarországon az 1257/1999 EK Rendelet szerint támogatható összes vidékfejlesztési intézkedést szükséges alkalmazni.

A célkitűzések illeszkednek, a KAP, a Strukturális Alapok, illetve kiemelten az EMOGA célkitűzéseire és szervesen kapcsolódnak az NFT-ben megfogalmazott nemzetgazdasági célokhoz is. A konkrét célrendszer összehangolja az AVOP-ot a kísérő intézkedések alkalmazására készülő programmal (az EMOGA Garancia Részleg intézkedéseire irányuló Nemzeti Vidékfejlesztési Tervvel) és az NFT más Operatív Programjaival is. Mindezek alapján a társadalmi egyeztetésben résztvevő szervezetek az AVOP tervezett intézkedéseit a nemzeti érdekekkel, az EU hatályos jogszabályaival összehangoltnak, szakmailag megalapozottnak tartották, az intézkedések megvalósítását támogatták.

A civilszervezetek rendkívül aktívak voltak, a közreműködésükkel szervezett fórumok hozzájárultak az NFT és az AVOP megismertetéséhez és társadalmi elfogadtatásához is. A viták résztvevői képet kaptak az EU csatlakozás követelményeiről, a támogatás igénybevételének feltételeiről, és a csatlakozás várható agrár- és vidékfejlesztési hatásairól. A civilszervezetek fontosnak tartják a vidékfejlesztési intézményrendszer, illetve a non-profit és civil szféra megerősítését még a csatlakozás előtt. A Vidék Parlamentje fórumain résztvevők, a kérdőíveket kitöltők, illetve az érintett országos civilszervezetek szükségesnek ítélték néhány kiemelt vidékfejlesztési célnak a tervezetben megfogalmazottnál sokkal hangsúlyosabb megjelenítését, és elsősorban a vidékfejlesztési források arányának növelését

- az ökológiai gazdálkodás,
- a közösségi gazdaságfejlesztés,
- a helyi hozzáadott érték támogatása,
- az informatika és szervezetfejlesztés,
- a női agrár vállalkozók támogatása terén.

Szintén a vidékfejlesztési témakörben javaslat hangozott el a civilszervezetek részéről, hogy az NFT stratégiájában külön fejezetként jelenjen meg egy olyan átfogó vidékpolitikai program, amely az AVOP-ot összeköti más operatív programokkal a vidékfejlesztést (is) célzó intézkedéseivel, pontosan megjelölve, hogy mely kérdés megoldásával, mely operatív program foglalkozik.

Az Agrárgazdasági Tanácsban és a civilfórumokon egyaránt hangsúlyozták, hogy az agrár- és vidékfejlesztés indokolt fejlesztési célkitűzései csak a célokhoz, illetve intézkedésekhez rendelt **jelentős pénzügyi forrásokkal (EU- és nemzeti támogatás) valósíthatók meg.**

A társadalmi egyeztetéseken azonban az is kiderült, hogy az EU-val kapcsolatos kérdésekben, az agrár- és a vidékfejlesztési politika összefüggéseiben még nem megfelelő a szakmai- és a civilszervezetek, de különösen a lakosság tájékozottsága. Az FVM ezért intenzív kampányt indít az agrárpolitika és a vidékfejlesztés, különösen pedig az AVOP széleskörű társadalmi megismertetésére.

A Minisztérium az összes beérkezett és elhangzott véleményt (érdekképviselői szervek, civilszervezetek, AT) táblázat formájában összegezte, és gondoskodott arról, hogy a tervezők a véleményeket megismerjék, illetve a program átdolgozásakor hasznosítsák azokat. Fontos megemlíteni, hogy a Program-kiegészítő Dokumentum kidolgozása során ugyanez a partnerségi eljárás valósul meg, így a partnerszervezeteknek további lehetőségük van a programról alkotott véleményük kifejtésére.

I. MEZŐGAZDASÁG, ÉLELMISZER-FELDOLGOZÁS, VIDÉK: ÁTTEKINTÉS

Az Operatív Programban használt „mezőgazdaság” kifejezés az 1992. január 1.-től érvényes ágazati besorolás szerint magában foglalja a mezőgazdaságot, az erdő- és vadgazdálkodást, továbbá a halászatot (A+B nemzetgazdasági ágak).

I.1. A mezőgazdaság és az élelmiszer-feldolgozás szerepe a nemzetgazdaságban és a vidék sajátosságai

I.1.1. A mezőgazdaság és az élelmiszer-feldolgozás nemzetgazdasági szerepe

A mezőgazdaság nemzetgazdaságon belüli súlya az elmúlt évtizedben Magyarországon is csökkent. Gazdasági szerepvesztése nemcsak a többi ágazathoz viszonyítva, hanem a ráfordítások és a teljesítmények abszolút értékében is bekövetkezett.

I.1. A mezőgazdaság szerepének néhány mutatója

Év	A mezőgazdaság				
	hozzájárulása		részesedése		
	a GDP-hez	az összes hozzáadott értékhez	a kivitelből (élelmiszeriparral együtt)	a beruházásokból	a foglalkoztatásból
1990	12,5	14,5	23,1*	8,7	14,2
1991	7,8	8,5	25,1*	4,3	11,9
1992	6,5	7,2	26,0	2,9	11,3
1993	5,8	6,6	23,4	3,1	9,1
1994	6,0	6,7	22,7	2,9	8,7
1995	5,9	6,8	23,6	2,9	8,0
1996	5,8	6,6	21,6	3,4	8,3
1997	5,2	5,9	15,5	3,6	7,9
1998	4,9	5,5	12,0	3,6	7,5
1999	4,2	4,8	9,2	3,4	7,1
2000	3,7	4,2	8,4	3,3	6,5
2001	..	4,3	7,5	3,0	6,3 ^{a)}

*Mezőgazdasági Statisztikai Zsebkönyv 1991., KSH

^{a)}A KSH által revideált, de publikálásra még nem került adat.

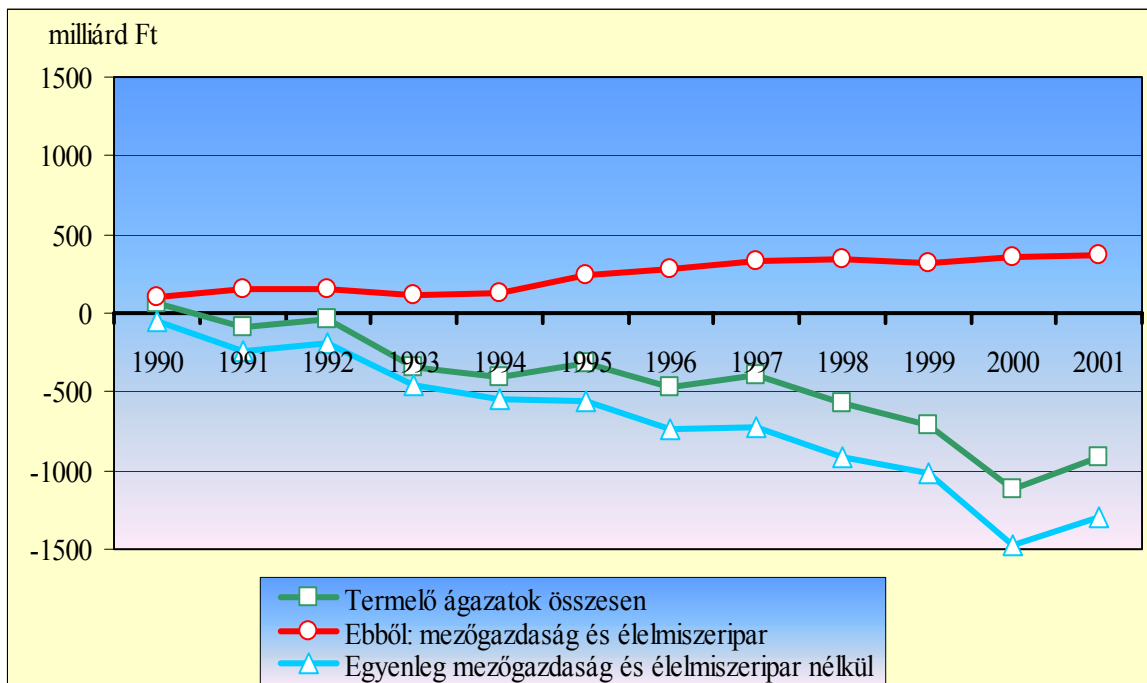
Forrás: Mezőgazdasági Statisztikai Évkönyv KSH 2001., és Magyarország Nemzeti Számlái KSH 1999., A munkaerő-felmérés idősorai 1992-2000., KSH, 2001.

A bruttó hazai termék (GDP) területi megoszlása 2000-ben KSH, 2002., Magyar Statisztikai Zsebkönyv 2001. KSH, 2002.

A bruttó hozzáadott értékhez a mezőgazdaság 2000-ben 4,2%-kal járult hozzá, 1990-ben 14,5%-kal. A bruttó hazai termékből (GDP) való részesedése 1990-2000 között 12,5%-ról 3,7%-ra esett vissza. Az ágazat nem tudta megőrizni kiemelkedően jó külkereskedelmi pozícióját sem. A mezőgazdaság az élelmiszeriparral együtt az összes kivitelből 1990-ben

23,1%-kal, 2000-ben 8%-kal, 2001-ben 7,5%-kal részesedett. A termelő ágazatok közül egyedülként az élelmiszerek külkereskedelmi forgalmának kiviteli többlete – az áruaplaptól függő ingadozásokkal – napjainkig fennmaradt. A mezőgazdaság külkereskedelmi egyenleg formálásában betöltött szerepe a kilencvenes évtized tendenciáit figyelembe véve igen jelentős.

I.2. A külkereskedelmi forgalom egyenlege (1990-2001)

Forrás: KSH Külkereskedelmi Évkönyvek, AKII adatbázison alapuló számítás

A mezőgazdasági beruházások aránya a kilencvenes évtized elején 8,7%, 2000-ben 3,3% volt. A mezőgazdaság foglalkoztatási részesedése 1990-2000 között – 1994-ig erőteljesen, majd mérsékeltebben – 14,2%-ról 6,5%-ra csökkent, 2001-ben 6,2% (239,4 ezer fő) volt. A 2000. évi Általános Mezőgazdasági Összeírás (ÁMÖ) szerint az összes népesség 20,3%-a, a munkavállalási korú népességnek 23,7%-a végez valamilyen (hobby, kiegészítő, megélhetési, vagy főfoglalkozás jellegű) mezőgazdasági tevékenységet. Az agrárágazat tehát túlnő, túlmutat a tevékenység elsődlegesen gazdasági keretein. Jelentős szerepet játszik a vidéki értékek megőrzésében, a vidék fejlesztésében, a vidéki társadalom formálásában, a vidéken élő nem mezőgazdasági foglalkozású népesség megélhetésében, a szociális problémák és a területi különbségek tompításában.

I.1.2. A mezőgazdasági termelés fő jellemzői

A mezőgazdasági termelés 2002. évi főbb jellemzőit az I.3. – I. 7. táblázatok tartalmazzák.

I.3. Földterület művelési ágak szerint

Megnevezés	Terület, ezer hektár	Megoszlás, %
Szántó	4516	48,5
Kert	99	1,1
Gyümölcsös	97	1,0
Szőlő	93	1,0
Gyep	1063	11,4
Mezőgazdasági terület	5867	63,1
Erdő	1772	19,0
Nádas	60	0,6
Halastó	33	0,4
Termőterület	7732	83,1
Művelés alól kivett terület	1571	16,9
Összesen	9303	100,0

Forrás: KSH

I.4. Főbb növények vetésterülete, termésmennyisége és termésátlaga 2002-ben

Megnevezés	Összes vetésterület, (ezer hektár)	Arány a mezőgazdasági területből (%)	Termésmennyiség (ezer tonna)	Átlagtermés (t/ha)
Gabonafélék	2975	50,7	11630	-
ebből: búza ^{a)}	1112	18,9	3896	3,51
kukorica	1238	21,2	6087	5,07
Dohány	5,4	0,1	11,3	2,01
Napraforgó	421	7,2	779	1,86
Burgonya	34	0,6	745	19,58
Lucerna	161	2,7	700	4,51
Zöldségfélék ^{b)}	114,6 ^{c)}	19,5	1850	-
Gyep	1063	18,1	-	-

Forrás: KSH; a) durumbúzával együtt, b)szántóföldi, c)betakarított terület

I.5. Szőlő- és gyümölcsstermelés 2002-ben*

Megnevezés	Terület, ezer hektár	Megosztlás. (%)	Termés- mennyiség (ezer tonna)	Átlagtermés (t/ha)
Összes szőlő	93	100,0	501	-
ebből termő	83	89,2	476	5,75
Összes gyümölcsös	97	100,0	699	-
ebből termő	76	78,3	631	-
ebből: Alma	35,8	47,1	527	14,04
Körte	1,9	0,2	13	4,46
Meggy	10,6	13,9	38	3,15
Szilva	5,9	7,8	49	5,76
Kajszi	4,9	6,4	7	1,25
Öszibarack	6,8	8,9	22	2,52

* Az adatok az I.3. táblázatban szereplő szőlő és gyümölcsös területek részletes hasznosítását, megosztását mutatják; a gyümölcsfélék egyedi adatainál a szórványgyümölcsösök területe és termésátlaga nem szerepel, termésük azonban az összterméshez hozzáadódik

Forrás: KSH

I.6. Állatállomány 2002-ben

Megnevezés	Állatlétszám (ezer db)	Állatsűrűség, (db/100hektár)
Szarvasmarha	770	13,1
ebből: tehén	362	6,2
Sertés	5082	86,6
ebből: anyakoca	381	6,5
Juh	1103	18,8
ebből: anyajuh	854	14,6
Tyúkfélék	32206	548,9
ebből: tojó		287,2

Forrás: KSH

I.7. Főbb állati termékek termelése és fogyasztása 2002

Megnevezés	Termelés		Egy főre jutó fogyasztás*	
	Mértékegység	Mennyiség	Mértékegység	Mennyiség
Vágómarha	ezer tonna	95	kg/fő	3,9
Vágósertés	ezer tonna	700	kg/fő	25,2
Vágójuh	ezer tonna	19	kg/fő	0,4
Vágóbaromfi	ezer tonna	690	kg/fő	36,2
Vágónyúl ezer	ezer tonna	4	kg/fő	..
Kifejt tehéntej	millió liter	2100	l/fő	140
Tyúktojás	millió db	3400	db/fő	284
Étkezési hal	ezer tonna	11	kg/fő	2,9

* 2001-es adatok

Forrás: KSH

Az állatállomány területi megosztását tekintve megállapítható, hogy 2002-ben a száz hektár mezőgazdasági területre jutó szarvasmarha állomány Közép- és Nyugat-Dunántúlon a legnagyobb (17 db), míg Észak Magyarországon csupán 8 db. A juhállomány sűrűsége kiugróan magas az észak-alföldi régióban (31,8 db/100ha), de viszonylag magas (20 db/100ha) a Dél-Alföldön, valamint Közép-Dunántúlon és Közép-Magyarországon. A

sertésállomány területegységre (száz hektárra) vetített mennyisége a dél-alföldi és a közép-dunántúli régióban a legmagasabb, meghaladja a száz darabot. A tyúkfélék állománysűrűsége a közép-dunántúli régióban kimagasló (1083 db/100ha), amely közel kétszerese az országos átlagnak.

A mezőgazdasági termékek termelési értékének nagyobb hányada (55-59%-a) 1994-1997 között a növénytermelésből származott, miközben az állattenyésztés részaránya alig haladta meg a 40%-ot. A két főágazat termelési értéke 2000-ben közel fele-fele arányban oszlott meg (2001-ben: növénytermelés: 49,9%; állattenyésztés 50,1 %).

A szántóterület döntő hányadát (68,4%-át) a gabonafélék foglalják el. Közülük a gabonatermő területen belüli arányát tekintve a kukorica (28,5%) és a búza (26,8%) termelése a legjelentősebb. A többi gabonaféle területi részesedése néhány százaléknyi, legjelentősebbnek, az árpatermesztés tekinthető. Az ipari növények közül arányában a napraforgó területleköltése a legmagasabb, 7%. Az állatlétszám jelentős csökkenése miatt a takarmánytermő terület 1990. évi, 16-17%-os aránya 2001-ben 5-6%-ra esett vissza. Változatlanul jelentős, jelenleg kihasználatlan takarmánybázist jelentenek a kedvezőtlen adottságú területek és a feltétlen gyepek. A szántóföldi növények termésmennyisége és átlaghozama a kedvezőtlen időjárás és az egyre szerényebb agrotechnikai ráfordítások miatt erőteljesen ingadozik. A növényi termékek kedvező termőhelyi adottságokra visszavezethető minőségi, beltartalmi értékei viszont kihasználható külpiaci előnyt jelentenek. Hasonló minőségi jellemzők figyelhetők meg a zöldség- és gyümölcsstermelés, valamint a borászat terén is, amelyek piaci érvényesülését az elavult faj-, és fajtaszerkezet, valamint a korszerűtlen telepítési rendszer fékezi.

A növénytermesztés vetésszerkezete alapvetően hagyományos, inkább a talaj szerkezettől és a klimatikus tényezőktől függ, és kevésbé a piaci szükségletektől. Ebből következőleg a vetésszerkezetben évről-évre alig történik változás (maximum 10-20% az eltérés). A hagyományos vetésszerkezetben nem is említve, ahol a növényi sorrendet legfőképpen az agronómiai és a növényvédelmi szempontok határozzák meg. Egnövényes / monokultúrális gazdálkodás Magyarországon nem jellemző.

Az állomány jelentős csökkenése ellenére az állattenyésztésben meghatározó állatfajnak a sertés, a hús-marha és a baromfi tekinthető. A juhászat extenzív természeti adottságokhoz igazodó korábbi jelentősége lényegében megszűnt. A meghatározó állatfajok állományában 1990-hez képest erőteljes (40-50%-os) visszaesés következett be. Az állatsűrűségi mutatók rendre elmaradnak az EU-15 átlagától. Az állati termékek minősége, a tartás és termelés körülményei – főként az arányaiban növekvő egyéni gazdaságokban – nem kielégítő. Az állattenyésztés biológiai háttere fejlett ugyan, de alkalmazásának elterjedtsége korántsem megfelelő. Ez a tény a kapacitások és a termelés volumenének jelenlegi szintje mellett is fékezi a kiegyenlített minőségű, exportképes termelés fokozását.

A mezőgazdaság főbb ágazatainak előnyös és hátrányos vonásai az alábbiakban összegezhetők.

Növénytermelés

Előnyös vonások:

- az ország területéből magas a szántó aránya,
- a mérsékelt égöv bármely növénye számára található alkalmas területet,
- gazdálkodásunk már bizonyította, hogy képes világszínvonalú termelésre,

- a termelésben a környezetterhelés (műtrágya és növényvédőszer használat) viszonylag alacsony,
- potenciálisan jó termőképességű fajták és hibridek,
- számos növény termelése alternatív, környezetbarát energiaforrásként is számításba vehető.

Hátrányos vonások:

- jelentős olyan területet tartunk szántóföldi művelésben, amelynek hasznosítása extenzív módon, illetve más művelési ágban lenne célszerű,
- műszakilag elavult, elöregedett a géppark,
- általában, de különösen a betakarítási fázis technológiai színvonala alacsony,
- a raktárkapacitások hiánya több termék esetében rontja a termelői alkupozíciót,
- a lecsökkent állatállomány miatt kisebb a kereslet a takarmányok iránt,
- a földtulajdon és földhasználat elkülönült, nem működik hosszabb időtartamra szóló földbérleti rendszer (tartós bérlet),
- a fajlagos hozamszintek több termék esetén elmaradnak a piacvezető versenytársakétól, az EU átlagtól,
- tartósan alacsony jövedelmezőség.

Zöldség- és gyümölcsstermelés

Előnyös vonások:

- természeti adottságaink és a termelés hagyományai lehetőséget adnak jó minőségű zöldség és gyümölcs termelésére,
- kiváló ízű, biológiai szempontból is egyedülálló beltartalmi összetételű termékeink vannak, amelyek a nemzetközi piacokon is keresettek,
- számottevő a különleges, egyedi minőségű termékek előállítására alkalmas terület, ahol a tájjellegű termékek „márkázott” termékként, védjeggyel jelenhetnek meg az igényes piacokon is,
- külföldön jelentősebb mennyiségi korlátozással nem találkozunk termékeink,
- a hagyományos termelési körzetekben a humán feltételek is jók a minőségi termelés számára,
- a termőhelyek minőségéről kataszterszerű felméréssel rendelkezünk, amely segíti a leginkább megfelelő termőhelyek kiválasztását.

Hátrányos vonások:

- a kilencvenes években, a rendszerváltozást követően a termelés jövedelmezősége romlott, a gyümölcsstermelés 51%-kal, a zöldségstermelés 21%-kal visszaesett,
- a hazai zöldség- és gyümölcsfogyasztás a nyolcvanas évtizedhez képest több mint egyharmadával csökkent, így viszonylag alacsony a belföldi kereslet,
- az elaprózott birtokstruktúra rontja a termelés hatékonyságát (a magántulajdonosok átlagos területe 0,8 ha),
- néhány termék esetében a minőség nem egyenletes és kiszámítható,

- az új, egyéni ültetvénytulajdonosok egy része nem rendelkezik kellő tőkével, esetenként szaktudással sem, ezért magas a gondozatlan, sorsára hagyott ültetvények aránya,
- alacsony a korszerű ültetvények aránya, az ültetvénytelepítések üteme csak lassú szerkezetváltást tesz lehetővé,
- nincs jelentősebb mennyiségű, magas minőségű, „márkázott”, a piacon bevezetett termékünk, specialitásunk,
- a hozamokhoz képest magas költséggel termelünk,
- a termelőknek csak kis része képes öntözéses gazdálkodásra, és általában hiányosak a korszerű termelés technikai feltételei,
- a termelők szervezettsége alacsony szintű, inkább önállóan jelennek meg a piacon, így nem jelentenek kellő piaci erőt (alku-pozíciót),
- a tartós piaci jelenlétéhez elengedhetetlen tárolási és szállítási feltételek (hűtlánc a termelőtől a fogyasztóig, hűtőtárolók) nem kielégítőek,
- a termelők „nyers árut” igyekeznek – esetenként forráshiány miatt kénytelenek – értékesíteni, pedig az ágazat versenyképességét, piaci helyzetét segítené a magasabb feldolgozottsági fokú termékek arányának növelése.
-

Szőlőtermelés

Előnyös vonások:

- kiváló termőhelyi adottságok, termőhelyi kataszterrel rendelkezünk,
- a hazai borfogyasztás évenként ingadozó, de tendenciájában növekszik az előző évtizedhez képest 20%-kal,
- a törvényi szabályozás szigorú, az Európai Unió normáinak megfelelő,
- vannak „márkázott”, a külpiacon is bevezetett termékek.

Hátrányos vonások:

- a minőségi borszőlő-fajták aránya alacsony,
- alacsony a piacon keresettebb vörösbort adó világfajták aránya,
- előregedett az ültetvényállomány,
- ingadozó, alacsony átlaghozamok,
- az elhagyott, gondozatlan ültetvények fertőzési (gyom- és kártevő, kórokozó) gócok,
- a termelésben a törpebirtokok vannak túlsúlyban,
- a kistermelők integrálása hiányos,
- kevés a korszerű technológiát alkalmazó borászati üzem.

Szarvasmarha ágazat (tej- és hústermelés)

Előnyös vonások:

- a tejipari felvásárlás mintegy 85%-a szakosított tejtermelő telepekről származik, amelyeken az átlagos ágazati méret (tehénlétszám) viszonylag magas,
- az állomány fajtaszerkezete kedvező, a tejtermelő telepeken 90% fölötti a jó genetikai képességű állomány aránya, a kistermelői állomány mintegy 70%-át a jó húsminőséget adó magyartarka fajta teszi ki,
- a magyar szarvasmarha állomány BSE kórtól mentes,
- az EU követelményeknek megfelelő tejminőséget garantáló intézményrendszer kialakult és működőképes, a termelőknél a megfelelő minőség technológia-korszerűsítéssel elérhető,
- a vágásra kerülő marhák húsminősége jó, különösen a magyartarka és a meglévő nagytestű, hús-marha fajtáké.
- a szervesztrágyából nyerhető biogáz pozitív környezeti hatásai.

Hátrányos vonások:

- a kisüzemi tejtermelésben csak részben vannak meg az elfogadható minőségű tej termelésének feltételei,
- a hazai támogatási rendszer nem eléggé ösztönzi az alacsony tejtermelésű kistermelői állomány átállítását hústermelésre,
- a termelés műszaki-technikai feltételei leromlottak,
- hiányoznak a kisüzemi termelés integrációs szervezetei,
- a szalastakarmány betakarítás-, tartósítás- és tárolás technológiáinak műszaki-technikai feltételei elavultak, kapacitásuk sem elegendő,
- korszerű telepi termelésirányító számítógépes rendszerek nem elegendők az ágazatban,

Juhászat

Előnyös vonások:

- bőségesen van az országban olyan gyepterület, melynek hasznosítása extenzív juhászattal lehetséges, illetve növényvédelmi – tájapolási szempontból indokolt,
- vannak még olyan juhász-dinasztiák, akikkel az extenzív juhászat munkaerő feltételei megalapozhatók,
- a termékpályán működő terméktanács alkalmassá tehető a termékpálya integrálására.
- a szerveztrágyából nyerhető biogáz pozitív környezeti hatásai.

Hátrányos vonások:

- kedvezőtlen a fajtaösszetétel (95%-ban magyar merinó), alacsony a bárányszaporulat,
- általánosan jellemző a kényszertakarékosság a tenyészanyag, de más inputok esetében is,
- a tenyésztői munkában túlértékelt a gyapjú,
- a vágójuh meghatározó része az év első hónapjaiban jelenik meg a piacon,
- nincs elterjedt jól bevált hizlalási technológia,
- az értékesítésre szánt bárányok minősége nem felel meg a szűkülő piac igényeinek,
- a konkurens országok áruival és áraival a magyar termék nem tudja állni a versenyt, „egy piacúvá” vált az élőjuh- és juhhúsexport,
- alacsony a tejhozam, gyenge a gyapjú minősége is, a hazai feldolgozóipar igényeinek nem megfelelő,
- a humán feltételek nem kedveznek az új fajták, technológiák bevezetésének,
- a műszaki-technikai eszközök, különösen az épületek elavultak, jórészt hiányoznak a takarmány – kiemelten pedig a tömegtakarmány – korszerű tárolásának feltételei,
- a gépesítettség színvonala nagyon alacsony,
- hiányoznak a tej minőség megóvásának technikai feltételei, a gépi fejés korlátozottan terjed,
- a juhászatok üzemi mérete általában nem elegendő egy-egy család megélhetéséhez.

Vágósertés

Előnyös vonások:

- a vágósertés termelésben a fajták és hibridek korszerűek, elérik a versenytársak színvonalát, bár kistermelőknél az anyakoca-állomány minőségi cseréjére indokolt,
- a takarmánygabona szükséglet a mainál 60-70%-kal magasabb állomány esetén is kielégíthető hazai termelésből,
- a szerveztrágyából nyerhető biogáz pozitív környezeti hatásai.

Hátrányos vonások:

- a férőhelyek műszaki állapota igen heterogén képet mutat, az 50 kocaférőhelynél nagyobb kapacitású sertésférőhelyeknek mindössze 3,4 %-a épült 1990 után,

- az egy kocára vetített hízókibocsátás lényegesen kevesebb, mint az EU-ban, de alacsonyabb a hazai tíz évvel ezelőtti átlagnál is,
- magas a fajlagos takarmány-felhasználás,
- a napi súlygyarapodás 77-160 gramm/nappal gyengébb, mint a fejlett sertéstartó országok eredményei,
- a vágóállatok színhús-kihozatala 3-7%-kal kevesebb az EU átlagánál,
- az állattartó telepek szinte minden elemükben korszerűsítésre szorulnak,
- fejlesztési forrást igényel az állathigiéniai rendszerek korszerűsítése, az állatvédelmi (állat-elhelyezési) előírásoknak való megfeleltetés is.

Vágóbaromfi és tojástermelés

Előnyös vonások:

- a tyúkféléknél és a pulykatenyésztésben világszínvonalú termelési mutatókat képviselő fajtaválasztékkal rendelkezünk,
- jó feltételekkel rendelkezünk a természetszerű tartásban, amelyek a különleges minőségű, valamint a biotermékek iránti piaci igények növekedésével jól kihasználhatók,
- a szervesstrágyából nyerhető biogáz pozitív környezeti hatásai.

Hátrányos vonások:

- csak a brojler-pulykatermelésben tekinthető jónak a férőhelyek műszaki állapota,
- a telepi infrastruktúra korszerűsítésre szorul,
- az állatvédelmi (állat-elhelyezési) előírásoknak való megfeleltetés fejlesztési forrásokat igényel,
- takarmányminőségi problémák miatt nem egyenletes a termékminőség, brojler-termelésben esetenként a magasabb zsírtartalom okoz gondot,
- a szaporulati- és az elhullási mutatók a versenytársainkhoz képest rosszabbak.

Erdőgazdálkodás

Előnyös vonások:

- az erdőgazdálkodás törvények által szabályozott,
- a teljes erdőterületen erdőterv szerinti gazdálkodás folyik,
- rendelkezünk részletesen kidolgozott, elfogadott hosszú távú telepítési programmal,
- a földhasználatban az erdő arányának növelése javítja a mezőgazdasági termelés gazdasági hatékonyságát,
- az ország faanyag-szükségletének hazai forrásból történő egyre nagyobb arányú kielégítése javítja a kereskedelmi mérleget,
- az erdők, különösen a védelmi célú erdők, javítják az ország környezeti állapotát,
- az erdősítések helyi munkaalkalmat teremtenek, javítják a vidék népességmegtartó képességét,

- fokozódik a társadalmi igény a rekreációs lehetőségek iránt, a kielégítésben az erdő szerepe – különösen a falusi,- és az ökoturizmushoz kapcsolódva – kiemelkedő;
- az erdőgazdálkodás képes megújuló, környezetbarát energiatermelésre.

Hátrányos vonások:

- a magántulajdonú erdők elaprózódtak, a kistulajdonosok nehezen társulnak a magántulajdonú erdőterület közel felén nem folyik gazdálkodás,
- a vagyonsvédelem nem megfelelő.

Halászat

Előnyös vonások:

- egészséges, nagy biológiai értékű halállomány,
- az édesvízi haltermelés ökológiai adottságai jók,
- a geotermikus energia használatának lehetősége a haltermelő üzemekben,
- a haltermelésben jelentős a természetes vízi halfogás,
- a halászati ágazat jól szervezett.

Hátrányos vonások:

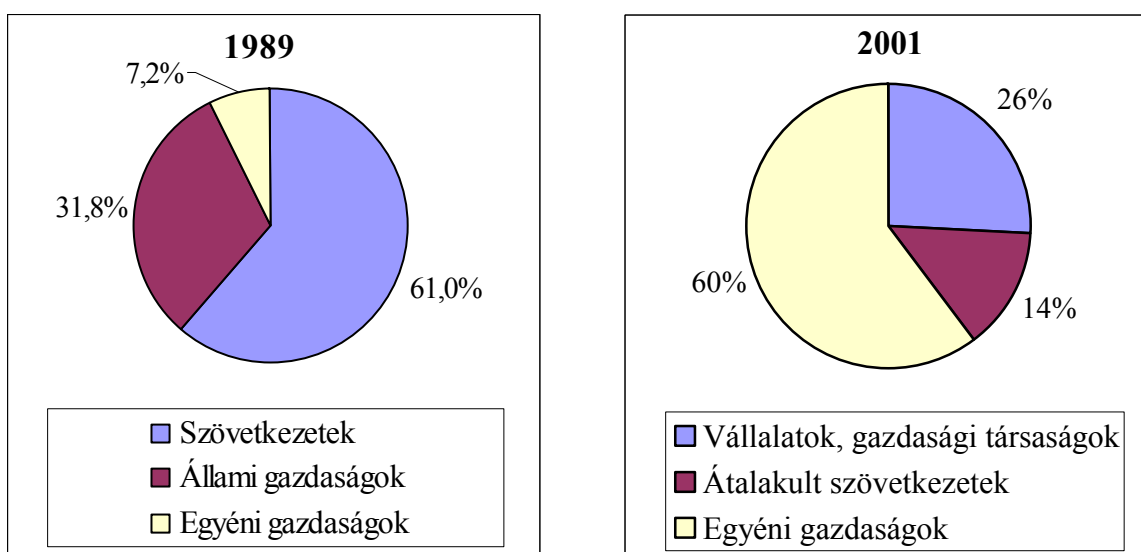
- a halastavak közel 70%-a régen épült, felújításra, korszerűsítésre szorul,
- alacsony hazai halfogyasztás,
- szegényes a feldolgozott termékválaszték,
- a halfeldolgozó kapacitások terület és teljesítmény szerinti eloszlása nem megfelelő

I.1.3. A gazdálkodás szerkezete

A kilencvenes évtized gazdasági-társadalmi változásai gyökeresen átalakították a mezőgazdaság szervezeti rendszerét és tulajdonviszonyait. A tulajdonviszonyok változása következtében ma már a termőföld 86-88%-a (az erdők 41%-a) magántulajdonban van. A földhasználat gyökeresen átalakult és erősen elkülönült a tulajdontól. Az összes gazdasági méretet elérő, illetve meghaladó mezőgazdasági tevékenységet folytató, területtel rendelkező 5392 gazdasági társaság és átalakult szövetkezet a termőterület nagyobb hányadát (59,9%-át) bérlőként használja. Az egyéni gazdaságok a termőterület 40,5%-át művelik. A mezőgazdasági szervezetek száma 1990-2000 között több mint 12-szeres növekedést mutat, közöttük számarányukat tekintve a jogi személyiség nélküli vállalkozások – közkereseti és betéti társaságok, egyéni vállalkozók – 76%-os aránya a meghatározó. Az agrárágazatra a kis létszámú szervezetek dominanciája jellemző, a vállalkozások 96%-a 20 fő alatti, a 250 főt meghaladó szervezetek számaránya ma már az 1%-ot sem éri el. A mezőgazdaság tehát döntően a kis- (mikro-) és a középvállalkozások színtere.

A mezőgazdasági termelés gazdasági eredményeit jelentősen korlátozza a hatásaiban igen szerteágazó, a társadalmi-gazdasági átalakulás előtti állapottól jelentős mértékben eltérő földhasználat. A földhasználók köre, mezőgazdasági területből való részesedése lényegesen átrendeződött. Ennek 1989-2001 közötti változását a következő ábra szemlélteti.

I. 8. A földhasználat változása

A természetbeni (a korábban magántulajdonú földterületet részben visszajuttató) kárpótlás, az üzemstruktúra megváltozása, a privatizáció, a nagyüzemek csődje miatt a rendszerváltást követően erőteljesen csökkent az átlagos üzemméret, visszaszorult a nagyüzemek kiscgazdaságokat integráló tevékenysége. Az egyéni gazdaságok között kevés a gazdaságilag életképes üzem, és ennek ellensúlyozásához igen szerény az együttműködési hajlam. Kevés termelői értékesítő-beszerző szervezet, termelői csoport működik.

A földhasználat üzemméret és gazdálkodási forma szerint erőteljesen differenciált. 2000-ben – a KSH Általános Mezőgazdasági Összeírása (ÁMÖ) szerint – a gazdaságok használatában lévő földterület 40,5%-át közel 925 ezer, a statisztikai gazdaságméretet elérő³ egyéni gazdaság használta.

Az egyéni gazdaságok földterületének 34,2%-át (mintegy 891 ezer hektárt) használó 874 ezer gazdaság (az összes egyéni gazdaság 94,5%-a!) 10 hektár alatti területen gazdálkodott. Átlagos területük 1,0 hektár volt, amely azt jelzi, hogy többségük 5 hektár alatti, kis méretű területtel rendelkezik. Ezek jellemzően részmunkaidős, döntően nem fejlődőképes gazdaságok. A 10-50 hektár közötti kategóriába 43,6 ezer gazdaság tartozik, földterületük átlagos mérete 21 hektár, a földhasználatból való részesedésük 35,1%. A földterület 30,8%-át használó, 50 hektár feletti több mint 7 ezer gazdaság többsége gazdaságilag életképesnek tekinthető, jó fejlődési lehetőséggel. A termőterülettel rendelkező gazdasági szervezetek (többségük gazdasági társaság – Rt. és Kft. – kisebb hányaduk szövetkezet) száma 2000-ben 5,4 ezer volt. Meghatározó hányaduk (91,6%) földterülete 300 hektár fölötti méretkategóriába tartozik, átlagosan 2258,5 hektár területtel.

1.9. Az egyéni gazdaságok és a gazdasági szervezetek száma és termőterülete birtokméret szerint, 2000

Megnevezés	Gazdaságok*		Földterülete		Egy gazdaság átlagos területe, ha
	száma ^{a)}	megoszlása, %	hektár	megoszlása, %	
Egyéni gazdaságok					
10 ha alatti	874037	94,51	890590	34,07	1,02
10-50 ha	43630	4,72	916730	35,07	21,01
50-100 ha	4653	0,50	324920	12,43	69,83
100-300 ha	2219	0,24	360209	13,78	162,33
300 ha felett	249	0,03	121551	4,65	488,16
Összesen	924788	100,00	2614000	100,00	2,83
Gazdasági szervezetek					
10 ha alatti	787	12,71	3067	0,08	3,90
10-50 ha	1356	21,13	40640	1,06	29,97
50-100 ha	593	9,65	45625	1,19	76,94
100-300 ha	1101	19,51	232724	6,07	211,38
300 ha felett	1555	37,01	3511944	91,60	2258,48
Összesen	5392	100,00	3834000	100,00	711,05

*Termőterülettel rendelkező

^{a)} A KSH Mezőgazdasági Főosztály által közölt, még nem publikált adatok

Forrás: Általános Mezőgazdasági Összeírás, 2000 – Területi Adatok, KSH 2000

A földterületre tehát a tulajdonjog és a használat szempontjából egyaránt az ésszerűtlen tagoltság, elaprózottság jellemző. A tulajdonosok átlagosan 3 hektár körüli földterülete 5-6 különböző helyen lévő parcellában található. Ez a használatot, a bérbeadást is hátrányosan érinti, és aránytalanul megnöveli a földnyilvántartás adminisztratív terheit is. A korábbi nagyüzemek utódszervezetei lényegében bérlő szervezetek, bérelt földterülettel mintegy

³ Az ÁMÖ szerint gazdaságméretű üzemnek minősül az a háztartás, amelynek 1500 m²-nél nagyobb termőterülete, 500 m²-t elérő ültetvénye, vagy egy állategységnek megfelelő állatállománya van.

kétharmaduk (64,2%) rendelkezik. A gazdálkodó szervezetek fennmaradó része (35,8%) a bérelhető területek szűkössége miatt „föld nélkül” gazdálkodik, állattenyésztéssel, szolgáltatással foglalkozik. A földet használó egyéni gazdaságok részesedése – a terület elaprózottsága, tagoltsága mellett – az előbbinél jóval magasabb, 96,5%. Az egyéni gazdaságok földbérlete is jelentős. A bérletek gazdálkodási formától függetlenül jellemzően rövid (átlagosan 3-5 év) időtartamúak. **A rövid bérleti időtartam a földhasználók számára bizonytalanságot jelent.** Ennek kedvezőtlen hatásai, a beruházásoknál, a hosszú-hatástartamú talajerő visszapótlásnál, a termelési szerkezet megváltoztatásánál jelentkeznek, de fékezik az ésszerű birtokkoncentrációt is. A minimális bérleti időt törvény nem írja elő, a helyzet változása rövidesen módosuló földtörvénytől várható.

A viszonylag kedvező éghajlati-, talaj- és domborzati adottságok miatt az ország területéből az EU átlaghoz képest magas a mezőgazdasági hasznosítású és a szántóterület aránya. Lényegesen alacsonyabb viszont az erdő és gyeperő aránya. A földellátottság (egy mezőgazdasági foglalkoztatottra jutó mezőgazdasági terület) 23,3 ha, amely a viszonylag magas mezőgazdasági foglalkoztatás ellenére is meghaladja az EU átlagát (19,3 ha).

Az egyéni és a társas vállalkozások földhasználata, de általában a gazdálkodásuk szerkezete is nagyon leegyszerűsödött. Általánosan jellemző az alacsony élőlétszám-igényű termelési szerkezet, amelynek a vidéki foglalkoztatásra, a vidéken élők megélhetésére igen kedvezőtlen hatása van. Ebben jelentős szerepet játszik, hogy a korábbi nagyüzemek és a termelési együttműködéssel hozzájuk kapcsolódó egyéni (háztáji) gazdaságok összehangolt tevékenység- és termékszerkezete az átalakulás hatására megbomlott, új szerveződések pedig még nem alakultak ki. A kilencvenes évtizedben folyamatosan nyílt az agráröllő, és tovább romlott a mezőgazdaság jövedelmezősége. A mezőgazdasági termelők árak 1990-2001 közötti négyszeres növekedését, az ipari inputok 5,6-szeres árnövekedése kísérte. Ez a tendencia a mezőgazdasági termelők árak erőteljes növekedése miatt 2000-ben mérséklődött, majd 2001-ben ismét növekedésnek indult. A tesztüzemi rendszer (FADN) adatai szerint a mezőgazdasági termelés jövedelmezősége szektor-semlegesesen rendkívül alacsony, mindössze 2-3%.

A gazdálkodókat és általában a vidéki népességet ellátó szolgáltatások még fejletlenek. A termelést, feldolgozást és értékesítést segítő szolgáltatások szintén hiányosak. A magas minőségű mezőgazdasági termékek piacra jutását segítő szervezetek kezdetlegesek, hálózatuk fejlesztésre szorul.

I.1.4. A mezőgazdasági munkaerő és a beruházások

A mezőgazdasághoz főfoglalkozásszerűen 1990-ben 693 2000-ben 250 ezer fő 2002-ben pedig 241, ezer fő kötődött, valamint további közel 1,9 millió fő nem főállásban, töredék munkaidejét hasznosítva végzett mezőgazdasági tevékenységet. Közöttük igen magas – 40% körüli – a nyugdíjasok aránya. Az egyéni gazdaságok családi munkaerejének átlagos életkora 47 év. A gazdaság vezetők életkora átlagosan 55 év (férfiak: 53, nők: 60 év).

I.10. A mezőgazdasági munkaerő kor szerinti összetétele

Megnevezés	Foglalkoztatottak ¹⁾		Családi munkaerő ²⁾	
	létszáma, fő	megoszlása, %	létszáma, fő	megoszlása, %
14-29 éves	43569	17,9	93396	4,7
30-39 éves	56225	23,1	529007	26,7
40-49 éves	82999	34,1	409697	20,7
50-X éves	60607	24,9	950579	47,9
Összesen	243400	100,0	1982679	100,0

¹⁾ 2001-ben, a KSH által revideált nem publikált adat

²⁾ 2000-ben

Forrás: Az egyéni gazdaságok munkaerő felhasználása 2000., KSH, Budapest 2001.

Népszámlálás 2001. 2., Részletes adatok reprezentatív minta alapján, KSH, 2001.

A szakképzés általános színvonala jó, bár még nem kellően igazodik a megváltozott üzemi és gazdasági körülményekhez. A mezőgazdasági foglalkoztatottak 7,7%-a felsőfokú, 58,2%-a középfokú végzettségű volt 2001-ben, 34,1%-uk pedig általános iskolai, alacsonyfokú végzettséggel rendelkezett. Az egyéni gazdálkodók 27,9%-ának nincs mezőgazdasági végzettsége, 64,3%-uk csak alacsonyfokú, 5,9%-uk középfokú és 1,9%-uk felsőfokú mezőgazdasági végzettséggel rendelkezik. Az egyéni gazdálkodók közel egynegyede nő, rájuk a férfiaknál kedvezőtlenebb korösszetétel (átlagéletkoruk hét évvel haladja meg a férfiakra jellemző 53 évet), és a szakirányú képzettség alacsonyabb szintje jellemző. Míg a férfiak 2%-a rendelkezik felsőfokú mezőgazdasági végzettséggel, addig ez a nők csupán 0,2%-ára mondható el. Az egyéni gazdálkodóknál elsősorban az Európai Unióval kapcsolatos ismeretek (piac- és termelés-szabályozás, támogatási rendszer, a termékek minőségi előírásai, az állatelhelyezés követelményei, környezetvédelmi előírások), valamint a gazdaságvezetéssel összefüggő szakismeretek hiányosak, melyhez hozzájárul az is, hogy az iskolarendszeren kívüli felnőttképzés kiforratlan. A fentiek miatt a gazdálkodók új piaci körülményekhez való alkalmazkodó és kezdeményező készsége nem megfelelő.

I.11. A mezőgazdasági munkaerő iskolai végzettség szerinti összetétele

Megnevezés	Foglalkoztatottak ¹⁾		Családi munkaerő ²⁾	
	létszáma, fő	megoszlása, %	létszáma, fő	megoszlása, %
Általános iskola és alacsonyabb	82999	34,1	1084586	54,7
Középfokú iskola	141658	58,2	773570	39,0
Felsőfokú iskola	18743	7,7	124523	6,3
Összesen	243400	100,0	1982679	100,0

¹⁾ 2001-ben a KSH által revideált publikálásra még nem került adat;

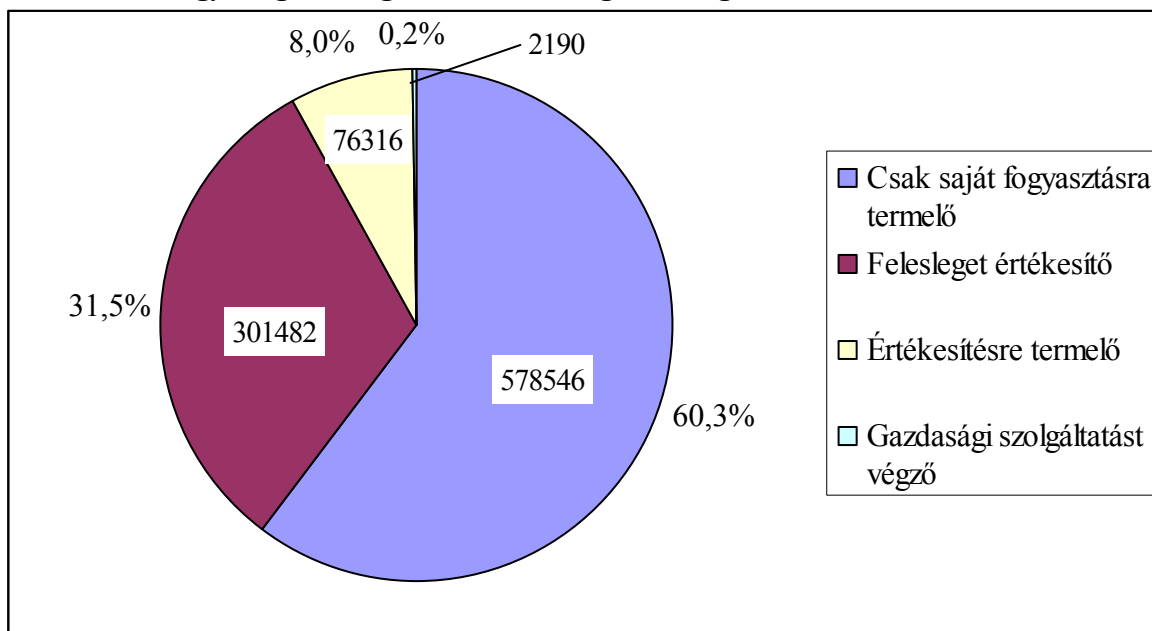
²⁾ 2000-ben

Forrás: Az egyéni gazdaságok munkaerő felhasználása 2000, KSH Budapest 2001

Népszámlálás 2001. 2. Részletes adatok a képviselői minta alapján, KSH, 2001.

Az egyéni gazdaságok jelentős hányada (60,4%-a) csak önellátási céllal foglalkozik mezőgazdasági termeléssel, tehát a család megélhetésében betöltött szerepe nem elhanyagolható, de korántsem meghatározó. Valamivel több, mint 30%-uk jelezte, hogy a megtermelt termékek saját szükségleten felüli részét értékesíti, tehát jövedelemkiegészítéshez jut.⁴ Az árutermelő gazdaságok aránya mindössze 8% (76,6 ezer gazdaság), a gazdasági szolgáltatást végzők részesedése pedig mindössze 0,2%.

I.12. Az egyéni gazdaságok száma és megoszlása gazdálkodási cél szerint 2000

A kifejezetten árutermeléssel foglalkozó gazdaság munkaerejének minőségi jellemzői (kor- és képzettség szerinti összetétel) az önellátásra berendezkedett termelőkhez mérten jóval kedvezőbbek.

⁴ Ezek a félig önellátó gazdálkodók az NVT egy külön intézkedésének célcsoportjai között szerepelnek.

I.13. A családi munkaerő gazdasági aktivitása a gazdálkodási cél szerint elkülönülő gazdaságcsoportokban (2000)

Megnevezés	Mezőgazdasági munkát végzők		Ebből:			
			saját fogyasztásra termelő	felesleget értékesítő	főként áru-termelő	főként szolgáltató
	összesen, fő	aránya, %	gazdaságokban dolgozók aránya, %			
Korösszetétel						
14-29 éves	346243	17,5	16,2	18,6	21,9	22,4
30-39 éves	276160	13,9	13,8	13,6	15,6	21,9
40-49 éves	409697	20,7	20,0	20,8	24,3	27,7
50-59 éves	375080	18,9	18,4	19,6	19,6	15,5
60-64 éves	175089	8,8	9,1	9,0	6,7	4,3
65 év feletti	400410	20,2	22,5	18,4	11,8	8,0
Családi munkaerő összesen	1982679	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Legmagasabb iskolai végzettség						
Alapfokú sincs	34359	1,7	2,2	1,2	0,9	1,3
Alapfokú	1050227	53,0	57,0	50,4	35,6	40,1
Középfokú	773570	39,0	36,2	41,5	48,8	50,0
Felsőfokú	124523	6,3	4,7	6,9	14,7	8,7
Családi munkaerő összesen	1982679	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Legmagasabb mezőgazdasági végzettség						
Alapfokú sincs	769714	38,8	43,2	33,1	31,6	35,5
Alapfokú	1098917	55,4	53,0	59,7	55,2	49,3
Középfokú	89073	4,5	3,2	5,7	8,2	11,7
Felsőfokú	24975	1,3	0,6	1,5	5,0	3,5
Családi munkaerő összesen	1982679	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Forrás: Az egyéni gazdaságok munkaerő felhasználása 2000., KSH Budapest 2001.

Az agrárágazat jól működő és fejlett intézményi és szellemi háttérrel rendelkezik. Magas színvonalú a kutatás, szakoktatás, fajtanemesítés rendszere, fejlett a talajvédelmi, növény- és állategészségügyi, élelmiszer-higiéniai intézményrendszer. A mezőgazdasági menedzsment szaktudása, hozzáértése nemzetközileg is elismert.

A mezőgazdaság technikai-műszaki feltételei az átalakulást követő bő egy évtized alatt nem javultak. Nyíló agráröllő mellett az egész időszakra szerényen növekvő, de az 1990. évi volumentől 2000-ben még mindig 20%-kal elmaradó termelő-felhasználás volt jellemző. A rendszerváltást követő évtizedben mintegy 1000 milliárd forintra tehető az elmaradt műszaki fejlesztés. A korábbi nagyüzemek kapacitásainak egy része használaton kívül került, leromlott az állaga, elavultsága miatt nem vonható termelésbe. Tehát a méretében, formájában átrendeződött, jelentősen lecsökkent termeléshez sem állnak rendelkezésre megfelelő minőségű és összetételű termelőkapacitások. Megújításukra, pótlásukra az ágazat alacsony jövedelmezősége, a kedvezőtlen és a bizonytalan értékesítés nem nyújt fedezetet. Az eszközök átlagos életkora, avultságának foka növekedett. 2000-ben Magyarországon a száz hektár mezőgazdasági területre jutó traktorok száma 35%-a, a kombájnok száma fele volt az Európai Unió átlagának. A trágyakezelő berendezések szintén elavultak, átlagos életkoruk meghaladja a 15 évet.

I.14. A mezőgazdaság gép- és épületállományának átlagos életkora (2000)

Megnevezés	Egyéni gazdaságokban	Gazdasági szervezeteknél	Összes gazdaságban
Gépállomány, év			
Traktor	16,4	11,7	14,9
Gabonakombájn	18,3	11,5	14,5
Tehergépkocsi	11,9	12,4	12,1
Épületállomány, év			
Szarvasmarha istálló	33,2	29,3	30,9
Sertésól	23,4	26,6	24,6
Juhhodály	20,2	28,3	22,5
Magtár	28,2	27,1	27,6
Tároló	29,0	18,4	26,3
Hűtőtároló	12,1	12,1	12,1
Gabonasiló	14,9	19,8	19,2

Forrás: A mezőgazdaság gép és épületállománya 1991-2000., AMÖ 2000., Budapest, 2001.

A mezőgazdaság tulajdoni, szervezeti átalakulását nem követte az egyéni gazdaságok eszközállományának változása. A szerkezetében hasonló, de méretében eltérő termelés miatt az egyéni gazdaságok egyáltalán nem, vagy csak részben tudták hasznosítani a korábbi nagyüzemek eszközeit. Korszerű felszerelésüket a tőkehiány korlátozza, ezen eddig a beruházásokat segítő költségvetési támogatások sem tudtak számottevően javítani.

A mezőgazdasági beruházások folyó áras értéke 1994 után évről-évre bővült ugyan, de az összes agrárberuházás (változatlan áron számolt) volumene 2000-ben az 1990. évinek csupán 48,6%-a, 2001-ben 49,1%-a.

I.15. Beruházások alakulása a mezőgazdaságban (1990-2001)

Megnevezés	1990	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
A beruházás változása változatlan áron, 1990=100 %								
Összes beruházás	100,0	36,7	40,4	47,0	56,0	55,6	48,6	49,1
ebből: építés	100,0	27,2	30,3	37,9	46,2	41,6	37,8	24,2
gép	100,0	46,2	50,0	56,9	67,3	58,0	47,4	45,3
egyéb	100,0	35,6	42,7	41,6	46,9	118,0	113,4	202,3

Forrás: Mezőgazdasági Statisztikai Zsebkönyv és a Mezőgazdasági Statisztikai Évkönyv (KSH) megfelelő kötetei alapján számított adatok

Hasonló tendencia figyelhető meg az agrotechnikai ráfordítások terén is. 2000-ben az egy hektár mezőgazdasági területre jutó műtrágya-felhasználás (60,6 kg/ha) az 1990. évinek mindössze 58,4%-át érte el (az 1986-90 évek átlagának pedig 26%-át), és 2001-ben is csak 64,4 kg/ha volt a műtrágya-felhasználás. A helytelen földhasználat következtében a talajdegradációs folyamatok (talajsavanyodás, erózió, defláció, szikesedés, tömörödés) egyes területeken felerősödtek. A talajvédelmi és a talajjavító beruházások az elmúlt évtized elejéhez képest nagymértékben csökkentek. A talajok termőképességét, szerkezetét javító, megőrző szerves trágyázás mennyisége és aránya szintén jelentősen mérséklődött. Az istállótrágyázott terület 1990-2000 között egyharmadára, a felhasznált szerves trágya mennyisége pedig 68%-kal csökkent (az 1981-1985 közötti időszakhoz képest a csökkenés 75%-os). A mezőgazdasági termelés alacsony jövedelmezősége, a fizetőképes kereslet hiánya miatt nem elégséges – az egyébként rendelkezésre álló – jó minőségű biológiai alapok (vetőmag, szaporítóanyag, tenyészállat) alkalmazása. Ez a jelenség kiterjedten a számukban jelentős, kis méretű egyéni gazdaságokra jellemző. A magas biológiai értékű

anyagok használatát főként a tőkehiány, kisebb mértékben pedig (döntően az egyéni gazdaságokban) a nem kielégítő szakértelem is fékezi. Az integrált növénytermelés részeként javításra szorul a növényvédő-szer felhasználás és a kijuttatás technológiája. Elsősorban az elavult eszközállomány és a ráfordítások alacsony szintje miatt a kedvező adottságok ellenére a mezőgazdaságban alacsonyak és ingadozók a hozamok. Az utóbbi évtizedben egyre gyakrabban jelentkező aszályos évek a meglévő vízkészletek és az öntözésre berendezett (a mezőgazdasági terület csupán 4%-át kitevő) területek felét alig meghaladó öntözés fokozását igénylik.

Magyarország természeti értékei megfelelő lehetőséget teremtenek az ökológiai, illetve a kevésbé intenzív technológiákat alkalmazó termelési módszerek elterjesztéséhez, a munka-intenzív, különleges minőségű termékek előállításához, illetve a falusi-, és az ökoturizmus fejlesztéséhez is, amely egyben az előállított termékek helyi-regionális felvevőpiacaként is működtethető. A mezőgazdasághoz kötődő termelési- és kulturális hagyományok jelentősek, de ma még az idegenforgalom szempontjából többnyire kihasználatlanok, bár ebben is jelentős térségi és regionális egyenlőtlenségek vannak. Jelenleg az idegenforgalom alapját a tömegturizmus adja, amely az ország néhány kiemelkedő idegenforgalmi nevezetességére épít. A falusi- és zöldszturizmus elterjedéséhez szükséges, műszaki infrastrukturális hátrányok mellett, fejletlen és nem megfelelő a térséget, településeket összekapcsoló, együttműködéssel kialakított komplex kínálat. Hiányos a piacra jutást elősegítő szolgáltatási és marketing hálózat, valamint a vendéglátók több irányú, konvertálható képzettsége is.

Az EU és Magyarország mezőgazdaságának főbb összehasonlító adatait a következő táblázat foglalja össze.

I.16. Összehasonlító adatok (Magyarország – Európai Unió)

Megnevezés	Év	Mérték-egység	Magyar-ország	EU 15	EU 15=100% ⁽¹⁾
Mezőgazdasági terület ²⁾	2000	1000 ha	5853,9	130471,0	4,5
ebből: szántóterület	2000	1000 ha	4499,8	73691,0	6,1
ültetvények ³⁾	2000	1000 ha	201,3	11176,0	1,8
gyep ⁴⁾	2000	1000 ha	1051,2	47203,0	2,2
Mezőgazdasági terület aránya az összes területből	2000	%	62,9	40,3	-22,6
A mezőgazdasági területből: szántó	2000	%	76,9	56,5	-20,4
ültetvények	2000	%	3,4	8,6	5,2
gyep	2000	%	18,0	36,2	18,2
Erdőterület	2000	1000 ha	1769,6	113567,0	1,6
Erdősültség	2000	%	19,2	35,1	16,1
A mezőgazdaság hozzájárulása a GDP-hez	2000	%	3,7	1,7	-2,0
A mezőgazdaság és élelmiszeripar részesedése a kivitelből	2000	%	8,4	6,2	-1,8
A mezőgazdaság részesedése a beruházásból	1996	%	3,4	2,9	-0,5
A mezőgazdaságban foglalkoztatottak: száma	2000	ezer fő	251,7	6770,0	3,7
aránya	2000	%	6,5	4,3	-2,2
számának változása (1990=100%)	2000	%	26,4	70,8	44,4
Földellátottság ⁵⁾	2000	ha/fő	23,3	19,3	120,7
Az egyéni gazdaságok számának birtokméret szerinti megoszlása ⁶⁾ :					
- 5,0 ha alatti	2000	%	89,9	57,6	-32,3
5,1-50 ha	2000	%	9,3	33,4	24,1
50,1-100 ha	2000	%	0,5	5,5	5,0
100,1 ha feletti	2000	%	0,2	3,5	3,3
Az egyéni gazdaságok területének birtokméret szerinti megoszlása ⁶⁾ :					
- 5,0 ha alatti	2000	%	22,5	5,2	-17,3
5,1-50 ha	2000	%	46,7	31,0	-15,7
50,1-100 ha	2000	%	12,4	20,3	7,9
100,1 ha feletti	2000	%	18,4	43,5	25,1
Az összes gazdaság számának megoszlása ⁷⁾ :					
10,0 ha alatti	2000	%	94,1	69,0	-25,1
10,1-50,0 ha	2000	%	4,8	22,4	17,6
50,1 ha feletti	2000	%	1,1	8,6	7,5
Az összes gazdaság területének megoszlása ⁷⁾ :					
10,0 ha alatti	2000	%	13,9	10,5	-3,4
10,1-50,0 ha	2000	%	14,8	28,1	13,3
50,1 ha feletti	2000	%	71,3	61,4	-9,9
Mezőgazdasági termelés értéke ⁸⁾	2000	millió €	4468,7	240120,0	1,9
- ebből: növénytermelés értéke	2000	millió €	2298,0	130588,0	1,8
állattenyésztés értéke	2000	millió €	2170,7	109532,0	2,0

¹⁾ A százalékban közölt adatok az EU átlag és Magyarország közötti különbséget mutatják.

²⁾ Írország adata 1999-es.

³⁾ Olaszország adata 1998-as.

⁴⁾ Görögország adata 1996-os, Írorszáé 1999-es.

⁵⁾ Egy mezőgazdasági foglalkoztatottra jutó mezőgazdasági terület.

⁶⁾ Az Uniós adatok az összes gazdaságra és 1995-re vonatkoznak.

⁷⁾ Az Uniós adatok az összes gazdaságra és 1997-re, Magyarországon pedig a gazdálkodó szervezetek és az egyéni gazdaságok együttes adataira vonatkoznak.

⁸⁾ Folyó áron, ahol az Euró (€) átszámítása 260,04 forint árfolyamon történt.

I.16. táblázat folytatása

Megnevezés	Év	Mérték- egység	Magyar- ország	EU 15	EU 15= 100%
Az önellátás foka: búzából	2000	%	135,3	116,0	-19,3
rozsból	2000	%	111,9	156,6	44,7
árpából	2000	%	97,5	121,6	24,1
kukoricából	2000	%	103,8	97,9	-5,9
cukorból	1999	%	116,6	112,8	-3,8
borból	1999	%	107,9	117,5	9,6
tejből	1998	%	123,0	100,0	-23,0
tojásból	1999	%	126,1	104,1	-22,0
marha- és borjúhúsból	1999	%	138,9	101,2	-37,7
sertéshúsból	1999	%	136,0	107,9	-28,1
baromfi húsból	1999	%	153,4	109,6	-43,8
Főbb növények vetésterülete:					
Gabonafélék összesen:	2000	1000 ha	2818,0	37672,0	7,5
- ebből: búza	2000	1000 ha	1047,5	14412,0	7,3
kukorica	2000	1000 ha	1244,9	4300,0	29,0
Cukorrépa	2001	1000 ha	66,9	1806,0	3,7
Repce	2000	1000 ha	121,8	3035,0	4,0
Napraforgó	1999	1000 ha	521,3	1997,0	26,1
Szója	2000	1000 ha	22,3	349,0	6,4
Burgonya	2000	1000 ha	46,3	1356,0	3,4
Főbb növények termésmennyisége:					
Gabonafélék összesen:	2000	1000 t	10025,1	214700,0	4,7
- ebből: búza	2000	1000 t	3692,5	95975,0	3,8
kukorica	2000	1000 t	4984,3	38727,0	12,9
Cukorrépa (fehér cukorban) ⁹⁾	2001	1000 t	425,2	14877,0	2,9
Repce	2000	1000 t	179,3	9379,0	1,9
Napraforgó	1999	1000 t	792,9	3323,0	23,9
Szója	2000	1000 t	30,8	1424,0	2,2
Burgonya	2000	1000 t	863,5	48808,0	1,8
Főbb növények termésátlaga:					
Gabonafélék összesen:	2000	t/ha	3,7	5,7	64,9
- ebből: búza	2000	t/ha	3,6	6,7	53,7
kukorica	2000	t/ha	4,2	9,0	46,7
Cukorrépa (fehér cukorban) ⁹⁾	2001	t/ha	6,3	8,1	77,8
Repce	2000	t/ha	1,5	3,1	48,4
Napraforgó	1999	t/ha	1,5	1,7	88,2
Burgonya	2000	t/ha	15,3	36,0	42,5
Szója	2000	t/ha	1,4	4,1	34,1
Műtrágya-felhasználás (hatóanyag):					
Műtrágya felhasználás: összesen	2000	1000 t	355,0	15658,0	2,3
- egy hektár mezőgazdasági területre	2000	kg	60,6	120,0	50,5
Állatállomány:					
Szarvasmarha	2001	1000 db	783,0	81573,0	1,0
Sertés	2001	1000 db	4822,0	122909,0	3,9
Juh	2000	1000 db	1129,0	96652,0	1,2
Kecske	2000	1000 db	189,0	11496,0	1,6
Tojóttyúk	2000	1000 db	14261,0	297739,0	4,8

⁹⁾ Cukoripari Kutató Intézet számítása alapján.

I.16. táblázat folytatása

Megnevezés	Év	Mérték- egység	Magyar- ország	EU 15	EU 15= 100%
100 hektár mezőgazdasági területre jutó:					
- szarvasmarha	2000	db	13,8	63,4	21,8
- sertés	2000	db	82,6	95,3	86,7
- juh	2000	db	19,3	74,1	26,0
- kecske	2000	db	3,2	8,8	36,4
- tojótyúk	2000	db	240,9	228,2	105,6
Főbb állati termékek termelése:					
Marha- és borjúhús	2000	1000 t	117,2	7401,0	1,6
Sertéshús	2000	1000 t	760,0	17563,0	4,3
Juhhús (Magyarországon vágójuh)	2000	1000 t	20,0	1150,0	1,7
Baromfihús	2000	1000 t	616,1	8734,0	7,1
Tehéntej	2000	1000 t	2080,5	121790,0	1,7
Egy tehenre jutó: tejtermelés	2000	kg	5475,0	5765,0	95,0
marha és borjúhús termelés	2000	kg	308,4	358,1	86,1
Egy anyakocára jutó sertéshús ¹⁰⁾ termelés	2000	kg	1038,8	1407,0	73,8
Traktorállomány	2000	db	113000	7076493	1,6
Kombájnállomány	2000	db	12000	516138	2,3
100 ha mezőgazdasági területre jutó traktor	2000	db	1,9	5,4	35,2
100 ha mezőgazdasági területre jutó kombájn	2000	db	0,2	0,4	50,0

¹⁰⁾ Csontoshús-súlyban számolva

Forrás: Uniós adatok: Agriculture in the European Union 2000, 2001, Luxembourg 2002
Agriculture Statistical Yearbook, 1998, 1999, 2000, 2001, Luxembourg 2002
FAOSTAT Database, <http://www.fao.org> Statistical databases 2002
Employment in Europe 2000, Luxembourg 2000
Eurostat Yearbook 1988-1998 data, Luxembourg 2000

I.1.5. Magyar adatok: KSH megfelelő kiadványai

A halászat jelenlegi helyzetének ismertetése

Magyarország halászati ágazatát az édesvízi akvakultúra, a természetes vízi halászat, a halfeldolgozás és a halászati marketing jelenti. A tógazdasági és intenzív üzemi haltermelésből származó étkezési hal mennyisége 2002-ben 11,6 ezer tonna, a természetes vízi, étkezési célokat szolgáló összes fogás (üzemi halászat és horgászat együtt) pedig 6,4 ezer tonna volt. Magyarország 2002-es halfogása a következő év telepítési anyagával együtt 2002-ben 25,9 ezer tonna volt. A halhús-termelés alapvetően a tógazdasági termeléshez kötődik, 2002-ben a halastavak tófelülete 24,1 ezer hektár volt, amelyből az üzemelő tófelület 21,1 ezer hektár, melyen 277 vállalkozás gazdálkodik. A 2002-ben üzemelt halastó terület tulajdonosi forma szerinti összetétele a következő volt: állami gazdálkodó szervezetek (8) 5,5 ezer, mezőgazdasági szövetkezetek (15) 0,8 ezer, halászati szövetkezetek (8) 0,9 ezer, horgászati szervezetek (41) 0,9 ezer, Kft-k, Bt-k, Kht-k, Rt-k és kistermelők (171) 12,3 ezer, valamint az egyéb szervezetek (34) 0,6 ezer hektár. A tógazdasági haltermelés több, mint 16 ezer hektár üzemelő tóterülettel három fő körzetben koncentrálódik. Ezek a dél-alföldi (5166 hektár), észak-alföldi (6563 hektár) és a dél-dunántúli (4584 hektár) haltermelő régiók.

A halastavak közel 70%-a régen létesített, korszerűsítésre, technológiai fejlesztésre szorul. Az árualap biztosításához és a választék bővítéséhez nem elegendő a jelenlegi tóterület, és a meglévő intenzív haltermelő üzemek száma. A halállomány utánpótlásához hazánk ugyan

rendelkezik megfelelő számú halkeltetővel, de azok műszaki állapota nem megfelelő. Hazánk gazdaságilag legfontosabb halfaja a ponty, mely az éves haltermelésből 65-70%-kal részesedik és 2002-ben az akvakultúrában megtermelt mennyisége 7,7 ezer tonna volt. A második legjelentősebb, a termelés 15-18%-át adó halfaj⁵ a busa (fehér és pettyes) és az amur, a termelt mennyiség 2002-ben fehér busából 1,5 ezer, pettyes busából 0,3 ezer és amurból 0,5 ezer tonnának felelt meg. A fennmaradó mennyiség a 100 tonna harcsából, 30 tonna süllőből 10 tonna compóból, 40 tonna csukából és a 500 tonna egyéb halból tevődik össze. Az intenzív üzemi haltermelés meghatározó hal faja 2002-ben az afrikai harcsa volt 900 tonnás produktumával. A fennmaradó 80 tonnát a pisztráng, a tokfélék, az angolna és egyéb halak tették ki.

A természetes vízi halászat célja kétirányú, kereskedelmi és rekreációs halászat. A kereskedelmi célú halászat a közel 140 ezer hektárnyi természetes vízterületről és víztározóból évente mintegy 2-3 ezer tonna halat zsákmányol. A természetes vizek területe közel ezer adminisztratív egységre, úgynevezett halászati vízterületre tagolódik, melyek halászati jogát általában 15 éves időtartamra pályázat útján nyerhetik el a hasznosítók. 2002-ben a halászati vízterületek mérete összesen 134 ezer hektár volt. Az üzemi halászat nagyobb és kisebb szereplőinek eszközállománya elöregedett, pótlásuk a munkahely megőrzés és a tradíciók fennmaradása szempontjából is indokolt.

A feldolgozó üzemek a megtermelt, illetve kifogott hal 20%-át dolgozzák fel. Hazánkban, 2002-ben 17 halfeldolgozó üzem működött, melyből 11 elsődleges halfeldolgozással foglalkozik, további 6 üzem a halfeldolgozás különböző formáit (pácolt hal gyártás, halfüstölés) végzi, 4 üzem pedig importhal átcsomagolással foglalkozik. A feldolgozók jelenleg még nem rendelkeznek EU minősítéssel, de néhányuknál a feltételeknek való megfelelés már folyamatban van. A halfeldolgozók kapacitáskihasználtsága átlagosan 30%-os, mely a haltermelés szezonális jellegéből, illetve az esetenként, és helyenként a túlméretezett kapacitásokból adódik. A halfogásokhoz közeli helyeken hiányoznak a kis kapacitású, mini halfeldolgozók.

Az értékesítési csatornákra a komplexitás és a változatosság jellemző. Egyidejűleg megfigyelhető a tópartról való értékesítés, az üzletláncoknak való beszállítás, a hal nagykereskedőknek való értékesítés és a feldolgozó üzemeknek alapanyagként való halbeszállítás. Sok kis gazdaság nem rendelkezik megfelelő szállítási és értékesítési kapacitással és infrastruktúrával, ezért többnyire viszonteladóknak értékesítenek.

A halászati ágazatban dolgozók számának meghatározása a statisztikai nyilvántartási rendszer és az ágazati átfedések miatt igen nehéz, figyelembe véve, hogy a többi ágazatokhoz képest viszonylag kevés munkaerő foglalkoztatását igényli. A halászati ágazatban foglalkoztatottak számát 5-6 ezer főre becsüljük.

Magyarország 2002-es halimportja halliszt nélkül a 2001-es 31,1 millió €-ról 33,3 millió €-ra, 7%-kal növekedett, és főleg fagyasztott halból, halfiléből, valamint konzervált termékekből állt. Ugyanakkor a kivitel szintén halliszt nélkül számítva 5,5 millió €-ról 4,4 millió €-ra, 19%-kal esett vissza 2002-ben. Az export többségét mennyiségben és értékben az élőhal (elsősorban étkezési ponty) szállítások tették ki 1,8 ezer tonnával, 2,1 millió €-értékben. (Az értékadatok kiszámítása az MNB hivatalos, évi átlagos árfolyamai alapján történt.) Az import túlsúlya és növekedése az étkezési szokások változásával magyarázható,

⁵ [Silver carp: *Hypophthalmichthys molitrix Valenciennes*, bighead carp: *Hypophthalmichthys nobilis R.*, grass carp: *Ctenopharyngodon idella Valenciennes*, wels: *Silurus glanis L.*, pikeperch: *Stizostedion lucioperca L.*, tench: *Tinca tinca L.*, pike: *Esox lucius L.*](#)

mely szerint a lakosság egyre jobban igényli a feldolgozott termékeket és a bővebb választékot.

Magyarországon az egy főre jutó halfogyasztás 3,1 kg/fő volt 2002-ben, ami nemzetközi mércével mérve is igen alacsony. Ennek oka az elsősorban ünnepekhez kötött hal- és húsfogyasztási szokások. A halfogyasztási szokások megváltoztatására irányuló marketing akciók, az utóbbi években megjelent nagy üzletláncok folyamatos és széles skálájú haltermék kínálatának eredményeként a halfogyasztás lassú ütemben, de növekszik.

I.1.6. Az élelmiszer-feldolgozás helyzete

Az élelmiszeripar mezőgazdasági termékek és alapanyagok 75%-ának feldolgozásával a bruttó hazai termék (GDP) mintegy 3,0%-át állítja elő.

Az élelmiszer, az ital és a dohánytermék áruőcsoport a nemzetgazdasági export mintegy 7%-át adja, az ágazat külkereskedelmi egyenlege tartósan pozitív.⁶ Az elmúlt évtizedben befejeződött az ágazat privatizációja, a vállalkozások száma gyors ütemben nőtt. Az élelmiszeriparban foglalkoztatottak száma a nemzetgazdaság munkaerőmérlege szerint 1990-2000 között 35%-kal csökkent, foglalkoztatási részaránya 4-5% körüli.

I.17. Fontosabb élelmiszeripari termékek termelése 2002-ben

Megnevezés	Mértékegység	Mennyiség
Csontos sertéshúst	1000 tonna	283,2
Vágott baromfi (frissen vagy hűtve)	1000 tonna	158,0
Csontos marhahús ^{a)}	1000 tonna	55,8
Fogyasztói tej	millió liter	641,9
Liszt	1000 tonna	783,4

Az ágazat munkaerő-kibocsátása az üzem- és tulajdoni struktúra átalakulására, a piacvesztésre, összességében a termelés mérséklődésére és az iparági racionalizálásra, technológiai korszerűsítésére vezethető vissza. A mintegy 8400 élelmiszeripari vállalkozás 95%-a az 50 főnél kevesebb munkaerőt foglalkoztató mikro- és kisvállalkozásokhoz sorolható. Mindössze 120 vállalkozás (1,4%) foglalkoztat 250 főnél több alkalmazottat. Az ágazat privatizációja befejeződött, de az élelmiszer-feldolgozó kapacitásokban csekély mértékű a termelői érdekltség.

Az élelmiszeripari vállalkozások egy része nem felel meg az EU környezetvédelmi, élelmiszerbiztonsági, higiéniai és állatvédelmi előírásainak. (Lásd: a Csatlakozási Szerződés 44 vágóhidak derogációja). Környezetvédelmi beruházások leginkább az állati termék feldolgozó, zöldség- és gyümölcsfeldolgozó, takarmánykeverő üzemekben valamint a bor és paprika feldolgozóknál szükséges. Az elsődleges élelmiszer- feldolgozást végző kis- és középvállalkozásokban alkalmazott technológia elavult, a termékszerkezet korszerűtlen, a termékek minősége nem egyenletes. Az átalakítás nehézségei miatt néhány perspektivikus, stratégiai nevezhető szakágazat – amely részben kimaradt a 90-es évek elején megvalósult tőkebevonásos privatizációból (hús-, baromfi-, malomipar, zöldség-gyümölcs feldolgozás) – tőkehiánnyal küzd.

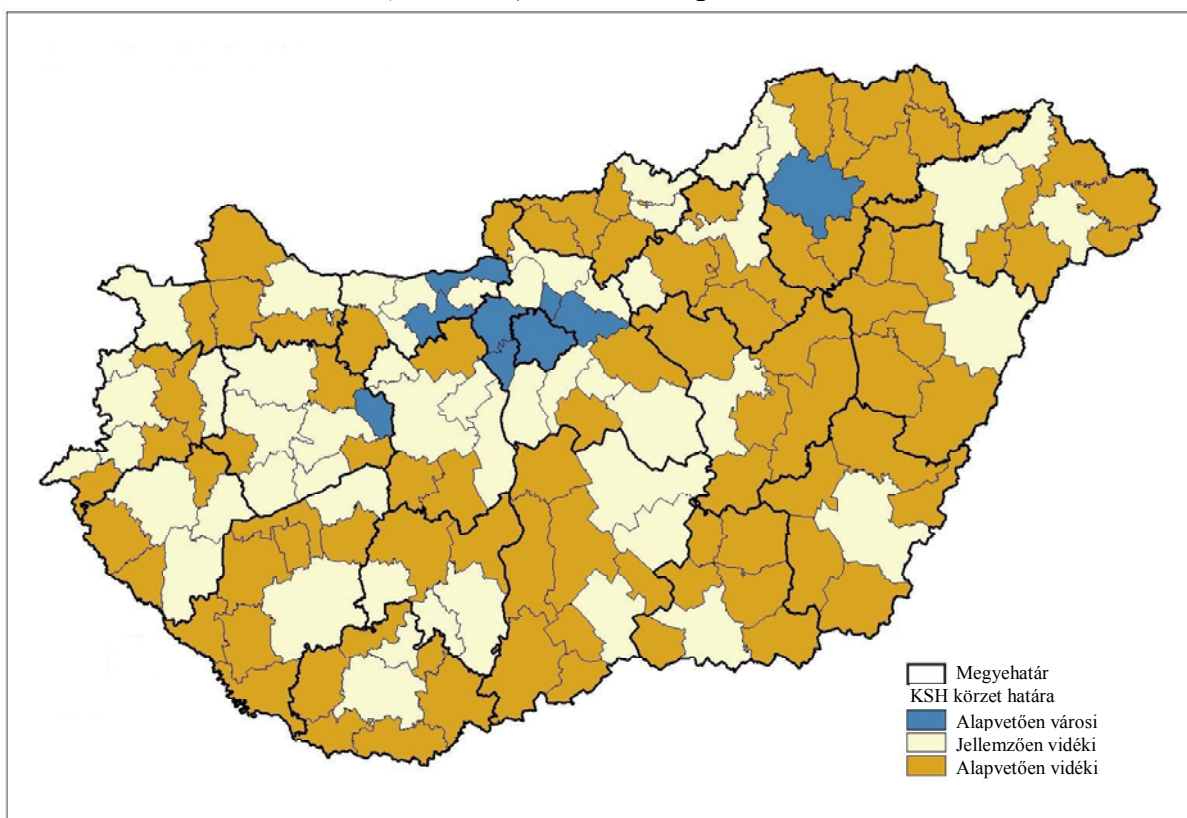
⁶ [További információ található az egyes szektorok értékesítési csatornáiról a mellékletben.](#)

A tartósan garantált minőségi követelményeknek megfelelő mezőgazdaság és az élelmiszeripar kapacitásainak térben és időben történő összehangolása, korszerűsítése a mezőgazdasági foglalkozásúak, tágabban, a vidéken lakó népesség gazdasági aktivitásának, biztonságos megélhetésének, és ezáltal a vidékfejlesztésnek is alapvető feltétele.

I.1.7. A vidéki térségek jellemzői

Az Európai Unióban használt kritériumok szerint Magyarország területének 96%-a vidéki térségnek⁷ minősül, ahol a népesség 74,5%-a él. Az alapvetően vidéki területek részaránya 58,3%, az össznépességből való részesedésük 31,3%, mely 3,2-szer magasabb az EU (9,7%) átlagánál. Az összlakosság 35,9%-a él községekben, s több mint egyötöde a községek 54,3%-át kitevő 1000 főnél kisebb településeken. A „város” címet – az 1999. évi XLII. Területszervezési eljárásról szóló törvény alapján – olyan település kaphatja, mely a törvény által előírt feltételeknek megfelel. Ilyen feltétel többek között, hogy viszonylag fejlett legyen az infrastruktúrája, rendelkezzen megfelelő gazdasági potenciállal, képes legyen a környező települések számára különböző szolgáltatásokat (például: egészségügyi, oktatási) nyújtani.

I.18. KSH körzetek (NUTS IV) OECD szempontok szerinti besorolása

Forrás: KSH TSTAR adatbázis

⁷ A vidéki térségek lehatárolása az OECD-ben használt módon történt, mely szerint:

- **alapvetően vidéki térség** kategóriájába tartozik az a terület, ahol a lakosság több mint 50%-a 120 fő/km² alatti népsűrűségű (vidéki) településen él
- **jellemzően vidéki térség** kategóriájába tartozik az a terület, ahol a lakosság 15 - 50%-a 120 fő/km² alatti népsűrűségű (vidéki) településen él
- **alapvetően városi térség** kategóriájába tartozik az a térség, ahol a lakosság kevesebb mint 15%-a 120 fő/km² alatti népsűrűségű településen él

A vidék élőkönyezetete bár több szempontból veszélyeztetett, alapvetően egészséges, üdülési-rekreációs célokra is alkalmas. A vidéki területek jellegzetesen gazdag – de leromlott állapotú - építészeti és kulturális örökséggel rendelkeznek. A gazdálkodókat és általában a vidéki népeiséget segítő szolgáltatások (a gazdálkodás hatékonyságát, a vidéki élet minőségét javító szolgáltatások; piaci/munkaerőpiaci, EU csatlakozással kapcsolatos információáramlás, szaktanácsadás, termelői együttműködések) azonban fejletlenek. Az energiaellátás- és a hírközlés lehetőségei általában kielégítik az igényeket. Az infrastruktúra más elemei azonban nem elég fejlettek, településtípusok szerint igen jelentős különbséget mutatnak. A községekben a lakások 30,6%-a komfort nélküli, amely mintegy 60%-kal haladja meg az országos átlagot (18,4%). A legkedvezőtlenebb helyzetben a kistelepülések (jellemzően az észak-magyarországi- és dél-dunántúli régiókban) és a tanyák (Észak- és Dél Alföldön) vannak. Ellátottságuk (közmu, infrastruktúra, szolgáltatások) általában elmarad a nagyobb községek szintjétől is, és különösen rosszak a közlekedési-, megközelítési lehetőségeik. Ebből eredően gazdasági fejlődésük jelentős mértékben korlátozott. A mezőgazdasági termeléshez kapcsolódó infrastruktúra (az egyéni gazdaságok telepei, az üzemi úthálózat, a vízszolgáltató- és csapadékelvezető rendszerek, a korszerű trágya-elhelyezés) elhanyagolt, rossz állapotú és nem igazodik a megváltozott földtulajdoni és földhasználati viszonyokhoz. A vidéki térségek, faluközösségek önszervező képessége, összetartó ereje gyenge, a fejlesztési kezdeményezések egymástól elszigeteltek. A program- és projektírási ismeretek, tapasztalatok hiányosak. A vidéki (különösen a fiatal korosztályokhoz tartozó) lakosság helyi kötődése gyengül, környezettudatossága alacsony szintű.

Magyarországon a vidéki térségek demográfiai viszonyai kedvezőtlenebbek, mint a városias térségeké. A természetes szaporodás erőteljesen csökken, a népesség korstruktúrája kedvezőtlen és öregedő, a kistelepülésekről jelentős a népesség elvándorlása, magas a gazdaságilag inaktív népesség aránya. Az 1000 főnél kisebb lélekszámú településeken élők korstruktúrája a legkedvezőtlenebb, mert itt a legalacsonyabb a legfiatalabb (14 év alatti), és legmagasabb a legidősebb korosztály (60 év felettiek) aránya. Az ezer főnél kevesebb lakosú falvakban, a 14 évnél fiatalabb korúak aránya 17,7%, a 60 év fölöttiek aránya 23,8% volt 2002-ben. A munkanélküliségi ráta a falvakban magasabb, és különösen a kevésbé képzett és idősebb munkavállalók számára nincs elegendő, helyi munkaalkalom. Általánosan elterjedt életforma az ingázás.

Magyarországon a „munkanélküliségi csúcs” 1993-ban jelentkezett (12%-ot meghaladó értékkel), a munkanélküliségi ráta 2000-ben 6,4%, 2002-ben 5,7%. A munkanélküliség kilencvenes évtized elején kialakult differenciáltsága erősödött, de az egyes megyék és régiók veszélyeztetettségi sorrendje nem változott. A munkanélküliség csökkenő országos rátája mögött a régiók 3,5-szörös, a községek népességszám szerint képzett csoportjai, illetve az országos átlag és a főváros között több mint kétszeres különbség figyelhető meg. A vidéki térségekben általában jelentős, a kisebb lélekszámú települések felé haladva pedig egyre magasabb a munkanélküliség aránya, hasonlóan romlanak a megélhetési feltételek is. Kifejezetten kritikus foglalkoztatási helyzetben vannak az alacsony képzettségű és idősebb korú népesség-csoportok. Különösen az alacsony szakképzettségű, középkorú, vagy idősebb, gyermekeiket egyedül nevelő nők elhelyezkedési, munkavállalási esélyei korlátozottak. A foglalkoztatási helyzetet nézve azonban leginkább hátrányos helyzetű a lakosság 5-6%-át alkotó roma népesség, melynek népességen belüli aránya a kisebb lélekszámú településeken és az ország tartósan kritikus helyzetű régióiban az országos átlaghoz képest lényegesen magasabb, arányuk a tartós munkanélküliek között jelentős.

A munkavállalási korú népesség aktivitási rátája 1990-2000 között jelentősen csökkent.. A gazdasági aktivitás igen alacsony a falvakban (30,4%-os) és a tartósan legrosszabb

helyzetben lévő észak-alföldi, észak-magyarországi régiókban. Az 1000 fő alatti falvakban az inaktív, lényegében eltartásra – társadalmi, családi segítségre – szoruló népesség aránya meghaladja a 70%-ot. A munkavállalási korú nők között az inaktívak arány 44%, 10 százalékponttal magasabb, mint a férfiaknál.

A kistelepüléseken a mezőgazdálkodáson kívül alig folyik másfajta gazdasági tevékenység, ezért a mezőgazdaság és a hozzá kapcsolódó tevékenységek alapvetően befolyásolják a népességmegtartó képességet.

Számos vidéki térség, település rendelkezik kiemelkedő tájjellegű gasztronómiai hagyományokkal, nagy múltra visszatekintő, máig megőrzött kézműiparral, falusi mesterséggel. Az értékek turisztikai attraktivitása kihasználatlan, mely részben a hiányos idegenforgalmi felkészültségre, a szolgáltatások igen szerény választékára és alacsony színvonalára vezethető vissza. A bor-turizmus fejlesztésére elsősorban a nagy múltú borvidékeken kínálkozik lehetőség, különösen Baranya-, Tolna-, Veszprém, Borsod-Abaúj-Zemplén- és Heves megyében. A zöldturizmus fejlesztésére a kimagasló természeti értéket képviselő tájakon (például Észak-Magyarország, Hortobágy, Bugac, Balaton térsége) nyílik lehetőség. Termálturizmus a már fejlett turisztikai központok mellett (például a Dunántúlon: Hévíz, Bük, Balf, Harkány, Észak-Magyarországon: Mezőkövesd, Bogács, az Alföldön: Gyula, Hajdúszoboszló, Berekfürdő) a kisebb települések már feltárt hőforrásaira alapozva (az Alföldön, Észak-Magyarországon és a Dunántúlon) is lehetséges.

Széles választékú Magyarországon az egy-egy tájegységre jellemző, magas, és speciális minőséget képviselő mezőgazdasági termékkör. Közülük azonban csak kevés rendelkezik minőségtanúsítvánnyal, márka védjeggyel.

A vidéki térségekben, különösen a falvakban, kisebb lélekszámú településeken tehát beavatkozások nélkül számolni kell:

- a lakosság kedvezőtlen kor- és képzettség szerinti összetételével, a fiatalabb korosztályhoz tartozók elvándorlásával, következésképp a legkisebb települések fokozatos elnéptelenedésével;
- a munkanélküliség magas – az országos átlagot többszörösen meghaladó – arányával, tartósságával;
- gazdasági bázis híján a munkahelyek csökkenő számával, a munkahelyteremtés erőteljes korlátaival;
- az infrastrukturális ellátottság, a szolgáltatások és az életminőség alacsony színvonalával.

A vidék súlyosbodó gazdasági – társadalmi – szociális gondjai elsődlegesen az elhúzódo strukturális változásokra, a mezőgazdaság gazdasági súlyának, a jövedelemtermelésben és a foglalkoztatásban betöltött szerepének csökkenésére vezethetők vissza. A vidéki területek magas aránya, az agrártermelés kedvező természeti adottságai miatt hazánkban a mezőgazdaság – multifunkcionális szerepét erősítve – továbbra is jelentős gazdasági, és ez által foglalkoztatási szerepet betöltő nemzetgazdasági ág marad. Ezen túl a mezőgazdasági tevékenységhez kapcsolódva az ágazat kiemelt fontosságú a környezet fenntartásában, a kulturális örökségek, a hagyományok megőrzésében, de sokszínű és új lehetőséget kínál a szabadidő eltöltésére, a rekreációra (üdülés, pihenés) is. Mindezek az agrárágazat gazdasági hatékonyságnövelő szándékait és a Közös Agrárpolitika (KAP) második pilléréként, az európai mezőgazdasági modell fenntarthatóságát is szolgálják.

I.2. A környezet állapotának sajátosságai

I.2.1. Általános összefüggések

Magyarország területének mintegy 85%-a a talajok termékenységétől függően különböző mező- és erdőgazdasági célú hasznosításra alkalmas, ebből adódik, hogy a mezőgazdaság a legnagyobb területhasználó. A termőföld minősége, a talajtípusok, a fizikai adottságok, a lejtésviszonyok, a klimatikus viszonyok az általános minősítés szerint jók a mezőgazdasági termelés számára, bár jelentős területi különbséget mutatnak.

Az elmúlt évtizedekben jellemző az agro-ökológiai viszonyokat sokszor figyelmen kívül hagyó, igen intenzív gazdálkodás eredményeként, romlott a talajok fizikai, kémiai és biológiai állapota. Egyes területeken a termőképességet csökkentő vagy korlátozó emberi tevékenység hatására felerősödő környezeti kockázatokkal kell számolni. A 90-es évek elején bekövetkezett politikai-gazdasági változások jelentős mértékben befolyásolták a mezőgazdasági ágazat folyamatait, így nagy kihatással voltak a mezőgazdasággal összefüggő környezet állapotára.

1.19. Az 1900-2000 évek NPK mérlegek egyenlegei a mezőgazdaságilag hasznosított területen, kg/ha/év.

Időszak	N	P2O5	K2O	Összesen
Terméssel felvett				
1900-1950	40	15	38	93
1961-65	47	18	48	113
1971-75	72	27	69	168
1986-90	88	40	97	225
1991-95	83	32	79	194
1996-2000	73	26	46	145
Pótoltt műtrágyával				
1900-1950	0	1	0	1
1961-65	24	17	9	50
1971-75	80	54	67	201
1986-90	93	47	58	202
1991-95	29	4	4	37
1996-2000	47	7	8	62
Összes visszapótlás				
1900-1950	7	7	16	30
1961-65	23	19	24	66
1971-75	84	62	105	251
1986-90	120	64	111	295
1991-95	53	19	51	123
1996-2000	64	14	24	102
Egyenleg				
1900-1950	-33	-7	-22	-62
1961-65	-24	+1	-23	-46
1971-75	+13	+35	+31	+79
1986-90	+32	+24	+14	+70
1991-95	-30	-13	-28	-71
1996-2000	-9	-12	-22	-43

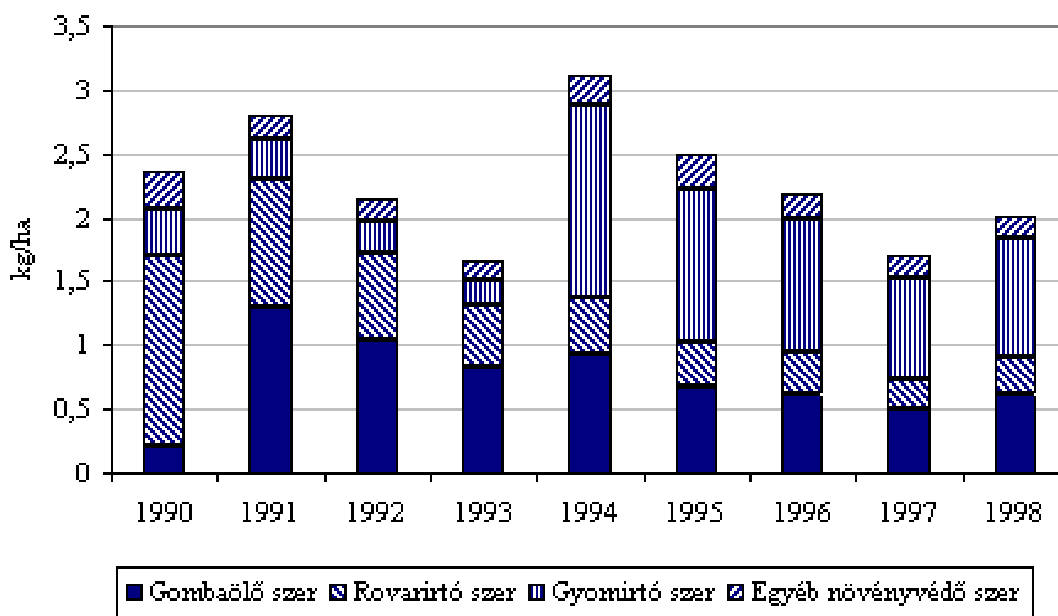
Forrás: Kádár Imre számításai, MTA-TAKI

Egy, kissé ellentmondásos helyzet alakult, mert bár a kárpótlást követően a birtokok elaprózódásával, valamint a gazdasági helyzet kedvezőtlen alakulásából származó ágazati közgazdasági állapotokkal egy jóval alacsonyabb növényvédő szer és műtrágya (általánosan alacsonyabb input felhasználású) extenzívebb gazdálkodás vált jellemzővé, sok esetben az „alulhasználat” okozta környezeti problémák jelentek meg (pl. tápanyag-gazdálkodási problémák, trágyázás elmaradása, tápanyagmérleg negatívba fordulása, parlagosodás, értékes természetvédelmi területek művelésének felhagyása).

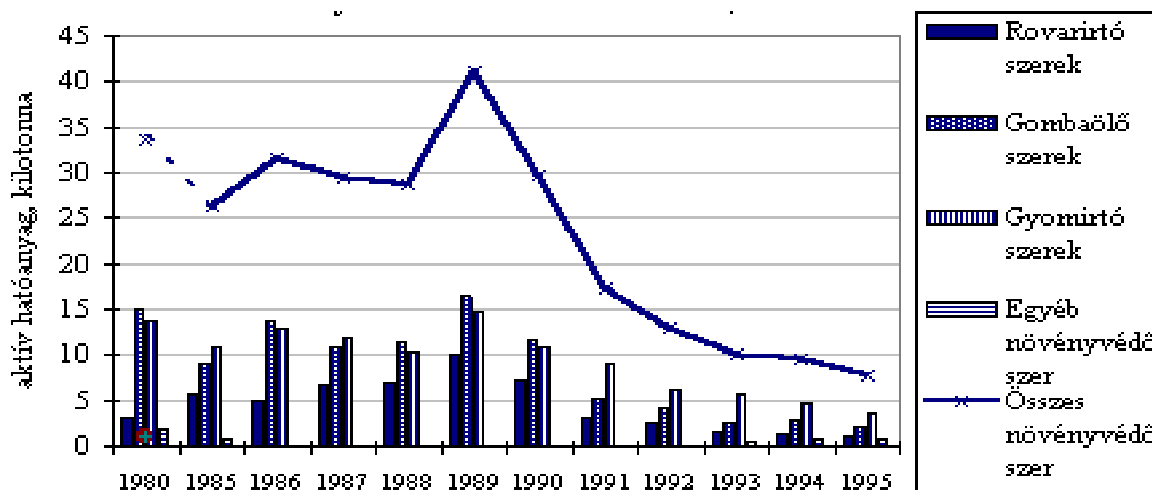
A korábbi évtizedek értékeihez képest a műtrágyahasználat intenzitása jelentős mértékben visszaesett. Ebből is adódik, hogy, a probléma nem elsődlegesen a magas műtrágyadózisokból származó környezeti károk jelentik, inkább a tápanyag-utánpótlás elmaradásából származó talajdegradáció. A talajok termőképességét, szerkezetét javító, megőrző szervesztrágyázás mennyisége és aránya az elmúlt évtizedben jelentősen mérséklődött. Az istállótrágyázott terület 1990-2000 között egyharmadára, a felhasznált szerves trágya mennyisége pedig 68%-kal csökkent (az 1981-1985 közötti időszakhoz képest a csökkenés 75%-os).

A mezőgazdasági termelés környezetterhelése jórészt a termelés intenzitásának, koncentrátságának csökkenése, a környezet-károsító ráfordítások (kemikáliák) mérséklődése miatt nem számottevő, ami óriási előnyt jelent az élelmiszerbiztonság érvényesítése terén is. Veszélyt inkább a termelés túlzott szétaprózottsága, helyenként pedig a szakszerűtlen termelés, és a környezetvédelmi szempontokat figyelmen kívül hagyó agrotechnikai beavatkozások jelentenek. Másrészt viszont egyes térségekben, jól prosperáló vállalkozások esetében továbbra is megfigyelhető a környezeti erőforrások túlzott használata, a környezettudatos gazdálkodás teljes hiánya és az ebből származó környezeti problémák jelenléte (intenzív peszticid és műtrágyahasználatból eredően a biodiverzitás csökkenése, diffúz és pontszerű talaj és vízszennyezés).

1.20. Növényvédő szerek értékesítése, 1990-1998

I.21. Növényvédő szerek felhasználása, 1980-1995

Ehhez társul, hogy az elmúlt évtizedek (különösen például a kárpótlás utáni visszakapott területeken értékes gyepterületek szántóművelésbe vonása) agrárfolyamatainak a tájképre tett kedvezőtlen hatásai a mai napig orvoslásra várnak.

A korábbiakban kialakított nagyméretű táblákon a megfelelő szerves anyag utánpótlás elmaradása, a helytelen vetésváltás és talajművelés általános gyakorlata, a talajtakarás teljes hiánya, valamint a 70-80-as években létrehozott mezővédő erdősávok kipusztítása miatt a szél és vízerózió már riasztó méreteket ölt. A mezőgazdasági technológiák amerikai modellt követő fejlesztése, az intenzív növényvédő szer és műtrágyahasználat általánossá válása az 1970-es és 80-as években, valamint a 90-es évek dekonjunkturális okokra is visszavezethető mezőgazdasági válsága a hagyományos, környezetorientált, erőforrás takarékos gazdálkodási módszerek majdnem teljes eltűnéséhez vezetett. Ez nemcsak a talajok és a vizek állapotában bekövetkezett negatív változások miatt jelent nagy problémát, hanem a biodiverzitás csökkenése is főként erre vezethető vissza. Magyarországon a természeti értékek jelentős része valójában természet-közeli élőhelyeket és ahhoz kötődő növény és állatfajokat jelent, melyek bizonyos emberi, konkrétan mezőgazdasági tevékenységek, módszerek széleskörű alkalmazásából származnak. Ebből azonban az is következik, hogy ezek a természeti értékek, a hagyományos, hazai gazdálkodási módszereknek az eltűnésével együtt el fognak tűnni. E tekintetben, a művelés, hasznosítás felhagyása és a túlzott intenzitású gazdálkodás egyforma veszélyforrást jelent, bár jelenleg kiterjedésében, a fent említett okok miatt, inkább az első okoz nagyobb problémát.

A fentiekből kitűnik, hogy Magyarországon a környezettudatos gazdálkodás elősegítése, az ország összetett adottságai és a fennálló problémák széles köre miatt számos területre ki kell, hogy terjedjen. Az alábbiakban részletezett alfejezetekben – a környezeti elemek bontásában- bemutatásra kerül a környezet állapotának jelenlegi helyzet és a közelmúltban bekövetkezett változások. A legfontosabb agrár-környezetgazdálkodási problémákat, a megadott prioritási szempontok figyelembe vételével, az alábbi táblázatban foglaltuk össze.

I.22. Agrár- környezeti problémák

Agrár-környezeti probléma	Érintett terület nagysága	Környezeti jelentőség	összesen
1. Szél és vízerózió	+++	+++	6+
2. Biodiverzitás csökkenése művelés felhagyása miatt értékes természeti területeken	++	+++	5+
3. Talajtömörödés	+++	++	5+
4. Intenzív gazdálkodás miatt a természeti értékek pusztulása	+	+++	4+
5. A földhasználat (intenzitásának) változása miatti tájpusztulás	++	++	4+
6. Mezőgazdaság okozta vízszennyezés (nitrát és foszfát bemosódás)	+	++	3+

Értékelés: + mérsékelt, ++erős, +++igen erős

I.2.2. Talaj

Magyarországon az alábbi, a mezőgazdasághoz köthető, talajfizikai degradációs folyamatai jelentősek:

1) az erózió és a defláció a 2) a tömörödés; 3) a talajsavanyodás 4) a belvízveszély; 5) a szikesedés miatt bekövetkező talajszerkezet leromlás; 6) feltalaj kérgesedése, cserepesedése;

A legnagyobb károkat Magyarországon a defláció és az erózió, valamint a művelt rétegben megjelenő tömör zárórtege(ek) okozzák.

I.2.2.1. Erózió

Magyarországon a talajerózió a mezőgazdasági területeken a domborzati viszonyok figyelmen kívül hagyása, a helytelen parcellázási viszonyok, a nagytáblás monokultúrás növénytermesztés, a kapás kultúrák lejtős területen való termesztése, a hegy-völgy irányú ültetvénytelepítés és művelés, illetve a köztesvetések, takarónövények elhagyása és a nem megfelelő talajművelési eljárások alkalmazása jelentős mértékben hozzájárulnak az erózió felerősödéséhez. Az erózió jelenlegi kiterjedésének és mértékének megbízható, pontos megállapítása nehéz feladat, továbbá igen nehéz megbecsülni gazdasági és környezeti hatását.

Magyarországon a talajdegradációs folyamatok egyik legjelentősebb típusa a vízerózió, amely a mezőgazdasági területek több mint harmadát (35,3%), összesen 2 297 000 ha-t érinti⁸. Jelenleg évente mintegy 100 millió t a vízerózió okozta talajveszteség. Hazánkban a szélerózió szintén jelentős (1,4 millió ha veszélyeztetett), pontos adatok nem állnak rendelkezésre megfelelő monitoring rendszer működésének hiányában. Különösen homok, illetve homokos csernozjom talajainkon jelentkezik deflációs kár.

⁸ Stefanovits P., Várallyay Gy.: State and Management of Soil Erosion in Hungary, Soil Erosion Prevention and Remediation Workshop, Budapest, April 27 - May 1, 1992.

I. 23. Erózió Magyarországon, 1999

Erózió	
Víz erózió által sújtott terület	2,297 millió ha
ebből:	
erősen,	0.557 millió ha
közepesen,	0.89 millió ha
gyengén erodált	0.86 millió ha
Évi átlagos talajvesztés	
ebből:	
erősen,	70 t/ha
közepesen,	40 t/ha
gyengén erodált területeken	20 t/ha
Évi összes talajvesztés	100 millió tonna
Évi összes szervesanyag veszteség	1,5 millió tonna
Szél erózió által sújtott terület	1.4 millió hektár

Forrás: MTA-TAKI, 1999

A szél pusztító hatásának (defláció) főleg a homoktalajok, illetve a helytelenül művelt (lössös) csernozjom talajok vannak kitéve. A helytelen földhasználat következtében (vetésforgók elmaradása, szervestrágyázás hiánya, mezővédő erdősávok felszámolása, a talajfelszín takaratlansága) az ország területének közel 50%-át alkotó szántókon a folyamatos növénytakarás nélküli nagyüzemi táblák jelentős része deflációs szempontból veszélyeztetett. Az elkövetkezendő évtizedben el kell érni, hogy a széles körben alkalmazott talajvédő/talajkímélő agrotechnikai módszerekkel, a táblák környezetében fasorok, erdősávok, illetve eróziófogó táblaszegélyek kialakításával és folyamatos talajtakarás alkalmazásával jelentős mértékben csökkenjen az eróziós folyamatok által okozott talajpusztulás. Ott, ahol azt az eróziós veszély mértéke indokolja, a területet talajvédelmi célból erdősíteni szükséges.

Az erdők jelentős szerepet töltenek be a talajképződésben és a talajok védelmében. Az ország közel egyötödét borító erdők alatt minimális, vagy egyáltalán nincs is erózió. Ezáltal a jelenlegi erdők évi 32 millió tonna termőtalaj pusztulását akadályozzák meg. A laza talajú alföldi térségekben lévő 465 ezer hektár erdő a defláció és az elsivatagosodás elleni védelemben játszik jelentős szerepet.

A Nemzeti Erdőtelepítési Program (700 ezer hektár) megvalósítása évente mintegy 12,6 millió tonna termőtalajt fog megóvni az erózió pusztításától és közel 400 ezer hektáron fogja csökkenteni a deflációt .

Talajvédelmi eljárások a talajerózió ellen:

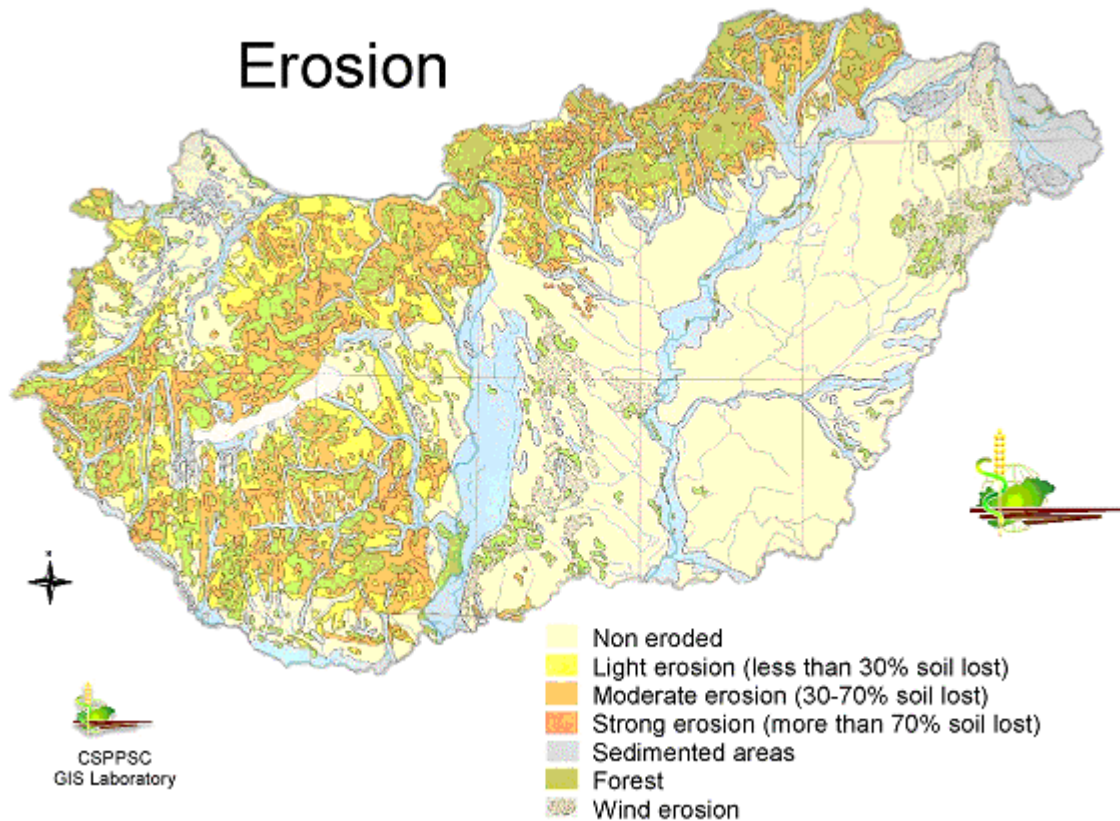
- művelési ág váltás
- talajvédelmi szempontból helyes agrotechnika (talajművelés iránya, módja)
- műszaki talajvédelem (melioráció, teraszok, sáncok, övások kialakítása)

A szélerózió elleni védelem lehetséges eszközei:

- talajvédelmi célú művelési ág váltás (gyepesítés, fásítás)
- a terület táblásítása (optimális tábla méretek)

- talajjavítás (szervesanyag pótlás)
- a talajfedettség kialakítása, megőrzése (takarónövény, köztés növény vagy mulcsozás)
- talajvédő agrotechnikai módszerek alkalmazása (talajművelési eljárások)
- talajvédő erdősávok kialakítása

I. 24. Magyarország eróziós térképe

Forrás: MTA Talajtani és Agrokémiai Kutató Intézet

I.2.2.2. Talajtömörödés

A talajtömörödés Magyarországon az alábbi okokra vezethető vissza:

- *Természeti tényezők:* leginkább a kevés szerves és szervesetlen kolloidokat tartalmazó talajokra vagy genetikai talajszintekre jellemző. Tömörödhetnek a talajok időjárási szélsőségek (csapadéktöbblet illetve hiány miatt bekövetkező belvíz, kiszáradás, ülepedés) hatására is.
- *A nedves talajon történő gépmozgás és művelés.* A deformáció mértéke függ a kiváltó tényező erősségétől, hatásának időtartamától, az egységnyi területre eső terheléstől, a talaj tulajdonságaitól és egyéb tényezőktől. (öntözés, vízjárta területeken helytelen agrotechnika)
- A művelőelemek talajra gyakorolt ismételt nyomásának hatására a többször, ugyanabban a mélységben végzett művelés következményeként. Leggyakrabban a tárcsázás (16-20 cm) és a szántás (22-25 cm, 28-32 cm, 38-40 cm) mélységében alakulhat ki. Kedvezőtlen esetben egy talajszelvényben két-három károsan tömörödött réteg is kimutatható.

Korábbi felmérések szerint Magyarországon mintegy 1,4 millió hektárnyi szántóföldön zavarja tömör záróréteg jelenléte a növénytermesztést. Az utóbbi években e tekintetben tovább romlott a helyzet, amit hazai vizsgálatok igazolnak. A 2000-es évek óta Magyarország szántóterületeinek mintegy felén mutatható ki tömörödöttség.

**I. 25. A különböző mértékben tömörödött talajok területe Európában és Magyarországon
(millió ha)**

A tömörödés foka	Európa	Magyarország
Enyhe	24,8	1,05
Közepes	7,8	0,33
Erős	0,4	0,02
Összes	33,0	1,40

Forrás: Gyuricza, 2000.

A talajtömörödés kialakulásának enyhítésére, megelőzésére és megszüntetésére agrotechnikai megoldások valamint megfelelő termesztéstechnológiai és új művelési eljárások jöhetnek számításba. Kivételes esetekben a tömörödés enyhülése természetes úton is bekövetkezhet, azonban ez vagy csak hosszú évek alatt valósul meg vagy csak a talaj legfelső néhány centiméterét érinti.

Termesztéstechnológiai és művelési megoldások:

- A talaj vízbefogadó képességének folyamatos fenntartása a tömör rétegnél mélyebb műveléssel vagy rendszeres altalajlazítással.
- A szántóföldi munkák megfelelő összevonása, kombinálása.
- A talajon a gépek mozgásának a víztelítettségi állapothoz való igazítása, speciális gépek alkalmazása
- Művelés nélküli direktvetés alkalmazása.
- A művelési mélység változtatása és összevonható talajmunka-műveletek alkalmazása
- Periódusos mélyművelés.
- Sávós talajállapot javítás.
- Talajállapot javítás a szokásos alpművelési mélység alatti rétegben (mélylazítás).

I.2.2.3. Talajsavanyodás

Magyarország talajainak 13%-a erősen, 42%-a pedig közepesen, illetve gyengén *savanyú kémhatású*. Magyarországon a talajok 50 %-a savanyú. A talajok savanyodása az elmúlt két évtized során fokozódott, de területi kiterjedése nem nőtt számottevően. A talajok kedvezőtlen kémhatásának kialakulásában a szakszerűtlen műtrágyázás, a légköri savas ülepedés, a különböző savas kémhatású ipari melléktermékek, a hulladékok káros hatása, valamint az indokolt mértékű talajjavítás (meszezés) elmaradása is szerepet játszik. Környezetbarát tápanyag-gazdálkodás alkalmazásával, a talaj szerves anyag tartalmának növelésével, zöldtrágyázással, a savanyító műtrágyák mellőzésével, valamint rendszeres meszezéssel a talajsavanyodási folyamatok jelentős mértékben visszaszoríthatóak.

I.2.3. Víz

Magyarország 93000 km²-nyi területével a Kárpát-medence legmélyebb részén fekszik. Területének kétharmad része 150 m tengerszinti magasság alatti alföldi, sík, vagy közel sík

medencefenék, fennmaradó egyharmad részének túlnyomó hányada pedig 150m feletti hegy- és dombvidék. A Kárpát-medence időjárását a szárazabb és nedvesebb periódusok rendszeres váltakozása jellemzi. Az ország medence jellegéből következik, hogy rendszeresen hol hatalmas mennyiségű víz torlódik össze – árvizek és belvizek formájában - hol aszály veszélyezteti a mezőgazdasági termelés biztonságát. Az árvízzel és belvízzel veszélyeztetett terület nagysága az ország területének 52%-a, a művelt földterület kétharmada. A mezőgazdaságban az aszály az árvízhez és belvízhez hasonló nagyságú területeket érint és az aszály által okozott károk elérik, illetve meghaladják az árvizek, illetve belvizek által okozott károk nagyságát.

Az erdők vízgazdálkodásra gyakorolt pozitív hatásai: az ivóvízbázisok védelme, a csapadékvíz tárolása, a csapadék lefolyásának lassításával az árvízveszély csökkentése, a víztisztítás, vízminőség javítása az ország hegy- és dombvidéki területeinek erdeiben mindenütt tapasztalhatók. A vízgazdálkodási célú erdőtelepítési intézkedések között kiemelten szerepel a vízgyűjtők és a folyók árterületeinek erdősítése.

I.2.3.1. Árvizek

Árvizeink keletkezése szempontjából nem a hazai domborzati viszonyok a döntőek. Folyóink vízhozama jelentős mértékben függ a lefolyás szempontjából felettünk elhelyezkedő, ún. felvízi országok vízgazdálkodásától. Az országhatáron belül a folyók és a kisebb vízfolyások mentén fekvő árterület nagysága 35 000 km². Magyarországon 1995-2000 között 1997 kivételével minden évben volt rövidebb-hosszabb ideig tartó árvíz és rendkívüli védekezés. Fő folyónk a Duna átlagosan 2-3, a Tisza 1,5-2 évente lép ki medréből. Árterületen található az ország megművelhető területének egyharmada, a vasutak 32%-a, a közutak 15%-a és több mint 700 település, ahol 2,5 millió lakos él. Különösen a Tisza-völgyi árvizekkel egyidejűleg gyakran fordul elő belvíz is.

Az évtizedekkel ezelőtt történt folyószabályozások során árvédelmi töltéseket emeltek, amelyek hosszú időn a levonuló árvizeket a töltések között tartották. A vízgyűjtő területeken – elsősorban az országhatáron túl – a megváltozott földhasználat (erdőirtások) és a hullámtér elhanyagolása miatt különösen a Tisza és mellékfolyóin emelkedtek az árvízszintek, az így ismétlődő árvízveszély elhárítása a töltések további magasításával gazdasági megfontolásból már nem célszerű. Ezért a magyar kormány olyan programot dolgozott ki a leginkább veszélyeztetett Tisza folyó környékére (elnevezése: Vásárhelyi terv⁹) az árvízveszély csökkentésére, melynek keretében a kevésbé értékes mezőgazdasági területeken vésztározókat alakítanak ki, és átalakul a hullámtéri területek hasznosítása is. A hosszabb távra szóló program végrehajtása már 2004-ben megkezdődik, a 2004. évi költségvetésben a megvalósításra 8 milliárd forint áll rendelkezésre.

I.2.3.2. Belvizek

Magyarország területének körülbelül egynegyede olyan mély fekvésű sík terület, amelyről természetes úton nem folyik le a víz. A rendszeresen művelt közel 5 millió hektár szántóterületnek mintegy 10-15 %-át gyakran évenként időszakosan káros felszíni víz (belvíz) borítja. Több év adatainak értékelése szerint évente átlagban mintegy 130000 hektár a belvízzel borított terület 2-4 hónap hosszan. Kiugróan magas volt a belvizes területek nagysága 2000-ben amikor is az év elején 343 ezer hektár volt a belvízzel elöntött

⁹ A program a folyószabályozások kezdeményezőjéről, tervezőjéről és fő irányítójáról kapta a nevét.

terület. A belvizek levezetésére és tározására jelenleg 27500 kilométer hosszúságú belvízcsatorna-hálózat, és 235 darab, összesen 259 millió m³ térfogatú belvíztározó szolgál. Az ország belvív által leginkább veszélyeztetett területei a Tisza-völgy, valamint a Duna-völgy mély fekvésű részei.

I.2.3.3. Aszály

Az elmúlt években a mérsékelt aszály előfordulásának valószínűsége minden évszakban jelentősen nőtt és emellett a tavaszi és téli időszakban a rendkívüli aszályok előfordulásának valószínűsége is nagyobb lett. Az utóbbi száz év évenkénti csapadékeloszlását figyelembe véve megállapítható, hogy 17 évet tekinthetünk kedvezőnek, 32 száraz, és 28 igen száraz. A rendkívüli aszályok előfordulásának valószínűsége – foltonként eltérő mértékben – főként az alföldi térségekben nagy, a Dunántúlon csak mérsékeltebb aszályokra kell számítani. Szárazság minden második évben előfordulhat. A súlyos aszályok átlagos visszatérési ideje az Alföldön 10-20 év között van. Szárazabb periódusban a csapadék tényleges szintje mélyen az átlag alatt marad, ezzel szemben a nedvesebb időszakokban annak két- háromszorosát is elérheti. A tenyészidőszak csapadékviszonyait figyelembe véve megállapítható, hogy a vegetációs vízigényeket az eső önmagában nem tudja kielégíteni.

I.2.3.4. Felszíni és felszín alatti vizek minősége

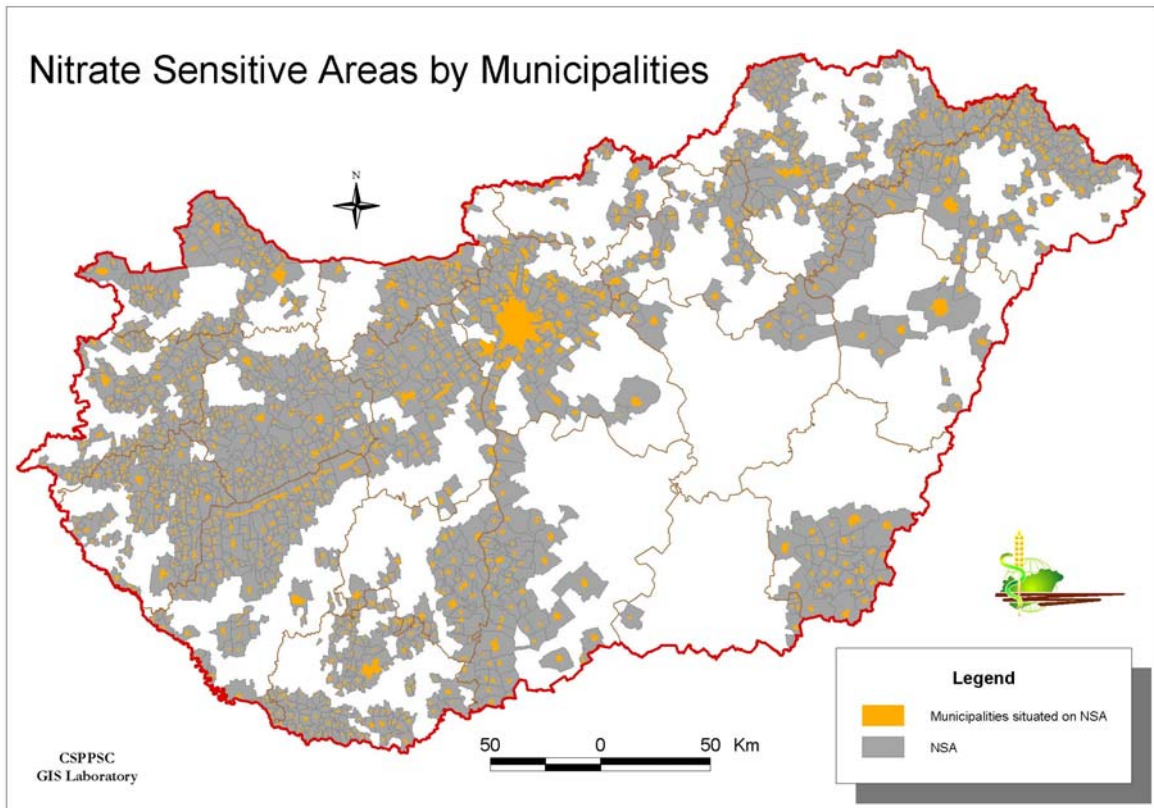
Magyarországon a mezőgazdasági eredetű diffúz illetve pontszerű vízszennyezés mértéke nem jelentős, elsődlegesen a bevezetőben felsorolt átalakulásból és a kapcsolódó ágazati krízisből eredő inputcsökkenési folyamatoknak köszönhetően. Nagyon fontos ennek -, igaz, hogy gazdasági, pénzügyi kényszerhelyzetből kialakult spontán helyzetnek - a megőrzése a tudatos környezetbarát technikák és módszerek elterjesztésének elősegítésével.

A vizek védelme szempontjából problémát egyedül az nagy állatlétszámú, iparszerű állattartó telepek (sertés, baromfi, szarvasmarha) hígtrágya- és szennyvízkibocsátásai jelentenek. A vizek állapotára az alábbi mezőgazdasági tényezők jelentenek (mérsékelt) veszélyt:

- helyenként továbbra fennáll a veszélye a túlzott mennyiségű műtrágya, illetve szerves (híg)trágya nem megfelelő (körültekintő) használatból adódó környezetszennyezésnek,
- felszíni és felszín alatti vizek nem megfelelően tárolt és kezelt szerves, főként hígtrágyából és egyéb folyékony szennyvizekből eredő szennyezése intenzív állattartó telepeken,
- felszíni és felszín alatti vizek nem megfelelő kijuttatásból eredő peszticid szennyezése.

A felszíni és felszín alatti vizek mezőgazdasági eredetű nitrát és foszfát (esetleg) peszticid szennyezése pontosan nem számszerűsíthető, mivel célirányos monitoring jelenleg nem működik. A környezeti állapot nyomon követésére a legnagyobb segítséget az FVM Növény és Talajvédelmi Szolgálat által működtetett Talajvédelmi Információs és Monitoring Rendszer szolgáltatja, mely többek között a talajok nitrát tartalmát is monitorozza (lásd következő térkép).

I. 26. Nitrát-érzékeny területek

I.2.3.4.1 Nitrát direktíva végrehajtása

A 49/2001 (IV.3.) sz kormányhatározat 2. melléklete tartalmazza a magyarországi nitrát érzékeny területek településsoros jegyzékét (mintegy 1500 település), valamint a „trágyázás jó mezőgazdasági gyakorlata” címszó alatt azokat a szabályokat is, melyek betartásával a gazdálkodók meg tudnak felelni a követelményeknek. Cselekvési programok természetes részei a jó mezőgazdasági gyakorlatnak, miként az a Nemzeti Vidékfejlesztési Programban megfogalmazták.

A fenti Korm. rendeletben foglaltak végrehajtását megalapozó döntések, a nitrát szennyezés mértékével kapcsolatos országos felmérések és azok értékelése, valamint a KSH 2000-ben végzett Általános Mezőgazdasági Összeírásából hozzárendelt adatok alapján történt. A mérések egyaránt vonatkoztak a felszíni vizekre, illetve azok vízgyűjtőterületeikre, a vizek eutrofizációs állapotára, valamint arra, hogy a mezőgazdasági tevékenység milyen mértékben befolyásolja a vizek nitrát koncentrációját. A vizek nitrát tartalma alapján megtörtént a nitrát érzékeny területek lehatárolása, valamint elkészült egy 12 évre szóló akcióprogram is (a 2002. I. 1-től 2012. december 31-ig). A nitrát érzékeny területeket a 49/2001. (IV.3.) Korm. rendelet 2 sz. melléklete tartalmazza településsoros jegyzék formájában. A felszíni és felszín alatti vizek nitrát érzékenysége alapján kijelölt települések listája mintegy 1500 települést tartalmaz.

A felszín alatti vizek esetében a nitrát érzékeny területek kijelölése „a felszín alatti vizek minőségét érintő tevékenységekkel összefüggő, egyes feladatokról” szóló 33/2000. (II.17.) Korm. rendelettel bevezetett nitrát érzékenységi kategóriákra alapozva történt a települések közigazgatási határainak megfelelően. A felszíni vizek közül különösen nitrát érzékenynek tekintették a felmérés szempontjából azokat, amelyek „a települési szennyvíztisztítás

szempontjából érzékeny felszíni vizek és vízgyűjtő területük kijelöléséről szóló” 240/2000. (XII.23.) Korm. Rendelet hatálya alá tartozó területeket (pl. nagy tavaink vízgyűjtő területei, ivóvízellátást szolgáló tározók vízgyűjtő területe stb.). Az akcióprogram 4 éves szakaszokra határolódik azzal, hogy a 4 évenkénti felülvizsgálata a gazdálkodók folyamatos adatszolgáltatása és a helyszíni ellenőrzések során nyert tapasztalatok alapján módosítható. A talajvizek mezőgazdasági eredetű nitrát szennyezése elsősorban az intenzív tartású, nagy létszámú állattartó telepekkel függ össze, ezek közül is főleg a hígtrágyás technológiával üzemelő telepek okozzák a legtöbb problémát. (tároló telepek 1996-98. évi felmérés szerint az évente termelődött hígtrágya mennyisége mintegy 11 millió m³. Ennek az elhelyezéséhez kb. 80 ezer ha mezőgazdasági terület szükséges. Éves szinten a nitrát érzékeny területeken mintegy 3,4 millió m³ istállótrágya képződik.) legfontosabb feladat a nitrát kibocsátás csökkentése. Európai szinten erről rendelkezik a „nitrát direktíva” (91/676/EGK irányelv), melynek alkalmazását a vizek mezőgazdasági eredetű nitrát szennyezéssel szembeni védelméről szóló 49/2001. (IV.3.) Kormányrendelettel biztosították a hazai jogrendszerben.

I.2.3.4.2 Vízvédelmi Program

Magyarország közüzemi ivóvízellátásának több mint 90 %-át felszín alatti vízkészletekre telepített ivóvízbázisok adják. Ezek mintegy 2/3 része sérülékeny földtani környezetben van, azaz a felszínről származó szennyeződés hosszabb-rövidebb idő alatt elérheti a vízkivétel helyét.

A kormány által 1997-ben indított ivóvíz bázisvédelmi célprogram keretében megtörténik a már működő és a távlati hasznosításra kijelölt sérülékeny ivóvízbázisok utánpótlódási területeinek meghatározása, a jogszabálynak megfelelő 20 napos, 6 hónapos, 5 éves és 50 éves elérési idejű védőterületek kijelölése, a szennyező források és folyamatok feltárása, a vízbázisok komplex állapot-felmérése. A program várható befejezése 2009. Az összesen 700 sérülékeny ivóvízbázis védőterülete az ország egészének mintegy 8 %-át fedik le. A vízvédelmi program a vízbázisok védőterületein - többek között - a környezetkímélő mezőgazdasági tevékenységre való átállás ösztönzésére szolgál.

I.2.4. Biodiverzitás

I.2.4.1. Biodiverzitás és mezőgazdaság

Magyarország természeti értékeinek jelentős hányada az extenzív mezőgazdasági termeléshez és annak színteréhez a mezőgazdasági élőhelyekhez kötött. A hazai biodiverzitás sokszínűségében igen fontos szerepet játszik az eltérő környezeti adottságokhoz alkalmazkodó változatos tájhasználat. A hazai agro-biodiverzitás számos fajának hathatós védelme csak a természetvédelmi érdekek széleskörű mezőgazdasági művelésbe való integrálásával valósítható meg.

A természetvédelmi szempontból kedvező extenzív gazdálkodás leginkább a gyenge termőképességű, hátrányos helyzetű, gyakran gyenge infrastruktúrájú területeken maradt fenn. Ezekben a területeken a helyi lakosság fizetés kiegészítésként, gyakran részmunkaidőben, nagy élőkommunikáció-ráfordítással folytatta és folytatja a mezőgazdasági termelést, megőrizve a hagyományos eljárásokat. Esetenként az extenzív gazdálkodás intenzív termeléssel keveredett. A napjainkban zajló, és lezajlott folyamatok, mint a privatizáció is hasonló ellentmondásos állapotot formál. A privatizált földterületeken néhol

még intenzívebb a termelés, másutt a hagyományos eszközökkel kezdik újra a gazdálkodást. Ez utóbbiak hosszú távú továbbélésében – pedig természetvédelmi szempontból sok területen kívánatos lenne – segítő beavatkozás nélkül nem bízhatunk. Jelenleg Magyarország területének közel 10%-a áll természetvédelmi oltalom alatt, ami több mint 900 ezer hektár. Az országos jelentőségű területek mintegy 40%-át hasznosítják mezőgazdálkodással. Ezek a részek általában gyenge termőképességű talajokon találhatóak, ahol sokkal nehezebb eredményesen gazdálkodni. A természetvédelmi szempontokra tekintettel lévő extenzív gazdálkodás lehet az egyik megoldás az ilyen területeken élő gazdálkodók számára, feltéve, hogy megfelelő anyagi ösztönzőkkel tud hozzájárulni a bevételeikhez.

Az ország különböző területein még ma is megtalálhatók az extenzív rendszerek bizonyos formái, átmenetei vagy maradványai. Szinte mindegyik földrajzi nagy tájunk rendelkezik még valamilyen hagyományos gazdálkodási formával, igaz ezeknek a módja, kiterjedése, nagyságrendje területenként más és más. Jó példa erre az alföldi szikes gyepeken folytatott juhászat, az őrségi gyümölcsstermesztés és gyepgazdálkodás, a dunántúli fás legelők szarvasmarhával történő legeltetése, a kiskunsági tanyarendszer vagy az aggteleki karsztfelszín extenzív használata. A füves puszták és az extenzív szántók csak mozaikos, feldarabolódott formában maradtak fenn főleg a nagyobb folyóink szabályozás előtti árterein. A gyepek láncolata és szigetei nélkülözhetetlenek a veszélyeztetett fajok túléléséhez, ilyen madárfaj például a haris.

A művelési ágak közül a nád és a halastó kiemelkedően fontos. Hazai kiterjedésük európai szinten is jelentős. A vízhez kötődő életközösségek megőrzésében a nádasoknak és a halastavaknak meghatározó szerepük van. A szőlő- és gyümölcsültetvények esetében elenyésző az extenzív rendszerek aránya, de ezeknek a megőrzése természetvédelmi szempontból is kívánatos. A felsoroltak mellett tájaink és a természeti értékeink, európai szinten is kimagasló gazdaságának megőrzése érdekében a jobb mezőgazdasági adottságú területen is szükséges a jelenleg alkalmazott gazdálkodási módszerek közé minél több extenzív elemet beilleszteni.

Az Érzékeny Természeti Területeken igénybe vehető támogatási rendszer kiemelt jelentősége, hogy a természetvédelmi oltalom alatt nem álló területeken olyan gazdálkodási rendszereket tesz életképpé, mely a természetvédelmi érdekeket a messzemenőig figyelembe veszi. A védett természeti területek aránya az Érzékeny Természeti Területeken belül jelenleg kevesebb, mint 25 %. A rendszer jövőjét illetően kiemelten fontosnak ítéljük azon területek minél nagyobb arányú beemelését a támogatási struktúrába, melyek természeti értékeik alapján bekerültek a hazai Natura 2000 hálózatba és ezen értékek megőrzéséhez hozzájárul a természet közeli mezőgazdasági művelés. Hazánkban két igen fontos faj (a haris (*Crex crex*) és a túzok (*Otis tarda*)) védelmével kapcsolatos célt lehet kiemelni, amely közvetlenül bizonyos speciális gazdálkodási módszerek alkalmazását feltételezi.

Haris (*Crex crex*): A Madárvédelmi Irányelv I. függelékében felsorolt faj. Hazai állománya a 1970-es évek közepétől folyamatosan csökkenő tendenciát mutat. Jelenlegi hazai állománya 1500 pár körülre tehető. Az agrár-környezetvédelmi támogatások a haris védelmét figyelembe vevő kritériumokkal (a nedves réteken az első kaszálás elhalasztása, parcellaméreték biztosítása, maximum évi kétszeri kaszálás, talajszerkezet kímélő agrotechnológia) a következő ÉTT területeken vehetők igénybe: Észak-Cserehát, Marcal-medence, Turján-vidék, Szatmár-Bereg, Duna-völgyi sík.

Túzok (*Otis tarda*): A Madárvédelmi Irányelv I. függelékében felsorolt faj. A magyarországi állomány drasztikus csökkenése a 80-as évek elejére tehető, amikor a párok száma 1000 alá csökkent. Az utóbbi évek szinkronszámlálásai szerint a tűzok jelenlegi állománya kb. 1200 példány. A hazai tűzokállomány élőhelyét tekintve a jelenlegi gazdálkodási körülmények között elsősorban az őszi káposztarepce és lucerna szántóföldi termesztéshez, illetve a kiterjedt gyepterületekhez kötődik. A tűzok védelmét célzó gazdálkodási csomagok a következő ÉTT-k területén vehetők igénybe: Dévaványa környéke, Dunavölgyi-sík, Hevesi-sík, Borsodi Mezőség.

Az erdők mint a legösszetettebb életközösségek, a biológiai sokféleség megőrzésének legfontosabb színterei. Az ország erdeinek 57 %-a természet szerű faállománytípus (ÁESZ 2001), amelyekben az őshonos fa- és cserjefajok dominálnak. 43 %-a az erdőknek meghonosított fajokból áll, ezek túlnyomó része akác (*Robinia pseudoacacia*) és nemesnyár (*Populus cv.*). Ezek az erdők biodiverzitás szempontjából kisebb értékűek, szerepük azonban jelentős a vidék gazdasági potenciáljának növelésében és környezetvédelmi szerepük sem elhanyagolható (szénmegkötés, levegőtisztítás, szél elleni védelem, stb.). A Rio de Janeirói ENSZ Környezet és Fejlődés Konferencia alapelveinek megvalósítására a magyar kormány által felvállalt feladatok magukba foglalják az erdei ökoszisztémák produktivitásának, egészségének fenntartását, a biológiai sokféleség megőrzését, továbbá a védelmi és szocio-ökonómiai funkciók fejlesztését. A biológiai sokféleség megőrzésének és növelésének az erdőtelepítési intézkedések között is hangsúlyos szerepe van. Ez a természet szerű erdők telepítésének kiemelt támogatásában és a biodiverzitás gazdagítását szolgáló további kiegészítő intézkedések alkalmazásában nyilvánul meg.

A magyar erdők 19,5 %-a természetvédelem alatt áll (KÖM, 2002.), a védett területek 47 %-a erdő. A védelem alá helyezett erdőkben minden erdészeti beavatkozás a természetvédelmi hatóság engedélyéhez kötött, a gazdálkodás a természetvédelmi érdekeknek van alárendelve. Erdőterületeinkből 9 731 ha magterületen 49 erdőrezervátum teremt speciális védettséget, itt semmiféle erdészeti beavatkozás nem végezhető. A védett természeti területekre tervezett erdőtelepítések esetében kötelező a természetvédelmi hatóság előzetes engedélye, ami biztosítja a természetvédelemmel az összhangot, a biodiverzitást és a természeti értékek védelmét.

I.2.4.2. Natura 2000

Elkészült a Natura 2000 hálózat területeinek a javasolt jegyzéke, mely 1233110 ha kiterjedésű különleges madárvédelmi területet és az előbbivel részleges átfedésben 1370038ha közösségi jelentőségű területet tartalmaz. A már jelenleg is működő érzékeny természeti területekkel való átfedés 22%. A Natura 2000 hálózatban nem szereplő érzékeny természeti területek is jelentősek azonban EU-jogharmonizációs kötelezettségünk teljesítése kapcsán, amennyiben közösségi jelentőségű fajok élőhelyeül szolgálnak, mivel e fajok általános védelme a Natura 2000 hálózaton túlmenően is kötelezettsége a tagországoknak. A védett természeti területek hálózata jelentős része a Natura 2000 rendszernek. A kialakítandó hálózat közel 40%-a már természetvédelmi oltalom alatt áll. A közösségi jelentőségű fajok megőrzése esetenként éppen az érdekükben folytatott gazdálkodás fenntartásával vagy extenzív, természet-közeli gazdálkodási forma kialakításával lehetséges. A fajok élőhelyeül szolgálnak a legeltetett rétek, kaszálók, de táplálkozó területként a szántóföldi művelésű területek is jelentősek.

Különös figyelmet kell fordítani az AVOP intézkedései alkalmazása során, hogy azokkal ne veszélyeztessék a NATURA területek környezeti állapotát.

I.2.5. Táj

„Táj alatt a földtani, földhasználati, természetes és épített környezet elemei, a flóra és a fauna, valamint a vízfolyások és a klíma által rendszerként működő elemek összességét értjük.” (Directions towards sustainable agriculture, Brussels, COM (1999) 22 final, Communication of the EU Commission). A mezőgazdaság nem minden esetben része a tájnak de Magyarországon ahol a földhasználat jelentős részét (közel 85%-át) teszi ki mindenképpen a legfontosabb befolyásoló tényező. Magyarországon a mezőgazdasági területek tájképének szerkezete és a biodiverzitás állapota nagyban függ az adott térségekben alkalmazott gazdálkodás módjától, jellegétől, intenzitásától. A mezőgazdasági tevékenység komoly befolyást gyakorol a tájképre, legfőképpen a tájképi elemek térbeli elhelyezkedésére, és annak szerkezetére. A gazdálkodási módok megváltozása, a specializálódás, az intenzifikáció, illetve esetenként a művelés felhagyása, valamint a tájképi elemek közvetlen rombolása Magyarország esetében az EU tagállamokhoz képes még jelentősebb mértékben veszélyezteti a tájkép diverzitásának megőrzését. A kis területen gazdálkodók számának csökkenése valamint az intenzifikáció hatására a változatosan fragmentált táj, a mozaikjellegű kultúrállapot sok térségben szinte teljesen eltűnt.

A tájképi értékeket másrésztől a gazdálkodásról egyéb ágazatba való átszervezés (például a turizmus), illetve a nem megfelelően szabályozott urbanisztikai célú terjeszkedés (ipari parkok, belterületbe vonás) is veszélyeztethetik. A múltban Magyarországon történt térségfejlesztési politikának köszönhetően jelentős kiterjedésű vizes élőhelyek kerültek lecsapolásra, valamint ártereket mezőgazdasági művelésre alkalmassá alakítottak. Az ilyen mértékű tájatalakítások az elmúlt években csökkentek, ezek helyett az urbanisztikai célú és infrastrukturális fejlesztések, valamint az engedélyek nélküli építkezések jelentenek komoly problémát.

Nincsenek pontos számadatok és statisztikák arra vonatkozóan, hogy a milyen tájképi értékek pusztultak el. A tájdegradáció a következő okokra vezethető vissza:

- A parcellaméret növekedése miatt (vonalas) tájképi elemek elpusztítása (intenzifikáció)
- Művelés felhagyás következtében nem kívánt cserjésedés, spontán beerdősülés
- Vetésszerkezet egyszerűsödése, specializált gazdálkodási formák, monokultúrák
- Vizes élőhelyek lecsapolása, gyepek feltörése (intenzifikáció)
- Humán és állati eredetű hulladék kijuttatása a mezőgazdasági területekre
- Ember alkotta táji elemek karbantartásának felhagyása
- Nem szabályozott területfejlesztés, mezőgazdasági területek csökkenése utak és települések kialakításának céljából.

A felvázolt problémák megoldását mindenképpen Agro-ökológiai adottságokoz igazodó környezettudatos gazdálkodás elterjedése, valamint a hiányzó, vagy elpusztított tájelemek (újboldi) létrehozása jelenti, mely elsődlegesen agrár-környezetvédelmi intézkedések révén valósítható meg.

I.2.6. Levegő

Magyarországot illetően kevés adat áll rendelkezésre a mezőgazdasági eredetű levegőszennyeződésről, a mezőgazdaság ugyanis nagyon kis mértékben járul hozzá a levegőszennyezéshez, a nemzeti kezdeményezések az ipari és a közlekedéssel összefüggő szennyeződésekre koncentrálnak. Ennek ellenére a cél a nem megfelelő szerves trágya és hígtrágya tárolás és alkalmazásból származó metán és ammónia kibocsátás csökkentése.

Regionális szinten jelentős számú, nagy mennyiségű hígtrágyát kibocsátó állattartó telep létezik nem megfelelő tárolási lehetőségekkel. A gazdaságok legnagyobb részénél a hígtrágyás (magas vízhasználat) technológia, ezért a metán és ammónia kibocsátás valamint a szagszennyezés eléggé általános. A hulladékgazdálkodást elősegítő beruházások finanszírozás hiányának következtében az állattenyésztési technológiák ezekben a gazdaságokban folytatódnak és ezzel bizonyos ideig a levegőszennyezés forrásává válnak.

A állattartással kapcsolatos levegőszennyezésen túl, más levegő minőséget befolyásoló problémák is felmerülnek. Különösen a szélrózsióra érzékeny területeken a talaj felső rétege a szél hatására elhordásra kerül, amely porszennyezést okoz és olykor az elhordott talajhoz kötődő peszticidek és műtrágya, szennyezést okozhat. Megoldást a hígtrágyás telepek technológiaváltás, illetve alternatívaként a hígtrágya felhalmozásának elkerülése, például biogáz előállításba történő bekapcsolódás, illetve a szélrózsió csökkentése jelenthet. Az utóbb említett példa bizonyítja környezeti problémák komplexitását és szoros összefüggését, hiszen egy probléma súlyosbodása kihatással lehet egy másik probléma megjelenésére, vagy annak fokozódására.

Az erdők fontos tényezők a légköri széndioxid tartalom szabályozásában és a levegő tisztításában, a káros anyagok kiszűrésében továbbá kiemelkedő szerepük lehet a klímaváltozásból eredő problémák kezelésében. Magyarország a széndioxid- kibocsátás 6%-os csökkentését vállalta az ENSZ Éghajlatváltozási Keretegyezménye aláírásakor. Ehhez jelentős mértékben hozzá fog járulni az a 30-50 millió tonna szén, amelyet a Nemzeti Erdőtelepítési Programban előírányzott 700 ezer hektár erdősítés faanyaga köthet meg. A tervezett erdőtelepítések nagy része az Alföldön fog létesülni, ahol nagy szerepe lesz a levegő deflációs eredetű por- és homokszennyeződésének megkötésében.

I.2.7. Az erdőgazdálkodás helyzete

I.27. Erdőgazdálkodás 2002-ben

Megnevezés	Mértékegység	Mennyiség
Erdőterület	ezer hektár	1772
Erdősültség*	%	19,6
Bruttó fakitermelés	ezer m ³	7013
Nettó fakitermelés	ezer m ³	5642
Ebből: ipari fa	ezer m ³	3052
tűzifa	ezer m ³	2590

Forrás: KSH

* az erdőterület az ország területéből

Az ország területének közel 20%-a erdészeti hasznosítású. Az erdő művelési ágban lévő terület 1990-ben 1697 ezer, 2000-ben 1773 ezer hektár. Az ország erdősültsége európai

összehasonlításban alacsony, mintegy 19%-os, a terület 85%-át lombos fafajok foglalják el. Hazánkban a teljes erdőterületen erdőterv szerinti gazdálkodás folyik. Az állami erdők aránya Magyarországon 59%, ezáltal a magántulajdonosi érdekek sérelme nélkül érvényesíthető az erdők közjóléti szerepének maradéktalan érvényesülése. A rendszerváltást követően mintegy 700 ezer hektár erdő került magántulajdonba, amely erdőtelepítések révén mára 755 ezer hektárra növekedett. A magánerdő tulajdonosok száma az erdőterület működőképes részén megközelíti a 250 ezer főt, amely a tulajdon elaprózottságára utal. Az okszerű, fenntartható erdőgazdálkodás kiterjesztéséhez nélkülözhetetlen az erdőtulajdonosi társaságok működése. Számuk, az alacsony a társulási hajlandóság miatt korántsem elegendő. Az erdőgazdálkodás multifunkcionális tevékenység, amely egyszerre szolgál gazdasági, védelmi, és jóléti célokat. Elsődleges funkció szerint a magyarországi erdők mintegy 74%-a gazdasági rendeltetésű, 24%-a védelmi-, 2%-a pedig közjóléti és egyéb hasznosítású.

A fakitermelésben az állami erdészetek aránya csökken, a kitermelt fatömeg 56%-a ipari fa. Az erdőművelés, a fakitermelés technológiája, különösen a magánerdők fakitermelésének eszközállománya elavult. A megújuló energiatermelést szolgáló energetikai célú erdőtelepítésre főként az alföldi és a folyó menti területeken jók a termőhelyi adottságok.

I.3. Regionális különbségek és esélyegyenlőtlenségek

I.3.1. Regionális különbségek

A gazdasági és társadalmi jellemzők terén hazánkban az átalakulást követő években növekvő, helyenként szélsőséges, visszafordíthatatlan területi különbségek alakultak ki. Természeti, termőhelyi, gazdaság-szerkezeti, elérhetőségi különbségek figyelhetők meg az egyes régiók, település-csoportok és a települések lélekszám szerint képzett csoportjai között.

I.28. Az aktív korú összes és mezőgazdasággal foglalkozó népesség korösszetétele régiók szerint (2000)

Megnevezés	Aktív korú népesség						A mezőgazdasággal foglalkozók aránya,%
	összesen, fő	ebből:		mezőgazdasággal foglalkozó népesség*, fő	ebből:		
		15-59	60-éves, %		15-59	60-éves, %	
Közép-Magyarország	2403185	76,3	23,7	158387	70,5	29,5	6,6
Közép-Dunántúl	914718	77,9	22,1	188173	71,1	28,9	20,6
Nyugat-Dunántúl	823370	76,4	23,6	222595	69,3	30,7	27,0
Dél-Dunántúl	808417	76,0	24,0	259134	71,0	29,0	32,1
Észak-Magyarország	1037605	75,3	24,7	287772	69,4	30,6	27,7
Észak-Alföld	1226118	77,2	22,8	450486	72,5	27,5	36,7
Dél-Alföld	1112568	75,0	25,0	409226	70,9	29,1	36,8
Összesen	8325981	76,3	23,7	1975773	70,9	29,1	23,7

* nem alkalmazott

Forrás: Az egyéni gazdaságok munkaerő felhasználása 2000, KSH Budapest 2001

A mezőgazdasági termeléssel foglalkozó népesség aránya és területi megoszlása határozottan jelzi a mezőgazdaság szempontjából kiemelkedően fontos területeket. A mezőgazdasági tevékenységgel foglalkozó népesség arányaiban 5,5-szeres különbség figyelhető meg a régiók között. A Dél-Alföldön és a Dél-Dunántúlon, illetve az Észak-Alföldön a népesség 30%-ot meghaladó aránya kötődik különböző erősséggel a mezőgazdasági termeléshez. Az előbbi két esetben a mezőgazdaság dominanciája a termelés kedvező adottságaiból, hagyományaiból ered, míg a harmadik régióban a kritikus foglalkoztatási helyzet, a munkahelyek hiánya említhető elsődleges okként. A mezőgazdasági termelés népességszámmal mért jelentősége a gazdaságilag konszolidáltabb nyugati országrészben 20% körüli, míg a főváros, és a vidéki nagyvárosok környezetében mindinkább visszaszorul.

Legerőteljesebb és **növekvő területi differenciálódás** mutatkozik:

- a termőhelyi adottságok és az átalakult gazdaság-szerkezet függvényében az egyes régiók között – (a mezőgazdaság súlya a szerényebben iparosodott, átlagosnál jobb termőhelyi adottságú térségekben az országos átlag kétszerese, a kisebb településeken pedig szinte meghatározó; más a helyzet a fejlettebb iparral, de a mezőgazdasági termelés számára kedvezőtlenebb adottságú területeken; nagyon lényeges a mezőgazdaság adottságokhoz igazodó súlyának, az extenzív és az intenzív gazdálkodás megfelelő arányainak kialakítása);
- a gazdasági teljesítményekben – (az egy főre jutó GDP szélsőértékeinek 1994. évi 2,1-szeres különbsége 2000-ben közel 2,4-szeresre nőtt, miközben a régiók sorrendje változatlan maradt; a fenti teljesítménymutató főváros nélkül számolt átlagát meghaladó megyék /Csongrád megye kivételével/ rendre a nyugati, az átlag alatt teljesítők pedig a keleti országrészben találhatók; a mezőgazdasági jellegű térségek és megyék többsége az alacsonyabb teljesítményű, kritikus helyzetű területeken található);
- a munkaerő gazdasági aktivitásában – (a munkavállalási korú népesség gazdasági aktivitása 1990-2000 között 77%-ról 61%-ra csökkent, miközben a inaktívak létszáma 1,7-szeres növekedést mutatott; az aktivitási ráta szélsőértékei között, a korábbi évtized elejére jellemző 5%-nyi differencia helyett, több mint 10%-os különbség alakult ki; a foglalkoztatás, az ismételt elhelyezkedés terén tartósan hátrányos helyzetben vannak a vidéken, a kistelepüléseken élő nők és az alacsony képzettségű roma népesség);
- a munkanélküliség mértékében – (növekvő szélsőségek mellett, a regisztrált munkanélküliség mértékét (5,6%), 3-4%-kal meghaladja az állás, biztos megélhetés nélkül lévők aránya; a falvak 30,4%-os gazdasági aktivitása közel azonos színvonalú a tartósan legrosszabb helyzetben lévő észak-alföldi, észak-magyarországi régiókéval; az 1000 főnél kisebb lélekszámú falvakban az inaktív, társadalmi, vagy családi segítségre szoruló népesség aránya meghaladja a 70%-ot);
- a kereseti viszonyokban, a szegénység mértékében – (a mezőgazdasági keresetek 30-35%-os diszparitását a garantált minimálbérek 2001-2002-ben jelentősen megnövelt mértéke 2-3%-kal mérsékelte ugyan, de a régiók közötti különbségek továbbra is fennmaradtak; hazánkban a szegénységi ráta 25-30%, a szegénység kockázata 6-9-szer nagyobb a kritikus foglalkoztatási helyzetű északi, észak-keleti régiókban és az 1000 fő alatti kistelepüléseken);
- az infrastrukturális ellátottságban és a szolgáltatások színvonalában – (a vidéki térségek, kistelepülések infrastrukturális ellátottsága – telefon, vezetékes gáz – az

utóbbi évtizedben számottevően javult, de az életminőséget javító infrastruktúra használatát esetenként a fizetőképes kereslet hiánya korlátozza; elmaradás van a környezet védelme miatt fontos szennyvíz-elvezetés- és tisztítás terén, valamint a nehezen megközelíthető települések elérhetőségét és a termőhelyek jó megközelítését szolgáló úthálózat tekintetében; a szolgáltatások kínálata és színvonala a vidéki térségekben igen szerény, a szociális infrastruktúra – idősök, betegek gondozása – a társadalmi igényekhez mérten rendkívül alacsony).

A fenti tényezők együttesen fékezik a vidék gazdasági-társadalmi fejlődését, rontják a vidéken élők esélyeit, sőt egyes térségek, település csoportok visszafordíthatatlan leszakadásával is fenyegetnek. Mielőbbi változások nélkül az esélyegyenlőtlenség – a következő generáció sorsát is érintő – növekedésével kell számolni.

A mezőgazdaság termőhelyi adottságai, így a domborzat, a talajok fizikai tulajdonságai, a természetes termőképesség és a vízgazdálkodás, továbbá az éghajlati jellemzők alapján földrajzi tájak szerint jelentős különbségek tapasztalhatók Magyarországon, így a földhasználat változásában (különösen az erdősítések és extenzív irányú földhasználat) is jelentkeznek majd térbeni eltérések.

I.3.2. Esélyegyenlőség

Az egyéni vállalkozók közel egynegyede nő, akik korösszetétele kedvezőtlenebb (átlagéletkoruk hét évvel magasabb, mint a férfiakra jellemző 53 év), és szakképzettségi szintjük is alacsonyabb, mint a férfiaké. A férfiak 2%-a, míg a nőknek csak 0,2%-a rendelkezik magasabb iskolai végzettséggel.

Más nemzetgazdasági ágazatokkal összehasonlítva a mezőgazdaságban a legalacsonyabb a nők foglalkoztatottsága. A nehéz munkakörülmények soha nem engedték meg a nők intenzívebb foglalkoztatását az ágazatban. Az ipari és a munkaintenzív tevékenységek hanyatlása, valamint az adminisztratív munkahelyek felszámolása tovább csökkentette a nők addig is alacsony foglalkoztatottsági arányát.

2000-ben a mezőgazdaságban dolgozó nők jövedelme 15-20 százalékkal volt alacsonyabb, mint a férfiaké. Mind az ipari ágazatok csoportjához, mind a nemzeti átlaghoz hasonlítva a mezőgazdaságban dolgozó nők keresete 28-32 százalékkal marad el a férfiakétól.

I.4. A korábbi hazai programok és az Előcsatlakozási Alapok tapasztalatai

I.4.1. Phare intézményfejlesztési programok

Az agrárágazat 1990. óta kedvezményezettje a Phare programnak. 2003-ig hét program kivitelezése fejeződött be, az összes uniós támogatás elérte a 109,4 millió eurót (nemzeti társfinanszírozás nélkül).

- Az első program (HU9004, támogatási keret: 20 millió €) célja a szektor olyan intézményeinek a megerősítése, illetve kialakítása, amelyek vagy nem rendelkeztek

a piacgazdasági körülmények közötti működéshez megfelelő kapacitással, vagy a korábbi struktúrában, teljes mértékben hiányoztak.

- A második program (HU9104, támogatási keret 13 millió €) a támogatást két területre koncentrált. Az induló magyarországi agrárgazdasági privatizáció segítésére a gabona-, tej- és húsipari szektorban, valamint az erdészet és a faipar területén. A segítség másik részét az állami gazdaságok és a termelőszövetkezetek átalakításához nyújtott szakértői tanácsadás formájában kaptuk.
- A harmadik program (HU9202, támogatási keret: 5 millió €) abban segített, hogy létrejöjjön egy, a vidéki gazdaság finanszírozási feladatait ellátni képes pénzügyi/banki infrastruktúra.
- A negyedik program (HU9304, támogatási keret: 30,5 millió €) a szektor vállalkozóinak és az általuk végrehajtandó beruházások megvalósításához kívánt segítséget nyújtani.
- Az ötödik program (HU9505, támogatási keret: 10 millió €) az agrárgazdaság legfontosabb intézményeinek integrációs felkészítésére koncentrált.
- Az 1998. évi program (HU9806) keretében összesen 16 millió eurót használtak fel az állat-, és a növény-egészségügyi intézményrendszer fejlesztése, a Közös Agrárpolitika intézményrendszerének létrehozása, a minőségbiztosítás és élelmiszeripari versenyképesség fokozása témakörében, valamint a vidékfejlesztési és agrár-környezetvédelmi intézményfejlesztésre.
- Az 1999. évi programban (HU9909) 14,9 millió euró uniós támogatást használtak fel a növényvédelmi szolgálat és határátkelők fejlesztésére, a birtoknyilvántartás fejlesztésére, agrárstatisztikai rendszer fejlesztésére.
- A 2000. évi még lezáratlan programban (HU0003) 8 millió € uniós támogatást irányoztak elő az állategészségügyi intézményrendszer (sertésregisztrációs adatbázis, határátkelők kiépítése, állatjóléti intézkedések kidolgozása) fejlesztésére.
- A 2001. évi még lezáratlan program (HU0102) projektjei 5,5 millió € uniós forrás értékben az állat- és növény-egészségügyi intézményrendszer továbbfejlesztése, erdészeti szolgálat fejlesztése témakört érintik (EU konform növényvédő- és hozamfokozó-szer regisztráció, vasúti határátkelőkhez kapcsolódó állat-, és növény-egészségügyi rendszer kiépítése, EU konform statisztikai rendszer létrehozása az Erdészeti Szolgálatnál, SAPARD Hivatal akkreditációjának segítése)
- 2002. évi még lezáratlan program (2002/000-180-01) hat projektet foglal magában 11,05 millió € uniós támogatással: a közös piaci szervezetek eljárásrendjeinek bevezetése; a fertőző szivacsos agyvelőgyulladás ellenőrzése; a Mezőgazdasági Orientációs és Garancia Alap (EMOGA) intézkedéseinek bevezetése; a vetőmagok, a szaporítóanyagok és a takarmányok minősítésének fejlesztése; a juh- és kecske regisztrációs rendszer felállítása; Élelmiszerbiztonsági Hivatal megszervezése.
- A 2003. évi még lezáratlan agrárgazdasági Phare program uniós támogatásának értéke 17,33 millió €. A projektek az integrált igazgatási rendszer kialakítására; a veszettség elleni védelemre; a növény- és talajvédelmi szolgálat laboratóriumi fejlesztésére irányulnak.

Főbb eredmények:

A programok eredményeképpen Magyarországon kialakultak, illetve jelenleg is megvalósítás alatt állnak az uniós intézményi háttér elemei. Kialakulnak az áruforgalmat bonyolító növény- és állategészségügyi határállomások (közúti, vasúti, légi határátkelők). A számítógépes birtok-nyilvántartási rendszer hozzájárul az uniós támogatási források felhasználásához. 2003-ban megalakult az Élelmiszerbiztonsági Hivatal. Ugyancsak 2003-ban jött létre a kifizető ügynökség feladatait ellátó Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Hivatal. Megteremtődtek a számítógépes szarvasmarha-, sertés-, juh- és kecske nyilvántartás feltételei. Megkezdődött a felkészülés a vidékfejlesztési és halászati közösségi intézkedések fogadására. Az Erdészeti Szolgálat az EU előírásai szerint modernizálja információs és regisztrációs rendszerét, különös tekintettel a törvényi szabályozásra.

I.4.2. SAPARD program

A program tervezése

A Kormány a SAPARD Program keretében nyújtott közösségi agrár- és vidékfejlesztési támogatások igénybevétele érdekében tett intézkedésekről, az intézményi háttér megteremtéséről szóló 2349/1999. (XII. 21.) Kormányhatározata a SAPARD program keretében az alábbi intézkedéseket hagyta jóvá:

- mezőgazdasági vállalkozások beruházásainak támogatása,
- mezőgazdasági és halászati termékek feldolgozásának és marketingjének fejlesztése,
- szakképzés,
- agrár-környezetvédelmet és tájfenntartást szolgáló termelési módszerek elterjesztése,
- termelői csoportok felállítása, működtetése,
- falufejlesztés és –felújítás, a vidék tárgyi és szellemi örökségének védelme és megőrzése,
- a tevékenységek diverzifikálása, alternatív jövedelemszerzést biztosító gazdasági tevékenységek fejlesztése,
- a vidéki infrastruktúra fejlesztése és javítása,
- szakmai segítségnyújtás.

A SAPARD Program megvalósításában 2001. jelentett fordulópontot. Ennek az évnek a második felében meghozott miniszteri döntések eredményeként felgyorsult a SAPARD Hivatal létrehozásának folyamata, illetve az akkreditációs kritériumokat kielégítő intézményfejlesztés. Az Európai Unió Bizottsága 2001. decemberi ellenőrzése már jelentős előrehaladást állapított meg, amelynek eredményeként 2002. januárjától sor került a hét regionális iroda hivatalos megnyitására. 2002. november 26-án hirdették ki az Európai Bizottság 927/2002 (EC) számú határozatát, amely felhatalmazza a Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Minisztérium SAPARD Hivatalát a Program keretében rendelkezésre bocsátott Európai Unió pénzeszközök felhasználásával kapcsolatos önállóan döntéshozatalra.

A hivatal a Magyarország SAPARD Tervében leírt intézkedések közül az alábbi négy végrehajtására kapta meg az engedélyt:

- mezőgazdasági vállalkozások beruházásainak fejlesztése,
- mezőgazdasági és halászati termékek feldolgozásának és marketingjének fejlesztése,
- vidéki infrastruktúra fejlesztése,
- technikai segítségnyújtás.

Az intézményrendszer továbbfejlesztésének újabb elemeként 2003. július 1.-től a SAPARD Hivatal és az Agrárintervenció Központ összevonásából megszületett a Mezőgazdasági és

Vidékfejlesztési Hivatal (MVH), amelynek egyik feladata a SAPARD Program továbbvitele.

A program kivitelezése

A pályázati folyamat eddig három szakaszban zajlott.

I. szakasz: 2002. szeptembertől decemberig 1-ig tartó határozott idejű pályázatbeadás.

II. szakasz: 2003. februártól folyamatos pályázatbeadásra közzétett felhívás

III. szakasz: 2003. augusztus 13-tól módosított feltételekkel meghirdetett, folyamatos pályázatbeadásra szóló pályázati felhívás

A SAPARD Hivatal 2002. szeptember 26-án, tette közzé az előbb felsorolt intézkedésekre vonatkozóan az első pályázati felhívást. A pályázók számára relatíve rövid idő állt rendelkezésre, hogy elkészítsék pályázataikat, mivel a határidő egy intézkedésnél 2002. november 15., míg további kettőnél december 1. volt. A rövid határidő és a pályázatok elkészítésének bonyolultsága ellenére sok pályázat érkezett be. A hét regionális irodába összesen 1160 pályázat érkezett. Ezek intézkedések szerinti alakulását az I.29. táblázat mutatja.

I.29. A pályázatok jellemzői

Intézkedések megnevezése	Pályázatok		Projekt érték (eFt)	Támogatási igény (eFt)	Átlagos		
	Db	megoszlása (%)			Projekt érték	Támogatási	
						igény	arány, %
111 Mezőgazdasági vállalkozások beruházásai	308	26,6	14667700	5526576	47622	17943	37,7
1111 Gépbeszerzés	60	5,2	1778931	512100	29649	8535	28,8
1113 Állattartás épületfejlesztése	152	13,1	8199265	3126885	53943	20572	38,1
1114 Egyéb gazdasági épületekkel kapcsolatos fejlesztések	96	8,3	4689504	1887591	48849	19662	40,3
114 Mezőgazdasági és halászati termékek feldolgozásának és marketingjének a fejlesztése	251	21,6	25023701	9733201	99696	38778	38,9
1308 Vidéki infrastruktúra fejlesztése	601	51,8	14778828	10523396	24590	17510	71,2
Összesen	1160	100,0	54470229	25783173			

A benyújtott pályázatoknak több mint a felét, 51,4%-át gazdasági társaságok adták be, de a szövetkezetekkel együtt 649 társas vállalkozás vett részt a pályázásban. Az egyéni vállalkozások 290 pályázatot adtak be, ami egynegyede az összes pályázatnak. Az önkormányzatok 195 pályázatot készítettek, amelyek a vidéki infrastruktúra fejlesztését célozták meg. Az egyéb szervezetek, mint kistérségi társulás és különböző civil szerveződések 26 pályázatot nyújtottak be, ami alig valamivel több mint 2%-a az összes pályázatnak. A pályázatok feldolgozása terén problémát jelentett egyrészt, hogy az első pályázati fordulóban egy adott határidőre sok pályázat érkezett be. Ugyanakkor az eljárásrendet folyamatos, viszonylag egyenletes beadási ütemre készítette el a hivatal és a

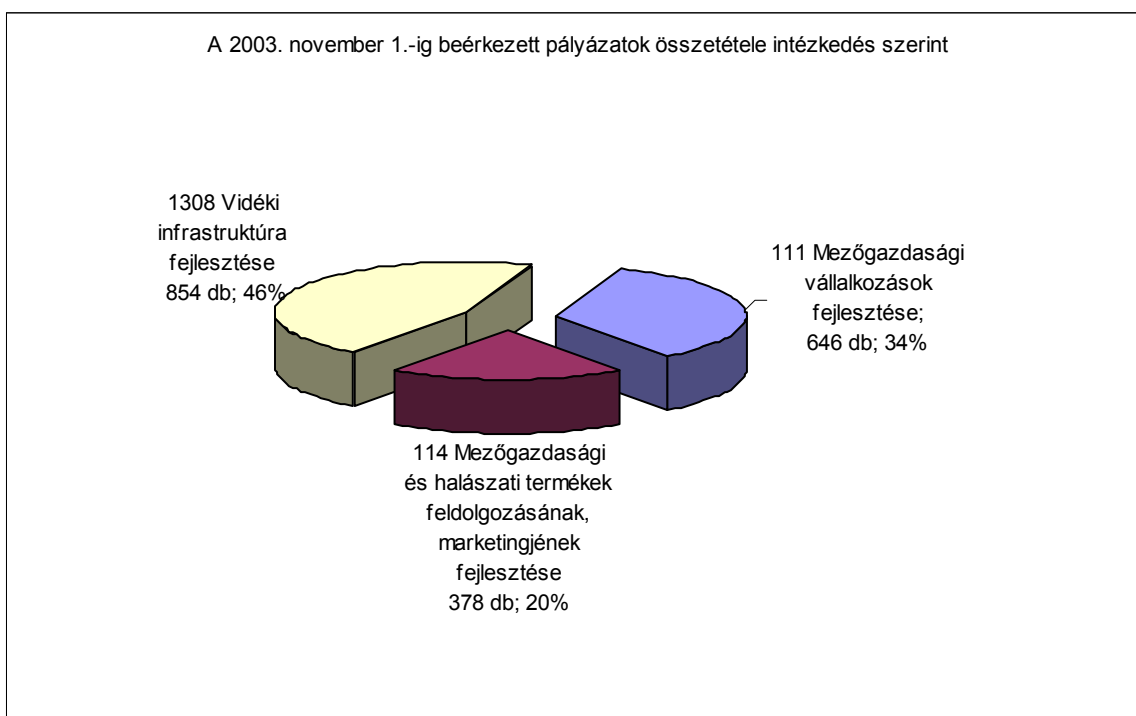
kapacitásokat is így terveztek meg. További problémát jelentett, hogy feltehetően a pályázati feltételek összetettsége és a rövid határidő miatt a pályázatoknak szinte mindegyike hiánypótlásra szorult, amelynek lezárása után kezdődhetett csak el érdemi feldolgozásuk.

A 2003. februári pályázati felhívás nem jelölt meg beadási határidőt, így a pályázatokat folyamatosan lehetett beadni. Ebben a fordulóban változtak a pályázatok feltételei. Ennek leglényegesebb eleme, hogy gépbeszerzésre már nem volt igényelhető SAPARD támogatás.

A magyar kormányzat kezdeményezésére a Brüsszeli Bizottság a nyár folyamán további módosításokat hagyott jóvá a pályázati feltételrendszerben. Ettől kezdve beszélhetünk III. szakasról a pályázattalási folyamatban. A támogatások hatékonyabbá tétele érdekében jelentősen nőtt az egyes intézkedéseknél a támogatási összegek felső határa, a támogatási arány (általában 50%, a gépbeszerzés esetében 40%), és a projektek támogatható maximális teljes bekerülési értéke. Enyhültek a pályázók gazdasági életképessége elbírálásánál alkalmazott feltételek is és támogathatóvá váltak a növénytermesztési gépbeszerzések is

A két új pályázati felhívásra 2003. november 1-ig további 718 pályázat érkezett a hivatalba, így az összes beérkezett pályázat száma 1878-ra nőtt. Mivel az új pályázatok között több volt a mezőgazdasági üzemi beruházás és kevesebb a vidéki infrastruktúra fejlesztését célzó, azért az összes pályázatok között a mezőgazdasági üzemi beruházásokat célzó pályázatok aránya 26,6%-ról 34%-ra nőtt, míg a vidéki infrastruktúra javítását célzó pályázatok aránya 51,8%-ról 46%-ra csökkent. A támogatási igény tekintetében azonban továbbra is a mezőgazdasági és halászati termékek feldolgozásának javítását célzó pályázatok vezetnek a mezőnyt.

1.30. A pályázatok megoszlása intézkedések szerint

A források felhasználása:

Az eddig odaítélt támogatások alapján az első év forrásait az első pályázati fordulóra beérkezett projektekkel gyakorlatilag teljes mértékben le lehet kötni. Annak érdekében, hogy a rendelkezésre álló forrásokat maximálisan ki lehessen használni az egyes intézkedésekre előirányzott keretek között átcsoportosítás történt, amivel a vidéki infrastruktúra fejlesztésére beadott pályázatok támogatási igényét sikerült kielégíteni.

I. 31. A támogatott projektek adatai*

Intézkedések	Projekt		Támogatási összeg (euro)				Támogatási összeg (euro)		
	száma	Megosztás (%)	Nemzeti	EU	Összesen	megosztás (%)	Nemzeti	EU	Összesen
111	132	25	529,0	1587,1	2116,1	17	2,0	6,0	8,0
114	136	26	1348,9	4046,7	5395,6	43	5,1	15,4	20,5
1308	257	49	1291,4	3874,3	5165,7	41	4,9	14,7	19,6
Összesen	525	100	3169,4	9508,1	12677,4	100	12,0	36,1	48,1

A 2003. február 27-e óta érkezett további 718 pályázat gyakorlatilag megduplázta a támogatási igényt 25,78 Mrd forintról 45,9 Mrd forintra. Tekintettel arra, hogy a Kormány szándéka szerint a SAPARD pályázatok 2004. május 1-ig adhatók be a hivatalba, azért arra számítunk, hogy a következő fél év alatt beérkeznek azok a pályázatok, amelyekkel leköthetők a 2002-es és a 2003-as Éves Pénzügyi Megállapodások keretei.

Az eddigi tapasztalatok alapján levonható következtetések:

A SAPARD Program jelentős részben hasonló elvek, eljárások alapján épült fel, mint a Strukturális Alapok és az ezen belül az EMOGA Orientációs Részlege által finanszírozott agrár- és vidékfejlesztési programok. A már megpályázható, illetve rövidesen megpályázható intézkedések szerkezete is hasonló az AVOP-hoz. Ez elősegíti a Strukturális Alapok fogadásához szükséges készségek megszerzését mind a pályázók, mind pedig a pályázatot elbíráló intézmény részéről.

A meredeken emelkedő pályázatszám feldolgozásához a hivatal jelentős létszámnövelési tervet készített, amely a jövő év elejéig meghaladhatja a 100 főt is, függetlenül attól, hogy az AVOP kivitelezésére történő átmenet a pályázatkezelés terén könnyebbséget fog okozni, mivel az AVOP kivitelezését számítógépes informatikai rendszer fogja segíteni.

* Az összes feldolgozott pályázatból 2003. júliusig.

II. AZ AGRÁR ÉS VIDÉKFEJLESZTÉS CÉLKITŰZÉSEI, STRATÉGIÁJA ÉS PRIORITÁSAI

II.1. A SWOT analízis összegző értékelése

A mezőgazdaság, az élelmiszer-feldolgozás és a vidék helyzetét, előnyös- és hátrányos vonásait, a fejlesztés lehetőségeit részletes helyzetértékelés tárta fel. A leírtak alapján a legfontosabb és ezért mielőbbi beavatkozást igénylő területek – amelyek egyben a fejlesztési irányokat is jelzik – az alábbiakban összegezhetők:

(1.) A mezőgazdaság feszítő tőkehiánya az utóbbi évtizedben a beruházások drasztikus csökkenéséhez, a termelőkapacitások elhasználódásához vezetett, melynek következménye a versenyképesség fokozatos csökkenése. A tulajdoni- és szervezeti változások következtében megbomlott a gazdálkodási formák és a termelési kapacitások (gépek, épületek, öntöző berendezések, ültetvények) közötti összhang.

(2.) A földtulajdon és a földhasználat elkülönült, ezért a gazdálkodóknál nagyarányú a földbérlet, de a bérleti szerződések jellemzően rövid időtartamúak. Az üzemsztruktúra kétpólusú, kevés a tőkeerős-, korszerű-, viszonylag nagy- és közepes méretű egyéni gazdaság.

(3.) Bár a mezőgazdasági termelés környezetterhelése alacsony (a kemikáliák alacsony felhasználása és az állatállomány alacsony sűrűsége miatt), a szél és vízerózió jelentős mértékű termőtalaj veszteséget okoz.

(4.) A mezőgazdasági népesség korösszetétele rendkívül kedvezőtlen: az alkalmazottak és az egyéni gazdálkodók között igen alacsony a (40 év alatti) fiatal korosztályok aránya.

(5.) Az egyéni gazdálkodók képzettségi színvonala nem megfelelő, különösen hiányosak a komplex gazdálkodási (üzemgazdasági, üzemviteli, pénzügyi és marketing) és az EU-val kapcsolatos (EU standardok, támogatási lehetőségek követelményei) ismereteik, és nem kellően kiépített az ilyen irányú szolgáltató-, szaktanácsadási rendszer sem.

(6.) A mezőgazdaság, az élelmiszer-feldolgozás és az értékesítés terén egyaránt hiányoznak a beszerzést, az értékesítést szervező szövetkezetek, termelői együttműködések.

(7.) A mezőgazdasági termékeket feldolgozó kis- és középvállalatok tőkehiánnyal küzdenek, amely a termékminőség, az élelmiszerbiztonság, a környezetvédelem terén egyaránt akadályozza az EU előírásoknak megfelelő fejlesztések megvalósítását.

(8.) Az erdőgazdálkodásban viszonylag magas az erdészeti szakismerettel nem rendelkező erdőtulajdonosok aránya, de még csak kis számban működnek az őket összefogó erdőművelési társulások. Az erdőművelés és az elsődleges fafeldolgozás fejlesztésre szorul.

(9.) A halászat versenyképességét az elavult, korszerűtlen halastavak rontják. Nem kielégítő a halfeldolgozás színvonala sem, ezért kevés a magas feldolgozottságú, egyenletes minőségű feldolgozott piaci termék.

(10.) A vidékies térségek, minden mutató vonatkozásában hátrányos helyzetben vannak a városias térségekhez képest. Különösen kedvezőtlenek a demográfiai folyamatok, a foglalkoztatási lehetőségek, emiatt magas munkanélküliség és jelentős – egyben növekvő – jövedelem-diszparitás is jelentkezik.

(11.) Az alacsony színvonalú vidéki termelői- és a lakossági infrastruktúra, a szolgáltatások színvonala hátrányos a vidéken élők számára, de rontja a vidék tőkevonzó képességét és megnehezíti a diverzifikációt is.

Jövőkép:

A mezőgazdaság-, az élelmiszer-feldolgozás, valamint a vidék helyzetelemzése számos előnyös vonást tárt fel. Ezek támogatási forrásokkal fokozottabban kihasználhatók a tervidőszakban. A gyengeségek, illetve a kedvezőtlen feltételek ésszerű fejlesztésekkel, a kimagasló teljesítményű biológiai alapok (vetőmagvak, kertészeti szaporító anyagok, tenyészállatok) termelésbe vonásával, az integrált termelés lehetőségeivel, pótlólagos befektetésekkel tompíthatók. A fejlesztések egyben egy racionálisabb üzemstruktúra kialakulásához is hozzájárulhatnak. Mindezekkel javulnak a versenyképes termelés- és feldolgozás, a magasabb minőségi követelményeknek megfelelő, a hozzáadott értéket fokozó, piacképes és speciálisan magyar termékek arányának növekedési feltételei. Az agrárágazat és a vidéki térségek lehetőségei, piaci esélyei a termelés mennyiségi növelése, a termelői kapacitások bővítése nélkül, a magas minőségű termékek arányának fokozása fejleszthetők. Lehetőség nyílik a korszerű termelés-technikai eljárások, a környezetkímélő, környezetbarát termelési módszerek szélesebb körű elterjesztésére, a földhasználat racionalizálására, a mezőgazdasági tevékenységek megújuló energiaforrások révén történő bővítésére, megteremthetők az EU előírásainak megfelelő higiéniai, környezetvédelmi, állat elhelyezési feltételek, diverzifikáció révén nagyrészt megőrizhetők a mezőgazdasági munkahelyek, illetve növelhető a mezőgazdaságból élő népesség jelenleg kritikusan alacsony gazdasági aktivitása. Megtartható az egészséges vidéki környezet, javíthatók a vidéki életkörülmények- és megélhetési feltételek.

A helyzetfeltáráshoz szorosan kapcsolódik a SWOT analízis, amely mezőgazdaságra, és az élelmiszer-feldolgozásra, valamint a mezőgazdasággal kapcsolatos vidékfejlesztésre vonatkozó előnyös- és hátrányos vonásokat, a veszélyeket és a lehetőségeket összefoglalóan tartalmazza a következő táblázatban.

SWOT analízis: Mezőgazdaság- és élelmiszer-feldolgozás

Erősségek	Gyengeségek	Lehetőségek	Veszélyek
<ul style="list-style-type: none"> • az ország területének kiemelkedően magas hányada alkalmas mezőgazdasági termelésre, a mezőgazdasági terület mintegy kétharmadán igen kedvezőek az ökológiai adottságok, 	<ul style="list-style-type: none"> • a mezőgazdaság alacsony jövedelmezősége és a fedezethiány miatt nehéz tőkéhez jutni, több ágazatban alacsony a termelékenység, elaprózott a birtok-szerkezet, 	<ul style="list-style-type: none"> • a belpiacokon növekvő fizetőképes élelmiszerkereslet, fokozódó külföldi tőkebeáramlás, 	<ul style="list-style-type: none"> • a hazai élelmiszerek jelentős része nem lesz versenyképes,
<ul style="list-style-type: none"> • számottevőek a különleges, egyedi minőségű (táj-specifikus) termékek előállítására alkalmas területek, • a mezőgazdasági termelés környezetterhelése viszonylag alacsony, • a legtöbb ágazatban adottak a kimagasló teljesítőképességű biológiai alapok (fajták, hibridek), 	<ul style="list-style-type: none"> • a termékek minősége nem egyenletes, az eszközállomány elhasználódott, a technológiai színvonal alacsony; • a kis méretű egyéni gazdaságokban többnyire hiányoznak a környezetbarát technológiák, • az ültetvények faj- és fajta összetétele nem megfelelő, a telepítés rendszere korszerűtlen; az elavult és kiépítetlen mezőgazdasági infrastruktúra korlátozza a környezetbarát eljárások elterjedését, 	<ul style="list-style-type: none"> • a termékek minősége javul, az egyenletesebb minőség hatására az export-pozíciók erősödnek, a mezőgazdasági termelésfejlesztési lehetőségei bővülnek • elterjednek a környezettudatos, környezetbarát termelési eljárások, nő a kereslet az egyedi minőségű, organikus és (táj)specifikus termékek iránt 	<ul style="list-style-type: none"> • további piacvesztés, erősödő - regionálisan is megjelenő - különbségek a mezőgazdasági fejlesztés- és a foglalkoztatás terén, • A talajdegradáció visszafordíthatatlan károkat okoz a nemzeti értékben,

<ul style="list-style-type: none"> • jól működő intézményrendszer (talajvédelem, törzskönyvezés, növény- és állategészségügy, élelmiszer-higiénia), magas szintű a mezőgazdaság tudásbázisa (szakoktatás, kutatás, fajtanemesítés), nemzetközileg is elismert szaktudású mezőgazdasági menedzsment, 	<ul style="list-style-type: none"> • a munkaerő korösszetétele kedvezőtlen, hiányosak az egyéni gazdálkodók szakmai ismeretei, az alapanyag-termelés - feldolgozás - értékesítés nem megfelelően szervezett, 	<ul style="list-style-type: none"> • termelési integrációk (szövetkezesek, egyéb szerveződések) 	<ul style="list-style-type: none"> • az egyéni gazdaságok piacvesztése, csökkenő mezőgazdasági foglalkoztatás
<ul style="list-style-type: none"> • jók az édesvízi haltermelés lehetőségei, a halászati termelők szervezettek 	<ul style="list-style-type: none"> • elavult állóeszköz állomány, csekély a halászati termékek választéka 	<ul style="list-style-type: none"> • az egészséges élelmiszerek iránt növekvő kereslet a termelőkapacitásokat leköti 	<ul style="list-style-type: none"> • kihasználatlan haltermelő kapacitások, piacvesztés
<ul style="list-style-type: none"> • többcélú, hosszú távú erdőterv szerinti erdőgazdálkodás, nagyrészt egészséges erdőállomány 	<ul style="list-style-type: none"> • hiányoznak az egyéni erdőtulajdonosok társulásai 	<ul style="list-style-type: none"> • erdészeti termékek biztonságos piaca 	<ul style="list-style-type: none"> • az erdőtulajdonosok egyéni piaci esélyei romlanak

<ul style="list-style-type: none"> • stabil hazai piac, bevezetett exportpiacok; az exportorientált üzemek megfelelő műszaki, higiéniai, élelmiszerbiztonsági állapota; szakképzett, még mindig olcsó munkaerő 	<ul style="list-style-type: none"> • strukturális gyengeségek; tőkehiány, elavult műszaki színvonal az alapvetően hazai piacra termelő vállalatoknál; piaci csatornához való alkalmazkodás hiánya, vállalatok közötti együttműködés hiánya 	<ul style="list-style-type: none"> • a belpiacokon növekvő fizetőképes élelmiszerkereslet, javuló exportlehetőségek 	<ul style="list-style-type: none"> • növekvő verseny, piacvesztés a nem elég hatékony, műszakilag elmaradott, gyenge marketingmunkát végző üzemeknél; szigorodó előírások miatti költségnövekedés
---	---	--	--

SWOT analízis: Vidék (mezőgazdasághoz kapcsolódó)

Erősségek	Gyengeségek	Lehetőségek	Veszélyek
<ul style="list-style-type: none"> különleges biodiverzitás, változatos tájak, egészséges vidéki környezet 	<ul style="list-style-type: none"> hiányos környezettudatosság, 	<ul style="list-style-type: none"> környezettudatos gazdálkodás és ökológiai természet elterjedése, erdei termékek fokozódó hasznosítása (bogyók, magvak, gombák, gyógynövények), egészség- és ökoturizmus népszerűsödése, munkahely teremtés a tradicionális és öko élelmiszerek előállításával 	<ul style="list-style-type: none"> szegényedő biodiverzitás, csökkenő fizetőképes kereslet,
<ul style="list-style-type: none"> gazdag természeti- és épített környezet, jellegzetes kulturális örökségek, 	<ul style="list-style-type: none"> a kistelepülések pusztuló képet mutatnak. alacsony a vidéki térségek épített, természeti és kulturális értékeinek gazdasági kihasználtsága, hiányzó, vagy alacsony színvonalú alapszolgáltatások, elmaradott infrastruktúra, 	<ul style="list-style-type: none"> társadalmi igény a falvak értékeinek megőrzésére. falusi szálláshelyek és turisztikai szolgáltatások választékának és minőségének bővülése, javuló és bővülő infrastruktúra és szolgáltatások által megfelelő háttér a vidéki vállalkozások működéséhez, az életminőség javulásához, 	<ul style="list-style-type: none"> a természeti- és a kulturális örökség további eróziója, a vidéki életminőség további romlása, fokozódó elvándorlás, elnéptelenedés, a lakosság kedvezőtlen kor- és képzettség szerinti összetétele,

<ul style="list-style-type: none"> • kedvező termőhelyi adottságok és gazdag hagyományok a tájjellegű, egyedi minőségű mezőgazdasági termékek előállításához, • nagy-múltú és megőrzött kézműipar. • kiemelkedő, tájjellegű gasztronómiai hagyományok, 	<ul style="list-style-type: none"> • alternatív foglalkoztatási lehetőségek hiánya, az országos átlagot meghaladó munkanélküliség, • szegényes termékskála, alacsony hozzáadott érték, kevés minősített termék, fejletlen marketing eszközök, • elaprózott birtokstruktúra, a kizárólag önellátásra termelő gazdaságok magas aránya, • vállalkozókészség- és ismerethiány, 	<ul style="list-style-type: none"> • tájjellegű, helyben előállított, magas hozzáadott értékű, minőségi termékek iránti növekvő kereslet • tájjellegű ételspecialitások és kézműipari termékek iránti növekvő igény, 	<ul style="list-style-type: none"> • hagyományok és helyi ismeretek eltűnése, • tovább szűkül a mezőgazdaság munkaerő lekötése, növekvő vidéki munkanélküliség,
	<ul style="list-style-type: none"> • gyenge a vidéki közösségek önszervező-összetartó ereje, • rosszak a vidéken élők nők elhelyezkedési esélyei, • kedvezőtlen demográfiai folyamatok (öregedés, elvándorlás), 		<ul style="list-style-type: none"> • a kritikus helyzetű népcsoportok (romák, tartósan munkanélküliek) társadalmilag periférikus helyzete, • az esélyegyenlőség romlása gazdasági fejlődésben-, és foglalkoztatásban.

II.2. A fejlesztés szakterületi céljai

Magyarországon a rendszerváltást követően gyökeresen megváltoztak a mezőgazdaság földhasználati és tulajdonviszonyai, és átalakult a gazdálkodás szervezeti rendszere, üzemi struktúrája is. A változásokkal párhuzamosan felszínre kerülő feszültségekkel egy időben a hazai és az exportpiacokon is jelentős piacvesztés következett be. A szervezeti változások – többek között a korábbi tulajdonosok természetbeni kárpótlása, az állami és a szövetkezeti vagyon nevesítése miatt – jelentős mezőgazdasági tőkekivonást okoztak, amelynek még részleges visszapótlását sem tette lehetővé a termelés kritikusan alacsony jövedelmezősége. A termelésre visszahatott a csökkenő hazai kereslet, amit a gyakorlatilag nyitottá vált hazai élelmiszerpiac, a fokozódó élelmiszer import a hagyományos bel-és külpiacon szinte egy időben történt elvesztésével is súlyosbított. Mindezek a hazai mezőgazdaságra és élelmiszer-feldolgozásra kedvezőtlenül ható tényezők együttesen korlátozzák az ország mezőgazdasági termék-előállításra kiválóan alkalmas adottságainak, komparatív előnyeinek, az agrárszakemberek korábban már nemzetközileg is bizonyított felkészültségének, szaktudásának hasznosítását.

A társadalmi-gazdasági átalakulás igen érzékenyen érintette a sérülékenyebb vidéki térségeket, s nőtt a területi differenciálódás a vidék rovására. Ennek következménye a mezőgazdaságból élők jövedelem-diszparitásának növekedése, a vidék elszegényedése, az életfeltételek kedvezőtlenebbé válása, a hátrányos helyzetű, a gazdaságilag inaktív néprétegek számottevően növekvő aránya, valamint a legkritikusabb helyzetű területekről a népesség fokozódó elvándorlása.

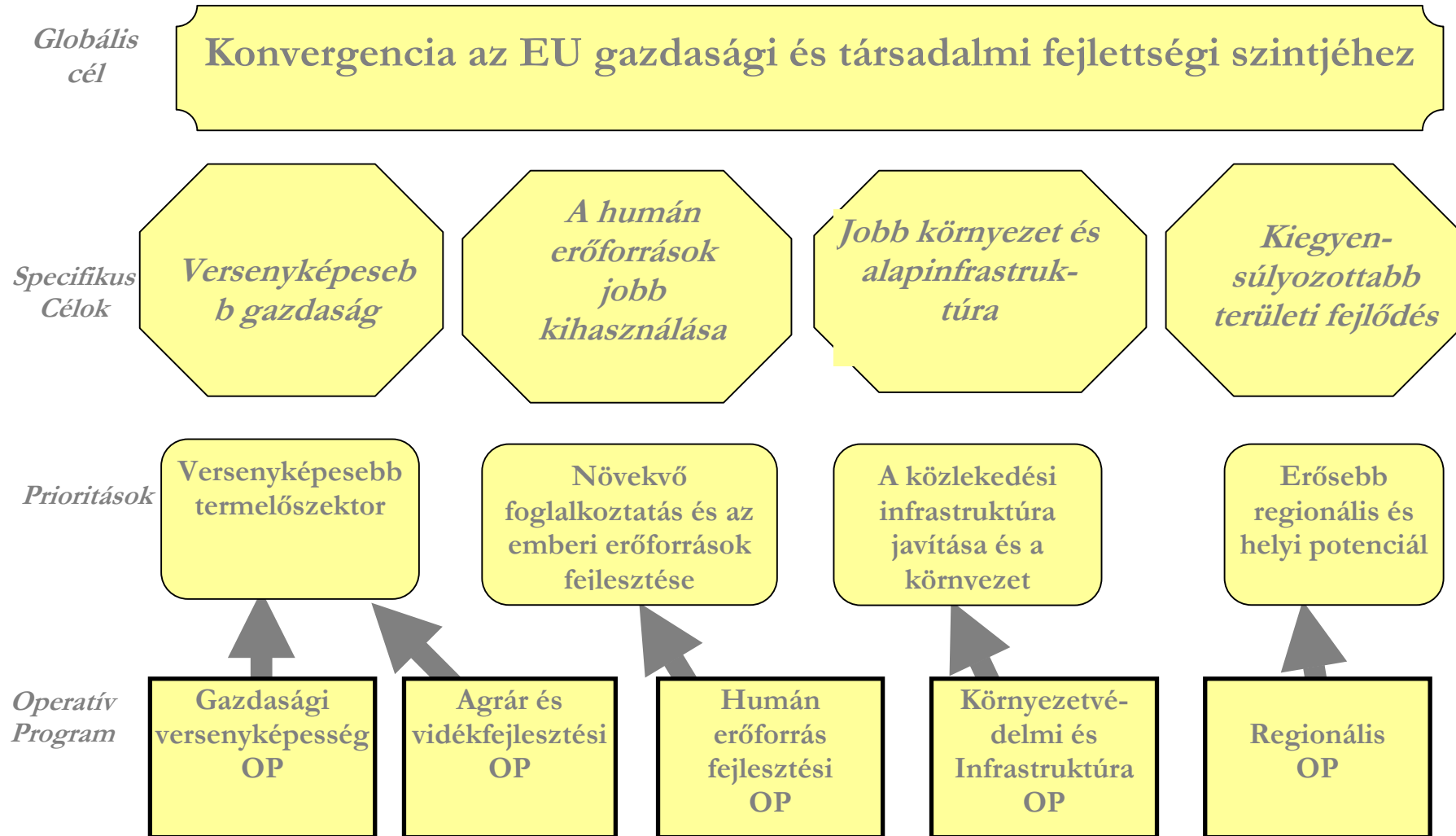
Az agrárpolitika célja ebben a gyökeresen megváltozott környezetben kettős. Egyrészt a komparatív előnyök hasznosításával a mezőgazdasági termelés hatékonyságának növelése, a termelők verseny-, piaci és jövedelem pozíciójának kedvezőbbé, biztonságosabbá tétele. Másrészt, a gazdasági fejlődésre, a bel-, és külpiacon térnyerésre kevésbé alkalmas területeken pedig a fenntarthatóságot célzó, többfunkciós mezőgazdasági politika kerül előtérbe. A célok megfelelő arányban történő elérése alapvető nemzeti érdek, de igazodik az Európai Unió által követett célokhoz is. A célok megvalósulását az EU csatlakozás, az uniós és a hazai források együttes felhasználása, időben, ütemében, hatékonyságában egyaránt segítheti. A célok elérése érdekében alkalmazott intézkedések elősegítik a fenntartható fejlődést, az európai agrármodell kialakulását, egy új mezőgazdasági- és élelmiszer-feldolgozási vállalkozási-, üzemi struktúra kialakulását, a gazdaságilag életképes üzemek fokozódó térnyerését különösen az egyéni gazdaságok körében, a termelés hatékonyságának, a versenyképes termékek arányának növelését, amelyek egyben fékezik a területi differenciálódást, mérséklék a területi különbségek hátrányos gazdasági-, társadalmi- és szociális következményeit is.

A stratégia a helyzetelemzésre, az ehhez kapcsolódó SWOT analízisre, valamint az agrár- és vidékfejlesztés főbb területeit megjelölő ágazatfejlesztési törvényben (1997. évi CXIV. Törvény) megfogalmazott teendőkre épül, összehangolva az 1257/1999 EK Rendelet (továbbiakban: Rendelet) II. cím alatt megfogalmazott vidékfejlesztési intézkedések célkitűzéseivel. A stratégia összhangban áll a Vidéki Térségek Európai Kartájában (Európa Tanács, 1995) és a Corki Nyilatkozatban (1996) deklarált vidékfejlesztési elvekkel is. A célok eléréséhez olyan intézkedések társulnak, melyek az adicionalitás elve szerint összekapcsolják a nemzeti támogatásokat, a fejlesztéseket megvalósítók saját forrásait és az EU támogatásait.

Az agrár- és vidékfejlesztés céljait összhangba hoztuk a nemzeti célokkal és prioritásokkal. A Nemzeti Fejlesztési Terv (lásd: II. 3. ábra) négy specifikus célkitűzést és négy prioritást tartalmaz.

Az agrár- és vidékfejlesztés céljai mind a négy specifikus célhoz kapcsolódnak, legszorosabban a „Versenyképesebb gazdaság” megteremtése nemzeti célhoz, és „A gazdasági szektor versenyképességének növelése” prioritáshoz kapcsolódnak. Az agrár- és vidékfejlesztés intézkedéseit egy egységes célrendszer mentén, de – a célokat szolgáló intézkedések jellegének megfelelően – két tervezési dokumentum tartalmazza. Az egységes célrendszert, az agrár- és vidékfejlesztés céljainak a nemzeti célokkal való kapcsolatát az alábbiakban mutatjuk be.

II. 3. Nemzeti célok, prioritások és Operatív Programok

Az agrár- és vidékfejlesztés céljai:

- a mezőgazdasági termelés és élelmiszer-feldolgozás versenyképességének javítása,
- a mezőgazdaság környezetbarát fejlesztése, a földhasználat racionalizálása¹⁰,
- a vidék felzárkóztatásának elősegítése.

A mezőgazdasági termelés és élelmiszer-feldolgozás versenyképességének javítása mind a négy nemzeti célhoz, legszorosabban „A versenyképebb gazdaság” nemzeti célhoz kapcsolódik, és magában foglalja:

- a mezőgazdasági termelés korszerűsítését,
- a termelés humán feltételeinek javítását.
- az élelmiszer-feldolgozás korszerűsítését.

Ez a célkitűzés a mezőgazdaság erősségei közül különösen az agrártermelés számára kedvező ökológiai, termőhelyi adottságokra, az alacsony környezetterhelésre, a tapasztalt munkaerőre, a magas színvonalú, és teljesítő képességű biológiai alapokra, a kutatás-fejlesztés (K+F) elismert szellemi háttérére, a nemzetközi piacba integrálódott élelmiszer-feldolgozásra, a jó minőségű élelmiszerek iránti piaci keresletre épít. A cél megvalósításával a gyengeségek – így különösen az, hogy a földtulajdon és a földhasználat elkülönült; az egyéni gazdálkodók földtulajdona és földhasználatja elaprózódott; a melioráció, az öntözés színvonala nem megfelelő; az egyéni gazdák vállalkozói-piaci ismeretei hiányosak; az ültetvényeknek elavult a faj- és fajtaösszetétele; nem megfelelő színvonalú a műszaki-technológiai eszközrendszer és infrastruktúra, az alapanyag termelésben és feldolgozásban jelentkező tökehiány – jelentős részben ellensúlyozható. A célok megvalósulását szolgáló intézkedésekkel a veszélyek – piacvesztés, korszerűtlen termékstruktúra, a foglalkoztatás-csökkenése – számottevően csökkenthetők. Az eredmények elsősorban középtávon a versenyképesség és hatékonyság javulásában, a piaci pozíciók megerősítésében jelentkeznek. Az ültetvényfejlesztések csak a közös agrárpolitika szabályai szerint, a korlátozásokkal összhangban valósulhatnak meg.

A mezőgazdaság környezetbarát fejlesztése, a földhasználat racionalizálása cél legszorosabban a „Jobb minőségű környezet és alapinfrastruktúra” és „A humán erőforrások fejlesztése” nemzeti célhoz kapcsolódik. A mezőgazdaság környezetbarát fejlesztése, a földhasználat racionalizálása elősegíti a környezetbarát, környezetkímélő termelési eljárások elterjedését, a kedvezőtlen adottságú területeken a termelés extenzív irányban történő átalakítása mellett a termelés fenntartását. A megújuló energiaforrások, mint az erdészeti hulladékok és a biogáz, elektromos áram és hő termelésére való felhasználása a környezet minőségének javulásához és ésszerű gazdasági előnyökhöz vezet. Ezekhez kapcsolódnak az AVOP intézkedései keretében támogatott beruházások, amelyek csak az EU hatályos előírásainak és direktíváinak megfelelő környezetvédelmi előírások betartása esetén valósulhatnak meg, és prioritást kapnak a környezet terhelést csökkentő és a környezetvédelmet nagyobb mértékben szolgáló – mint például a trágyakezeléssel, a hulladékok és melléktermékek jobb kezelésével és hasznosításával – összefüggő beruházások. A cél megvalósulásával a mezőgazdasági termelés számára gyengébb adottságú területek erdősítése is előtérbe kerül. Az eredmények a környezet megóvásában, a környezetállapot javulásában, a mezőgazdasági termelés átlagos hatékonyságának növekedésében jelentkeznek. A felszabaduló munkaerő jelentős része a termelés diverzifikálásával, a vidéki térségekben más nemzetgazdasági ágak fejlesztésével leköthető, illetve a fellépő szociális feszültségek a mezőgazdasági foglalkozásúak átképzésével és korkedvezményes nyugdíjazással

¹⁰ [Ez a cél alapvető előfeltételként jelenik meg minden egyes beruházásnál, az AVOP és az NVT további forrásokat bizottsít a cél elérése érdekében.](#)

mérsékelhető. Új erdők telepítése és a meglévő erdők fejlesztése, átalakítása hozzájárul a vidéki térségek környezeti állapotának javulásához – csökkenthetik az ár- és belvízveszélyt, illetve az aszálykárokat – javíthatják más, az erdőre alapozott vidéki tevékenységek lehetőségeit, mint például az erdei-, illetve falusi turizmus, vadászat, a biomassza energianyeresi célú hasznosítás, rekreációs tevékenységek.

A mezőgazdaság környezetbarát fejlesztése, a földhasználat racionalizálása célkitűzést a „Nemzeti Vidékfejlesztési Terv az EMOGA Garancia Részleg intézkedéseire” elnevezésű vidékfejlesztési program valósítja meg. Ez a vidékfejlesztési program az AVOP-pal szerves összefüggésben az EMOGA Garancia Részlegéből támogatható kísérő intézkedéseket fogja át. Ebben a programban konkrétan a következő intézkedések szerepelnek: agrár-környezetvédelem, kedvezőtlen adottságú és környezetvédelmi megszorítások hatálya alá tartozó térségek támogatása, korai nyugdíjazás, mezőgazdasági területek erdősítése, félig önellátó gazdaságok támogatása, termelői közösségek (csoportok) létrehozása, EU standardoknak való megfelelés támogatása, és a technikai segítségnyújtás.

A vidék felzárkóztatásának elősegítése legszorosabban „A kiegyensúlyozottabb területi fejlesztés” nemzeti célhoz kötődik, és magában foglalja:

- a vidéki gazdasági potenciál fejlesztését, és a foglalkoztatás javítását,
- a vidéki környezet vonzóbbá tételét.

Ez a célkitűzés az egészséges környezetre; a változatos táji adottságokra és a nagyfokú biodiverzításra; az értékes vízkészletekre, a vidéki közösségek kulturális hagyományaira, tárgyi- és szellemi értékeire épít. A cél elérését szolgáló intézkedések a gyengeségeket részben ellensúlyozzák, így a munkaalkalmak hiányát, a fejletlen infrastruktúrát, az alacsony vállalkozói potenciált, a vidéki települések túlzott függőségét a mezőgazdasági termeléstől, de a társadalom számára elősegítik az egészséges életmódra való törekvést is. További tőkebevonással enyhül a vidéki kis- és közepes méretű vállalkozások tőkehiánya, erősödnek az integrációk, javulnak az egyedi (specifikus) termékek piacra-jutási esélyei, az infrastruktúra fejlesztése a gazdálkodás feltételeit javítja. Csökkenek a vidéket érintő veszélyek, nevezetesen a kistelepülések fokozódó elnéptelenedése, a vidéki életfeltételek romlása. A cél megvalósulásával – a megújuló energiaforrások (biomassza) hasznosítása és energianövények termesztése révén – javul az egészséges vidéki környezet megőrzésének esélye, csökken a vidéki települések függősége az agrártermeléstől, erősödik a vidék alkalmazkodó képessége, kedvezőbbek lesznek a vidéki foglalkoztatás és a vidéki élet feltételei. A vidéki foglalkoztatási viszonyok javítását – a mezőgazdaságon kívüli tevékenységek fejlesztésével – más operatív programok is segítik.

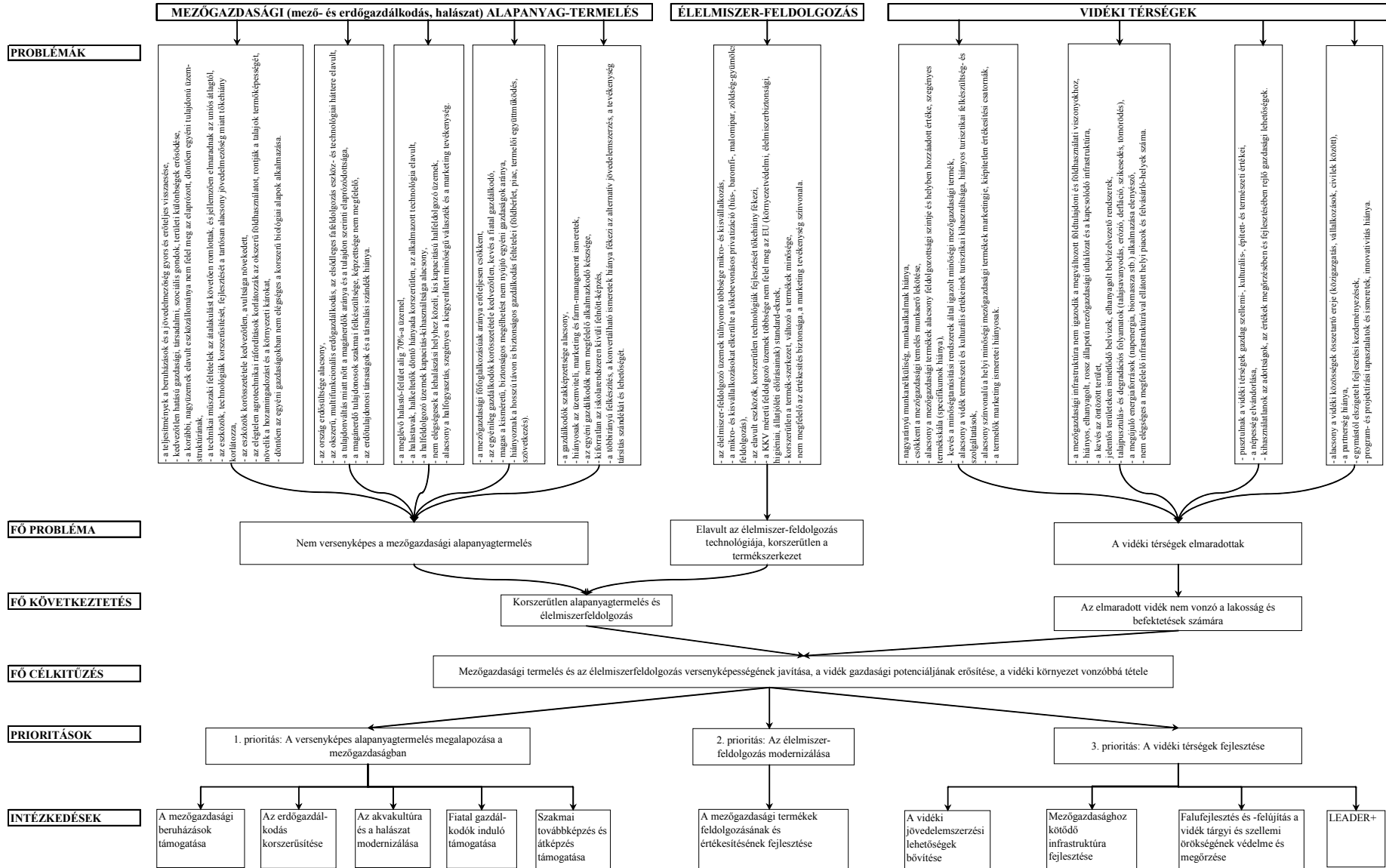
A mezőgazdaság, az élelmiszer-feldolgozás és a vidék problémáit, a fő következtetéseket, az AVOP fő célkitűzését- és prioritásait, a kapcsolódó intézkedéseket a II.4. ábra szemlélteti.

Tekintettel az agrár- és vidékfejlesztés céljaira, a megvalósításukat szolgáló intézkedések és támogatható tevékenységek kapcsolatrendszerére **az AVOP három fő fejlesztési irányt, prioritást határoz meg**, ezek a következők:

1. Prioritás: A versenyképes alapanyag-termelés megalapozása a mezőgazdaságban.
2. Prioritás: Az élelmiszer-feldolgozás modernizálása.
3. Prioritás: A vidéki térségek fejlesztése.

II.4. Probléma és célja

A problémák, a célok és az intézkedések kapcsolata

A program indikátorai:

Az alábbiakban felsorolt indikátorok tükrözik az operatív program célkitűzései megvalósulásának hatását. Az indikátorok mennyiségi meghatározása a jelenlegi helyzet, a rendelkezésre álló pénzügyi források és a kitűzött célok figyelembevételével történt.

Indikátor megnevezése	Az indikátor típusa	Változás mértéke (2004-2006)
A mezőgazdaság bruttó hozzáadott értékének növekedése (változatlan áron, 2000-2003 évek átlaga = 100%)	hatás	1,5%
A mezőgazdasági és egyéb diverzifikációs tevékenységek támogatásával létrehozott és megtartott munkahelyek száma, (FTE, AWU)	output	3500
A foglalkoztatási szint növekedése a vidéki térségekben (2001. évi = 100%)	hatás	1%
Az elvándorlás mérséklődése a vidéki térségekből (2000-2003. évek átlaga = 100%)	hatás	2%
A környezetterhelés csökkenése (szöveges)		
A vidéki térségekben élő hátrányos helyzetűek életminőségének javulása (szöveges)		

II.3. A stratégia és prioritásai

A mezőgazdaság színterét is jelentő vidék fejlesztése a meglévő termelőkapacitások korszerűsítésében, a termelés életképes vállalkozásokból álló szerkezetéhez, méretéhez igazodó új termelési eszközök termelésbe vonására irányul. Ezekhez a fejlesztésekhez a környezetvédelem és a környezetkímélő termelési eljárások, a minőségi és az élelmiszerbiztonsági, higiéniai előírások széleskörű alkalmazása alapvető követelményként társul. A területi különbségek tompításának elősegítése pedig a vidéken élők életfeltételeinek, foglalkoztatási (megélhetési) körülményeinek javítása, a rendkívül alacsony vidéki foglalkoztatási szint fokozása miatt szükségesek.

A stratégia támaszkodik az egyéni és a társas vállalkozások, valamint a vidéken élők kezdeményezőkézségére, a termelés kedvező adottságainak kiaknázására, a helyi igények és lehetőségek által motivált fejlesztések felkarolására.

A stratégiát a kormányprogramra, a tárca agrárstratégiájára, a helyzetfeltárássra és a hozzá kapcsolódó SWOT analízisre alapoztuk, összehangolva az 1257/1999 EK Rendelet II. cím alatt (továbbiakban Rendelet) megfogalmazott vidékfejlesztési intézkedések célkitűzéseivel.

A versenyképes alapanyag-termelés megalapozása a mezőgazdaságban

A **mezőgazdasági termelés korszerűsítése** azért szükséges, mert elősegíti a versenyképesség növelését azáltal, hogy a termelési költségek csökkentésére, a termelékenység növelésére, a termelési szerkezet javítására (beleértve a termőföld nem élelmiszertermelési célú hasznosítását is), a minőség javítására, a környezet-, a higiéniai állapotok és az állat-elhelyezési feltételek javítására irányul, összhangban a Rendelet 4. cikkével. A célkitűzések alapján megfogalmazható intézkedés (A mezőgazdasági

beruházások támogatása) azáltal is szolgálja a versenyképesség és hatékonyság javítását, hogy támogatást olyan gazdaságok kapnak, melyek: gazdaságilag életképesek; megteremtik és betartják a környezetvédelmi, higiéniai és az állatelhelyezéssel kapcsolatos minimális elvárásokat; ahol a gazdálkodók megfelelő szakmai ismeretekkel- és alkalmassággal rendelkeznek, összhangban a Rendelet 5. cikkével. Nem kapnak támogatást olyan fejlesztések, melyek termékei megfelelő piaci lehetőségekkel nem rendelkeznek, összhangban a rendelet 6. cikkével, viszont előnyt élveznek azok az ágazatok, melyek termékei hosszabb távon is versenyképesek. E cél teljesítésére rendelkezésre álló források hozzájárulnak a mezőgazdaság általános fejlesztéséhez, modernizálásához, így a versenyképesség javításához, elsődlegesen a gazdaságilag életképes üzemeknél.

A **halásznati ágazat strukturális átalakítása** elsősorban az akvakultúrára és a feldolgozásra, illetve a marketingre vonatkozik. Különösen az akvakultúra területén indokolt a strukturális támogatás. Az akvakultúra területén szükséges lépéseket az a közlemény is ösztönözte, amelyet a Bizottság a közelmúltban nyújtott be a Tanácsnak és az Európai Parlamentnek „Az európai akvakultúra fenntartható fejlesztésének stratégiájáról” (COM (2002)511 final). Ennek keretében különösen nagy jelentőségű olyan termékek kínálata a fogyasztók részére, amelyek egészségesek, biztonságosak és kiváló minőségűek, egyidejűleg elősegítve az állategészségügyi és állatjóléti normák magas szintű betartását és környezeti szempontból megfelelő iparág kialakítását. Ezek a követelmények – megfelelő kiigazításokkal – a feldolgozó ágazatra is érvényesek.

A halásznati ágazat különböző lépései hozzá kell, hogy járuljanak a versenyképesség javításához és gazdaságilag életképes vállalkozások kialakításához. A halásznati ágazat további fejlesztésében olyan szemléletnek kell uralkodnia, amely a haltermelést, a feldolgozási technológiákat, a társadalmi-gazdasági szempontokat, a természetes erőforrások használatát és szabályozását integrálja, hogy a fenntartható fejlődés elérhetővé váljon. Az akvakultúra kedvező hatással lehet a vidékfejlesztésre.

A **termelés humán feltételeinek javítása** a versenyképesség növelését a személyi feltételek oldaláról alapozza meg, elsősorban az egyéni gazdaságok körében. E tekintetben fontos szerepet kap a fiatal gazdálkodók támogatása – a Rendelet 8. cikke alapján –, mely a korstruktúra javítását és a birtokkoncentráció erősítését is szolgálja. Ehhez – hasonló célokkal – szorosan kapcsolódik az EMOGA Garancia Részlegéből finanszírozott korai nyugdíjazás (a Rendelet 10. cikke). A gazdák továbbképzése – a Rendelet 9. cikke – a gazdák szakmai felkészítésére irányul, elsősorban azoknak az ismereteknek az átadásával, melyek az Európai Unióval kapcsolatosak és a termelők számára a megváltozott körülményekhez való alkalmazkodás, a gazdálkodás korszerűsítése miatt fontosak (például: piacsabályozás, támogatási lehetőségek, alternatív jövedelemszerzés, alternatív gazdálkodás – biotermelés ismeretei).

Az élelmiszer-feldolgozás modernizálása

Az **élelmiszer-feldolgozás korszerűsítése** – a Rendelet 25. cikke – új technológiák bevezetésével, a piacra-jutás feltételeinek javításával, a termékek minőségének javításával, az élelmiszerbiztonság növelésével közvetlenül szolgálja a versenyképesség javítását. Közvetve pedig azáltal, hogy az élelmiszer-feldolgozóknak segítséget nyújt a környezetvédelmi előírások teljesítéséhez, továbbá a melléktermékek és hulladékok megfelelő kezeléséhez, vagyis ahhoz, hogy ezek az üzemek az előírások betartásával működhessenek.

A vidéki térségek fejlesztése

Az elmúlt évtized társadalmi- gazdasági változásai által különösen hátrányosan érintett vidéki területek fejlesztése és a vidéki gazdaság új növekedési pályára állítása, valamint az ott élő népesség felzárkóztatása a társadalom alapvető érdeke. A vidéken élők életkörülményeinek, jövedelmi és foglalkoztatási helyzetének javítása, az elnéptelenedés, a népesség egyre kedvezőtlenebb korösszetételét előidéző folyamatok megállítása fontos feltétele a vidék társadalmi, gazdasági, kulturális és környezeti megújulásának.

A vidéki területek fejlesztésének egyik fontos eleme **a vidéki gazdasági potenciál fejlesztése, a foglalkoztatás javítása**. Ennek egyik módja a fenntartható, termőhelyi adottságokhoz alkalmazkodó mezőgazdasági termelést és helyi feldolgozást megalapozó infrastruktúra fejlesztése (föld minőségének javítása, mezőgazdasági vízi erőforrás hasznosítás fejlesztése). A vidéki foglalkoztatás és jövedelemszerzési lehetőségek javításának eszköze a vidéki gazdasági tevékenységek bővítése (a falusi-, és az agroturizmus, a kézművesség fejlesztése, a termelés és feldolgozás diverzifikációja helyi jellegzetességű élelmiszerek és nem-élelmiszertermékek előállításával), a megújuló energiaforrások számára új piaci lehetőségek teremtése, a vidéken termelt termékek, a lakossági és a termelő szolgáltatások skálájának és minőségének növelése, valamint az értékesítés és marketing hatékonyabbá tétele. Ezzel teremthető esély a termelés modernizációja miatt a mezőgazdasági foglalkoztatásból esetleg kiszoruló munkaerő egy részének a megélhetésére. **A vidéki életlehetőségek javítását** a vonzó települési környezet kialakítása (falumegújítás) biztosíthatja. Ez több gazdasági tevékenység (kereskedelem, turisztika) alapját jelentheti. A „mainstream” intézkedések individuális projektjei, a fejlesztés különböző szereplői és szektorai közötti integrációt és koherenciát a LEADER+ intézkedés keretein belül kialakított térségi vidékfejlesztési stratégiák teremthetik meg.

A támogatott fejlesztések mindegyikével szemben alapkövetelmény, hogy azok nem jelenthetnek növekvő terhelést a környezetre. A környezeti, gazdasági és társadalmi értelemben vett fenntarthatóság érvényesítése az integrált megközelítés követelményének betartásával érhető el. Ennek érdekében az NFT-n belül az egyes Operatív Programok intézkedéseinek részletes kidolgozásakor a fejlesztési területek pontos lehatárolása, az átfedések kiküszöbölése megtörtént, ugyanakkor érvényesült a fejlesztések egymást megalapozó, kiegészítő összhangja is.

A koherencia elve szerint a stratégia számol azoknak a kísérő intézkedéseknek a hatásaival is, melyeket a „Nemzeti Vidékfejlesztési Terv az EMOGA Garancia Részleg intézkedéseire” című program tartalmaz. Ezek az intézkedések **erősítik a strukturális intézkedések hatásait** többek között azáltal, hogy:

- az agrárkörnyezeti intézkedés elősegíti a környezetkímélő termelési eljárások elterjedését, a földhasználat racionalizálását,
- a kedvezőtlen adottságú területeken ösztönzik az alacsony eszközigényű termelési szerkezet kialakítását úgy, hogy nem kerül veszélybe a kultúrtáj megőrzése,
- előtérbe helyezik a jobb földhasználati struktúra kialakulását, így a leggyengébb adottságú területek erdősítését, minek következtében a ráfordítások a jobb adottságú területeken nagyobb hatékonysággal hasznosulnak,
- a félig-önellátó egyéni gazdaságok támogatásával e gazdasági kör jelentős része gazdaságilag életképes árutermelővé válik,

- a kerkedvezményes nyugdíjazás – társulva a fiatal gazdálkodók támogatásával – a mezőgazdasági termelőknél elősegíti az egészségesebb korstruktúra kialakulását,
- termelői szervezetek létrehozásával erősödik a termelők együttműködése, integrálása
- a gazdálkodókat hozzásegítik ahhoz, hogy a termék-előállítás körülményei megfeleljenek az állategészségügyi-, higiéniai, és állatjóléti előírásoknak,
- az agro-energetikai koordináció megszervezése a bioenergia-források használatát segíti elő, ami helyi szinten munkahelyeket teremt, helyileg elérhető energiaforrást, valamint gazdaságilag életképes földhasználati alternatívákat kínál,
- lehetőség nyílik a technikai segítségnyújtás igénybevételére is.

A stratégia a fejlesztések megvalósítása során a társfinanszírozás elve szerint, egyrészt az EMOGA és a HOPE támogatási lehetőségeivel, a kapcsolódó nemzeti támogatásokkal, és a fejlesztéseket megvalósítók saját forrásaival is számol. Ezen kívül figyelembe veszi azt is, hogy a többi strukturális alap (ERFA, ESZA) intézkedései előnyös hatást fejtenek ki vidéki térségekben is.

Vidéken nagy számban élnek romák és más hátrányos helyzetű rétegek – így mezőgazdasági termeléssel jórészt nem az árutermelő gazdaságok keretében foglalkozó mezőgazdasági kényszervállalkozók, és egyedülálló nők – akiknek a helyzetén az AVOP megvalósítása során úgy fogunk segíteni, hogy az egyes intézkedéseknél más pályázókhöz képest kiemelten kedvezményezettek lesznek. Ezeket a lehetőségeket a Program-kiegészítő Dokumentumban részletezzük. Az AVOP ezáltal elősegíti a nemek- és különböző társadalmi rétegek esélyegyenlőtlenségének mérséklését, tekintettel az 1257/1999 EK Rendelet 2. cikkének utolsó fordulatában megfogalmazott célra.

II.4. A program központi stratégiai céljai

A program célja a mezőgazdasági, halászati és élelmiszer-feldolgozó ágazatokban tevékenykedő gazdasági szereplők versenyképességének javítása, tekintettel az uniós, nemzeti és magán forrásokból közösen finanszírozott Egységes Piacba való integrálásukra. A versenyképesség elérésének együtt kell járnia a termékek minőségének és az élelmiszerbiztonság javulásával, ugyanakkor elengedhetetlen a környezetvédelmi, állathigiéniai és –elhelyezési normák teljes körű betartása is.

A vidékfejlesztés középpontjában a hátrányos helyzetű vidéki térségeknek a lemaradásuk csökkentésére nyújtott segítség áll az infrastruktúra fejlesztése, a vidéki népesség foglalkoztatási lehetőségeinek javítása érdekében a vidéki vállalkozások számára alternatív jövedelemszerzési lehetőségek biztosítása, valamint élő, vonzó és egészséges környezet megteremtése révén.

III. A PRIORITÁSOK ÉS AZ INTÉZKEDÉSEK RÖVID LEÍRÁSA

A részletes helyzetértékelés és a hozzá kapcsolódó SWOT elemzés alapján az agrár- és vidékfejlesztés céljainak eléréséhez Magyarországon mindazokat az intézkedéseket szükséges alkalmazni, melyeket az 1257/1999 EK Rendelet alapján az EMOGA támogat, a prioritásokat is az előbbiekre tekintettel határoztuk meg.

Az AVOP költségvetése azonban nem teszi lehetővé, hogy az egyes prioritásokhoz kapcsolódó minden támogatható intézkedés társfinanszírozásott legyen.. Azért tüntetjük fel a prioritások között, hogy a stratégia konzisztenciáját bizonyítsuk, mivel ezek is hozzájárulnaka program átfogó céljainak eléréséhez.

Ezek az intézkedések nem képezik részét az operatív programnak, mivel külön notifikációs és jóváhagyási eljárás alá esnek, a hatályos állami támogatások szabályai szerint.

III.1. Prioritás: A versenyképes alapanyag-termelés megalapozása a mezőgazdaságban

A prioritás indoklása:

A magyar mezőgazdaság versenyképessége – annak ellenére, hogy a természeti adottságok az átlagosnál kedvezőbbek – nem megfelelő, melynek legfőbb okai:

- több mint egy évtizeden át a termelés műszaki – technikai - technológiai fejlesztései elmaradtak a szükségletektől,
- az elavult eszközállomány megnehezíti a magas minőségi követelményeknek megfelelő termékek előállítását, növeli a termelési költségeket,
- nem alakult ki a birtokméretek és a termelőeszköz kapacitások (gépek, épületek, öntöző berendezések, ültetvények) közötti összhang,
- a tőkehiány akadályozza a termelés hozzáadott értékének növelését,
- kevés a tőkeerős-, korszerű-, viszonylag nagyméretű egyéni gazdaság,
- a mezőgazdasági munkaerő általában, de a mezőgazdasági vállalkozók korösszetétele különösen kedvezőtlen, az egyéni gazdálkodók között is alacsony a fiatal (40 év alatti) korosztályok aránya,
- az egyéni gazdálkodók képzettségi színvonala nem megfelelő, különösen hiányosak a komplex gazdálkodási (üzemgazdasági, üzemviteli, pénzügyi és marketing) és az EU-val kapcsolatos (EU standardok, támogatási lehetőségek követelményei) ismereteik, és nem kellően kiépített az ilyen irányú szolgáltató-, szaktanácsadási rendszer sem.

A fentiekből eredően, az alapanyag-termelés elmaradó korszerűsítése azzal a veszéllyel jár, hogy a hazai termelők versenyhátránya tovább nő és nem csak a nemzetközi, hanem a hazai piacokról is kiszorulnak. A további piacvesztés következményeként az eddigiekhez képest is jelentősen romlik a mezőgazdaság foglalkoztatási- és eltartó-képessége, amely elsősorban az egyébként is hátrányos helyzetű vidéki térséget érinti, így közvetlenül is hozzájárul a meglévő regionális különbségek felerősödéséhez.

A prioritás intézkedései a mezőgazdasági, az erdőgazdasági és a halászati termék-előállítás versenyképességét kívánják növelni. Az igénybe vehető támogatások a termelési költségeket csökkentő beruházásokra, az állattartó telepek rekonstrukciójára, az új szervezeti struktúrához igazodó telepek kialakítására, de különösen a viszonylag rövid idő alatt eredményt hozó gépvásárlásokra, a termék-minőséget javító technológiák, termelési eljárások bevezetésére, magas teljesítőképességű biológiai alapok termelésbe vonására, valamint csak nemzeti források felhasználásával a szőlő-, és a gyümölcsültetvények faj-, és fajtaszerkezetének, telepítési rendszerének korszerűsítésére ösztönöznek. A termelés műszaki-technikai, technológiai megújítása egyúttal a termékek hozzáadott értékének növelését is segíti, továbbá messzemenően érvényesíti a környezet- és természetvédelem, az állatelhelyezés javításának szempontjait is. Fontosnak tekinti az erdészeti és a halászati tevékenységek feltételrendszerének, elsősorban a beruházások hatékonyságának a javítását, erdőgazdálkodásban ezen túlmenően az erőtulajdonosok társulásainak létrehozását. Kedvezőbbé teszi a munkaerő korstruktúráját, képzettségét és alkalmazkodó-készségét, különösen elősegíti a gazdálkodók piaci-, vállalkozói ismereteinek bővítését. Az intézkedések eredményeként a termelés erőforrásainak összehangolt, hatékonyságot fokozó működtetése várható, amely az egyéni gazdálkodók körében különösen fontos.

A prioritás célja és számszerűsítése:

Alapvető cél a mező- és erdőgazdasági, továbbá halászati termelés modernizálása, strukturális támogatása, konkrétan:

- a termelés fajlagos költségeinek csökkentése, technikai-technológiai megújulás,
- a termelékenység növelése,
- a termelési szerkezet javítása,
- a termékek minőségének javítása,
- a mezőgazdasági munkaerő, a mezőgazdasági vállalkozók jobb korstruktúrájának kialakítása,
- a képzettségi szint emelése.

A célok megvalósítását szolgáló intézkedések megfelelnek az 1263/1999 EK Rendeletben és az 1257/1999 EK Rendelet II. címében megfogalmazottaknak, nevezetesen:

- A mezőgazdasági beruházások támogatása (1257/1999 EK Rendelet. II. cím, I. fejezet)
- Fiatal gazdálkodók támogatása (1257/ 1999 EK Rendelet. II. cím, II. fejezet)
- Szakmai továbbképzés és átképzés támogatása (1257/1999 EK Rendelet. II. cím, III. fejezet)
- Az erdőgazdálkodás korszerűsítése (1257/1999 EK Rendelet II. cím VIII. fejezet 29., 30., 32. cikk)

- A halászati ágazat strukturális támogatása (1263/1999 EK Rendelet 1. cikk (1) bekezdés, 2. cikk (5) bekezdés)

A mezőgazdasági termelés korszerűsítésére, valamint a termelés humán feltételeinek javítására irányuló intézkedések hozzájárulnak a mezőgazdasági termelés és élelmiszerfeldolgozás versenyképességének javítását szolgáló cél teljesítéséhez. Az intézkedések ez által tehát kapcsolódnak „A versenyképesebb gazdaság” megteremtését szolgáló nemzeti fejlesztési célhoz is.

A prioritás és intézkedéseinek támogatása az EMOGA és a HOPE pénzforrásaiból történik az 1257/1999 és az 1263/1999 EK Rendelet [a halászattal kapcsolatos intézkedések, forrása a Halászati Orientációs Pénzügyi Eszköz (HOPE)] alapján.

Indikátorok:

Indikátor megnevezése	Az indikátor típusa	Változás mértéke (2004-2006)
A mezőgazdasági tevékenység jövedelmezőségének növelése, %	hatás	1-2%
Fiatal gazdálkodók által létrehozott gazdaságok száma	eredmény	254
ebből nők által létrehozott: gazdaságok száma:	eredmény	40
Az elfogadott pályázatok száma	output	15700

A prioritás leírása:

A mezőgazdasági termelés versenyképességének növelésére irányuló prioritás komplex célrendszere közös keretbe helyezi a termelési eszközök és erőforrások korszerűsítését, eredményesebb hasznosítását, a költségkímélő technológiák alkalmazását, ösztönző fejlesztéseket, a működtetésükhöz szükséges munkaerő szakképzettségének növelésével. Mindezek hatására, a mezőgazdasági termelés fajlagos költségeinek csökkentése, a termelékenység javulása, a termelési- és a tevékenységszerkezet korszerűsítése érhető el. A minőségi termékek növekvő aránya kedvezően befolyásolja az értékesítést, a termelést, a termelésben résztvevő vállalkozások jövedelmezőségét, a vállalkozók és alkalmazottaik megélhetését. A prioritás vidéki térségek fenntartható fejlődését kedvezően érinti azáltal is, hogy az erdőgazdálkodás és a halászat szervezeti és szakképzettségi feltételeinek javítását is célul tűzte ki.

A prioritás részesedése az AVOP költségvetéséből: 57%

Támogató alapok: EMOGA Orientációs Részleg, HOPE

III.1.1. Intézkedés: A mezőgazdasági beruházások támogatása

Ez az intézkedés a szűkebb értelemben vett mezőgazdasági termelés (a növénytermesztés és állattenyésztés) modernizálására irányul. A halászati ágazat strukturális támogatására és az erdőgazdálkodás modernizálására önálló intézkedést alkalmazunk.

Az intézkedés indoklása:

Mint a helyzetfeltáró részben kifejtettük, az elmúlt évtized gazdaságot érintő változásai miatt a korábbi nagyüzemek eszközállományának egy része az új üzemstruktúrában nem hasznosul, állaga erősen leromlott, vagy elpusztult. A kisebb méretű és eltérő termelési szerkezetű egyéni gazdaságok eszközigénye az eddigiektől jelentősen különbözik. Sürgető igény jelentkezik az új gazdaság-szerkezet műszaki-technológiai hátterének megteremtése, korszerű eszközökkel való felszerelése iránt, amelyet azonban a gazdaságok jelentős tőkehiánya korlátoz.

Az összes mezőgazdasági beruházás az 1994-től mérhető jelentős javulás ellenére – 1990. évi változatlan áron számolva – 2000-ben csak 48,6%-a volt az 1990. évinek, amely ezt követően évente kis mértékben nőtt (1,5-2,0%-kal). A műszaki-technikai eszközrendszer megújulása tehát elmaradt, a termelés jövedelmezősége tartósan alacsony, kevés olyan ágazat található, melyben a realizált jövedelem lehetővé teszi a technológiai korszerűsítést.

A korábbi termelőkapacitások kihasználtsága leginkább az állattartásban romlott. A szarvasmarha állomány nagyarányú csökkenése miatt 2000-ben az állatférőhelyek kihasználtsága csupán 56%-os volt. Az épületállomány életkora magas, az újnak számító állattartó épületek aránya csupán 2-5%-ra tehető. A gazdasági szervezetek használatban lévő szarvasmarha-istállóiban és sertésistállói többszörre korszerűek, víz-, villanyvezetékekkel ellátottak, de az épületek csak közel fele csatornázott. Az egyéni gazdaságokban jellemzően rosszabb a helyzet, a marhaistállókban csak egyharmadában van vízvezeték, és mindössze tizedük csatornázott. A sertésistállók még ennél is korszerűtlenebbek. A korszerűtlen termelési-technológiai eljárások nem teszik lehetővé a magas minőségi követelményeknek megfelelő termékek arányának növelését. Az állattartás környezetvédelmi, higiéniai, állat-elhelyezési feltételei – különösen az egyéni gazdaságokban – messze elmaradnak a követelményektől.

Magyarországon a szőlő- és gyümölcsstermelés adottságai kiválóak. Az ültetvények kor- és fajtaösszetétele, valamint a telepítés rendszere azonban igen kedvezőtlen, így a magyar mezőgazdaság csak részben képes kihasználni a termőhelyi adottságok kínálta előnyöket. Mind a szőlő, mind pedig a gyümölcs ültetvényekre jellemző az elaprózott birtokszerkezet, a törpebirtokok túlsúlya. A szőlőültetvények 89%-a, a gyümölcsösök 66%-a fél hektárnál kisebb. Az ültetvénytelepítések fejlesztése azért is fontos, mert ezek az élelmiszeripar számára alapanyagot termelő ágazatok igen jelentős szerepet töltenek be a vidéki népesség foglalkoztatásában.

Az intézkedés támogatható az 1257/1999 EK Rendelet II. cím I. fejezet 4-7. cikke alapján.

Az intézkedés céljai:

Globális célok:

- a gazdaságok jövedelmi helyzetének javítása,
- a környezet védelme és javítása,
- a higiéniai és állatjóléti körülmények színvonalának emelése.

Specifikus célok:

- a termelési költségek csökkentése,
- a hatékonyság növelése,
- a mezőgazdasági alaptevékenységek termelési szerkezetének korszerűsítése,
- a technológiai színvonal fokozása az állatjólét (állat-elhelyezési feltételek javítása) és a környezet védelme érdekében,
- a termékek minőségének, hozzáadott értékének növelése.

Operatív célok:

- a termelési költséget csökkentő és a hatékonyságot javító beruházások,
- a termelési szerkezet változtatását célzó beruházások,
- a környezet védelmét, a higiéniai és állatjóléti feltételek megteremtését, fejlesztését szolgáló beruházások,
- új technológiák bevezetését és minőségjavítást célzó beruházások.

Az intézkedés leírása:

Az intézkedés kiemelten az alábbi fejlesztésekre irányul:

- termelési költségeket csökkentő, és hatékonyságot javító beruházások, a növénytermelésben (beleértve a post-harvest fázist is) és állattenyésztésben a gépek, technológiai berendezések korszerűsítése, a technológiai színvonal emelése,
- a termékek minőségét javító technológiák és információs rendszerek bevezetése,
- az állattenyésztésben a környezetvédelmi, higiéniai és állatjóléti feltételek javítása,
- az alma, körte és őszibarack ültetvények fejlesztésére, figyelemmel a közös piaci szervezetek előírásaira

A termelés műszaki-technikai, technológiai korszerűsítése (beleértve az információs rendszereket), viszonylag gyorsan megtérülő erő- és munkagépek, technológiai berendezések beszerzése kiemelt fontosságú a növénytermelés meghatározó ágazataiban. Ilyen fejlesztésnek tekinthető a gabonafélék, ipari- és takarmánynövények termelése, veszteség csökkentő betakarítása, minőségmegőrző tárolása.

Az ültetvénytelepítési fejlesztések a változó piaci és minőségi igényekhez igazodó faj-, és fajtaösszetétel módosítására, a telepítési rendszer modernizálására irányul.

Az alma, körte és őszibarack ültetvények pótlás jellegű telepítését valamint igazoltan meglévő felvevőpiacokat kiszolgáló bővítő jellegű telepítéseket társfinanszírozás keretében tervezzük támogatni, a CMO előírásainak betartása mellett.

Az egyéb gyümölcsös ültetvények fejlesztését – a felvevőpiac függvényében – nemzeti forrásból tervezzük finanszírozni.

A szőlőültetvények fejlesztését az EU borpiaci szabályozásának keretén belül, az EMOGA Garancia részlegéből nyújtott támogatás igénybevételével tartjuk megoldhatónak.

Ezek fejlesztések a termékek magasabb, helyenként speciális minősége és a bővülő keresletet kielégítő kínálata révén hasznosulnak. A gazdaságon belüli öntözésfejlesztési és meliorációs beruházások támogatása szintén a termékek minőségének javítását, a hozamingadozás mérséklését szolgálja és egyben lehetővé teszi a rendelkezésre álló vízkészletek hasznosítását is.

Az állattenyésztés domináns (sertés, szarvasmarha, baromfifélék), valamint a kisebb jelentőségű, de a hazai adottságok jobb kihasználását jelentő ágazataiban (juh, méhészet, kisállat-tartás) a támogatások főként az elavult állattartó épületek férőhelyet nem bővítő korszerűsítésére, a trágyakezelés, takarmányozás és tárolás berendezéseinek fejlesztésére irányulnak

Az állati eredetű melléktermék kezelését illetően, az AVOP csak azokat a beruházásokat támogatja, amelyek a gazdaságok mindennapos működéséhez szükségesek, mint például a trágya kezelő és tároló kialakítása és fejlesztése. Az AVOP nem érinti azokat a infrastrukturális beruházásokat, melyeket állami szervezetek működtetnek (mint például ATEV), és a melléktermékek és hulladékok begyűjtése, feldolgozása és megsemmisítése a feladatuk. A GVOP-ban ezeknek a szervezeteknek külön támogatás áll a rendelkezésükre.

Beruházási támogatást csak olyan üzem kaphat, mely megfelel a minimális környezetvédelmi előírásoknak, a higiénia és az állatjólét terén. Az állattartó létesítmények fejlesztése csak akkor támogatható, ha a beruházás megfelel az EU szabályozásával azonos hazai környezetvédelmi előírásoknak, ezen belül is különösen a nitrát direktívára vonatkozó 91/676/EGK irányelvnek, amelynek alkalmazását a vizek mezőgazdasági eredetű nitrát szennyezéssel szembeni védelméről szóló 49/2001. (IV. 3.) kormányrendelet biztosítja. Különös figyelmet kell fordítani a nitrát problémákkal érintett területeken az állatállomány sűrűsége. Trágya tárolási kapacitásra vonatkozó beruházást csak abban az esetben lehet jóváhagyni, ha összhangban van a minimális tárolási időszak követelményével, mely az NVT-ben a Jó Mezőgazdasági Gyakorlatban van meghatározva

Beruházási támogatást csak olyan üzem kaphat, mely megfelel a minimális környezetvédelmi előírásoknak és követi a jó gazdasági gyakorlatot, továbbá megfelel a gazdaságilag életképes üzem kritériumának. A gazdaságilag életképes üzem kritériumát a Standard Fedezeti Hozzájárulás (SFH) alapján határozzuk meg.

Támogatható mezőgazdasági ágazatok, a beruházás főbb típusai és korlátozások:

a) Állattartó létesítmények:

Szarvasmarhatartás:

- épületek, ezek épületgépészeti, technológiai berendezéseivel együtt,
- állatállomány első beszerzése (ahol azt a termelési korlátozások megengedik) és

- tartástechnológia modernizálása ideértve gépek beszerzése az épületek, építmények, a kiszolgáló szociálislétesítmények – mint például öltözők és mosdók – és az épületfejlesztéshez kapcsolódó telepen belüli infrastrukturális létesítmények, takarmánytárolók, valamint a trágya kezelését és elhelyezését szolgáló létesítmények, kapcsolódva a környezet védelmi, állat jóléti, higiéniai és állatelhelyezési fejlesztéshez.

Korlátozás: támogatás csak annyi fejlesztésekhez adható, melynek következtében a termelés a Magyarország Csatlakozási Szerződésben meghatározott kvótákat (tej, vágómarha) nem haladja meg. Állatbeállítás esetén – a bővítés elkerüléséhez – az Egységes Nyilvántartási és Azonosító Rendszer (ENÁR) igazolása szükséges.

Sertéstartás:

- épületek, ezek épületgépészeti, technológiai berendezéseivel együtt,
- állatállomány első beszerzése és magas genetikai értékű tenyészállatok vásárlása az állomány minőségének fejlesztése céljából,
- tartástechnológia modernizálása ideértve gépek beszerzése az épületek, építmények, a kiszolgáló szociálislétesítmények – mint például öltözők és mosdók – és az épületfejlesztéshez kapcsolódó telepen belüli infrastrukturális létesítmények, takarmánytárolók, valamint a trágya kezelését és elhelyezését szolgáló létesítmények, kapcsolódva a környezet védelmi, állat jóléti, higiéniai és állatelhelyezési fejlesztéshez.

Korlátozás: támogatás csak annyi fejlesztésekhez adható, melynek következtében országos szinten a sertéshústermelés nem haladhatja meg a csatlakozás előtti mennyiséget. Az állatlétszám az Egységes Nyilvántartási és Azonosító Rendszer (ENÁR) alapján ellenőrzött, mely az IAER része.

Juhászat:

- épületek, ezek épületgépészeti, technológiai berendezéseivel együtt,
- Állatállomány első beszerzése és magas genetikai értékű tenyészállatok vásárlása az állomány minőségének fejlesztése céljából,

tartástechnológia modernizálása ideértve gépek beszerzése az épületek, építmények, a kiszolgáló szociálislétesítmények – mint például öltözők és mosdók – és az épületfejlesztéshez kapcsolódó telepen belüli infrastrukturális létesítmények, takarmánytárolók, valamint a trágya kezelését és elhelyezését szolgáló létesítmények, kapcsolódva a környezet védelmi, állat jóléti, higiéniai és állatelhelyezési fejlesztéshez.*Korlátozás:* támogatás csak annyi fejlesztésekhez adható, melynek következtében az anyajuhállomány nem haladja meg a csatlakozási szerződésben meghatározott kvótát. Az állatlétszám az Egységes Nyilvántartási és Azonosító Rendszer (ENÁR) alapján ellenőrzött, mely az IAER része.

Baromfitartás:

- épületek, ezek épületgépészeti, technológiai berendezéseivel együtt,
- tartástechnológia modernizálása ideértve gépek beszerzése az épületek, építmények, a kiszolgáló szociálislétesítmények – mint például öltözők és mosdók – és az épületfejlesztéshez kapcsolódó telepen belüli infrastrukturális létesítmények, takarmánytárolók, valamint a trágya kezelését és elhelyezését szolgáló

létesítmények, kapcsolódva a környezet védelmi, állat jóléti, higiéniai és állatelhelyezési fejlesztéshez.

Korlátozás: támogatás csak annyi fejlesztésekhez adható, melynek következtében program szinten a termelés nem növekszik.

Egyéb állattartás (kecske, házinyúl, méh)

- épületek, ezek épületgépészeti, technológiai berendezéseivel együtt,
- tartástechnológia modernizálása (ideértve az épületek, építmények, a kiszolgáló szociális és az épületfejlesztéshez kapcsolódó telepen belüli infrastrukturális létesítmények, takarmánytárolók, valamint a trágya kezelését és elhelyezését szolgáló eljárások kialakítását, korszerűsítését).

Korlátozás: értékesítési problémák nem jelentkeznek, támogatás korlátozás nélkül adható.

b) Növénytermesztési beruházások

- Gépek beszerzése, ingatlanok építése és felújítása (magtárak, raktárok, géptárolók, tároló létesítmények, hűtőházak, silók, faiskola-, szőlőiskola-épületek, növényházak – prioritást élveznek a geotermikus és megújuló energiát felhasználók –, takarmánykeverők és terményszárítók – prioritást élveznek a geotermikus és megújuló energiát felhasználók –, egyéb létesítmények (termékmanipuláló, osztályozó és csomagoló létesítmények), gombatermesztés létesítményei.
- Gazdaságon belüli meliorációs tevékenységek (talajjavítás, víztakarékos öntözőrendszerek létesítése és fejlesztése).
- Alma-, körte- és őszibarack-ültetvények rekonstrukciója (az ültetvényterület növekedésével járó telepítések csak abban az esetben jogosultak támogatásra, ha a pályázó világosan bizonyítja (az Irányító Hatóság hivatalos beleegyezése után) normál értékesítése lehetőségek meglétét).
- A növénytermesztésben a beruházások eredményeként a termelés nem haladhatja meg a kvótákat, küszöbértékeket és más mennyiségi korlátozásokat, amelyeket a különböző közös piaci szervezetekre vonatkozó szabályok, valamint a Csatlakozási Szerződés különösen a durumbúza, cukor, izoglükóz, szárított takarmányok, rizs, rostkender, dohány, paradicsom, feldolgozásra szánt őszibarack és körte, valamint bor esetében előírnak.

Kivétel iránti kérelem a Tanács 1257/1999 EK Rendelet 37(3) Cikkelye alapján

Az AVOP Irányító Hatósága a 1257/1999 Tanácsi Rendelet 37(3) cikkelye alapján kivétel iránti kérelemmel él a gyümölcs és zöldség közös piaci szervezeteket illetően. A kivétel lehetővé tenné a termelői szervezetek önálló tagjainak vagy maguknak a termelői szervezeteknek, hogy a 1257/1999 Tanácsi Rendelet 4-7 Cikkelyeire vonatkozóan támogatást kérjenek az AVOP keretében olyan projektek és beruházások megvalósítására, amelyek kívül esnek a termelői szervezet működési tervén, vagy amelyet személyes minőségükben valósítanak meg.

A zöldség-gyümölcs közös piaci szervezettel (CMO) való koherencia biztosítása érdekében a következő elvek irányadóak:

- Bármely olyan önálló jellegű beruházás, amelyet a gazdálkodók (egy termelői szervezet tagjai) személyes minőségükben kezdeményeznek és valósítanak meg és

nem a termelői szervezet kollektív döntése alapján, és amely célja nem ássa alá, vagy korlátozza a termelői szervezet jövőbeni fejlődését, kizárólag az AVOP keretében kerülhet finanszírozásra.

- Az alma-, körte- és őszibarack-ültetvények esetében a beruházások kizárólag az AVOP keretében finanszírozhatók.
- A termelői szervezetek csak olyan termékekkel vagy konkrét tevékenységekkel kapcsolatos kollektív fellépés esetén férhetnek hozzá az AVOP támogatásaihoz, amelyek nem tartoznak a jóváhagyott operatív programjuk keretébe.
- Kerülendő az AVOP alá tartozó minden olyan támogatás, amely eltéríti szándékuktól a termelői szervezetbe belépni szándékozókat.
- Az AVOP keretében végrehajtott lépések nem gyengítik az érintett területen a termelői szervezetek által végrehajtott lépéseket, illetve nem mondanak ellent azoknak.

Az AVOP Irányító Hatósága biztosítja, hogy nem fordulnak elő átfedések a közös piaci szervezetek (CMO) keretében társfinanszírozott beruházási támogatásokkal. A Program-kiegészítő Dokumentum részletezi az ebből a célból kidolgozott végrehajtási szabályokat és mechanizmusokat.

Normál piaci lehetőségeinek monitoringja minden érintett termékre vonatkozóan

Az Irányító Hatóság kötelezi magát a meglévő kapacitások és a termelés szoros monitoringjára a kereslet és piaci fejlemények vonatkozásában valamennyi támogatott szektorban. Amennyiben fennáll annak a veszélye, hogy a meglévő keresletet meghaladó kapacitás jön létre, illetve előreláthatólag nincsen piaci elhelyezési lehetőség egy adott termékre, az Irányító Hatóság azonnal felfüggeszti a termelés növekedését tervező beruházásokra vonatkozó pályázatok befogadását. A felfüggesztés addig marad érvényben, amíg új értékesítési lehetőségek létrejötte nyilvánvalóvá válik. A monitoring eljárását a Program-kiegészítő Dokumentum részletesen ismerteti.

A támogatás mértékének felső határa:

- Általános esetben: 50%
- Fiatal gazdálkodók esetében: 55%-ig, az indulásuktól számított 5 éven belül.
- Kedvezőtlen adottságú területeken: 60%-ig
- Fiatal gazdálkodók, kedvezőtlen adottságú területeken: 65%, az indulásuktól számított 5 éven belül.
- A közösségi hozzájárulás nem haladhatja meg az elismerhető összes költség 35 %-át.
- A támogatási arányok a PKD-ban találhatóak.

Közreműködő szervezet: Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Hivatal

Kedvezményezettek: Regisztrált¹¹ mezőgazdasági tevékenységet folytató magánszemély, jogi személy, vagy jogi személyiség nélküli gazdasági társaság, mely Magyarországon működik.

¹¹ [A regisztráció önkéntes, és bármely mezőgazdasági szereplő számára elérhető.](#)

III.1.2. Intézkedés: A halászati ágazat strukturális támogatása

Az intézkedés indoklása:

Magyarországon a természetes vízi halászati tevékenység közel 140 ezer hektár vízfelületen folyik, az összes étkezési haltermelés (2002-ben 18 ezer tonna) több mint 60%-át a mintegy 24 ezer hektár területen termelő tógazdaságok adják. Az étkezési hal több mint felét a magántulajdonban lévő egyéni- és társas vállalkozások, valamint kistermelők termelik. A halastavak döntő része régebben létesített, korszerűsítésre szorul. A jellemzően haltermelő gazdaságokban az étkezési hal mintegy 20%-át dolgozzák fel. Az egészséges, nagy biológiai értékű halállomány utánpótlásához elengedhetetlen a halgazdaságok (halastavak) korszerűsítése, technológiai fejlesztése. Az intenzív haltermelő üzemek építésénél, illetve korszerűsítésénél a környezetvédelmi követelmények messzemenő figyelembevételével mellett a geotermikus energiaforrások (másodlagos) hasznosítása is előtérbe kerül.

Az intézkedés támogatható az 1263/1999 EK Rendelet 1-8 cikke, és a 2369/2002 rendelettel módosított 2792/1999 EK Rendelet 6-17 cikke, a 336/2001 valamint a 438/2001 EK Rendelet alapján.

A programon belül tervezett nemzeti támogatásokra vonatkozó tevékenységeket a HOPE-ből finanszírozzák a 2369/2002 EK rendelet (2002 december 20.) 19(2) cikke értelmében.

Az intézkedés célja:

Globális célok:

- a jövedelmi helyzet javítása a halászati ágazatban,
- a halfeldolgozó egységekben és a támogatott gazdaságokban a hozzáadott érték növelése,
- munkahelyek létrehozása és megtartása a halászati ágazatban,
- az alacsony hazai hal fogyasztás növelése.

Specifikus célok:

- a versenyképesség növelése,
- a halászati termékek minőségének javítása,
- a termelékenység, hatékonyság növelése.

Operatív célok:

- a halászati termékek feldolgozásának, marketingjének és promóciójának fejlesztése,
- a tógazdaságok halastavainak, keltető-házainak és azok berendezéseinek, műszaki, technológiai korszerűsítése,
- iparszerű haltermelő rendszerek építése és felújítása.

Az intézkedés leírása:

Az intézkedés egyrészt a tógazdaságok tőépítéseinek, az elöregedett tavak rekonstrukciójának és telepi infrastruktúrájának fejlesztésére, iparszerű intenzív üzemek korszerűsítésére, valamint újak építésére irányul. Továbbá a geotermikus energiát

hasznosító, iparszerű intenzív haltermelő rendszerek építésének, halfeldolgozók korszerűsítésének és kiskapacitású halfeldolgozók építésének támogatását, valamint a halválaszték bővítése érdekében, az új termékek piacra történő bevezetését is szolgálja. A természetes vízi halászat tradíciójának megőrzését, a halászati eszközök megújításának támogatása szolgálja.

Az akvakultúra területén a beruházásoknak garantálniuk kell az élelmiszer biztonságot, az állategészséget és – jólétet, valamint tekintettel kell lenniük a környezeti hatásokra.

Közreműködő szervezet: Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Hivatal

A támogatás mértékének felső határa: az elismerhető összes költség 50 %-a, a 2369/2002 EK rendelet alapján.

Kedvezményezettek: Magyarországon mezőgazdasági tevékenységet folytató természetes személyek, jogi- vagy jogi személyiség nélküli gazdálkodó szervezetek.

III.1.3. Intézkedés: Fiatal gazdálkodók induló támogatása

Az intézkedés indoklása:

A nemzetközi tendenciákhoz hasonlóan Magyarországon is megfigyelhető a mezőgazdasági tevékenységet főfoglalkozásként végző munkaerő elöregedése. Az egyéni gazdaságok gazdaságvezetőinek átlagéletkora 55 év. Viszonylag kevés azoknak a fiataloknak a száma, akik főfoglalkozásként a mezőgazdasági tevékenységet választják, pedig a mezőgazdaság jövője szempontjából fontos, hogy fiatal, jól felkészült gazdálkodók gazdaságilag életképes üzemeket hozzanak létre, melyek hosszútávra szóló munkahelyeket is jelentenek a vidéki térségekben.

Az intézkedés támogatható az 1257/1999 EK Rendelet. II. cím, II. fejezet 8. cikke és a 1783/2003. EK rendelet 1. cikk 3. pontja alapján.

Az intézkedés célja:

Globális célok:

- a mezőgazdasági munkaerő korstruktúrájának javítása,
- munkahelyek megőrzése és létrehozása,
- gazdaságilag életképes üzemek létrehozása.

Specifikus célok:

- a kezdő fiatal gazdálkodók (különösen nők) számának növelése,
- a korai nyugdíjazás intézkedésével való összhang megteremtése.

Operatív cél:

- fiatal gazdálkodók vállalkozás-indításának ösztönzése.

Az intézkedés leírása:

Egyszeri, vissza nem térítendő tőkejuttatás és kamattámogatás, olyan fiatal agrár-vállalkozók tevékenysége megkezdésének segítése céljából (20-tól 40 évig, de akik

még a negyvenedik életévüket nem töltötték be), akik rendelkeznek a megfelelő szakmai gyakorlattal és tudással, és akik első alkalommal kezdenek vállalkozáshoz saját vagy tartósan (legalább tíz évre) bérelt, vagy idősebb gazdálkodótól átvett földeken.

A támogatás feltétele a következő: Az üzem gazdasági életképessége bizonyítható és a környezetre, higiénára és állategészségügyre vonatkozó előírásoknak megfelel.

A program-kiegészítő dokumentum részletezni fogja az alkalmassági feltételeket, közöttük azokat, amelyek a gazdálkodónak, mint a gazdaság vezetőjének az elismeréséhez szükségesek (meghatározott feltételek alkalmazhatók ott, ahol a fiatal gazdálkodó nem kizárólagos vezetője a gazdaságnak) és feltünteti a tőkejuttatás összegét.

Közreműködő szervezet: Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Hivatal

Kedvezményezettek: Főállású fiatal gazdálkodók, első gazdaság indításakor¹².

III.1.4. Intézkedés: Szakmai továbbképzés és átképzés támogatása

Az intézkedés indoklása:

Magyarország a különböző szintű (alap-, közép-, felsőfokú) szakképzés kiforrott oktatási bázisaival rendelkezik, amelyek elsősorban a fiatal korosztály szakirányú felkészítését valósítják meg. Nincs még hagyománya, és kialakult rendszere viszont a vállalkozó gazdák át-, és továbbképzésének, a gazdálkodást elősegítő rövidebb idejű képzéseknek, amelyek kiterjednek a vidéki élet egyéb területeit érintő ismeretátadásra, beleértve az EU előírások és követelmények ismertetését is az iskolarendszeren kívüli felnőtt-képzésben.

A képzés szükségességét igazolja, hogy az egyéni gazdaságok irányítóinak közel 30%-a semmilyen mezőgazdasági szakképesítéssel nem rendelkezik, 64%-ának pedig csak alapfokú szakképesítése van. Az EU csatlakozás számos új ismeret elsajátítását igényli az agrárgazdaságban tevékenykedőktől. Ezek egyrészt a gazdaságok, a multifunkcionális vállalkozások gyakorlati működtetéséhez (pénzügyi, üzem- és ügyviteli, piaci, menedzseri ismeretek), a termékértékesítés csatornáinak biztonságos kiépítéséhez (kapcsolatépítés, szövetkezés), valamint az alternatív, mezőgazdasághoz társítható tevékenységekhez (szolgáltatás, kézműipar, feldolgozás, vendégfogadás) szükségesek.

A munka-intenzív, különleges, magas minőségű, nagy hozzáadott értéket képviselő egyedi termékek előállításához szerteágazó, alapos ismereteket igényel. A változó piaci körülményekhez való alkalmazkodás szintén több szakterület célirányos ismereteinek elsajátításán, hasznosításán alapul (termékpályás gazdálkodás, marketing, informatika, környezetvédelem, vendégfogadás, szervezés, nyelvismeret, idegenforgalom, kézművesség, vállalkozási ismeretek). A mezőgazdaságból és a vidéki munkaerőpiacról kiszoruló népesség jövedelemszerzési esélyeinek, adaptációs készségeinek javulása várható a tovább- és átképzést nyújtó tréningektől, tanfolyamoktól. Az új gazdálkodási módszerek (biogazdálkodás, tájgazdálkodás) bevezetése egyaránt szolgálja a helyi adottságokhoz való jobb alkalmazkodást és a környezetterhelés csökkentését, amelyek új, a korábbiaktól eltérő ismereteket is igényelnek.

Sajátos agrár szakképzési igény jelentkezik azoknak a roma közösségeknek a részéről, amelyek bekapcsolódtak a korábbi években indított speciális mezőgazdasági programokba

¹² [A támogatás mértékének felső határát a Program-kiegészítő dokumentum tartalmazza.](#)

(szociális földprogramok), Ezek a családok jórészt saját szükségletre termelnek, de egy részük már árutermeléssel is foglalkozik.

Szükségesek továbbá olyan képzések is, amelyek a gazdálkodók családjában élő nők részére nyújtanak speciális ismereteket a farm-, ill. az erdőgazdaság tevékenységéhez kapcsolódó, (vagy körülményei között végezhető) munkalehetőségek megismertetésével a kiegészítő jövedelem-szerzés lehetőségeit bővítik.

Az intézkedés támogatható az 1257/1999 EK Rendelet II. cím, III. fejezet 9. cikke alapján.

Az intézkedés céljai:

Globális célok:

- a képzésben résztvevők foglalkoztatási feltételeinek és esélyeinek javítása,
- a képzések hatásaként az agrárszektor termelési színvonalának növelése,
- megőrizni a mezőgazdaság környezetre gyakorolt kedvező hatását a fejlesztési fázis során.

Specifikus célok:

- az agrárszektorban dolgozók szakismeretének, szakmai színvonalának fokozása különösen az alábbi területeken: minőségi termelés, higiéniai és állatjóléti előírások, környezetkímélő módszerek, vállalkozási ismeretek.
- környezettudatos képzés az intenzív mezőgazdálkodás (műtrágya- és növényvédőszer használat, öntözés, valamint a nagyüzemi állattartás) vonatkozó vízvédelmi, talaj- és levegőtisztaság-védelmi előírásokra vonatkozóan.

Operatív célok:

- a mezőgazdálkodásra irányuló szakmai továbbképzés,
- az erdőgazdálkodásra és halászatra irányuló szakképzés
- a mezőgazdaságban tevékenykedő roma közösségek speciális agrár- és gazdálkodási képzése,
- a gazdálkodók, ill. családtagjaik által végezhető – és kiegészítő jövedelem szerzését lehetővé tevő – tevékenységek megismertetése.

Az intézkedés leírása:

Az intézkedés keretében olyan szakképzés támogatható, amely hozzájárul a gazdálkodók és a mezőgazdasági és erdészeti tevékenységet végző egyéb személyek szakmai jártasságainak és kompetenciájának fejlesztéséhez. Kiterjed a tanárok olyan célirányos továbbképzésére is, amely nem része az általános képzési rendszernek, és nem támogatott az Európai Szociális Alapból, sem a Humán erőforrás Fejlesztési Operatív Program vagy a Regionális Fejlesztési Program keretében. . A képzések főbb irányai a következők:

- termelési eljárások, amelyek összhangban vannak a tájkép megőrzéssel és gazdagítással, beleértve az ökológiai és biogazdálkodást; talaj- és vízvédelem biztosítása a gazdálkodás, trágya használat és okszerű növényvédőszer használat során.

- erdészeti és halászati üzemvezetési módszerek,
- farm-menedzsmenttel kapcsolatos jártasságok,
- az EU szabályozási rendszerei; termeléshez kapcsolódó előírások,
- a vidéken élők alternatív, kiegészítő jövedelemszerzési lehetőségei,
- .
- Államilag elismert alapfokú szakképesítést adó tanfolyamok, ill. tanfolyami modulok esetében a szakterületre vonatkozó EU szabályozás minden esetben a tanterv részét képezi.

Közreműködő szervezet: Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Hivatal

A szakképzési tevékenységet az agrár szakképző intézetek és egyéb akkreditált felnőttképzési szervezetek végzik. Ezek az intézmények és/vagy szervezetek a szolgáltatásokra vonatkozó EU szabályoknak megfelelő módon, és minden esetben áttekinthető, nyílt és diszkriminációtól mentes eljárás keretében kerülnek kiválasztásra.

A támogatás felső határa: az összes elszámolható költség 100%-áig terjed. Az EAGGF hozzájárulása nem haladhatja meg az összes elszámolható költség 75%-át.

A támogatási mértékek a program-kiegészítő dokumentumban kerülnek meghatározásra.

Kedvezményezettek: A támogatás kedvezményezettjei az agrár szakképző intézmények, illetve egyéb, agrár felnőttképzés folytatására jogosult szervezetek által szervezett tanfolyami szakképzésben résztvevő agrártermelők, erdőgazdálkodók és ezek családtagjai. Prioritást élveznek a vidéken élő nők és a hátrányos helyzetű etnikai közösségek tagjai. Prioritás: Az élelmiszer-feldolgozás modernizálása

Az élelmiszeripar a hazai mezőgazdasági alapanyagok feldolgozásával rendkívül fontos ágazat, hiszen tevékenysége tartósan pozitív külkereskedelmi egyenleget mutat, de jelentős a szerepe a vidéki népesség foglalkoztatásában is annak ellenére, hogy 1990 és 2000 között a munkaerő-lekötése mintegy 35%-kal csökkent. A feldolgozó kapacitások döntő többsége vidéki térségekben található. Gazdasági pozíciója műszaki-technikai fejlesztésekkel, a piacbővítő marketing javításával növelhető, és ez az alapanyag-termelő mezőgazdaság stabilitása, eltartó képessége szempontjából is fontos.

Az 1990-es években az élelmiszeripari beruházások látványos növekedésének forrásai, főként a privatizációban résztvevő külföldi tőke technikát-technológiát megújító befektetései voltak. A privatizált vállalatok szerkezetátalakítása, modernizációja jelentősen javított egyes szakágazatok helyzetén (például: ásványvíz és üdítőital-gyártás, édesipar, növényolaj ipar, söripar, szeszipar, dohányipar). Ezekben a szakágazatokban a vállalati méretek, a technikai, technológiai, minőségi fejlesztések, az előírásoknak való megfelelés, a termelés jövedelmezősége megközelíti, vagy el is éri az EU átlagos színvonalát.

Néhány perspektivikus, stratégiaiak nevezhető szakágazatban (hús-, tej-, baromfi-, malom-, takarmányipar, zöldség-gyümölcs feldolgozás, borászat) az átalakítás nehézségei miatt a külföldi tőke beáramlása eleinte akadozott, és nem volt számottevő a hazai tőkebefektetés sem. A helyi (regionális) ellátásra termelő kis- és közepes méretű vállalkozások, de számos nagy vállalat fejlesztését is a tőkehiány, az élelmiszer-előállításra vonatkozó Uniós élelmiszer-biztonsági, higiéniai, környezetvédelmi és állatvédelmi

feltételeknek való megfelelés részleges, vagy teljes hiánya akadályozza. A hiányosságok a vállalatok, vállalkozások további működését is kérdésessé tehetik.

A mezőgazdasági és a halászati termékek elsődleges feldolgozását végző ágazatok (az úgynevezett agri-food szektor) közül a legjelentősebbek a hús-, a baromfi-, a tojás-, a tej-, a zöldség-gyümölcs feldolgozás, valamint a borászat. Az agri-food szektorba a 35 élelmiszeripari szakágazat közül 15 szakágazat tartozik, a vállalkozások száma 2900 körüli. A vállalkozások döntő többsége (97%-a) 250 főnél kevesebb munkaerőt foglalkoztat. Az agri-food szektor működésével és alapanyagigényével jelentős mértékben járul hozzá a vidéki térségek foglalkoztatásának megőrzéséhez.

A fogyasztók az utóbbi években különösen figyelik az élelmiszerek egészségre gyakorolt hatását, fokozódott az élelmiszerbiztonság iránti igény. Azok a feldolgozók, melyek nem képesek megfelelni a szigorodó élelmiszerbiztonsági és minőségi követelményeknek, kiszorulnak a hazai piacokról is.

Indikátorok:

Indikátor	Típus	Érték
A hozzáadott érték növekedése a támogatott szakágazatokban 2004-2006 átlagában (%)	hatás	1,5
Az élelmiszerbiztonság növelését célzó fejlesztések értékének aránya (%)	eredmény	10
A környezetterhelés csökkentését célzó fejlesztések értékének aránya (%)	eredmény	15
A támogatásban részesített projektek száma fő ágazatonként (db)	output	200

A hozzáadott érték növekedése a támogatott szakágazatokban az intézkedésnek az érintett szakágazatokra gyakorolt általános hatását mutatja. A hozzáadott érték a versenyképesség egyik legfontosabb tényezőjének tekinthető. Az indikátorhoz éves statisztikai adatok állnak rendelkezésre.

Az élelmiszerbiztonság növelését és a környezetterhelés csökkentését célzó fejlesztések értékének aránya azt jelzi, hogy milyen mértékben tartják fontos tényezőnek az élelmiszerbiztonságot és a környezetet a vállalkozások a sikeres működéshez.

Végezetül, a támogatott projektek száma becsléseken alapulva mutatja a rendelkezésre álló források keretein belül az intézkedés valószínűsíthető felhasználását. A monitoring rendszer az indikátort szakágazatokra bontja le.

A prioritás részesedése az AVOP költségvetéséből: 14%

Támogató alap: EMOGA Orientációs Részleg

III.1.5. Intézkedés: A mezőgazdasági termékek feldolgozásának és értékesítésének fejlesztése

Az intézkedés indoklása:

A mezőgazdaság üzemi szerkezetének elaprózottsága és a feldolgozóipar nagyüzemi struktúrájának fennmaradása miatt a termelés és feldolgozás összhangja megbomlott. Jelentős kapacitásfeleslegek alakultak ki egyes élelmiszeripari vállalatoknál, főleg a húsiparban, a malomiparban, a konzerviparban.

A kapacitásfeleslegek mellett az élelmiszer-feldolgozást strukturális gondok, a kapacitások kedvezőtlen területi megoszlása (malomipar), üzemszerkezeti problémák (borászat, tejfeldolgozás, takarmánygyártás), a koncentráció és a specializáció elmaradása, alacsony szintje (húsfeldolgozás, malomipar, zöldségfeldolgozás, szesz, szeszestital és gyümölcsborok előállítása) is jellemzi. A feldolgozóüzemek hatékonyságának javítása, a szakosodás és a koncentráció elősegítése, valamint a veszteségesen működő termelőüzemek bezárása gazdasági megfontolásokból, a termelés racionalizálása érdekében szükséges.

A hazai élelmiszer-feldolgozó üzemek jelentős részében a feldolgozás műszaki-technikai, technológiai színvonala alacsony. A technológiai homogenitás hiánya, valamint a korszerűtlen, elöregedett épületek majdnem minden kis-, és közepes méretű üzemre, de számos nagyüzemre is jellemzőek. Az alkalmazott technológiák leginkább a hús- tej- és konzerviparban, takarmánygyártásban, mézfeldolgozásban tekinthetők korszerűtlennek. A borászatban a fehérborok készítése terén tapasztalható a legnagyobb technológiai lemaradás.

A feldolgozás technológiájának modernizációjával párhuzamosan a kapcsolódó logisztikai, tároló- és raktárkapacitások, valamint informatikai háttér harmonizált fejlesztése is szükséges. A mezőgazdasági termelés és a feldolgozás szerkezeti eltérései, egyes szakágazatoknál (például zöldség-gyümölcsfeldolgozás, hűtőipar) pedig a területi különbségek és a folyamatosan változó piaci igények is szükségessé teszik az alkalmazkodást. Az élelmiszer-feldolgozáshoz kapcsolódó logisztika elmaradott, a szállítási infrastruktúra alacsony színvonala, a szállítókapacitások (különösképpen a speciális kialakítású szállítóeszközök) hiánya, korszerűtlensége jellemzi. A mezőgazdasági termékek feldolgozásához kapcsolódó informatikai háttér szintén hiányos, szükséges az EU-ban már működő rendszerekhez hasonló termelési-, vezetésirányítási-, valamint a raktárnyilvántartó- és logisztikai- informatikai rendszerek alkalmazása, fejlesztése.

A feldolgozott termékek értékesítési csatornáinak javítása és ésszerűsítése, új értékesítési lehetőségek feltárása alapvetően hozzájárul az élelmiszer-feldolgozók, és ez által a mezőgazdasági alapanyag termelők piaci pozíciójának erősítéséhez. Az élelmiszer-feldolgozók és az élelmiszerkereskedelem kapcsolatában a hazai és a multinacionális kereskedelmi láncok, valamint a különféle beszerzési társaságok fokozottabb gazdasági térnyerésével egyre inkább a kereskedők erősebb alku pozíciója a meghatározó. Az élelmiszer feldolgozó vállalkozásoknak egyrészt meg kell felelniük az élelmiszerkereskedelem által támasztott követelményeknek, másrészt pedig alkalmazkodniuk kell a piac és a fogyasztók igényeihez. A feldolgozó integrációs rendszerek működtetése a piaci helyzet javításának hatékony eszköze. A borászatban, a szőlőfeldolgozásban, a takarmánygyártásban, és a méz feldolgozásában már kialakult néhány integráció, mely versenyképessé válhat. A feldolgozó integráció szerepének további növelését kívánja meg a zöldség-gyümölcs ágazat is.

A túltelített élelmiszerpiacokon a minőségi szemlélet vállalati erősítése és a minőségközpontú termelés alapvető fontosságú. A fogyasztói és a piaci igények maradéktalan kiszolgálása, az élelmiszerekkel szemben támasztott sajátos minőségi követelmények magas hozzáadott értéket képviselő, korszerűen csomagolt termékek kifejlesztését, előállítását, az új termékek piaci bevezetését, a feldolgozási folyamat egészére kiterjedő azonosítási és minőségbiztosítási rendszerek alkalmazását teszik szükségessé. A zöldség-, gyümölcs-, és a húsfeldolgozást az alacsony hozzáadott értékű termékek túlsúlya jellemzi. Ezen a téren jelentős szerep hárul a termékfejlesztésre, az új termékek előállítására, illetve bevezetésére, valamint az új felhasználási módok kidolgozására (például gyógyszergyártás). A piac differenciált igényeihez való jobb alkalmazkodást elősegítő osztályozás, valamint a csomagolás korszerűsítése (a borászatban palackozás) a zöldség-gyümölcs feldolgozóiparban, a malomiparban, a tojásfeldolgozásban elengedhetetlen. A minőség javítása és a fogyasztói bizalom erősítését szolgáló minőségellenőrzés hangsúlyozottan érvényesítendő a hús-, tej-, takarmány- zöldség- és gyümölcsfeldolgozásban. A szőlőfeldolgozásban a minőségi fehérbor termelés fokozása igényel fejlesztéseket.

Az élelmiszerbiztonsági, higiéniai szempontok fokozott érvényesítése, a fogyasztók egészségének védelme alapvető követelmény. Különösen fontos az üzemi higiéniai körülmények folyamatos javítása az állati termékek feldolgozása, a takarmánygyártás és a borászat-szőlőfeldolgozás területén. A higiéniai viszonyok javításával és a termékek nyomon követésének fejlesztésével csökkenthető az élelmiszer-fogyasztáshoz és a feldolgozáshoz kapcsolódó kockázat, megvalósítható a lakosság egészséges és biztonságos élelmiszerekkel történő folyamatos ellátásának alapkövetelménye és az élelmiszer-iparban foglalkoztatottak egészségvédelme is.

A levegő, víz, talaj élelmiszer-feldolgozásból származó terhelése, a hulladékok keletkezésének megelőzése, minimalizálása, a fajlagos nyersanyag-, víz- és energiafelhasználás csökkentése – a termelési költségek csökkentése mellett – hozzájárul a környezet és a természet értékeinek megóvásához, a vidéki életkörülmények javításához. Az állati termékek feldolgozásában, a zöldség-gyümölcs feldolgozásban, a takarmánykeverő üzemeknél, a borászatban, valamint a fűszerpaprika feldolgozásban hiányoznak leginkább környezetvédelmi beruházások. Igen nagy problémát jelent a hulladékok megfelelő elhelyezése, a keletkezett szennyvíz előtisztítása (húsfeldolgozás, tejipar, zöldség-gyümölcsfeldolgozás, borászat). A melléktermékek és a technológiai hulladékok hasznosításának aránya, felhasználási lehetőségeinek szélesítése tovább növelendő, hiszen értékesítésükkel elhelyezésük költségei csökkenthetők.

Az élelmiszer-feldolgozás energia-, és vízfelhasználása valamint szennyvíz kibocsátása igen magas, melynek csökkentése nemzetgazdasági és környezetvédelmi szempontból is indokolt. A vállalkozások működésében a környezeti szempontok előtérbe helyezése, a környezetközpontúság, az elérhető legjobb technikák (BAT – Best Available Technics) alkalmazása jelentősen hozzájárulhat a termék-előállítás kockázatainak minimalizálásához, valamint a környezetterhelés csökkentéséhez.

Ez az intézkedés nem terjed ki a halfeldolgozásra, a halfeldolgozás modernizálásának támogatása a 3.1.3. Intézkedésben (A halászati ágazat strukturális támogatása) szerepel. Ennek az a magyarázata, hogy Magyarországon a halfeldolgozást jellemzően a haltermeléssel foglalkozó tógazdaságok folytatnak.

Az intézkedés támogatható az 1257/99/EK tanácsi rendelet 25-28. cikke alapján.

Az intézkedés célkitűzései:

Az intézkedés célkitűzése a mezőgazdasági termékfeldolgozás és értékesítés infrastruktúrájának fejlesztése, a termékek minőségének emelése és konkrét piaci igényeket kielégítő, illetve új piaci lehetőségeket kihasználó termékek előállítására.

Globális célok:

- a mezőgazdasági termelés és feldolgozás jövedelemtermelő képességének javítása,
- az ember egészségének és jólétének javítása,
- a környezet védelme.

Specifikus célok:

- a mezőgazdasági termékek feldolgozását végző vállalkozások versenyképességének javítása
- a feldolgozás és az értékesítési csatornák közötti kapcsolat racionalizálása és javítása,
- az élelmiszerbiztonság és az élelmiszeripari termékek minőségének javítása,
- a környezetterhelés csökkentése,
- a dolgozók munkafeltételek javítása az élelmiszer-feldolgozás területén.

Operatív célok:

- szerkezetátalakítást szolgáló fejlesztések,
- korszerűsítést és a termelési költségek csökkentését szolgáló fejlesztések,
- új, magasabb feldolgozottságú, innovatív termékek előállítására irányuló fejlesztések,
- a különböző értékesítési csatornához való alkalmazkodást elősegítő fejlesztések,
- az élelmiszerbiztonsággal és minőséggel összefüggő fejlesztések, beleértve az organikus és ICM termékeket,
- a környezetterhelést csökkentő, a melléktermékek újra hasznosítását valamint a hulladékok/veszélyes hulladékok elkülönített gyűjtését és kezelését szolgáló, a feldolgozó üzem területén belüli fejlesztések, korszerűsítések,
- a munka feltételeit javító fejlesztések.

Az intézkedés leírása:

Az intézkedés keretein belül azok a fejlesztések részesülnek támogatásban, melyek a fenti célok közül legalább egyet teljesítenek. Az intézkedés alapvetően a feldolgozás korszerűsítésére irányul, amely magában foglalja a technikai-technológiai, a környezetvédelmi, az élelmiszer-higiéniái fejlesztéseket, valamint a termékek minőségi, innovatív fejlesztését, a változó piaci igényekhez igazodó termékválaszték szélesítését. Támogatásban részesülnek továbbá a feldolgozáshoz ill. a különböző kereskedelmi csatornához való alkalmazkodáshoz kapcsolódó informatikai és logisztikai rendszerek fejlesztései. A támogatással érintett szakágazatok modernizálása révén életképesebbé, gazdaságosabbá tehető a hazai mezőgazdasági alapanyag-termelés, megtartható és

biztonságosabbá tehető az élelmiszerek piaca, valamint minőség növelése révén növelhető az élelmiszer választéka, és színvonala.

A megfelelő vállalatvezetésre valamint az életképességre vonatkozó követelményeket tartalmazó jogosultsági és kiválasztási kritériumokat a Program Kiegészítő Dokumentum tartalmazza.

A beavatkozás típusai és a jogosult költségek:

- ingatlan építése és megszerzése a földvásárlás kivételével; ingatlan korszerűsítése, bővítése, átalakítása;
- új gépek és berendezések beszerzése és üzembeállítása, beleértve a számítógép szoftvert is;
- általános költségek, mint például az építésszek, mérnökök és tanácsadók díjai, megvalósíthatósági tanulmányok, szabadalmak és licencek vásárlása az (a) és (b) pontban hivatkozott költségeken túlmenően, és legfeljebb az ilyen költségek 12 %-a erejéig

Támogatásra jogosult szakágazatok:

Az **alább ágazatok** körében a módosított Európai Közösséget létrehozó szerződés (Treaty establishing the European Community - Consolidated version, 1997) I. mellékletében felsorolt (Annex I) termékek feldolgozására irányuló fejlesztések részesülnek támogatásban.

Támogatott ágazatok listája:

Hús

- Húsfeldolgozás, -tartósítás
- Hús-, baromfi-hús-készítmény gyártása

Kizárt beruházások:

- Olyan beruházások, melyek marhavágásra irányulnak.
- Olyan beruházások, amelyek a sertésvágó kapacitás növekedéséhez vezetnek, **kivéve**, ha több elavult vágóhíd megszüntetésére és azonos vagy kisebb kapacitás létrehozására irányulnak (koncentráció, szakosodás).
- Olyan beruházások, amelyek vegyes profilú tevékenységek fenntartását eredményezik, **kivéve**, ha az állatfajok (sertés, marha, juh) vágásának és feldolgozásának különválasztás ára irányulnak, feltéve, hogy az eredeti vágókapacitás nem növekszik.

Tej és tejtermékek

- Tejtermék gyártása

Kizárt beruházások:

- Olyan beruházások, melyek a következő tehéntejből készített termékekkel kapcsolatosak: kazein és kazeinát, tejcukor (laktóz), tejcukorszirup-, vaj-, vajolaj-, tejpör-, tejsavópor, feltéve, hogy ezek nem sorolhatók környezetvédelmi fejlesztési tevékenységhez.
- A friss termékek készítésével kapcsolatos beruházások, **kivéve**: amelyek a kereslet fejlődésének megfelelő új termékek létrehozását célzó innovációval jönnek létre; a hagyományos módszerekkel készített vagy biotermékekkel kapcsolatos beruházások, a közösségi szabályozás meghatározásai szerint.
- Olyan beruházások, amelyek túllépik azoknak az egyéni referenciatejmenyiségeknek az együttesét, amelyekkel azok a termelők rendelkeznek, akik a feldolgozóegységnek beszállítanak.

- Tej és tejtermék imitátumok vagy helyettesítők előállítására irányuló beruházások.

Tojás és baromfi

- Baromfihús feldolgozása, tartósítása
- Tojásfeldolgozás

Kizárt beruházások:

- Olyan beruházások, amelyek a baromfivágó kapacitás növekedéséhez vezetnek, **kivéve**, ha több elavult vágóhid megszüntetésére és azonos vagy kisebb kapacitás létrehozására irányulnak (koncentráció, szakosodás).
- Olyan beruházások, amelyek vegyes profilú tevékenységek fenntartását eredményezik, **kivéve**, ha az állatfajok (különböző baromfi fajok) vágásának és feldolgozásának különválasztás ára irányulnak, feltéve, hogy az eredeti vágókapacitás nem növekszik.
- A tojásfeldolgozó kapacitás nemzeti szintű növekedését eredményező beruházások.

Egyéb állati termékek

- Például nyúlfeldolgozás, vadfeldolgozás

Gabonafélék

- Malomipari termék gyártása

Kizárt beruházások:

- Beruházások csak abban az esetben támogathatók, ha azok a jobb minőséghez/hatékonyabbhoz járulnak hozzá, és nem eredményezik az érintett üzemek kapacitásnövekedését – **kivéve**, ha a kapacitásnövekedést kompenzálja egy ugyanakkora (vagy nagyobb mértékű) kapacitáscsökkenés ugyanannak vagy egy másik vállalkozásnak a keretében.
- Az áruátvétellel, raktározással, szárítással kapcsolatos olyan beruházások, amelyek az összes kapacitás növekedését eredményezik, **kivéve** a malom saját alapanyag ellátásához bizonyítottan szükséges és azt meg nem haladó mértékű kapacitás létesítését.

Olajnövények

- Nyers olaj gyártása
- Finomított olaj gyártása

Kizárt beruházások:

- Ki van zárva minden beruházás, kivéve a hagyományos, hidegsajtoltási technológiát alkalmazó, különleges minőségi igények kielégítésére alkalmas, évi 5000 tonnát meg nem haladó kapacitású egységekben megvalósítandó beruházásokat, amelyek nem járnak együtt a kapacitás emelkedésével, kivéve, ha leépítenek azonos termelési mennyiséget ugyanannál vagy más meghatározott vállalkozásnál.

Takarmánygyártás

- Haszonállat-eledelek gyártása

Kizárt beruházások:

- Beruházások csak abban az esetben támogathatók, ha azok az állattenyésztési-takarmányozási integrációk keretében a jobb minőséghez/hatékonyabbhoz járulnak hozzá, és nem eredményezik az érintett üzemek kapacitásnövekedését – **kivéve**, ha a kapacitásnövekedést kompenzálja egy ugyanakkora (vagy nagyobb mértékű) kapacitáscsökkenés ugyanannak vagy egy másik vállalkozásnak a keretében.
- Az áruátvétellel, raktározással, szárítással kapcsolatos olyan beruházások, amelyek az összes kapacitás növekedését eredményezik, kivéve a

keveréktakarmány gyártó üzem saját alapanyag ellátásához bizonyítottan szükséges és azt. meg nem haladó mértékű kapacitás létesítését.

Bor

- Bor termelés

Kizárt beruházások:

- A feldolgozó kapacitás nem lépheti túl a minőségi bor jelenlegi termelési kapacitását.
- Nem jogosultak támogatásra az asztali bor termelésére irányuló kapacitások.

Gyümölcs- és zöldségfélék

- Gyümölcs-, zöldséglé gyártása
- Egyéb gyümölcs-, zöldségfeldolgozás

Kizárt beruházások:

- Olyan, paradicsomsűrítménnyel, hámozott paradicsommal és egyéb paradicsom alapú termékekkel kapcsolatos beruházások, amelyek a globális kapacitást a megfelelő CMO-ban rögzített kvóta fölé emelnék.
- A gyümölcs- és zöldség közös piaci szervezetek keretében támogatott termékek értékesítésére irányuló beruházások.

Egyéb termékek

- Fűszer, ételízesítő gyártása
- Méztermelés
- Biológiai ecet gyártása

A fejlesztések országos szinten nem növelhetik azoknak a termékeknek a feldolgozó kapacitásait, amelyekre a Közös Piaci Szervezetek bármilyen termelési megszorítást vagy korlátozást alkalmaznak. Kizárt illetve korlátozott a támogatás továbbá a fölösleges kapacitásokkal rendelkező szakágazatok, illetve az igazolható piaccal nem rendelkező termékek esetében.

Ezek a kizárások nem vonatkoznak olyan beruházásokra, amelyek kizárólag a higiénia, állategészségügyre és az állattartás körülményeire, a termékek minőségének és biztonságának javítására, a környezetvédelemre, illetve a környezetvédelemmel összefüggő infrastrukturális létesítményekre irányulnak.

Közreműködő szervezet: Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Hivatal

A támogatás mértéke: az összes jogosult költség legfeljebb 50 %-a. A közösségi hozzájárulás nem lépheti túl az összes jogosult költség 35 %-át.

A támogatási szintek meghatározása a Program Kiegészítő Dokumentumban történik.

Kedvezményezettek: jogi személyiség, jogi személyiség nélküli gazdasági társaság, amely a Szerződés I. mellékletében szereplő mezőgazdasági termékeket dolgoz fel, és értékesít, a halfeldolgozás kivételével.

III.2. Prioritás: Vidéki térségek fejlesztése

A prioritás indoklása:

Az elmúlt évtized gazdasági-társadalmi változásai érzékenyen, többnyire kedvezőtlenül érintették a vidéket, a vidéken élő népességet. A térségek közötti és a térségeken belül a területi különbségek a gazdaság és a társadalom szinte minden összetevőjét érintve, a vidéki térségek rovására növekedtek. Kedvezőtlenül alakultak a demográfiai folyamatok: a községek átlagos népsűrűsége 54 fő/km², szemben az országos átlaggal, amely 108 fő/km². A mezőgazdasági foglalkoztatottak létszáma az 1990-es közel 1 millió főről egy évtized elteltével alig több mint 200 ezer főre csökkent. A statisztikai gazdaságméretet elérő egyéni gazdaságoknak alig több mint 8%-a kifejezetten árutermelő, 31,4%-a félig önellátó, 60,4%-a csak önellátásra termel, és csak 0,2%-a végez gazdasági szolgáltatást. A gazdasági és társadalmi lemaradás mérséklése, a vidéki életlehetőségek javítása érdekében szükséges olyan fejlesztési célú forrásokat koncentrálni a vidéki térségekbe, amelyek a fejlesztési prioritás kereteiben megfogalmazott célok elérését szolgálják.

A prioritás célja és számszerűsítése:

„A vidéki térségek fejlesztése” című prioritás legfőbb célja a vidék felzárkózásának elősegítése. Ezen belül csökkenteni a vidéki térségekben kialakult gazdasági és társadalmi hátrányokat, javítani a vidéki lakosság életminőségét, életfeltételeit, jövedelmi helyzetét, és ez által megelőzni, mérsékelni a kistelepülések elnéptelenedését, elöregedését, a humán potenciál további romlását, a gazdaság jobb infrastrukturális ellátottságú (városi) térségekbe áramlását, a vidék tájlelemeinek és arculatának további erózióját.

Az említett általános szakterületi cél az alábbi részletes célok megvalósításával érhető el:

1. A vidéki gazdasági potenciál fejlesztése, a foglalkoztatás javítása: amely a jövedelemszerzési lehetőségek és tevékenységi körök bővítésével, a vidéken előállított termékek, szolgáltatások skálájának, hozzáadott értékének és minőségének növelésével, valamint az értékesítés és marketing hatékonyabbá tételével érhető el. A mezőgazdasági termelés infrastruktúrájának javítása és a termelőknek nyújtandó szolgáltatások bővítése és színvonalának emelése jelentősen hozzájárul a termelés hatékonyságának, így a mezőgazdaságból élők jövedelem színvonalának emeléséhez. A fent felsorolt konkrét célok megvalósításának eredményei új munkahelyek teremtése és régiók megőrzése, szolgáltatások, mikro-, és kisvállalkozások létrejötte, amelyekhez elengedhetetlen feltétel a vidékre általánosan jellemző tőkehiány mérséklése, a vállalkozási kedv és kezdeményezőkézség fokozása, ösztönzése.

2. A vidéki környezet vonzóbbá tétele: A vidéki térségek épített, kulturális és természeti értékeinek megőrzése és megújítása nemcsak egy, a helyben élők számára vonzó élettér kialakítását alapozza meg, de a vidékre irányuló turizmus és a kereskedelmi szolgáltatások fejlődéséhez is jelentősen hozzájárul. A cél megvalósítása elősegíti az egészséges vidéki környezet, a kultúrtáj fenntartását is.

3. Kísérleti minta értékű integrált kistérségi programok kidolgozása és megvalósítása: A vidéki közösségek társadalmi és gazdasági kohéziója erősítésének hatékony eszköze kistérségi szintű integrált vidékfejlesztési tervek készítése és megvalósítása. Ennek kapcsán megvalósul a vállalkozói, civil és önkormányzati szektor együttműködése, a különböző ágazatok közötti integráció, a térségben megvalósítandó fejlesztések koherenciája és érvényesülhetnek a szinergikus hatásai. Fontos következménye a közösségi részvétellel

kialakított és megvalósított programoknak a vitális közösségek, és a jövőjüket formálni képes aktív vidéki társadalom kialakulása.

Indikátorok:

Indikátor megnevezése	Alapadat	Az indikátor típusa	Változás mértéke (2004-2006)
A 3. prioritás intézkedései keretében nyújtott támogatásnak köszönhetően a vidéki térségekben megőrzött és létrehozott munkahelyek száma munkaerő egyenértékben (FTE, AWU) (db)	0	hatás	500
A falusi szálláshelyeken töltött vendégéjszakák számának növekedése (%) (2000 – 2002 évek átlaga = 100%)	540 836 vendégéjszaka	eredmény	20%
A támogatott vállalkozások száma (beleértve a LEADER+-t is) (db)	0	eredmény	3140
A falumegújítással és/vagy helyi piacok és felvásárló-helyek fejlesztésével érintett települések száma (db)	0	eredmény	250
Helyi vidékfejlesztési programjuk megvalósításával támogatott helyi akciócsoportok száma (db)	0	output	30-40

Mivel a vidéki térségek szükségletei jóval meghaladják a rendelkezésre álló források kínálta lehetőségeket, ezért a változások mértékének becslése a források nagysága alapján történt.

A foglalkoztatás növelése a vidéki gazdaság fejlesztésének egyik fő célja ezért a támogatott fejlesztések foglalkoztatásra gyakorolt hatásának mérése lényeges. A mutató számszerűsítése az intézkedésenként támogatott fejlesztések várható számán alapul A nemzeti költségvetésből finanszírozott hasonló intézkedések végrehajtásából szerzett tapasztalatok alapján becsülhetővé vált az átlagos projektméret intézkedésenként és alintézkedésenként. Az intézkedésenként és alintézkedésenként rendelkezésre álló források és az azokhoz tartozó átlagos projektméret hányadosa eredményezi a fejlesztések tevékenységenkénti várható számát. A támogatott fejlesztések típusát és a foglalkoztatásra gyakorolt becsült hatását figyelembe véve összesen hozzávetőlegesen 500 létrehozott/megőrzött munkahely várható.

A támogatott vállalkozások száma megállapításának alapja úgyszintén az összes támogatott projekt várható száma). A korábbi tapasztalatok alapján (SAPARD) a pályázók kb. 10-15%-ad be több mint egy pályázatot. Közösen benyújtott pályázatok nem voltak jogosultak támogatásra, ami azt jelenti, hogy egy pályázat közvetlenül egy vállalkozást érinthetett

A vendégéjszakák számának növekedése a várható szálláshelyfejlesztést szolgáló projektek számából, valamint a falumegújítás és a turisztikai szolgáltatások fejlesztésének falusi turizmusra gyakorolt várható hatásából kalkulálható, figyelembe véve a 2000 – 2002-es időszakot jellemző növekedést is.

A falumegújítással és a helyi piacok és felvásárlóhelyek fejlesztésével érintett települések számára vonatkozó mutatót a vonatkozó intézkedésre és alintézkedésre rendelkezésre álló források és a maximális támogatás hányadosának a korábban a nemzeti költségvetésből támogatott tevékenységek alapján tapasztalt átlagos projektmérettel korrigált értéke adja.

A támogatott Helyi Akciócsoportok száma az erre rendelkezésre álló források és a Helyi Akciócsoportok által elnyerhető maximális támogatás hányadosa. Az egy Helyi Akciócsoportra jutó maximális támogatás hozzávetőlegesen 100 millió Ft (400 000 Euro). Az adminisztrációs kapacitás a másik limitáló tényező a támogatható Helyi Akciócsoportok számát illetően.

A prioritás leírása:

A vidéki Magyarország alapvető problémája a hagyományos társadalmi és gazdasági struktúra felbomlása és az ennek következtében fellépő népességfogyás, elöregedés. A probléma közvetlen okai többek között a következők:

- a mezőgazdaság eltartó-képességének drasztikus csökkenése és az egyéb munkalehetőségek hiánya,
- a tőke és a vállalkozói ismeretek hiánya,
- a vidéken elérhető, a vállalkozásokat és vidéki életminőséget javító szolgáltatások minőségének elmaradása a városokban elérhetőkhöz képest,
- a vidéki infrastruktúra és életminőség elmaradása a városi színvonaltól,
- a hagyományos vidéki közösségek felbomlása, együttműködés hiánya.

A „Vidéki térségek fejlesztése” című prioritáshoz kapcsolódó stratégia négy intézkedése ezeket a problémákat célozza meg a vidéki térségek felzárkóztatása érdekében.

A vidékfejlesztési intézkedések többsége – a közvetlenül a mezőgazdasági termőterületek állapotának javítását és optimális hasznosításukat célzó tevékenységeken kívül – azokra a szűkebb értelemben vett vidéki térségekre¹³ koncentrál, amelyekre egyidejűleg jellemző:

- a demográfiai kedvezőtlen helyzet,
- a népesség elöregedése és a tartós elvándorlás,
- fejlődésdinamikájukban és gazdaságilag átlagosak vagy elmaradottak,
- magas és tartós munkanélküliség,
- infrastrukturálisan átlagosak vagy elmaradottak.

A célok megvalósulásának biztosítéka, hogy a prioritáson belül megvalósuló intézkedések jelentős része esetében a relatíve kicsi projektméret (alacsony beruházási költségek) és a kedvezőbb támogatási kondíciók azoknak a célcsoportoknak nyújtanak lehetőséget a fejlődésbe való bekapcsolódásra, amelyeknél a tőkehiány nem teszi lehetővé az egyébként meglévő komparatív előnyök, lehetőségek és belső erőforrások kihasználását. Ezen célcsoportok többek között az árutermelő mezőgazdasági termelésből jelen kondícióik alapján kiszoruló, de fejlődőképes félig önellátó gazdaságok, mikro és kisvállalkozások, vidéki települések önkormányzatai, társadalmi szervezetek.

A mezőgazdasági alapanyagok feldolgozásával, a helyben hozzáadott érték növelésével, a minőség és az értékesítés fejlesztésével kedvezőbb arányban realizálódik a haszon a vidéki térségekben.

¹³ Az intézkedések szempontjából azok a települések tartoznak a vidéki térségek kategóriájába, amelyek népsűrűsége nem haladja meg a 120 fő/km²-t valamint népessége nem haladja meg a 10000 főt. Az így meghatározott vidéki térségek összterülete 82.115 km² (az ország területének 88,3%-a), az ott élő népesség pedig 4,8 millió fő (az ország népességének 47,35%-a).

A „Vidéki térségek fejlesztése” prioritás legszorosabban a Nemzeti Fejlesztési Tervben meghatározott „A termelőszektor versenyképességének javítása”, valamint a „A regionális és helyi potenciál erősítése” című prioritáshoz kapcsolódik. A vidéki térségek fejlesztése ugyanakkor hozzájárul az AVOP-on belüli másik két fejlesztési terület, a versenyképes alapanyag termelés és feldolgozás megvalósításához is. Az alapanyag termelés modernizációját az ehhez tartozó mezőgazdasági infrastruktúrafejlesztéssel, valamint a mezőgazdasági szolgáltatások (mezőgazdasági vízkészlet gazdálkodás) fejlesztésével támasztja alá. „Az élelmiszer-feldolgozás modernizációja” című fejlesztési célt – a tevékenységek diverzifikációjának támogatásával – a kis léptékű, helyben feldolgozott magas minőségű termékeket előállító vállalkozások fejlesztésével egészíti ki.

A fentiekén túl a vidéki térségek fejlesztése prioritás kiegészítő elemét képezi a „A foglalkoztatás növelése és az emberi erőforrások fejlesztése”, illetve a „Jobb infrastruktúra és tisztább környezet biztosítása” című nemzeti prioritásoknak a vidéki jövedelemszerzési lehetőségek bővítése és a mezőgazdasághoz kötődő infrastruktúra fejlesztésével. A táji és természeti értékek megőrzése, a megújuló energiaforrások előállításának és felhasználásának ösztönzésével szintén erősíti a környezetvédelem és infrastruktúra prioritás hatását.

A prioritáson belül a mezőgazdaság alapinfrastruktúrájának, valamint a mezőgazdasági szolgáltatásoknak a fejlesztése alapfeltételei a mezőgazdasági termelés korszerűsítése szakterületi cél megvalósulásának, így hozzájárulnak a gazdasági versenyképesség növelését szolgáló nemzeti cél megvalósításához.

A prioritáshoz tartozó intézkedések más alapok (ERFA, ESZA) vidéki térségeket is érintő intézkedéseit kiegészítik, és megfelelnek az 1257/1999-es EK Rendelet 33. cikkében szereplő intézkedéseknek.

A prioritás céljait megvalósító intézkedések a következők:

- A vidéki jövedelemszerzési lehetőségek bővítése;
- A mezőgazdasághoz kötődő infrastruktúra fejlesztése;
- Falufejlesztés- és felújítás a vidék tárgyi és szellemi örökségének védelme és megőrzése,
- LEADER+

A „Falufejlesztés- és megújítás, a vidék tárgyi és szellemi örökségének védelme és megőrzése” és „A vidéki jövedelemszerzési lehetőségek bővítése” című intézkedések közvetlenül egymást erősítő hatásúak, hiszen az alternatív jövedelemszerzési lehetőségek jelentős része a rekreációs és idegenforgalmi vonzerők és kínálatok megfelelő színvonalára épít, amelyek fejlesztését a „Falufejlesztés- és megújítás, a vidék tárgyi és szellemi örökségének védelme és megőrzése” intézkedés biztosítja. Ugyanakkor a vidéki élettér és közösségek fejlesztése jelentős mértékben befolyásolja a vállalkozói és közösségi aktivitást is. A „Mezőgazdasághoz kötődő infrastruktúra fejlesztése” a mezőgazdasági termelés hatékonyságának és minőségi színvonalának emeléséhez járul hozzá. A LEADER+ intézkedés valamennyi intézkedés hatékonyságát jelentősen növelheti a közösségi részvétel, a helyi szándékokat ötvöző, a belső erőforrásokra alapozott, minta értékű programozás segítségével. A tervezett intézkedések tehát koherens módon szolgálják a vidéki térségek fejlesztése prioritás érvényesülését.

A prioritás intézkedéseinek részletes kidolgozása során kiemelt fontosságú a „Nemzeti Vidékfejlesztési Terv az EMOGA Garanciarészleg Intézkedéseire” című tervdokumentum intézkedéseinek és az AVOP intézkedéseinek „összekapcsolása”. Az AVOP „Vidéki térségek fejlesztése” c. prioritása intézkedései szempontjából különösen nagy jelentőséggel bír kísérő intézkedések közül az agrár-környezetgazdálkodás, a kedvezőtlen adottságú térségek támogatása, a mezőgazdasági területek erdősítése, valamint a szerkezet átalakítás alatt álló félig önellátó gazdaságok támogatása. A források összehangolt felhasználása jelentősen javítja mindkét tervdokumentum céljainak hatékony megvalósulását, valamint a források felhasználásának biztonságát.

A prioritás részesedése az AVOP költségvetéséből: 26,5%

Támogató alap: EMOGA Orientációs Részleg

III.2.1. Intézkedés: A vidéki jövedelemszerzési lehetőségek bővítése

Az intézkedés indoklása:

Az általános helyzetfeltáró fejezet részletesen leírja a vidéki térségek jövedelemszerzési és foglalkoztatási viszonyainak kedvezőtlen alakulását, térségi különbségeit és szerkezetét. Megállapítja azt is, hogy a vidéki térségekben a mezőgazdaságon kívüli munkalehetőségek száma alacsony. A foglalkoztatási mutatók és a mezőgazdasági keresetek a nemzetgazdasági ágazatok közül a legalacsonyabbak és a különbség a mezőgazdaság rovására nő.

A mezőgazdasági termékek helyben hozzáadott értéke alacsony, a megtermelt mezőgazdaság alapanyagok jobbára feldolgozatlan formában kerülnek értékesítésre, így alacsony a termelőknél realizálódó gazdasági haszon. Alacsony és egyenlőtlen az előállított termékek minősége, kevés a minőségtanúsítási rendszerekkel garantált minőségi termék. Hiányosak a helyi termékek és szolgáltatások értékesítését segítő marketing eszközök és értékesítési csatornák. Szegényes az előállított termékek skálája. Kiaknázatlanok a térségek termék diverzifikációt biztosító adottságai (energiaültetvények, tájjellegű, speciális élelmiszer és nem élelmiszer termékek előállítás).

A vidék rendkívül gazdag táji, természeti és kulturális értékekben és hagyományokban, amelyek külső beavatkozás nélkül folyamatosan erodálnak gazdasági kihasználtságuk messze elmarad a lehetőségektől. A falusi szálláshelyek és turisztikai szolgáltatások kapacitása és minősége elmarad a növekvő igényektől. A még fellelhető értékes kézműves hagyományok megőrzése mind a foglalkoztatás és hagyományörzés, mind pedig a térség arculatának fontos eleme.

Az intézkedés az 1257/1999 EK Rendelet. IX. fejezet, 33. cikk alapján támogatható (m, p, s).

Az intézkedés céljai:

Globális célok:

- Munkahelyteremtés- és megtartás
- A vidéki vállalkozások gazdasági életképességének/jövedelemszintjének fenntartása, emelése

- Jövedelemforrás lehetőségek teremtése

Specifikus célok:

- Helyi termékek/szolgáltatások minőségének fejlesztése, választékbővítés
- Az értékesítés hatékonyságának növelése
- A helyi termékek hozzáadott értékének növelése

Operatív célok:

- Az agrártevékenységek diverzifikációja: kiváló minőségű, helyi, tájjellegű (élelmiszer és nem élelmiszer) termékek előállításának, feldolgozásának fejlesztése, a minőségi termék-előállítás ösztönzése,
- A minőségi mezőgazdasági termékek marketingjének fejlesztése: helyi és kiváló minőségű mezőgazdasági (élelmiszer és nem élelmiszer) termékek marketing eszközeinek és értékesítési csatornáinak fejlesztése,
- Az idegenforgalmi és kézműipari tevékenységek fejlesztése:
 - kézműipari tevékenységek fejlesztése,
 - falusi turizmus fejlesztése.

Az intézkedés leírása:

Az intézkedés célja a mezőgazdaságon kívüli (falusi turizmus, kézművesség), vagy azon belüli tevékenységi körök bővítése, egyedi, kiváló minőségű élelmiszertermékek előállítása, a nem élelmiszer célú termelés és feldolgozás fejlesztése (például energiaültetvények, gyógynövény, kozmetikumok), és az előállított termékek értékesítési lehetőségeinek javítása.

A többi OP-hoz és az AVOP termelői beruházásokat és feldolgozást célzó alapintézkedéseikhez viszonyított alacsony projektméretük és a támogatás intenzitása miatt ez az intézkedés elsősorban a kis méretű mezőgazdasági egyéni vállalkozások, azok félig önellátó szegmensei (a család, illetve a háztartástagokkal együtt mintegy 2,5 millió fő) a kézműiparban, illetve a falusi vendéglátásban, idegenforgalomban érdekelt mikro- és kisvállalkozások (kiegészítő jellegű tevékenységek miatt számuk nehezen becsülhető, de a család-, illetve a háztartástagokkal együtt körülbelül 500 ezer fő) számára nyújt fejlesztési lehetőséget. Az intézkedés közvetetten a vidéki gazdaság és társadalom többi szereplőjére is pozitív hatással van.

Az intézkedés keretén belül az alábbiak megvalósítása támogatandó:

III.3.1.1. Az agrártevékenységek diverzifikációja (1307):

- Adott tájegységre jellemző, piaci réseket betöltő termékek kis léptékű előállításának fejlesztése, ezen belül:
 - Új tevékenységként gazdaságon belül új termékek (élelmiszer és nem élelmiszer alapanyagok, beleértve a biomasszát, mint megújuló energiaforrást) előállításának fejlesztése. A támogatott új tevékenységek jellemzője, hogy kisléptékű, kézimunka igényes, melynek eredménye nem tömegterméknek számító mezőgazdasági termék. A támogatható termékek listáját a Program-kiegészítő Dokumentum tartalmazza. A listán szereplő termékek támogatása a „Mezőgazdasági üzemek beruházásainak támogatása” c. intézkedésből nem jogosult támogatásra.

- Alapanyagok élelmiszer és nem élelmiszer célú kis léptékű feldolgozásának fejlesztése, változatosabb termékínálat kialakítása – bizonyos élelmiszertermékek tekintetében, az integrált megközelítés alkalmazásából kifolyólag a diverzifikációs projektek megbontása nem volna megalapozott. Alapvető követelmény a termékek feldolgozása esetén, hogy a feldolgozott termékek egy minimális százaléka más gazdaságból származzon, vagy a beruházás kollektív módon, több termelő összefogásával valósuljon meg. Minden esetben, amikor mezőgazdasági üzemekben történik a beruházás, a „mezőgazdasági üzemek beruházásai” intézkedés jogosultsági kritériumaival azonos feltételek érvényesülnek, amelyeket a Programkiegészítő Dokumentum részletez.
- Termékfejlesztés, a termékek minőségének javítása Új minősítések bevezetése és a meglévő minősítéseknek való megfelelés biztosítása, amelyek az Európai Unióban (2081/92 és 2082/92 EK Tanácsi Rendelet) és nemzeti szinten elismertek (amelyhez a feltételeket a 1783/2003 Tanácsi Rendelet tartalmazza). A kisléptékű élelmiszer feldolgozók újonnan bevezetett minimális követelményeknek való megfelelés érdekében végzett beruházásainak esetén a 1783/2003 Tanácsi Rendelet VI.a.13) érvényesül.

III.3.1.2. Minőségi mezőgazdasági termékek értékesítése (1304)

- Helyi, kiváló minőségű mezőgazdasági termékek marketing eszközeinek és értékesítési csatornáinak kialakítása, továbbfejlesztése (kiállítások, vásárok rendezése, kiállításokon és vásárokon történő részvétel, kiadványok készítése, minőségi termékek eladására szakosodott árusító helyek és azok hálózatának kialakítása, fejlesztése.).
- Minőségtanúsítási rendszerek által igazolt² termékek minőségének és előállításának továbbfejlesztése. Az előállítás léptéke és az előállított termékek típusa megegyezik az „agrártevékenységek diverzifikációja” komponensben szereplőkkel (kisléptékben előállított, mezőgazdasági termék alapanyagú, piaci réseket betöltő élelmiszer vagy nem élelmiszer termékek, munka intenzív előállítás)

III.3.1.3. Idegenforgalmi, és kézműipari tevékenységek ösztönzése (1310, 1311)

- kézműves mesterségek támogatása, kézműves termékek közvetlen értékesítése, bemutatása (turisztikai szolgáltatásként is)
- falusi magán szálláshelyek, és az azokhoz, vagy gazdálkodáshoz közvetlenül kapcsolódó rurális turisztikai szolgáltatások kialakítása, minőségének és választékának fejlesztése.

Ezen intézkedésnek az ERFA-ból finanszírozott ROP-pal és GVOP-val a lehatárolás a következő: *Kézműipar:*

Az AVOP az 1994. évi XVI. Törvény 1. melléklete (kézműves szakmák jegyzéke) alapján meghatározott kézműipari tevékenységet folytató mikro- és kisvállalkozásokat támogatja, melyek egyedileg vagy kisszériában, kisüzemi módszerekkel, és a hagyományos kismesterségek, a népi mesterségek, a tárgyalkotó népművészet, a népi iparművészet körébe sorolhatók. Az AVOP által támogatandó kézműipari mesterségek listáját a PKD mellékletként tartalmazza.

² [Az Európai Unióban \(2081/92 és 2082/92 EK Tanácsi Rendelet\) és nemzeti szinten elismertek \(amelyhez a feltételeket a 1783/2003 Tanácsi Rendelet tartalmazza\).](#)

Ezek a tevékenységek a GVOP támogatásaiból kizártak. A ROP hasonló jellegű fejlesztéseket nem támogat.

- Idegenforgalom:
- A turisztikai szálláshely fejlesztés esetén a lehatárolás alapja a 110/1997 sz. Kormányrendelet a magán szálláshelyek³ idegenforgalmi hasznosításáról, valamint a 45/1998 sz. IKIM rendelet a kereskedelmi⁴ és fizető-vendéglátó⁵ szálláshelyek osztályba sorolásáról, valamint a falusi szálláshelyek⁶ minősítéséről. Ezek alkotják a jogszabályi alapját a falusi szállásadás és a kereskedelmi szálláshely kategóriák elválasztásának, amely alapján a két OP közötti lehatárolás egzakt módon elvégezhető.
- A turisztikai szálláshely fejlesztés esetén az AVOP a nemzeti szabályozás alapján a gazdaságon belüli és egyéb falusi magán szálláshely kategóriába eső, maximum 10 szállítás férőhely kapacitású, városban, kiemelt vagy nem kiemelt üdülő- és gyógyhelyeken kívül elhelyezkedő fejlesztéseket támogatja. A ROP a kereskedelmi szálláshely kategóriájába eső beruházásokat célozza. Minden szálláshelyfejlesztés, vagy szállásadói tevékenység esetén kötelező a regisztráció és minősítés, vagyis egy adott szálláshely csak egyetlen kategóriába tartozhat, így az operatív programok közötti átfedés kizárt.
- A turisztikai szolgáltatások fejlesztése esetén az AVOP a fent meghatározott falusi szállásadáshoz közvetlenül kapcsolódó szolgáltatásokat, valamint az „on-farm” jellegű turisztikai szolgáltatások fejlesztését támogatja. Ezek a kedvezményezettek (falusi szállásadók, gazdálkodók) a ROP turisztikai szolgáltatások fejlesztése tevékenysége keretén belül nem támogathatók.
- A VII.4-es fejezet tartalmazza a különböző Alapok közötti koordinációs mechanizmusokat.

Közreműködő szervezet: Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Hivatal

A támogatás maximális mértéke:

Agrártevékenységek diverzifikációja:

Általános esetben: a teljes elismerhető költségek 50%-a, Kedvezőtlen Adottságú Területek esetén 60%, fiatal gazdálkodó esetén maximum 55% és Kedvezőtlen Adottságú Területek esetén 65%.

Minőségi mezőgazdasági termékek marketingje:

Kollektív fejlesztés esetén: 80%,

³ A magán szálláshely kategória két al-kategóriát tartalmaz, a fizetővendéglátást és a falusi szállásadást.

⁴ A 10 férőhely fölötti szálloda, panzió (fogadó), kemping, üdülőház, turistaszálló, ifjúsági szálló.

⁵ A városokban, kiemelt gyógyhelyeken, kiemelt üdülőhelyeken, a gyógy- vagy üdülőhelyeken folytatott magán szállásadói (10 férőhely alatti) tevékenység.

⁶ A városokban, kiemelt gyógyhelyeken, kiemelt üdülőhelyeken, a gyógy- vagy üdülőhelyeken kívül folytatott magán szállásadói tevékenység. A szálláshely maximális kapacitása 10 férőhely

Egyéni fejlesztés esetén általános esetben: 50%, Kedvezőtlen Adottságú Területek esetén: 60%, fiatal gazdálkodó esetén maximum 55% és Kedvezőtlen Adottságú Területek esetén 65%.

Idegenforgalmi és kézműipari tevékenység ösztönzése:

Általános esetben 50%

Mindhárom alintézkedés esetén az EMOGA részesedése a támogatáson belül nem haladhatja meg az összes jogosult költség 35%-át.

Kedvezményezett köre: Természetes személyek (csak idegenforgalmi fejlesztés esetén), regisztrált őstermelők, egyéni vállalkozók, Magyarországon működő mikro- vagy kisvállalkozások, gazdálkodó szervezetek és integrációik (a kedvezményezett éves nettó árbevételére vonatkozó korlátozást, amely fölött nem jogosultak a támogatásra a Programkiegészítő Dokumentum tartalmazza).

Amennyiben az intézkedés előirányoz állami támogatást a Szerződés 1. sz. mellékletében felsorolt ("Annex 1") mezőgazdasági termékek termelésén, feldolgozásán és marketingjén kívül álló tevékenységekre, ebben az esetben ez a támogatás a 69/2001 bizottsági rendelet alapján kizárólag «de minimis» támogatásként adható.

III.2.2. Intézkedés: Mezőgazdasághoz kötődő infrastruktúra fejlesztése

Az intézkedés indoklása:

A mezőgazdasági infrastruktúra fejlesztését egyrészt a meglévő mezőgazdasági utak és a hozzájuk kapcsolódó infrastruktúra (öntözőrendszerek, meliorációs létesítmények, csapadék és talajvíz elvezető árkok és áttereszek, hidak, egyéb műtárgyak, belvív-elvezető rendszerek) hiánya vagy rossz állapota, másrészt a megváltozott és jelenleg is átalakuló földtulajdoni és földhasználati viszonyok indokolják. A mezőgazdaság átalakulását kísérő tulajdoni és használati viszonyok megváltozásával szükségessé vált a meglévő mezőgazdasági- és erdészeti utaknak és a hozzájuk tartozó építményeknek az új struktúrákhoz igazítása, felújítása és karbantartása, valamint új utak kialakítása az egyes területek elérhetővé tétele érdekében. A melioráció és a vízrendezés sem követte a tulajdon- és birtokviszonyok változását.

Az öntözött és meliorált területek aránya - az ország klimatikus viszonyaihoz mérten - indokolatlanul alacsony (a ténylegesen öntözött terület az engedélyezetthez képest 53,2%, amely az összes mezőgazdasági terület mindössze 2%-a.) Ennek egyik oka a meglévő vízi infrastruktúra rossz állapota, több térségben annak hiánya.

Hiányoznak a mezőgazdasági termelés stabilitását és kiszámíthatóságát, a takarékos és fenntartható vízfelhasználást biztosító vízgazdálkodási létesítmények (vízpótlás, öntözővíz tározás, vízvisszatartás). Emellett a belvív is jelentős problémát jelent: síkvidéken a sokévi átlagos belvízi elöntés 85 ezer hektárnyi területet érint, amely szélsőséges esetekben megközelítheti a 600 ezer hektárt. A belvizek gyakoriságára jellemző, hogy az utóbbi 57 évből mindössze három olyan év volt (1973, 1976 és 1990), amikor nem került sor belvízvédkezésre. Az állam kizárólagos tulajdonát képező 19 % belvízcsatorna hálózaton kívül eső 19.600 km (46%) forgalomképes állami csatornahossz, valamint az önkormányzati tulajdonban lévő 4 % ill. a magántulajdonban lévő 31 % belvízelvezető

csatornahálózat fejlesztésére és fenntartására az elmúlt években nem volt elég anyagi forrás. A területek kettős kárveszélyeztetettsége a jellemző, azaz a vízbőség és az aszálykár egyazon területeket sújthatja. Nincs összhang a vízbőség és a vízhiány kezelésében. Egyes területeken jelentősek a talaj-degradációs folyamatok (erózió, defláció.): az erózió 2,3 millió hektárnyi területet károsít, a deflációval veszélyeztetett területek kiterjedése kb. 1,4 millió hektár.

A vállalkozások és gazdaságok egy részénél hiányos a gazdaságos működés egyik alapvető feltétele, a korszerű és hatékony energiaellátás. A megújuló energiaforrások (napenergia, biomassza, szél, víz, geotermikus) alkalmazása elenyésző. Alacsony a vidéki térségekben a termékek helyben történő értékesítésére alkalmas megfelelő infrastruktúrával ellátott helyi piacok és felvásárló-helyek száma, ezért a termékek nagy része közvetítő kereskedők révén a nagyvárosokban cserél gazdát, úgy kerül vissza a vidéki térségekbe, amelynek jelentős áremelő hatása van.

A FAO a magyar Alföldet egy hosszú-távú előrejelzésében a felsivatagi jellegű övezetbe sorolta. Magyarország csatlakozott az ENSZ Sivatagosodás és Aszály Elleni Küzdelem Egyezményéhez (UNCCD), mely konkrét intézkedési tervek végrehajtását határozza meg. Az aszály elleni küzdelem egyik leghatásosabb, ugyanakkor legdrágább módja az öntözés. Az öntözés fejlesztése mérsékli az aszálykárt, növeli vízfelhasználás hatékonyságát, a termésbiztonságot és elősegíti a jobb minőségű termékek termelését. A korlátozottan rendelkezésre álló felszíni és felszín alatti vízkészletek kímélése érdekében víz- és energiatakarékos öntözési módok elterjesztése, technológia váltás válik szükségessé, a vízvisszatartás, tározás és elosztás feltételeinek egyidejű megteremtésével, a meglévő művek felújításával. A termelés intenzifikációja nem célja az öntözés fejlesztésének.

Az öntözővíz kitermelésére, felhasználására vonatkozóan jelenleg is a hazai vízügyi szakhatóságok engedélye szükséges. A hazai jogszabályok európai uniós jogharmonizációja keretében bevezetett Víz Keret Irányelv előírja a felszíni és felszín alatti vízbázisok védelmét, a jó minőségű víz biztosítását. Az öntözésfejlesztési beruházások engedélyezése ezen jogszabályi előírások betartásával történik.

Valamennyi öntözővíz kitermelésével és felhasználásával kapcsolatos fejlesztést engedélyeztetni kell a kompetens vízügyi hatósággal. Ez az engedély magában foglalja a többi érintett hatóság engedélyét, úgy mint a környezetvédelmi, természetvédelmi, növényegészségügyi és talajvédelmi stb. hatóságokét, tekintettel többek között a felszín alatti vizek védelmére, a vízgyűjtő területekre, a talajra és a környezetre gyakorolt hatásra. A vízügyi hatóságok a fejlesztést a vonatkozó területalapú fejlesztési terv teljesítésére vonatkozólag is értékelik. Ezen engedély beszerzése a Program-kiegészítő Dokumentumban meghatározott jogosultsági kritérium.

Az intézkedés az 1257/1999 EK Rendelet IX. fejezet, 33. cikke alapján támogatható (j, q, r).

Az intézkedés céljai:

Globális célok:

- A gazdálkodók, mezőgazdasági vállalkozók jövedelemszintjének javítása,
- Az élet- és munka- és termelési körülmények javítása a vidéki térségekben,
- Munkahelyteremtés és –megőrzés,

- A környezet védelme, a környezeti állapot javítása

Specifikus célok:

- A gazdaságok elérhetőségének és energiaellátásának javítása,
- A termelési és értékesítési feltételek javítása termésbiztonság fokozása
- Az öntözővíz biztosításához szükséges létesítmények állapotának javítása a víz és az energia gazdaságos felhasználása érdekében,
- A termékminőség javítása, a termésbiztonság fokozása,

Operatív célok:

- Mezőgazdasági utak és a hozzájuk kapcsolódó létesítmények építése, javítása
- Mezőgazdasági telephelyek energiaellátásának kiépítése, javítása, a megújuló energiaforrások használatának ösztönzése,
- Helyi piacok és nagybani piacra-jutási lehetőségek kiépítése
- Öntöző és csatornarendszerek kiépítése
- A termőföld termőképességének megőrzése, javítása (melioráció)
- A közcélú vízgazdálkodási művek fejlesztésével a belvíz károk megelőzése, csökkentése, elhárítása,

Az intézkedés leírása:

Az intézkedés horizontális jellegű, vagyis nem korlátozódik a 3. prioritás szerinti szűkebb értelemben vett kedvezményezett területekre. Keretein belül a mezőgazdasági termeléshez és termékértékesítéshez szükséges hiányzó infrastruktúra megteremtése, vagy a meglévők fejlesztése támogatandó.⁷ Az intézkedés a következő támogatható tevékenységeket tartalmazza:

III.3.2.1. Mezőgazdasági vízkészlet gazdálkodás (1308)

- Önkormányzatok és földhasználók tulajdonában lévő vízilétesítmények és kapcsolódó infrastruktúra (amelyek működtetését a tulajdonosok vagy egyéb vízkészlet gazdálkodással foglalkozó szervezetek egyaránt végezhetik) fejlesztése, melynek célja a vízilétesítmények teljesítményének javítása, a vízvesztés csökkentése és a vizek és vízitársulások jó ökológiai állapotba hozása.
- Öntözőrendszerek fejlesztésére irányuló kollektív beruházások
- Öntözővíz biztosításához (vízbeszerzés, -ellátás, -tározás, -szállítás, -szétosztás, kormányzás) vízi-létesítmények építése, bővítése, korszerűsítése
- Belvíz okozta vízkárelhárítás létesítményeinek kollektív beruházásai (árvízvédelem kizárva)
- Belvízkárok megelőzése, csökkentése, a mezőgazdasági termelés biztonsága és a vizek és vizes élőhelyek jó ökológiai állapotának elérése és megőrzése érdekében mezőgazdasági célú vizek és vízi-létesítmények létrehozása, fejlesztése, felújítása.

⁷ Működési, fenntartási költségek nem tartoznak az elismerhető költségek kategóriájába.

III.3.2.2. A mezőgazdaság fejlődéséhez szükséges infrastruktúra fejlesztése és korszerűsítése (1309)

- Kimondottan mezőgazdasági és erdészeti célokat szolgáló szám nélküli (csak helyrajzi számmal ellátott) külterületi utak és a hozzájuk kapcsolódó infrastruktúra építése, felújítása,
- A mezőgazdasági vállalkozások korszerű energiaellátásának kialakítása, fejlesztése, elsősorban a megújuló energia használat fejlesztése mezőgazdasági üzemekben.
- Helyi piacok, felvásárló-helyek létrehozása, meglévők fejlesztése, felújítása, bővítése.

III.3.2.3. Földterület fejlesztés, melioráció (1301)

- Több termelő összefogásával (például: TЭСZ, BЭСZ) megvalósítandó, művenként több gazdálkodó területét érintő, a mezőgazdasági területek erózió, defláció, kilúgozódás elleni védelmét célzó meliorációs és talajvédelmi létesítmények építése, felújítása. A támogatható beruházások kollektívek, az egyéni beruházások a „mezőgazdasági üzemek beruházásai” intézkedés keretén belül támogathatók.

Az intézkedés lehatárolása az ERFA-ból finanszírozott, a Regionális Operatív Programban és a Környezet és Infrastruktúra Operatív Programban támogatott tevékenységektől a következő:

- Utak fejlesztése esetén:
- Az AVOP kizárólag a közúti számmal nem rendelkező (csak helyrajzi számmal ellátott) külterületi utak, míg a ROP a 4, 5 számjegyű közúti számmal rendelkező és belterületi önkormányzati utak fejlesztését támogatja,
- Energiaellátás fejlesztése esetén:
- Az AVOP kizárólag a mezőgazdasági üzemek és tevékenységek energiaellátását támogatja. Minden más energiatermelő tevékenység a KIOP keretén belül támogatott.

Közreműködő szervezet: Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Hivatal

A támogatás maximális mértéke általános esetben: 85%

Önkormányzatok beruházása esetén a közpénzek maximális aránya 100%, amelyen belül az EMOGA és a nemzeti támogatások aránya nem haladja meg a 85%-ot.

Energiaellátás fejlesztése esetén általános esetben: 50%, Kedvezőtlen Adottságú Területek esetén 60%, abban az esetben a beruházó fiatal gazdálkodó: 55%, ha a beruházó fiatal és Kedvezőtlen Adottságú Területeken gazdálkodik: 65%.

Kedvezményezették köre:

Mezőgazdasági vízkészlet gazdálkodás esetén:

- Magyarországon működő jogi személyek és jogi személyiség nélküli gazdálkodó szervezetek társulásai.
- 1995. évi LVII. Törvény szerint működő közcélú vízgazdálkodási műveket működtető, bejegyzett vízi-társulatok,

- azon önkormányzatok, illetve főfoglalkozású mezőgazdasági termelők társulásai, akik külterületi vizek illetve vízi-létesítmények tulajdonosai, illetve kezelői.

A mezőgazdaság fejlődéséhez szükséges infrastruktúra fejlesztése és korszerűsítése esetén:

- Önkormányzatok, Magyarországon működő jogi személyek és jogi személyiség nélküli gazdálkodó szervezetek, és a fentiek társulásai.
- Energiaellátás fejlesztése esetén: Magyarországon működő jogi személyek és jogi személyiség nélküli gazdálkodó szervezetek, és a fentiek társulásai.

Földterület fejlesztés, melioráció esetén:

- Magyarországon működő jogi személyek és jogi személyiség nélküli gazdálkodó szervezetek társulásai.

Az ezen intézkedés keretén belül nyújtott támogatás az EK Szerződés 87 cikkelye alapján nem minősül állami támogatásnak.

III.2.3. Intézkedés: Falufejlesztés és -megújítás a vidék tárgyi és szellemi örökségének védelme és megőrzése

Az intézkedés indoklása:

A munkalehetőségeken és az alapvető szolgáltatásokon kívül a helyben maradás és a helyi identitás kialakulásának fontos motiváló tényezője a lakókörnyezet, a települések fizikai állapota, összképe, a közösségi terek, szolgáltatások elérhetősége, színvonala. A helyzetfeltáró rész és a SWOT elemzés több helyen említi a vidéki térségekben fellelhető épített, természeti és kulturális örökségkincset. Ezek nagy része olyan állapotban van, ami akadálya a bennük rejlő gazdasági és közösségi cselekvési potenciál kihasználásának, újrahaznosításuknak, annak, hogy térség turisztikai vonzóerejévé váljanak, mind pedig annak, hogy az élhető környezet kialakításával a helyi emberek kötődését erősítsék, életminőségüket javítsák. Megfelelő közösségi terek hiányában fokozatosan leépülnek a vidéki térségek gazdag szellemi, kulturális, épített és természeti örökségei. Fokozódik a kulturtáj és a vidéki közösségek eróziója, a természeti és történeti tájelemek fokozatos eltűnése, elidegenedés, elvándorlás.

Az intézkedés az 1257/1999 EK Rendelet. IX. fejezet 33. cikke alapján támogatható (o).

Az intézkedés célja:

Globális célok:

- A vidéki térségekből történő elvándorlás csökkentése
- A vidéki élet- és munkakörülmények javítása

Specifikus célok:

- A vidéki települések és környezet javítása,
- Az épített, természeti és kulturális örökség és identitás megőrzése és megújítása,

Operatív célok:

- Faluképet és a közvetlen épített és természeti környezetet javító beruházások támogatása, eredeti közösségi és gazdasági funkciók megtartásával, újak betelepítésével,
- A természeti és a történelmi tájkép és az azt alkotó táji elemek állapotának javítása, megőrzése
- Közösségi terek kialakítása, fejlesztése

Az intézkedés leírása:

A fent említett célok elérése érdekében többek között a következő tevékenységek támogathatóak:

- a településképet rontó épületek felújítása közösségi és gazdasági célokra, többfunkciós épületek létrehozása a jelenlegi funkció megtartásával és új funkciók betelepítésével (kivételt képeznek ez alól a kötelező önkormányzati és lakófunkciók),
- építészeti értékkel rendelkező épületek településszerkezeti egységek (legalább 3 elemből álló egységek) felújítása, az eredeti karakter megtartásával,
- műemléki (történelmi, építészeti), és egyéb kulturális értéket hordozó épületek, építmények, történelmi és régészeti emlékek felújítása,
- természeti értékek táji elemek rendbetétele, védelme, erre irányuló tevékenységek inspirálása, tájképmegőrzés (például: fasorok, kőfalak, teraszok felújítása, helyi ökoszisztémák helyreállítása, vízfolyások, folyómedrek helyreállítása, játszóterek, közösségi terek, közösségi használatú zöldfelületek létrehozása, felújítása).

Az AVOP (EMOGA-ból finanszírozott) és a Regionális Operatív Program (ERFA-ból finanszírozott) közötti lehatárolás a következő:

A lehatárolás alapja a települések közigazgatási státusza. AVOP keretén belül a község közigazgatási kategóriába tartozó települések fejlesztése támogatható, míg a ROP a városok fejlesztését támogatja.

Kivételek:

- A világörökség helyszínek idegenforgalmi vonzerőt képviselő létesítményei nem támogathatók az AVOP-ból, kizárólag a ROP-ból tekintet nélkül a települések közigazgatási besorolására. Ez ösztönzi a világörökség helyszínek integrált tervek alapján történő komplex fejlesztését.
- A kastélyok, várak és múzeumok nemcsak a városok, hanem a kiemelt üdülő és gyógyhelyek, üdülő és gyógyhelyek (települések listáját a 110/1997 Kormányrendelet melléklete tartalmazza) esetén is a ROP-ból támogatottak. Ennek oka, hogy ezek a fejlesztések magas költségigénnyel rendelkeznek, így meghaladják az AVOP falumegújítás intézkedésének maximális mérethatárát.
- Nemzeti parkok és egyéb természetvédelmi területek esetén, amelyek kiemelt üdülő és gyógyhelyek, üdülő és gyógyhelyek területén helyezkednek el, a fenti térségek komplex, integrált fejlesztése keretében a ROP támogatja a következő típusú tevékenységeket: gyalogos és kerékpáros útvonalak, tanösvények, meglévő vízi útvonalak, meglévő kisvasutak, amelyek nem tartoznak az erdészeti társulások

tulajdonába, látogatóközpontok kialakítása, fejlesztése. A fenti térségekben ezeknek a tevékenységeknek a támogatása az AVOP-ból kizárt.

Az ERFA-ból finanszírozott KIOP-pal történő lehatárolás a következő:

Az AVOP a falvakhoz tartozó táji elemek megőrzését és felújítását célzó falumegújítás keretében gazdasági és környezeti célokat szolgáló beruházásokat támogatja. Kizárólag a KIOP támogatja a NATURA 2000 által támogatott természetvédelmi tevékenységeket.

Közreműködő szervezet: Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Hivatal

A támogatás maximális mértéke:

- közcélú (nem vállalkozás) fejlesztés esetén az elismerhető költségek 85%-a. Ebben az esetben a közpénzek aránya maximálisan 100%, amelyből az EMOGA és nemzeti támogatások aránya maximálisan 85%.
- Vállalkozás esetén, amennyiben a fejlesztés nem jövedelemtermelő beruházás: 85%.
- Vállalkozás esetén, amennyiben a fejlesztés jövedelemtermelő beruházás: 50%.

Kedvezményezettök köre: Természetes személyek, Magyarországon működő egyéni vállalkozók, jogi személyek, jogi személyiség nélküli gazdasági társaságok, társadalmi szervezetek, alapítványok, valamint a fentiek integrációi, önkormányzatok és társulásaik.

Állami támogatás

Amennyiben a támogatás nem-termelő beruházást érint a EK Szerződés 87. cikkelye alapján nem minősül állami támogatásnak. Vállalkozások mezőgazdasági tevékenységen kívüli támogatására (a Szerződés I. sz. mellékletében („Annex I”) felsorolt mezőgazdasági termékek termelésén, feldolgozásán és értékesítésén kívüli tevékenységek támogatása) esetében a támogatás a 69/2001 bizottsági rendelet alapján kizárólag «de minimis» támogatásként adható.

III.2.4. Intézkedés: LEADER +

Az intézkedés indoklása:

A vidéki térségekre jellemző a hagyományos helyi közösségek szétbomlása, a térségi szereplők közötti együttműködés és partnerség alacsony szintje. A fejlesztések egymástól elszigetelten valósulnak meg, így nem tudják megfelelő mértékben mozgósítani a helyi erőforrásokat. Az egyes térségek vállalkozóinak, önkormányzatainak és társadalmi szervezeteinek önálló fejlesztési elképzelései nem ágyazódtak koherens, helyi/kitérségi szintű stratégiákba a közösen kialakított jövőkép megvalósítása érdekében. A LEADER+ intézkedés jelentős mértékben hozzájárulhat egy térség arculatának kialakításához, amelyre több gazdasági ág is építhet (turizmus, vendéglátás, helyi jellegzetességű élelmiszerek, kézmű- és kisipari termékek előállítás). Az intézkedés leghatékonyabban az élet- és cselekvőképes helyi közösségek feltámasztásával, együtt gondolkodással segíti majd a többi intézkedés hatékony megvalósítását.

Az intézkedés támogatható a Csatlakozási Szerződés IX. a) fejezet I. alfejezet 33. f cikke valamint a 2000/C 139/05 Bizottsági Közlemény alapján.

Az intézkedés céljai:

Az intézkedés általános célja a szükséges képességek és tapasztalatok biztosítása, a LEADER+ megközelítés erősítése a helyi fejlesztésekben, partnerségi alapon helyi szinten megtervezett és végrehajtott integrált területi alapú fejlesztési stratégiák megvalósítása által.

Globális célok:

- a vidéki élet- és munkalehetőségek javítása, a vidéki jólét növelése
- hozzájárulás az életképes vidéki közösségek kialakulásához, az együttműködési képesség és szervezettség javításához,
- új, fenntartható jövedelemszerzési lehetőségek teremtése
- munkahelyteremtés és megőrzés,

Specifikus célok:

- gazdasági tevékenységek diverzifikációja
- helyi termékek versenyképességének javítása,
- új/magasabb színvonalú szolgáltatások kialakítása, fejlesztése, amelyek igazodnak a helyi lakosság igényeihez
- megfelelő módszerek és lehetőségek biztosítása, a helyi szintű közösségi részvétel és szervezettség javítására a vidék fejlesztése érdekében
- a helyi szereplők fejlesztésben történő részvételének ösztönzése az alulról jövő kezdeményezések kialakítása és megvalósítása érdekében.

Operatív célok:

- térségi közösségi együttműködések felkészítése Helyi Akciócsoportok kialakítására és a LEADER+ megközelítésnek megfelelő működtetésére, a LEADER+ intézkedésbe történő aktív és hatékony bekapcsolódásra,
- korlátozott számú, megfelelően felkészült kísérleti Helyi Akciócsoport vidékfejlesztési stratégiáinak elkészítése és megvalósítása,
- vidéki térségek egymás közötti hazai és más Tagállamok vidéki térségei közötti együttműködésének fejlesztése,
- az elért eredmények, tapasztalatok és tudás átadása, információk és következtetések rendelkezésre bocsátása a hálózatépítés segítségével.

Az intézkedés leírása, támogatható tevékenységek:

1. 1. Akció: Készségek elsajátítása

Támogatható a helyi lakosság ösztönzése felkészítés és információadás által a fejlesztési folyamatokban való részvételre, a reprezentatív helyi fejlesztési partnerségek, együttműködések létrehozására. Módszertani és adminisztratív felkészítés a LEADER+ típusú intézkedések megtervezésére és végrehajtására, a helyi közösségek, közösségi vezetők, potenciális helyi akciócsoport-tagok és vezetők kapacitásfejlesztése, felkészítés területalapú kísérleti fejlesztési stratégiák kialakítására. Adott térségről szóló tanulmányok módszertani anyagok elkészítése és terjesztése, képzések, workshopok, előadások folyamatos konzultációk tartása, kiadványok készítése. A potenciális Helyi Akciócsoportok felkészítése a LEADER+ intézkedés 2. tevékenységének végrehajtásába való

bekapcsolódásra, ismeretek és készségek megszerzése. Képzések, műhelymunkák, tájékoztatók, folyamatosan rendelkezésre álló szaktanácsadás megszervezése, kiadványok, a térségről szóló tanulmányok készítése. Az általános előzetes információ és képzés szelekció nélkül valamennyi vidéki közösség részére elérhető lesz.

Az akció végrehajtását végző szerződő fél kiválasztásának eljárását és időbeli ütemezését illetően: 2004 első felében átfogó felkészítő program indul és áll valamennyi vidéki közösségi szerveződés vagy szövetség rendelkezésére. Az előkészítést az Irányító Hatóság végzi nemzeti és külföldi szakértők bevonásával, a Technikai Segítségnyújtás eljárásrendjének megfelelően. A folyamattal kapcsolatos részletes információt a Programkiegészítő Dokumentum tartalmazza.

2. Akció: Kísérleti jellegű integrált vidékfejlesztési stratégiák

Indoklás

Magyarországi vidékfejlesztési típusú megközelítés tapasztalatainak leírása, az akció végrehajtására rendelkezésre álló adminisztratív kapacitás

Magyarországon az 1999-2001 között lezajlott integrált agrárstruktúra és vidékfejlesztési kistérségi programozás eredményeképpen az egész országot lefedően létrejöttek a vidéki települések önkéntes társulásai (vidékfejlesztési kistérségek), megalapozódott és megerősödött számos helyi kezdeményezés mind programozási, mind management kapacitás, mind pedig a helyi partnerség kialakítása terén. Ezt a folyamatot tovább erősítheti a jelenleg módosítás alatt álló területfejlesztési törvény. Vidékfejlesztési Programok Főosztálya 2001-ben LEADER típusú kísérleti programot indított azzal a céllal, hogy előkészítse a LEADER+ Közösségi kezdeményezés bevezetését és megvalósítását a megfelelő dokumentumok és eljárásrend létrehozásával, valamint a helyi, regionális és nemzeti szinten nélkülözhetetlen gyakorlati tapasztalatok megszerzésével. A nemzeti vidékfejlesztési támogatási forrásból finanszírozott kísérleti program három tevékenységre koncentrált: felkészítő képzések, korlátozott számú helyi stratégia *megvalósítása és hálózatépítés*.

A programban 40 potenciális helyi kezdeményezés vett részt meghívásos alapon. Tárcaközi Bizottság választotta ki azt a 14 helyi kezdeményezést, amelyek önkormányzatok, társadalmi szervezetek és a vállalkozások szövetségeként Helyi Akciócsoportot alakítottak. A Helyi Akciócsoportok minimum 5000 lakost és legalább 5 települést foglaltak magába. A Helyi Akciócsoport tagjai konzorciumi szerződés kötöttek egymással a kísérleti program közös megvalósítására. És támogatási keretszerződést kötöttek a Minisztériummal helyi vidékfejlesztési tervük végrehajtására. A Helyi Akciócsoport kiválasztotta azt a jogi személyiséggel rendelkező szervezetet, amely felvállalta a program végrehajtásának gesztor szerepét, amely magában foglalta a helyi vidékfejlesztési terv elkészítésének koordinálását, a helyi kommunikációs terv megvalósítását, a projekt kiválasztási folyamat koordinálását, a program helyi szintű adminisztrációját, menedzsmentjét. A kísérleti program végrehajtásának alapja a nemzeti szakértő csoport, a Főosztály Regionális Vidékfejlesztési Irodái, valamint a Magyar Államkincstár közreműködésével kialakított, részletes működési Kézikönyv. Ez alapján történik a helyi szintű projekt kiválasztás is (Nemzeti Bíráló és Monitoring Bizottság hozza meg a végső döntést minden projekt vonatkozásában). A Magyar Államkincstár látja el a pénzügyi feladatokat.

Az FVM Vidékfejlesztési Programok Főosztálya Regionális Vidékfejlesztési Irodái (REVI) szakmai segítségnyújtási és egyben törvényességi felügyeleti feladatokat láttak a Helyi

Akciócsoportok pályáztatás adminisztratív feladataira, szabályaira történő felkészítése és működésének figyelemmel kísérése által. Megfigyelőként részt vettek a helyi bíráló bizottságok munkájában, ellátva a folyamat törvényességének és jogszerűségének felügyeletét, valamint folyamatosan gyakorlati tanácsokkal látták el a Helyi Akciócsoportokat a partnerség, programírás, projekt kiválasztás, folyamat menedzsment és adminisztrációval kapcsolatosan. Ennek az eredményes és intenzív együttműködésnek következtében a vidéki térségek közösségeinek egy része alkalmassá vált a LEADER+ elveinek megfelelő Helyi Akciócsoportok létrehozására, működtetésére, a stratégiakészítésre és megvalósításra, az akció végrehajtásához szükséges adminisztratív kapacitás megszerzésére.

Az tevékenység tartalma:

Támogatás nyújtandó a Helyi Akciócsoportok által a Bizottság 2000. április 14-i Közleményének 12. és 14. pontjában rögzítetteknek megfelelően elkészített kísérleti jellegű integrált, terület alapú vidékfejlesztési stratégiák elfogadásához (úgy mint pályázatok elkészítése, kisebb vállalkozások létrehozása és támogatása stb.).

A Helyi Akciócsoportok Kiválasztása

Az 1)-es tevékenységben résztvevő potenciális Helyi Akciócsoportok számára két alkalom áll rendelkezésre, hogy pályázzanak az elkészített stratégiájukkal a 2. tevékenységbe történő csatlakozásra: 2004 második felében, majd második körben 2005-ben azzal céllal, hogy a tevékenység 2006 folyamán megvalósul.

A kiválasztott Helyi Akciócsoportok maximális száma 40.

A Programkiegészítő Dokumentum részletezi a Helyi Akciócsoportok kiválasztásához alkalmazott jogosultsági és kiválasztási kritériumokat a Bizottsági Közlemény 12. és 14. pontjának megfelelően. Alapkövetelmény a Helyi Akciócsoportokkal szemben, hogy földrajzilag összefüggő területen alakuljanak meg, továbbá, gazdaságilag és szociálisan homogén egységet alkossanak. Az egy akciócsoport-hoz tartozó településeken élő lakosság létszáma általános esetben 10 000 -, 100000 főig terjed. Azokban a megyékben (Baranya, Borsod-Abaúj-Zemplén, Győr-Moson-Sopron, Somogy, Tolna, Vas, Veszprém, Zala), ahol a népesség száma a települések több mint 25%-a esetében alacsonyabb, mint 500, az egy akciócsoport-hoz tartozó minimális lakosok száma 5 000 fő.

- A Helyi Akciócsoportok kiválasztásával kapcsolatosan minden teljes és jogosult pályázat a következő szempontok szerint kerül értékelésre: a pályázó Helyi Akciócsoport adminisztrációs kapacitása és tapasztalata közpénzek kezelésének vonatkozásában, valamint a helyi vidékfejlesztési tervek tartalma és minősége – amely a következő szempontokat foglalja magában: innovativitás, a helyzetfeltárás – stratégia (prioritások, célok) – jövőkép közötti koherencia szintje, a program gyakorlati megvalósíthatósága, a megvalósítás szükségességének alátámasztása, egyes program-elemek közötti szinergia, kapcsolódás erőssége, gazdasági, társadalmi, környezeti fenntarthatóság, partnerség, közösségi részvétel a programírásban, partnerség a helyi vidékfejlesztési terv megvalósításban.

3. Akció: Térségek egymás közötti és nemzetközi együttműködés támogatása

A tevékenység a Bizottsági Közlemény 15 – 18 pontjai alapján kerül megvalósításra. Nem támogatható egyszerű információ és tapasztalatcsere, mivel az együttműködés célja közösen megtervezett speciális közös projektek megvalósítása kell, hogy

legyen. 4. Akció: Kommunikációs hálózatépítés európai, nemzeti és regionális szinten.

A nemzeti koordinációs egység létrehozása. A vidéki térségek hálózatba történő bekapcsolása.

Közreműködő szervezet:

- Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Hivatal

A támogatás maximális mértéke:

- 1. és 4. tevékenység esetén: az összes jogosult költség legfeljebb 100%-áig,
- A 2. és 3. tevékenység esetén a fejlesztési projektekre alkalmazott támogatási arányok és feltételek megegyeznek a program azonos típusú intézkedései esetén alkalmazottakkal:
 - a) jövedelemtermelő beruházás esetén: 50-65%
 - b) nem jövedelemtermelő beruházás esetén: legfeljebb 95%
 - c) önkormányzatok beruházásai esetén a közpénzek maximális aránya 100%, amelyen belül az EMOGA és a nemzeti támogatás aránya összesen nem haladja meg a 95%-ot.

Kedvezményezett köre:

1. tevékenység: A horizontális készségek elsajátítása során: bármely helyi együttműködés. Képzések, találkozók szervezése, helyiség- és az előadások technikai háttérének bérlése esetén: AVOP Irányító Hatóság . Kiválasztás után további képzésre: az együttműködési megállapodással rendelkező helyi akciócsoportok.

2. tevékenység: A 2000/C 139/05 Bizottsági Közlemény előírásainak megfelelő helyi akciócsoportok (döntéshozói szinten a gazdasági és szociális partnerek és társulások a helyi partnerség legalább 50%-át kell, hogy alkossák).

3. tevékenység: Önkormányzatok és társulásaik, Magyarországon működő jogi személyek, és jogi személyiség nélküli gazdasági társaságok, egyéni vállalkozók, és integrációik, társadalmi szervezetek, alapítványok, valamint a fentiek integrációi, természetes személyek.

4. tevékenység: Közbeszerzés útján kiválasztott nemzeti koordinációs egység, a nemzeti LEADER obszervatórium.

Amennyiben a támogatás a Szerződés I. sz. mellékletében felsorolt ("Annex I") mezőgazdasági termékek előállításával, feldolgozásával és forgalmazásával kapcsolatos tevékenységekre irányul, ez a támogatás kizárólag a 1257/1999 EK rendeletben megállapított feltételekkel és mértékekkel összhangban adható, ahogy ez a Program egyéb intézkedéseinél meghatározásra került.

Amennyiben az intézkedés előírja a támogatást a Szerződés I. sz. mellékletében felsorolt ("Annex I") mezőgazdasági termékek előállításán, feldolgozásán vagy forgalmazásán kívül álló tevékenységekre, ez a támogatás kizárólag «de minimis» támogatásként adható a 69/2001 bizottsági rendelettel összhangban.

III.3. Technikai Segítségnyújtás

A prioritás a Strukturális Alapok hatékony lebonyolítását segíti elő, a 1260/1999 EK rendelet II. cím IV. fejezet 23. cikke, valamint a Bizottság 1685/2000 EK rendelete és annak módosítása a Bizottság 1145/2003 EK rendelete ad iránymutatást a Technikai segítségnyújtás keretében finanszírozható tevékenységekről.

A prioritáson belül egy intézkedés található, amely az AVOP mindhárom prioritásához kapcsolódó valamennyi intézkedés és tevékenység megvalósítása során felmerülő technikai segítségnyújtással összefüggő igények kielégítését szolgálja.

Cél:

Jelen intézkedés célja az, hogy segítse a Program irányítását, végrehajtását, folyamatos nyomon-követését és ellenőrzését. Az intézkedés az alábbi fő célkitűzések megvalósításához járul hozzá:

- a Program folyamatos nyomon-követésének és értékelésének támogatása (beleértve a tanulmányokat, workshop-okat és szemináriumokat);
- a segítségnyújtás és a program tevékenységei előkészítésének, kiválasztásának, értékelésének és nyomon-követésének támogatása (beleértve az auditot és a helyszíni ellenőrzéseket, a környezet védelmét és fejlesztését a környezetvédelmi kritériumok alkalmazásával, az egyenlőtlenségek kiküszöbölésének előmozdítását, valamint a férfiak és nők közötti esélyegyenlőség elősegítését);
- információnyújtás, a nyilvánosság folyamatos tájékoztatása a Programmal kapcsolatban, összhangban a 1159/2000 EK Rendelet előírásaival.

Jogosult költségek főbb kategóriái:

1. A 1145/2003 Bizottsági Rendelet 11. szabályának 2.1 pontja szerint támogatott költségek:

- a program tevékenységei és a segítségnyújtás előkészítésével, kiválasztásával, értékelésével és nyomonkövetésével kapcsolatos költségek, figyelmet fordítva a horizontális témákra is;
- a segítségnyújtás végrehajtásával kapcsolatos, a Monitoring Bizottság ülései alkalmával felmerülő költségek;
- az audit és a helyszíni ellenőrzéshez kapcsolódó költségek.

2. Egyéb, a 1145/2003 EK Rendelet 11. szabályának 3. pontjában felsorolt költségek, például: tanulmányok, szemináriumok, workshop-ok, tájékoztatási tevékenységek, értékelés, ide értve a Program megfelelő végrehajtásához szükséges számítógépes rendszer beszerzését és üzembe helyezését.

A költségek kizárólag abban az esetben jogosultak, ha az AVOP-ban, illetve az AVOP Program-kiegészítő Dokumentumában leírt tevékenységek végrehajtásával kapcsolatban merülnek fel. Az éves végrehajtási jelentésben be kell számolni a források felhasználásáról.

A támogatás mértékének felső határa: a jogosult költségek maximum 100%-ig.

A költségek 75%-a az Európai Mezőgazdasági Orientációs és Garancia Alapból, 25%-a nemzeti költségvetésből kerül finanszírozásra.

A támogatás formája: vissza nem térítendő támogatás.

Közreműködő szervezet: Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Hivatal

Kedvezményezett: az AVOP Irányító Hatósága (Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Minisztérium)

A prioritás részesedése az AVOP költségvetéséből: 2,5%

III.4. Az Operatív Program intézkedéseinek regionális hatásai

Mivel Magyarország egész területe az 1. közösségi cél hatálya alá tartozik az Operatív Program intézkedéseinek kidolgozásánál a regionalitás közvetett szempontként szerepelt. Kétségtelen viszont, hogy az intézkedések iránti igényeket, a támogatások hatásait a területi adottságok és különbségek jelentősen befolyásolják majd. A régiók eltérő sajátosságaiból eredően egyes intézkedések hatásai néhol erősebben, míg máshol gyengébben, vagy más hangsúlyokkal érvényesülnek majd.

Az ország térségi folyamatait, regionális különbségeit vizsgálva határozottan körvonalazódnak azok a területek, ahol a mezőgazdasági termelés a kedvező termőhelyi adottságok, a termelési hagyományok és a viszonylagos gazdasági előnyök miatt jelentősebb. Ilyennek mondható a Dél-Dunántúl, valamint a két alföldi régió (Észak- és Dél alföld), ahol a mezőgazdaság bruttó hozzáadott értékhez való hozzájárulása az országos átlag (4,3%) kétszeresét is meghaladja. Az ágazat foglalkoztatási súlya szintén ebben a három régióban a legszámottevőbb, és kiemelkedő a Dél-alföldön, ahol a mezőgazdaságban foglalkoztatottak aránya megközelíti a 15%-ot, amely több mint az országos átlag kétszerese.

III.1. A mezőgazdaság nemzetgazdaságon belüli súlya régióként

Régió	A mezőgazdaság*	
	hozzájárulása a bruttó hozzáadott értékhez ¹⁾ , %	részesedése a foglalkoztatásból ²⁾ , %
Közép-Magyarország	1,0	2,0
Közép-Dunántúl	4,8	5,9
Nyugat-Dunántúl	4,3	5,6
<i>Dél-Dunántúl</i>	8,4	10,0
Észak-Magyarország	4,6	4,2
<i>Észak-Alföld</i>	8,6	7,7
<i>Dél-Alföld</i>	10,8	14,7
Országosan	4,3	6,3

* Mezőgazdaság, vad- és erdő-gazdálkodás, halászat együtt; ¹⁾ 2001-ben; ²⁾ 2002-ben

Forrás: A Magyar régiók zsebkönyve 2002 KSH, 2003.; A bruttó hazai termék (GDP) területi megoszlása 2001-ben, KSH, 2003.

A régiók különböző mutatói alapján az alábbiakban ismertetjük, hogy várhatóan az egyes intézkedések hatásai hol, mely régiókban jelentkeznek erőteljesebben.

Az 1-2. prioritás regionális hatásai intézkedésként:

1. intézkedés: A mezőgazdasági beruházások támogatása

A mezőgazdasági termelés két alapvető formáját – az egyéni, illetve a társas vállalkozások szám- és területi arányát – tekintve a mezőgazdasági termelés erőteljesebb jellege az ország azonos térségeiben figyelhető meg.

Az egyéni gazdaságok megoszlását tekintve, a mezőgazdaság kedvező adottságai, hagyományai miatt a gazdaságok aránya legmagasabb az észak-alföldi (23%) és a dél-

alföldi (21,8%) régióban. Ezeknek az egyéni gazdaságoknak azonban csak egy része nevezhető potenciális pályázónak, mivel a gazdaságok meghatározó többsége kis méretű, 80,2%-uk nem éri el az 500 ezer Ft termelési értéket sem. Ebben a két alföldi régióban a gazdaságoknak mindössze 15,2%-a (Dél-Alföld), illetve az Észak-alföldön (11,8%-a) haladja meg az 1 millió Ft-os termelési értéket. Ezt a két régiót követi a nyugat-dunántúli és közép-magyarországi régió, ahol 1 millió Ft feletti termelési értéket a gazdaságok 8%-a ér el. Az egyéni gazdaságok termőterületének méret szerinti megoszlását vizsgálva, szintén a két alföldi régióban jellemzőek az életképesebb, nagyobb termőterülettel rendelkező gazdaságok.

A gazdasági társaságok egy gazdaságra jutó termelési értékét tekintve hasonló sorrend állítható fel a régiók között is. Ez alapján várhatóan a mezőgazdasági beruházások támogatása intézkedésre ezekből a régiókból érkezik be magasabb számú pályázat, így az intézkedés hatásai is ezekben a régiókban fognak erősebben érvényesülni.

III. 2. Az egyéni gazdaságok és gazdasági társaságok száma és megoszlása régióként, 2000

Régió	Egyéni gazdaságok		Gazdasági társaságok	
	száma, db	megoszlása, %	száma, db	megoszlása, %
Közép-Magyarország	81112	8,5	819	9,8
Közép-Dunántúl	89803	9,4	1039	12,4
Nyugat-Dunántúl	100806	10,5	1073	12,8
Dél-Dunántúl	122824	12,8	1417	16,9
Észak-Magyarország	134655	14,0	970	11,6
Észak-Alföld	220191	23,0	1547	18,5
Dél-Alföld	209143	21,8	1517	18,1
Összesen	958534	100,0	8382	100,0

Forrás: Magyarország mezőgazdasága a 2000. évben területi adatok AMÖ 2000, KSH, 2000.

Az eszközellátottság a Nyugat-Dunántúlon a legkedvezőbb. Ezer hektár mezőgazdasági területre jutó traktorállomány 26,5 db. Észak-Magyarországon az átlagos traktor darabszám azonban nem éri el a 23 darabot, a Nyugat-Dunántúlon pedig megközelíti a 36 darabot. A közép-magyarországi és közép-dunántúli, valamint az észak-alföldi régióban szintén az országos átlag alatti a traktorellátottság. A kombajn ellátottság szintén a Nyugat-Dunántúlon a legmagasabb, (70%-kal nagyobb, mint Közép-Magyarországon). Mindezek figyelembevételével a Mezőgazdasági beruházások támogatása intézkedés gép-és eszközbeszerzésre irányuló része az alföldi régiók mellett, várhatóan a középső régiókban indukál erőteljesebb pályázati szándékot. A legelmaradottabb észak-magyarországi régióban gazdálkodók viszont, kevésbé lesznek képesek a fejlesztéshez szükséges saját forrás finanszírozására.

Az állattartó épületek felújítására, korszerűsítésére várhatóan a Közép-Dunántúli régióban lesz a legnagyobb igény, hiszen az egy állattartó gazdaságra jutó férőhelyek száma minden állatfaj esetében itt a legmagasabb. A szarvasmarha férőhely kapacitás a két alföldi régióban, sertésférőhely kapacitás pedig Közép- és Észak-Magyarországon a legalacsonyabb.

2. intézkedés: Az erdőgazdálkodás korszerűsítése

Az ország erdőterületének mintegy 58%-a három régióban, Nyugat- és Dél-Dunántúlon, valamint Észak-Magyarországon található. Az erdősültség Nyugat-Dunántúlon és Észak-Magyarországon közel 10% ponttal magasabb az országos átlagnál. Ezek alapján tehát ennek az intézkedésnek várhatóan a fenti régiókban lesz jelentősebb hatása, ugyanakkor a kevésbé erdősült két alföldi régióban kisebb igény jelentkezik majd erdészeti célú támogatásra.

III.3. Az erdőterület megoszlása régióként, 2001

Régió	Összes földterület (ezer ha)	Erdőterület (ezer ha)	Erdőterület megoszlása (%)	Erdősültség (%)
Közép-Magyarország	736,9	149,8	8,5	20,3
Közép- Dunántúl	1054,8	169,2	9,6	16,0
Nyugat-Dunántúl	1167,8	336,1	19,0	28,8
Dél-Dunántúl	1353,4	312,2	17,6	23,1
Észak -Magyarország	1330,6	378,3	21,4	28,4
Észak-Alföld	1815,8	199,7	11,3	11,0
Dél-Alföld	1844,2	226,3	12,8	12,3
Összesen	9303,5	1771,6	100,0	19,0

Forrás: Mezőgazdasági Statisztikai évkönyv 2001. KSH, 2002.

3. Intézkedés: A halászati ágazat strukturális támogatása

Az alábbi táblázat tóterületi adatai alapján kitűnik, hogy a legnagyobb tóterülettel az Észak Alföldi, a Dél Alföldi és a Dél Dunántúli régiók rendelkeznek. Ezért várhatóan „**A halászati ágazat strukturális támogatása**” intézkedés ebben a három régióban fejt ki erőteljesebb hatást. A Nyugat Dunántúli és az észak magyarországi régióban az intézkedés iránti igény sokkal kisebb mértékű lesz, hiszen ezek a régiók a teljes tóterület mindössze 1,4 - 1,4%-ával rendelkeznek.

III. 4. Tóterületi adatok

Régió	Tó terület összesen	Üzemelt tóterület	Nem üzemelt tóterület	Kihasznátság	Tóterület megoszlása régióként
	ha				
Közép-Magyarország	3 658	3 430	228	93,8	14,7
Közép-Dunántúl	1 886	1 649	234	87,4	7,6
Nyugat-Dunántúl	351	255	96	72,6	1,4
Dél-Dunántúl	4 999	4 808	191	96,2	20,1
Észak-Magyarország	354	354	-	100,0	1,4
Észak-Alföld	7 151	5 967	1 169	83,4	28,7
Dél-Alföld	6 495	5 998	497	92,3	26,1
Ország összesen	24 894	22 463	2 414	90,2	100,0

Forrás: FVM

Az ország összes haltermelésnek mintegy 80%-a, míg az étkezési hal termelésnek is szintén közel 80%-a erre a három régióra (Dél-Dunántúl, Észak-alföldi, Dél-alföldi régió) összpontosul.

A haltermelés elsődleges feldolgozása is a legnagyobb tóterülettel rendelkező régiókban (Észak Alföld, Dél Dunántúl, Dél Alföld) dominál, ezért várhatóan ezekből a régiókból fog nagyobb számú pályázat beérkezni az intézkedésen belül a "halfeldolgozók építése és felújítása" tevékenységre, mint ahogy a "tógazdasági halkeltetők és intenzív üzemi haltermelő rendszerek építése, felújítása és korszerű technológiák bevezetése" tevékenységre is.

4. Intézkedés: Fiatal gazdálkodók induló támogatása:

Ez az intézkedés várhatóan a két mezőgazdasági dominanciájú alföldi régiókban fejt ki erőteljesebben a hatását, hiszen itt van legnagyobb hagyománya a családi munkaerőn alapuló egyéni gazdaságoknak.

5. Intézkedés: Szakmai továbbképzés és átképzés támogatása

Ennek az intézkedésnek nincs olyan hatása, amely az egyes régiókat speciálisan érintené, hiszen a gazdálkodással, vállalkozás-vezetéssel, az Európai Unióban érvényesülő szabályozási rendszerekkel, előírásokkal kapcsolatos ismeretek általánosan, országgrészről függetlenül hiányosak a gazdálkodók, különösen az egyéni gazdálkodók körében.

6. Intézkedés: A mezőgazdasági termékek feldolgozásának és értékesítésének fejlesztése

Ez az intézkedés várhatóan azokban a régiókban fejt ki nagyobb mértékben hatását, amelyekben a mezőgazdasági alapanyag-termelés is jelentősebb. (Észak- és Dél-Alföld, Dél-Dunántúl). Jelenleg az élelmiszeriparban foglalkoztatottak mintegy 20%-a a Dél-alföldön, 18%-a Közép-Magyarországon, továbbá 16-16 %-a az Észak-alföldön és a Nyugat-Dunántúlon található. Az élelmiszer feldolgozó kapacitásunk ebben a négy régióban van jelen nagyobb mértékben, ezért innen várható nagyobb számú pályázat beérkezése is.

A 3. prioritáshoz kapcsolódó intézkedések regionális hatásai: Vidéki térségek fejlesztése

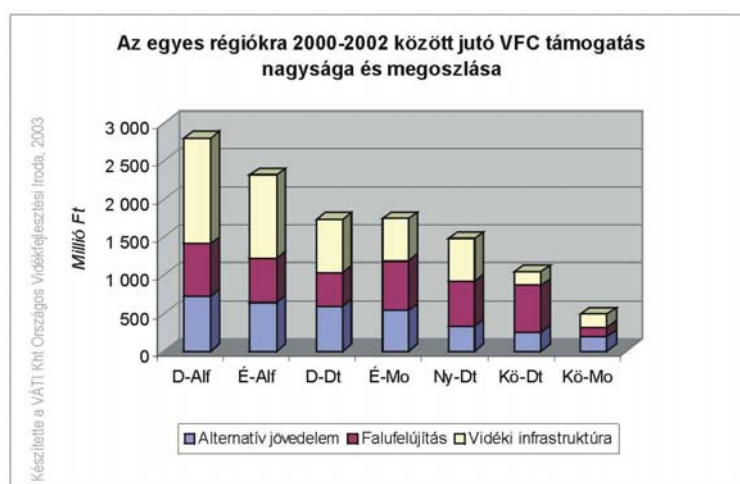
A vidéki területek problémáinak legjobb indikátorai a növekvő területi egyenlőtlenségben jelentkeznek. A vidék, és ezen belül jellemzően a kistelepülések gazdasági, szociális és kulturális lemaradása áll az egyre erősödő elvándorlási folyamatok mögött. A vidéki térségek fejlesztése prioritásnak ezért legfontosabb feladata a lemaradó térségek felzárkóztatása, a gazdasági, társadalmi hátrányok leküzdése.

A vidékfejlesztési intézkedések a területi kiegyenlítést célozva földrajzilag szűkítették. Kivételt képez ez alól a „Mezőgazdasághoz kapcsolódó infrastruktúra fejlesztése” c. intézkedés, amely horizontális. Az intézkedések többsége azokat a vidéki térségeket célozza, ahol jellemző a gazdasági, infrastrukturális elmaradottság és az ezek következtében fellépő tartós elvándorlás, kedvezőtlen demográfiai helyzet. A ruralitást reprezentáló vizsgált mutatók összesítése azt mutatja, hogy a ruralitás komplex mutatója által meghatározott terület megegyezik a 120 fő/km² vagy az alatti népsűrűségű települések területével. A népsűrűség jelzőszáma tehát a vidéki jelleg jó indikátora. A vidéki karakterű, de valamilyen okból az átlagosnál kisebb területű (és így nagyobb népsűrűségű) települések kizárásának elkerülése érdekében a 10.000 fő lakónépeségű települések kedvezményezettnek számítanak akkor is, ha népsűrűségük magasabb, mint 120 fő/km². Az így vidékinek minősített terület az ország területének 83,7%-a, ahol az ország

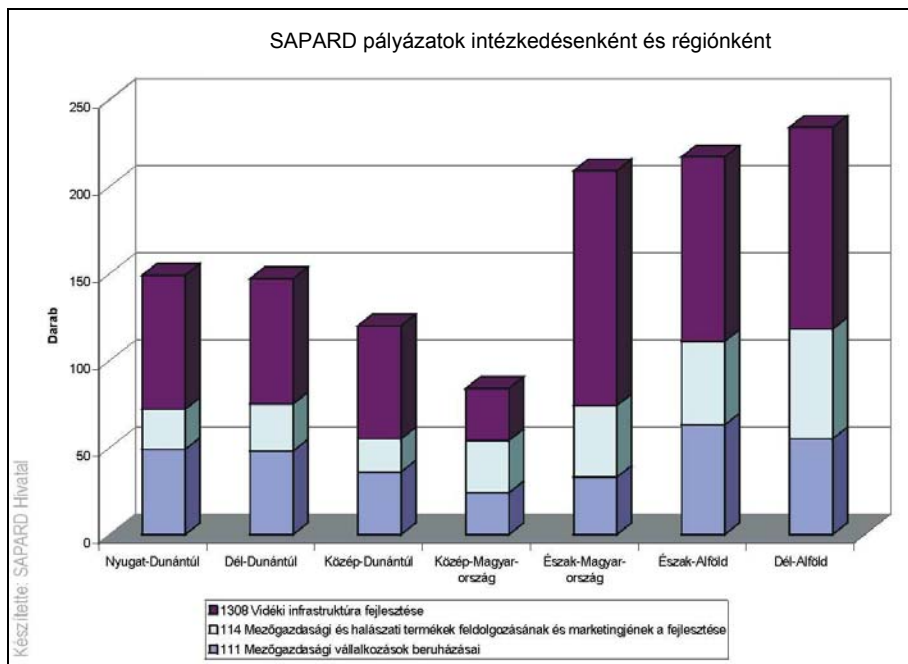
népességének 38,3 %-a él. A kedvezményezett települések listáját az AVOP 4. sz. mellélete tartalmazza.

A vidékfejlesztési intézkedések várható hatása, hogy a viszonylag magas támogatási arányok és az alacsony projektméretetek lehetővé teszik, hogy a pályázati forrásokhoz az elmúlt évtized társadalmi-gazdasági átalakulásai miatt lemaradó rétegek is hozzáférjenek, és ezzel növekedjen az esélyük a felzárkózásra. Különösen érintettek az elsősorban mezőgazdasági dominanciájú területeken az agrárgazdaság átalakítása során (jellegzetesen az Alföldi régiókban), illetve az ipari-szerkezetátalakítás miatt a munkaerőpiacról tartósan kiszoruló alacsony szakképzettségű rétegek (az Észak-Magyarországi ill. a Dél-Dunántúli régiók egyes térségeiben).

Az egyes régiók pályázati pénzek fogadására való felkészültségére és pályázati aktivitására az eddigi vidékfejlesztési célirányzat (továbbiakban: VFC) és SAPARD pályázati statisztikák alapján lehet következtetni. A 2000 és 2002 közötti nyertes VFC pályázatok megoszlása a régiók között többé-kevésbé egyenletesnek mondható. Az abszolút különbségek főként a régiók méretbeli különbözőségére vezethetők vissza. Ez alól kivétel a Közép-Dunántúli régió, amely méretéhez viszonyítva aránylag kevesebb támogatást tudott megszerezni. A VFC pályázati jogcímei közötti megoszlás enyhe különbözőségeket mutat, így az alföldi régiókban és a Dél-Dunántúlon a mezőgazdasági infrastruktúra fejlesztésére, míg a Közép- és a Nyugat-Dunántúli régiókban falufelújításra pályáztak arányában többet.

A SAPARD támogatás eddigi tapasztalatai alapján a Dunától keletre elhelyezkedő régiók mutatnak nagyobb pályázási potenciált. A VFC pályázati tapasztalatához hasonlóan itt is az látszik, hogy ezekben a régiókban a mezőgazdasági infrastruktúra fejlesztése arányaiban nagy hangsúlyt kap.

Minkét grafikon jól érzékelteti az agrárszektor visszaszorulását a Közép-Dunántúlon és Közép-Magyarországon. Az Alföldön és a Dél-Dunántúli régióban a mezőgazdaság továbbra is meghatározó ágazata, melynek fontosságát a felhasznált források is bizonyítják. A régiók gazdasági teljesítményét leíró statisztikai adatok (a területegységenként előállított GDP (*KSH 2001*)) egyértelműen mutatják Közép-Magyarország, Közép-Dunántúl és Nyugat-Dunántúl kiemelkedő fejlettségi szintjét a többi régióhoz képest. Mivel mindkét támogatási rendszerben (VFC, SAPARD) a források legnagyobb részét a négy fejletlenebb régió hasznosította, ezért a két támogatási rendszert „kiváltó” AVOP pénzügyi eszközei várhatóan jelentős regionális kiegyenlítő hatást fejtenek majd ki.

A vidékfejlesztés regionális hatásai intézkedésenként:

A *Vidéki jövedelemszerzési lehetőségek bővítése* intézkedés a hagyományosan agrár-orientált térségekben a gazdasági átalakulás során, a mezőgazdasági termelésből kiszoruló rétegek gazdasági lehetőségeit kívánja javítani. A mezőgazdaság eltartó-képességének és a mezőgazdasági munkalehetőségek számának drasztikus csökkenése az elvándorlás legfőbb oka ezekben a térségekben, és ezáltal a területi egyenlőtlenségek további növekedésének motorja. A turizmus jelentős kapacitással rendelkezik Magyarország minden térségében, és az intézkedés keretein belül támogatható kézműves tevékenységek is enyhíthetik egyes lemaradó rétegek megélhetési gondjait. Az előállított termékek minőségének és helyben hozzáadott értékének növelése jelentősen emeli a vidéki térségekben realizálódó gazdasági értéket.

A *Mezőgazdasághoz kötődő infrastruktúra fejlesztése* intézkedés azokat a vidéki területeket célozza, ahol jelentős mezőgazdasági termelés folyik, valamint a megváltozott földtulajdoni és földhasználati viszonyok következtében nem megfelelő a termelés infrastrukturális ellátottsága. A földtulajdoni és földhasználati viszonyok megváltozása legsúlyosabban az ország azon területeit érintette, ahol a táji adottságok lehetővé tették a nagyüzemi monokultúrás mezőgazdaság igényei szerinti nagymértékű terület-összevonásokat, ami maga után vonta a korábbi út- és vízvezető-árok hálózat jelentős részének ésszerűtlen megszüntetését. A helyi piacok fejlesztése a közvetlen értékesítési lehetőségeket javítja, amely a jövedelem helyben tartásának jó eszköze.

A *Falufejlesztés és -megújítás a vidék tárgyi és szellemi örökségének védelme és megőrzése* intézkedés a területi egyenlőtlenségek hatására meginduló migráció megállításának egyik eszköze. A lakókörnyezet fizikai állapota, összképe, a szellemi, kulturális, épített és természeti örökség, és az ezekkel járó helyi identitástudat a helyi közösség alapja. Ezek hiányában az elvándorlás szükségszerűen megindul a jobb gazdasági lehetőségeket kínáló régiók felé. Az intézkedés alatti támogatás az PKD 4. sz. mellékletében szereplő kedvezményezett településeken vehető igénybe.

A *LEADER+* intézkedés elszigetelt projektek helyett alulról szerveződő, közösségi részvételen alapuló, térségi fejlesztési programok megvalósulását támogatja. Az intézkedés végrehajtásának kulcsa a vállalkozói, önkormányzati és civil szféra együttműködése, amelyet egy helyi szinten működő vidékfejlesztési akciócsoport testesít meg, amely feltárja, gondozza, és integrált program formájában valósítja meg a helyi fejlesztési elképzeléseket. Így biztosítja az egyébként elszigetelt fejlesztések közötti szinergiát.

Az intézkedés másik jelentős eleme a hálózatépítés, a különböző térségek közötti együttműködés, tapasztalat és információcsere intézményesítése. Mindez jelentős mértékben szolgálja a lemaradó térségek felzárkózását, illetve a régiók (országok) közötti gazdasági és kulturális kapcsolatok erősödését.

Az intézkedés jelentős része a megvalósításra történő felkészítés, tájékoztatók, képzések, programírás, amely jelentős pozitív hatással lehet az AVOP és más OP-k forrásainak felhasználására.

Minden intézkedés esetén a kiválasztási kritériumok alapján előnyben részesülnek azok a fejlesztések, amelyeknek bizonyított a kapcsolata más fejlesztésekkel, megalapozzák, kiegészítik azokat, vagy integrált program részét alkotják

Felkészülés a Strukturális Alapok fogadására

A potenciális kedvezményezettek felkészítését a Strukturális Alapok fogadására, hatékony és eredményes felhasználására jelentős mértékben segítheti a Vidékfejlesztési Programok Főosztálya által támogatott 1999-2000-ben az ország valamennyi kistérségében elkészült kistérségi Agrár- és Vidékfejlesztési programok most induló felülvizsgálata. E folyamat során a térségi szereplők értékes információkat kapnak a csatlakozás utáni pályázati lehetőségekről, feltételekről, valamint strukturált programba foglalják a térség fejlesztési elképzeléseit a számba vett rendelkezésre álló helyi potenciálok és a közösen kialakított jövőkép alapján.

A vidékfejlesztési intézkedések várható hatásai a regionális folyamatokra

A ROP helyzetfeltárása alapján a népesség gazdasági aktivitását, vagyis a foglalkoztatási és a munkanélküliségi rátát tekintve a legrosszabb helyzetben lévő régiók az Észak-Magyarországi, a Dél-Dunántúli és az Észak-Alföldi. Ugyanezek a régiók mutatják a legrosszabb statisztikákat a jövedelmi viszonyok terén. A Dél-Dunántúli és az Észak-Alföldi régiókban egyúttal igen magas mezőgazdaságban foglalkoztatottak aránya, itt a magas munkanélküliség elsődleges oka az agrárgazdaság átalakulásában keresendő. Az Észak-Magyarországi régióban (és a Dél-Dunántúli régió egyes térségeiben) a foglalkoztatási problémák az ipari övezetek szerkezetátalakításához kapcsolhatók. A Dél-Dunántúli régióban ehhez járulnak még az aprófalvas településstruktúrával járó nehézségek. Mindezek hatására a legmagasabb népességfogyás a Dél-Dunántúli és az Észak-Magyarországi régiókban tapasztalható.

Fentiek alapján várható, hogy a Mezőgazdasághoz kötődő infrastruktúra fejlesztése intézkedés pozitív hatással lesz a nagy munkanélküliségi problémákkal küzdő, ugyanakkor mezőgazdasági ágazat dominanciájával jellemezhető Dél-Dunántúli és Észak-Alföldi régiók jövedelmi és foglalkoztatottsági viszonyainak pozitív alakulására. Ehhez járul a Vidéki jövedelemszerzési lehetőségek bővítése intézkedés keretében a minőségi mezőgazdasági termékek marketing-fejlesztése és a mezőgazdasági tevékenységek diverzifikációja a nagyüzemi mezőgazdaságból kiszoruló vállalkozói réteg felzárkóztatásával.

Az Észak-Magyarországi régióban a legalacsonyabb a turisztikai szolgáltatásban foglalkoztatottak száma, holott természeti és kulturális értékeit tekintve ez a régió kiemelkedő potenciállal rendelkezik. A Vidéki jövedelemszerzési lehetőségek bővítése intézkedés keretén belül az idegenforgalmi tevékenységek ösztönzése az a beavatkozási terület, ami várhatóan nagy szerepet kap a térség foglalkoztatási és jövedelmi viszonyainak javításában.

A VFC pályázati tapasztalatai alapján a dunántúli régiók jellegzetesen aprófalvas térségeiben a *Falufejlesztés és -megújítás a vidék tárgyi és szellemi örökségének védelme és megőrzése* intézkedés keretében nyújtott támogatásra nagy szükség van. A Dél-Dunántúli régióban tapasztalható az országban a legmagasabb elvándorlási arány, ezért a falumegújítás és azon belül a közösségi élet helyszíneinek és tevékenységeinek megújítása különösen fontos ebben a régióban. A jövedelemszerzési lehetőségek bővülése intézkedéssel szinergiában a falumegújítás intézkedés keretein belül pályázható támogatás növelheti a régió népességmegtartó képességét.

IV. A STRATÉGIA KOHERENCIÁJA ÉS KONZISZENCIÁJA

IV.1. Külső koherencia

IV.1.1. Kapcsolat a hazai szakmapolitikai stratégiákkal és dokumentumokkal

Az EU-csatlakozásra való felkészülés részeként 1990 óta az EU követelmények, irányelvek és célkitűzések fokozatosan épültek be a magyar jogrendszerbe és közigazgatásba.

A hosszú távon megvalósítandó célkitűzéseket az agrárgazdaság fejlesztéséről szóló 1997. évi CXIV. Törvény határozza meg a következőképpen:

- a mezőgazdasági termelés versenyképességének javítása;
- esélyegyenlőség megteremtése, arányos tőke- és munkajövedelem elérése;

- a mezőgazdaság fenntartható fejlődésének megalapozása és feltételeinek megteremtése a termelőtevékenység, valamint a környezet- és természetvédelem érdekeinek összehangolásával;
- a mezőgazdasági termelés komparatív előnyeinek kihasználása a gazdaságosság és az élelmiszerexport növelése érdekében;
- a vidéki foglalkoztatás és az alternatív jövedelemszerzés ösztönzése, a vidék népességmegtartó képességének javítása;
- a gazdaság emberi erőforrásainak fejlesztése, az agár-innováció térnyerésének előmozdítása.

A közelmúltban a magyar kormány mezőgazdasági és vidékfejlesztési stratégiája a következő jogszabályokban és programokban öltött testet:

- 2253/1999 (X. 7.) Kormányhatározat a Nemzeti Agrár-környezetvédelmi Programról és a bevezetéséhez szükséges intézkedésekről;
- a kormányprogram és a Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Minisztérium mezőgazdasági stratégiája;
- az EU Erdészeti Stratégiáján alapuló Nemzeti Erdőstratégia és Erdőprogram (kidolgozás és partnerségi egyeztetés alatt áll);

A fenti célok elérése és a stratégia megvalósítása érdekében a magyar támogatási rendszer számos olyan eszközt vezetett be, amelyek a mezőgazdaság korszerűsítését és strukturális átalakítását, a vidék hátrányos helyzetének csökkentését, valamint a környezetileg fenntarthatóbb fejlődést szolgálják.

A költségvetési törvény alapján ezek az eszközök három csoportba sorolhatók:

a) Mezőgazdasági támogatások

A mezőgazdasági támogatások alapjául a mezőgazdasági célkitűzések pénzügyi forrásairól szóló földművelésügyi miniszteri rendeletek szolgálnak. 2001-re és 2002-re a támogatás legfőbb irányait és területeit a Magyar Köztársaság 2001. és 2002. évi költségvetéséről szóló CXXXIII. Törvény XII. fejezetének (Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Minisztérium) 10. Címe (Fejezeti kezelésű előirányzatok) 4. alcíme és a 3. alcíme (Támogatási célelőirányzatok) tartalmazza. Az e jogszabályok alapján nyújtott támogatások összhangban állnak a 1257/1999 Tanácsi Rendelet vidékfejlesztési intézkedéseivel.

b) A vidékfejlesztési és területfejlesztési célelőirányzatok

A célelőirányzatokat és felhasználásuk részletes szabályait a Kormány (104/2001 és 89/2001. sz.) és a Földművelésügyi Miniszter (50/2001 sz.) rendeletei határozzák meg.

A vidékfejlesztési támogatások kiterjednek többek között az állami pénzekből létrehozott, az egyéni gazdaságokat segítő falugazdász hálózatra, a földhasználat racionalizálására (a 2002-ben létrehozott Nemzeti Földalapon keresztül) és a LEADER+ típusú integrált helyi fejlesztési kísérleti projektekre.

c) Környezetvédelmi intézkedések

A környezetvédelmi intézkedések több éve részét képezik a magyar jogi szabályozásnak (ilyenek például A környezet védelmének általános szabályairól szóló 1995. évi LIII., A természet védelméről szóló 1996. évi LIII., valamint Az agrárgazdaság fejlesztéséről szóló 1997. évi CXIV. Törvény).

Ezekre a törvényekre épül a 2002-ben bevezetett Nemzeti Agrár-környezetvédelmi Program (NAKP). A Program, amelynek indításáról a Kormány 2253/1999 (X.7.) határozata rendelkezett mintegy 2,2 milliárd forintos költségvetés hozzárendelésével, a környezetvédelmi szempontok mezőgazdasági tevékenységekbe való beépítését célozza (az integrált védelem és a környezetbarát művelési módszerek támogatásával).

Ez a nemzeti mezőgazdasági és vidékfejlesztési támogatások jelenlegi rendszerének általános kerete. Ezt a rendszert fogja kiegészíteni egy sor, a 1257/1999 Tanácsi Rendeletben felsorolt, de a magyar hatóságok által kizárólag nemzeti forrásból finanszírozni szándékozott támogatás (erdőgazdálkodás, alapvető szolgáltatások a vidék térségeiben élő népességnek).

Ezeket a Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Operatív Program céljainak eléréséhez szükséges intézkedéseket az OP nem tartalmazza a rendelkezésre álló költségvetés behatároltsága miatt. Azonban az átláthatóság és a magyar mezőgazdasági és vidékfejlesztési stratégia általános konzisztenciájának megítélhetősége érdekében röviden ismertetésre kerülnek ebben a részben. Mivel kizárólag nemzeti forrásból kerülnek finanszírozásra, az Operatív Program részeként a Bizottság nem értékeli és nem hagyja őket jóvá. Az EK Szerződés 93. (ma 88.) Cikkelyének alkalmazására vonatkozó részletes szabályok meghatározásáról szóló 659/1999 Tanácsi Rendelet értelmében állami támogatásként bejelentésre kerülnek a Bizottság felé.

IV.1.2. Kapcsolat a közösségi politikákkal és prioritásokkal

IV.1.2.1. A Közös Agrárpolitika (KAP)

Az AVOP a KAP legutóbbi reformja során megfogalmazott európai „agrármodell” teljes megvalósítását célozza azzal, hogy alapot teremt a mezőgazdasági termelés ésszerű és fenntartható fejlesztéséhez, a vidéki térségek felzárkóztatásához valamint a területi különbségek csökkentéséhez, amint azt a Corki Deklaráció és a Vidéki Térségek Európai Kartája kifejti.

Az AVOP megfogalmazása biztosítja az összhangot a Közös Agrárpolitika egyéb eszközeinek keretében kialakított intézkedésekkel, különösen a közös piaci szervezetekkel. Ebben a tekintetben az AVOP nem nyújt támogatást, kivéve egy különleges, a „Mezőgazdasági beruházások” intézkedés keretében meghatározott kivételes esetet.

Az AVOP-ot kiegészíti a Nemzeti Vidékfejlesztési Terv, amely az EMOGA Garancia Szekciójából társfinanszírozott intézkedéseket tartalmaz a 2004-2006-os programozási időszakra vonatkozóan.

A Nemzeti Vidékfejlesztési Terv kidolgozása, végrehajtása, valamint végrehajtási mechanizmus összhangban áll a 1257/1999-es Tanácsi és a 445/2002-es Bizottsági Rendeletben meghatározott követelményekkel.

A Nemzeti Vidékfejlesztési Terv célja a gazdálkodók jövedelmi szintjének növelése és az életkörülmények javítása a vidéki térségekben, a termelés hatékonyságának javítása a vidéki régiók környezetvédelmi előírásaira és fenntartható fejlődésére való tekintettel, valamint a vidéki népesség megtartása. Ezeket a következő intézkedésekkel szándékozik elérni: agrár-környezetvédelem; hátrányos helyzetű és

környezetvédelmi korlátozás alá eső térségek; korai nyugdíjazás; termelői csoportok támogatása; félig önellátó mezőgazdasági birtokok támogatása; szabványoknak való megfelelés; erdősítés.

Ezek az intézkedések a következőképpen erősítik az Operatív Program strukturális intézkedéseinek a hatását:

- Az extenzív (low-input) gazdálkodási rendszerek, valamint a gyengébb természeti adottságokkal rendelkező mezőgazdasági területek erdősítésének támogatása révén a Vidékfejlesztési terv elsőbbséget ad a racionálisabb földhasználatnak a hátrányos helyzetű térségekben. Ez összhangban van az AVOP azon választásával, hogy előnyben részesíti a hatékonyabb, gazdaságilag életképebb vállalkozásokat, ily módon hozzájárulva a rendelkezésre álló erőforrások hatékonyabb kihasználásához és a természeti és kultúrtáj megőrzéséhez a mezőgazdaság multifunkcionális szerepének elismerésével.
- Az agrár-környezetvédelmi intézkedés hozzájárul a környezetbarát termelési eljárások elterjesztéséhez és a földhasználat racionalizálásához, összhangban az AVOP 1. és 2. prioritásának beruházási intézkedéseivel. A félig önellátó gazdaságokat támogató intézkedés célja, hogy e gazdaságok jelentős része gazdaságilag életképesse váljon. Az intézkedés, amely segítséget nyújt a gazdálkodóknak abban, hogy megfeleljenek a környezetvédelmi, higiéniai és állatjóléti minimum előírásoknak, erősíti az AVOP beruházási intézkedéseit.
- A korai nyugdíjazás – az AVOP fiatal gazdáknak nyújtott induló támogatásával együtt – megteremti a lehetőséget a mezőgazdasági termelők kedvezőbb korösszetételének kialakítására.
- Termelői szervezetek létrehozásával erősödni fog a termelők közötti együttműködés és integráció.
-

A Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Minisztériumban Koordinációs Bizottság fogja a két program végrehajtásának összhangját biztosítani. A szükségnek megfelelően a bizottság rendszeresen tart üléseket. A bizottság összetétele a Minisztérium felelős szervezeti egységein (végrehajtás, tervezés, ellenőrzés, jogi kérdések), és az AVOP Illetékes Hatóságon alapul. A bizottság megteszi a szükséges lépéseket a két program végrehajtása közötti ellentmondások elkerülésére.

IV.1.2.2. Fenntartható fejlődés

Az Amszterdami Szerződés 2. Cikkelyének megfelelően az AVOP intézkedései magukba foglalják a fenntartható fejlődés horizontális célt is. Végrehajtásuk összhangban áll a környezetvédelmi közösségi joganyaggal (97/11, 91/676/EGK, 92/43/EGK, 92/43/EGK, 75/442/EGK, 76/464/EGK, 80/68/EGK, 86/278/EGK, 96/61/EGK Tanácsi Irányelvek: a Program-kiegészítő Dokumentum részletesen ismerteti az intézkedésekre alkalmazandó jogszabályokat). Az *acquis communautaire*⁸ részeként a megújuló energiaforrások

⁸ 2001/77/EK Irányelv a megújuló energiaforrásokból előállított villamos energiának a belső villamosenergia-piacon történő támogatásáról

használatának támogatása hozzájárul mind a környezet védelméhez, mind a gazdasági és társadalmi kohézió megteremtéséhez, különösen a vidéki térségekben.

Elsőbbséget élveznek azok a projektek, amelyek hozzájárulnak a környezet védelméhez, fenntartható módon használják a természeti erőforrásokat, és támogatják a környezetbarát termékeket, illetve szolgáltatásokat. A technikai segítségnyújtás magába foglalja a környezeti monitoringot is. A pályázók környezetvédelmi iránymutatásokat fognak kapni. Környezetvédelmi szervezetek képviselői is részt vesznek a Monitoring Bizottság munkájában.

Az AVOP megfelelő eszközökkel rendelkezik a kitűzött környezetvédelmi célok elérésével kapcsolatos monitoringhoz és értékeléshez. Az éves végrehajtási jelentések beszámolnak az érintett témák fejleményeiről.

IV.1.2.3. Közös Halászati Politika

A halászatot, különösen az akvakultúrát és a feldolgozást érintő strukturális beavatkozásoknak összhangban kell lenniük a Közös Halászati Politika céljaival.

Ezeknek az intézkedéseknek a végrehajtása során különös figyelemmel kell lenni a 1263/1999, valamint a legutoljára a 2369/2002 (2002. december 20.) Tanácsi Rendelettel módosított 2792/1999 Tanácsi Rendeletben rögzített specifikus követelményekre és előírásokra. Ezeket az előírásokat még abban a különleges esetben is be kell tartani, ha egy halászati tevékenységet más Alapból finanszíroznak.

A vízi erőforrások védelmét, az akvakultúrát, a feldolgozást és az értékesítést, valamint a belvízi halászatot érintő beavatkozásoknak fenntartható gazdasági hatást kell eredményezniük. A kitűzött strukturális tevékenységeknek megfelelően garantálniuk kell a technikai és gazdasági életképességet, és semmiféleképpen nem eredményezhetik termelési kapacitásfelesleg létrejöttét.

IV.1.2.4. Foglalkoztatás

Az AVOP egyik fontos prioritása – az EU vidékfejlesztési irányelveivel összhangban – a vidéki térségekben élők foglalkoztatottságának javítása. Rendkívül fontos a vidéki térségek szociális, gazdasági, kulturális és környezeti szempontból történő fejlesztése az elvándorlás, illetve az ennek következtében kedvezőtlen korstruktúra kialakulásának megakadályozása céljából. „A mezőgazdasági termelés és élelmiszer-feldolgozás versenyképességének javítása” cél átmenetileg negatív hatással lehet a foglalkoztatásra, amit hosszabb távon várhatóan teljes mértékben kompenzálhatnak a termékek kedvezőbb piaci pozíciói és értékesítési lehetőségei a jobb minőség és biztonság, valamint a munkaerő szakértelmének növekedése révén, a munkavállalóknak pedig hasznára válik a szakképzés, és kedvezőbb kilátásokkal nézhetnek szembe a munkaerő-piaci kihívásokkal.

A „Vidéki térségek fejlesztése” prioritás intézkedései hozzájárulnak a munkahelyteremtéshez és -megőrzéshez, különösen a „A vidéki jövedelemszerzési lehetőségek bővítése” intézkedés, amely közvetlenül a mezőgazdasági és mezőgazdaságon kívüli (kézműipar, idegenforgalom) munkahelyteremtésre és -megőrzésre irányul.

Azáltal, hogy megfelelő alapot biztosítanak a gazdasági tevékenységekhez (idegenforgalom, termelés), a mezőgazdasághoz és vidéki településekhez kapcsolódó

infrastruktúra javítását szolgáló intézkedések közvetve szintén hozzájárulnak a munkalehetőségek bővüléséhez.

IV.1.2.5. Esélyegyenlőség

Az AVOP figyelembe veszi a különböző hátrányos helyzetű rétegek, úgymint a vidéken élő, mezőgazdasági termeléssel foglalkozó nők, lemaradó gazdálkodók, vidéki településeken nagyszámban élő romák helyzete javításának szükségességét.

Bizonyos intézkedések egyenesen úgy lett kialakítva, hogy ezek a csoportok prioritást élvezzenek, minden más intézkedésben pedig a kiválasztási kritériumok között megfelelő súlyt kapnak.

A Monitoring Bizottság a 1260/1999 Tanácsi Rendelet 8. Cikkelyében foglaltak szerint biztosítja a nemek közötti egyenlőség érvényesülését, valamint az érintett szociális és gazdasági partnerek közötti széles és hatékony együttműködést.

IV.1.3. A közös politikák érvényesülése a végrehajtásban

A 1260/1999 Tanácsi Rendelet 12. Cikkelye alapján a Strukturális Alapok által társfinanszírozott intézkedéseknek összhangban kell lenniük a Szerződés rendelkezéseivel, valamint a közösségi jogszabályokkal és politikákkal.

Az Operatív Program végrehajtásának hatékonyságáért és szabályszerűségéért felelős Irányító Hatóság biztosítja e rendelkezések végrehajtását. Külön figyelmet kap:

- Versenypolitika
- Közbeszerzés
- Környezetvédelem
- Esélyegyenlőség

IV.1.3.1. Versenypolitika

Mezőgazdasági ágazat

A Bizottság azon jogköre, hogy ellenőrizze és felügyelje a mezőgazdasági szektorban nyújtott állami támogatásokat, a Tanács által a Szerződés 37. Cikkelye alapján elfogadott jogforrásból ered.

Tekintettel az Agrár- és Vidékfejlesztési Operatív Programra, a Szerződés I. Mellékletében felsorolt termékek előállításához, feldolgozásához és értékesítéséhez kapcsolódó tevékenységekre, ezt a jogszabályi alapot a Csatlakozási Szerződés által módosított 1257/99 Tanácsi Rendelet 51. és 52. Cikkelye határozza meg. Az Operatív Programot a 1257/99 Tanácsi Rendeletnek a támogatás mértékére, az odaítélés intenzitására és körülményeire vonatkozó szabályaival való összhang szempontjából értékelik, majd a Bizottság elfogadja, a programozás részeként az állami támogatások szempontjából is, amint azt a Rendelet 40. Cikkelye meghatározza.

Amennyiben a Szerződés I. Mellékletében felsorolt mezőgazdasági termékek előállításához, feldolgozásához és értékesítéséhez nyújtott támogatást kizárólag nemzeti

finanszírozású, a 1257/99 Tanácsi Rendelet 40. Cikkelyében meghatározott programozás részeként nem kerül sem értékelésre, sem elfogadásra. Az EK Szerződés 93. (ma 88.) Cikkelyének alkalmazására vonatkozó részletes szabályok meghatározásáról szóló 659/1999 Tanácsi Rendeletben lefektetett eljárás szerint, valamint a Magyarország Csatlakozási Szerződésében foglalt egyedi rendelkezéseknek megfelelően ezeket a támogatásokat be kell jelenteni a Bizottságnak.

A halászati termékekre és ezekből származó termékekre vonatkozó jogi alapot az 2369/2002 EK rendelet biztosítja. Az AVOP-ra ugyanezen rendelet 19(2) cikke vonatkozik a nemzeti támogatásokra a HOPE által finanszírozott intézkedések esetében.

Magyarország Csatlakozási Szerződése kimondja, hogy valamennyi mezőgazdasági állami támogatásnak a következő feltételeknek kell megfelelnie annak érdekében, hogy létező támogatásként elfogadható legyen:

Az EK-Szerződés 88. cikkelyében előírt, a létező támogatásokra vonatkozó eljárások sérelme nélkül, a halászati termékek és ezekből származó termékek kivételével az EK-Szerződés I. mellékletében felsorolt termékek előállításával, feldolgozásával vagy forgalmazásával kapcsolatos tevékenységekre nyújtott, az új tagállamokban a csatlakozás időpontja előtt bevezetett és azt követően is alkalmazandó támogatási programok vagy egyedi támogatások az EK-Szerződés 88. cikkelye (1) bekezdésének értelmében létező támogatásnak minősülnek, a következő feltételek mellett: a támogatásokról a csatlakozás időpontját követő négy hónapon belül tájékoztatni kell a Bizottságot. A tájékoztatásnak adatokat kell tartalmaznia minden egyes támogatás jogalapjára vonatkozóan. A csatlakozást megelőzően a Bizottsággal közölt létező támogatások, illetve támogatások megadására vagy módosítására vonatkozó tervek a csatlakozás időpontjában bejelentettnek minősülnek. A Bizottság közzéteszi e támogatások listáját. E támogatások a csatlakozás időpontját követő harmadik év végéig minősülnek az EK-Szerződés 88. cikke (1) bekezdésének értelmében „létező” támogatásnak.

Amennyiben szükséges, az új tagállamok módosítják a fenti támogatásokat, annak érdekében, hogy azok legkésőbb a csatlakozást követő harmadik év végére megfeleljenek a Bizottság által alkalmazott iránymutatásoknak. Ezen időpontot követően az iránymutatásokkal összeegyeztethetetlen támogatások új támogatásnak minősülnek.

Egyéb ágazatok

Amennyiben a jelen Operatív Program a Szerződés I. Mellékletében felsorolt termékek előállításán, feldolgozásán és értékesítésén kívül más tevékenységre is támogatást tervez, a támogatás a 69/2001²¹ Bizottsági Rendelettel összhangban kizárólag „de minimis” támogatásként adható, vagy a Szerződés 87. és 88. cikkének a kis és középméretű vállalkozások támogatására történő alkalmazásáról szóló 70/2001 Bizottsági Rendelettel²², vagy a Szerződés 87. és 88. cikkének a képzési támogatásra történő alkalmazásáról szóló, 68/2001 Bizottsági Rendelettel²³ összhangban nyújtható.

Az Irányító Hatóság felelőssége a bejelentés és az állami támogatásokra vonatkozó szabályok betartatása.

²¹ OJ N L10 of 13.1.2001.

²² OJ L 10 of 13.1.2001.

²³ OJ L 10 of 13.1.2001.

IV.1.3.2. Közbeszerzés

A Strukturális Alapokból finanszírozott intézkedések végrehajtásának összhangban kell lennie a Közbeszerzési Irányelvekben rögzített közösségi követelményekkel, valamint az irányelveknél szigorúbb nemzeti szabályokkal. Az összhangot a következő lépések garantálják:

- A támogatási szerződésekben külön fejezet szól a közbeszerzésről. A standard szerződéseket nyilvánosságra hozzák annak érdekében, hogy a kedvezményezettek időben megismerkedhessenek kötelezettségeikkel.
- A projekt időközi jelentésekben a kedvezményezetteknek be kell számolniuk a megtett közbeszerzési intézkedésekről. Nem kerül sor kifizetésre abban az esetben, ha a közbeszerzésre vonatkozó irányelveket megsértik.
- Az audit alkalmával a közbeszerzési intézkedések bizonyítékait ellenőrzik.
- Az eljárásról bejelentést kell tenni az Európai Közösségek Hivatalos Lapjában való közzététel érdekében.

A magyar nemzeti közbeszerzési hivatal a Közbeszerzések Tanácsa. Saját jogi háttérrel rendelkező, független állami szervezet. A szervezet a közbeszerzések teljes körére vonatkozóan jogilag garantált, széleskörű ellenőrzési és regisztrációs

IV.1.3.3. Környezetvédelem

Az AVOP az EU környezetvédelmi előírásaival összhangban kerül végrehajtásra.

Nevezetesen, minden, az Operatív Program keretében végzett tevékenységnek összhangban kell lennie az Élőhelyvédelmi és Vadmadárvédelmi Irányelvekkel (92/43/EGK és 79/409/EGK) és, ahol releváns, a Környezeti Hatásvizsgálatról szóló Irányelvvel (85/337/EGK és módosítása, a 97/11/EK). Ezen felül minden, az Operatív Program keretében végzett tevékenységnek meg kell felelnie a magyar környezetvédelmi jogszabályoknak. Azokban az esetekben, amikor az alkalmazható közösségi környezetvédelmi jogszabályt még nem emelték át a nemzeti joganyagba, a vonatkozó EU irányelv közvetlenül érvényes hatályos átmenetiség.

IV.1.3.4. Esélyegyenlőség

A vonatkozó uniós jogszabályokkal összhangban a esélyegyenlőség messzemenő figyelmet kap az AVOP végrehajtása során. Már a partnerségi egyeztetések idején nagy hangsúly helyeződött a programtervezés e pontjára, és a résztvevők részéről egyhangú elfogadásra talált.

Az AVOP különös figyelmet szentel a hátrányos helyzetű társadalmi csoportok, úgymint a vidéken élő, mezőgazdasági termeléssel foglalkozó nők, megélhetési gondokkal küzdő mezőgazdasági vállalkozók, és a vidéki településeken nagy számban élő roma népesség helyzete és esélyegyenlősége javításának. Ezeknek a csoportoknak laza kötődésük van a mezőgazdasághoz mint egyedüli megélhetési forráshoz, és részarányuk sem túl jelentős. Mivel a vidéki térségekben a mezőgazdaság a legnyilvánvalóbb megélhetési forrás, minden eszközt igénybe kell venni a mezőgazdasági tevékenységek bátorításához és a mezőgazdasághoz kötődő lehetőségek bővítéséhez.

Minden intézkedés igyekszik érvényesíteni az esélyegyenlőség elvét. A vidéki térségekben élő fiatal emberek gazdasági lehetőségeit javítja a „Fiatal gazdák induló támogatása” intézkedés, amely a nők által indított első vállalkozásokat külön elbánásban részesíti. A speciális, iskolarendszeren kívüli képzési és átképzési programok, amelyek mind az alkalmazkodást, mind a tevékenységek diverzifikációját segítik, jelentősen javítják a munkahelyteremtés és –megtartás esélyeit. Az AVOP Program-kiegészítő Dokumentuma tartalmazza a kiválasztási kritériumokat, amelyek azonos minőségű pályázatok esetén előnyben részesítik a leszakadó társadalmi csoportokat és a kritikus helyzetben lévő nőket.

Az esélyegyenlőség elvének érvényesítését szolgálja az AVOP különböző irányító, monitoring és végrehajtó testületeiben a nők egyenlő arányú részvétele, beleértve a Monitoring Bizottságban az ezekkel a kérdésekkel foglalkozó kompetens szervezetek aktív részvételét is.

IV.2. A stratégia koherenciája és konzisztenciája

IV.2.1. Kapcsolat a Közösségi Támogatási Kerettel

Az AVOP prioritásai és intézkedései szoros összhangban állnak a Magyarország számára kidolgozott Közösségi Támogatási Keret globális és specifikus céljaival, valamint vezérelveivel.

Ezek a Magyarország „gazdasági versenyképessége” specifikus célhoz kapcsolódnak, és főként a KTK első prioritásán keresztül valósulnak meg. A gazdasági versenyképesség növelése az agrárágazat versenyképességének és fenntarthatóságának javulásán és a vidéki térségek gazdasági potenciáljának erősödésén alapul. Ezért a vidéki térségek integrált fejlesztése beépült ebbe a prioritásba, ugyanakkor jelentősen hozzájárul a KTK egy másik specifikus céljához, a „kiegyensúlyozottabb regionális fejlődéshez” is. Számos, az AVOP által támogatott tevékenység hozzájárul a KTK két másik specifikus céljához, a „humán erőforrások jobb kihasználása”, valamint „az infrastruktúra javítása és a környezet védelme” célokhoz.

IV.2.2. Az AVOP kapcsolódása a Közösségi Támogatási Keret más operatív programjaihoz

A programozási folyamat során különleges figyelmet kapott a különböző operatív programok közötti átfedések kiküszöbölése és a szinergia megteremtése.

- A Humánerőforrás-fejlesztési Operatív Program (HEFOP) első prioritásával:

Az AVOP alternatív jövedelemszerzési lehetőségek bővítése a vidéki vállalkozások számára vidékfejlesztési intézkedése kapcsolódik a munkanélküliség megelőzése célhoz. A nemek közti arányosság és az esélyegyenlőség szintén támogatást kap az AVOP-on keresztül.

- A HEFOP harmadik prioritásával:

Az AVOP a mezőgazdaságban foglalkoztatottak speciális szükségleteihez szabott szakképzési intézkedése a prioritás különböző általános képzési intézkedéseit egészítik ki.

- A Gazdasági Versenyképesség Operatív Program (GVOP) első és második prioritásával:

A gazdasági versenyképesség növelése a vállalkezési és infrastrukturális beruházásokon keresztül az AVOP több intézkedésének is stratégiai célja, legfőképpen a „Mezőgazdasági beruházások támogatása”, „Az élelmiszer-feldolgozás modernizálása”, a „Fiatal gazdálkodók induló támogatása”, „A mezőgazdasághoz kötődő infrastruktúra fejlesztése”, valamint „A halászati ágazat strukturális támogatása” céloknak. Az AVOP ágazat-specifikus megközelítése jól kiegészíti a GVOP szélesebb, ágazatokon átívelő megközelítését.

- A Környezetvédelem és Infrastruktúra Operatív Program első prioritásával:

Az AVOP a legkülönbözőbb környezetvédelmi témákat öleli fel, a megfelelő trágyakezeléstől a feldolgozóipari és vízkészlet-gazdálkodási hulladék- és melléktermék-kezelésig, főként a következő intézkedésekben: „Mezőgazdasági beruházások támogatása”, „Az élelmiszer-feldolgozás modernizálása” és „A mezőgazdasághoz kötődő infrastruktúra fejlesztése”, amelyekben az EU normák betartásának megkövetelése révén szoros elkötelezettséget épít ki a környezetbarát mezőgazdasági termelés iránt. A megújuló energiaforrások használatának támogatása szintén megfelelő figyelmet kapott.

- A Regionális Operatív Program (ROP) első prioritásával:

Azzal, hogy új szálláshelyek teremtésével, a falumegújítás, a vidéki örökség megőrzésének támogatásával és a kézműipar elősegítésével az AVOP előrelendíti a vidéki turizmus fejlődését, szoros kapcsolatot teremt a ROP turisztikai vonzerők fejlesztése céljával.

- A ROP második prioritásával:

Az AVOP a mezőgazdasági területek jobb megközelíthetősége érdekében támogatja a számjelzés nélküli külterületi utak fejlesztését, ezzel világosan kapcsolódik a ROP-hoz, amely a 4-5 számjeggyel jelzett utak fejlesztését támogatja.

IV.2.3 A stratégia belső konzisztenciája

A mezőgazdaság, az élelmiszer-feldolgozás, valamint a vidéki térségek (kezelendő problémák) jelenlegi helyzetének elemzéséből levont következtetések alapján, amelyek az erősségek, gyengeségek, lehetőségek és veszélyek (SWOT) analízis keretében kerültek összegzésre, az AVOP három célra épül:

Az AVOP prioritásai tehát:

- 1) A versenyképes alapanyag-termelés megalapozása a mezőgazdaságban;
- 2) Az élelmiszer-feldolgozás modernizálása;
- 3) A vidéki térségek fejlesztése.

Az első prioritás a következő intézkedések révén kerül megvalósításra: „A mezőgazdasági beruházások támogatása”, „A halászati ágazat strukturális támogatása”, „Fiatal gazdák induló támogatása”, valamint a „Szakmai továbbképzés és átképzés támogatása”. Ezek az intézkedések szorosan összefüggnek egymással, mivel egyrészt mindegyikük elősegíti a termelés modernizálását a mezőgazdaságban és a halászatban, másrészt (a szakképzésen keresztül) hozzájárulnak a modernizált gazdaságok hatékonyabb vezetéséhez. Az AVOP költségvetési keretének legnagyobb részét (57%-át) ez a prioritás teszi ki, mivel az elemzés

azt mutatta, hogy amennyiben a termelés modernizálása elmarad, a gazdák versenyhátránya minden bizonnyal tovább nő, ami további piacvesztéshez vezet. Az elvárások szerint ezek az intézkedések hozzájárulnak az állat-elhelyezési feltételek javulásához, a környezeti terhelés csökkentéséhez a technológiai fejlesztés révén, valamint a kedvezőbb korstruktúrának és a megnövekedett szakértelemnek köszönhetően a mezőgazdasági foglalkoztatás megőrzéséhez. Mivel a főként kistelepülésekkel (1000-nél kevesebb lakosú) rendelkező vidéki térségekben a helyi foglalkoztatás elsődleges forrása a mezőgazdaság, a mezőgazdasági és halászati termelés modernizálása a vidékfejlesztés szempontjából is nagy jelentőséggel bír.

A második prioritás, az élelmiszer-feldolgozás modernizálása, amely egy intézkedésből áll („A mezőgazdasági termékek feldolgozásának és értékesítésének fejlesztése”), 14%-kal részesedik a teljes pénzügyi keretből. Az intézkedés főként a feldolgozás javítására van hatással, de pozitívan hat az alapanyag-termelőkre is a feldolgozók értékesítési lehetőségeinek biztosítása révén. Az intézkedés főként az olyan beruházásokra koncentrálnak, amelyek jobb termékminőséget, magasabb feldolgozottsági szintet, nagyobb élelmiszerbiztonságot, kisebb környezetterhelést és jobb munkakörülményeket eredményeznek. A harmadik, a „Vidéki térségek fejlesztése” prioritás, amely 26,5%-kal részesedik a költségvetésből, mind az érintett területek részleges felzárkózását, mind a vidéki lakosság életfeltételeinek javítását szolgálja. Ez a prioritás több intézkedésből áll. A „Vidéki jövedelemszerzési lehetőségek bővítése” intézkedés a vidéki térségekben gyakran súlyos foglalkoztatottsági helyzet javítását célozza a mezőgazdaságon belüli és kívüli diverzifikáció révén. A támogatott tevékenységek munkaintenzív, egyedi, kiváló minőségű termékek előállítására irányulnak. Az intézkedés kiterjed a falusi idegenforgalmi és kézműipari tevékenységekre. A „Mezőgazdasághoz kötődő infrastruktúra fejlesztése” prioritás célja a mezőgazdasági utak korszerűsítése, a gazdaságok energiaellátásának javítása, víztakarékos öntözőrendszerek bevezetése, valamint a csatorna- és vízvezetőárok-hálózat kibővítése. Ezért az intézkedés hozzájárul a termelés infrastruktúrájának és a munkakörülményeknek, valamint a környezet állapotának a javításához. A „Falufejlesztés és -megújítás, a vidék tárgyi és szellemi örökségének védelme és megőrzése” elnevezésű prioritás különösen kedvezően fogja befolyásolni a helyi lakosság helyben maradását, az elvándorlás csökkenését és a helyi életkörülmények javulását. Következésképp ezek az intézkedések mind a regionális különbségek csökkentését szolgálják. A LEADER+ bevezetésének célja a helyi, alulról jövő kezdeményezések segítése. Az AVOP összeállítói messzemenőig tekintettel voltak a horizontális kérdésekre, mint a környezetvédelem és az esélyegyenlőség. Az ex-ante értékelés, amely több szakaszban került kivitelezésre, mindig nagy figyelmet fordított az AVOP céljaira és prioritásaira. A program kidolgozói figyelembe vették az ex-ante értékelők véleményét a programozási dokumentum ebből a szempontból való véglegesítésekor: forrásátcsoportosításra került sor a prioritások között, így nagyobb hangsúlyt kapott a vidékfejlesztés, és nőtt az AVOP keretében társfinanszírozott intézkedések száma és terjedelme. Az ex-ante értékelés elfogadja a célok és prioritások jelenlegi körét, és megfelelőnek tartja a hozzájuk rendelt forrásokat.

V. INDIKATÍV PÉNZÜGYI TERV

Tekintettel a 1260/1999 EK Rendelet 29(2) Cikkére, a HOPE-ből származó támogatást a teljes elismerhető költség arányában számítottuk.

Az EMOGA Orientációs Részlegből származó támogatást pedig az összes közkiadás (vagy annak megfelelő nemzeti, regionális, helyi vagy Közösségi kiadás) alapján számítottuk. Ezért az indikatív pénzügyi terv a HOPE által társfinanszírozott tevékenységeknél csak a magán társfinanszírozást tartalmazza.

EUR, folyó áron

Prioritás	Összes költség	Közösségi											Magán	Kohéziós Alap	Egyéb pénzeszközök	EIB hitelek
		Összesen	EU támogatás				Nemzeti államháztartási finanszírozás									
			Összesen	ERFA	ESZA	EMOGA	HOPE	Összesen	Központi	Regionális	Helyi	Egyéb				
A versenyképes alapanyag termelés megalapozása a mezőgazdaságban	246 825 880	241 094 962	180 912 912	0	0	176 523 030	4 389 882	60 182 050	60 182 050	0	0	0	5 730 918	0		
2004	57 706 144	56 366 296	42 296 158	0	0	41 269 835	1 026 323	14 070 138	14 070 138	0	0	0	1 339 848	0		
EMOGA	55 026 448	55 026 448	41 269 835	0	0	41 269 835	0	13 756 613	13 756 613	0	0	0	0	0		
HOPE	2 679 696	1 339 848	1 026 323	0	0	0	1 026 323	313 525	313 525	0	0	0	1 339 848	0		
2005	82 384 873	80 472 023	60 384 622	0	0	58 919 379	1 465 243	20 087 401	20 087 401	0	0	0	1 912 850	0		
EMOGA	78 559 173	78 559 173	58 919 379	0	0	58 919 379	0	19 639 794	19 639 794	0	0	0	0	0		
HOPE	3 825 700	1 912 850	1 465 243	0	0	0	1 465 243	447 607	447 607	0	0	0	1 912 850	0		
2006	106 734 863	104 256 643	78 232 132	0	0	76 333 816	1 898 316	26 024 511	26 024 511	0	0	0	2 478 220	0		
EMOGA	101 778 423	101 778 423	76 333 816	0	0	76 333 816	0	25 444 607	25 444 607	0	0	0	0	0		
HOPE	4 956 440	2 478 220	1 898 316	0	0	0	1 898 316	579 904	579 904	0	0	0	2 478 220	0		
Az élelmiszer-feldolgozás modernizálása	59 196 895	59 196 895	44 397 671	0	0	44 397 671	0	14 799 224	14 799 224	0	0	0	0	0		
2004 EMOGA	13 839 815	13 839 815	10 379 861	0	0	10 379 861	0	3 459 954	3 459 954	0	0	0	0	0		
2005 EMOGA	19 758 580	19 758 580	14 818 935	0	0	14 818 935	0	4 939 645	4 939 645	0	0	0	0	0		
2006 EMOGA	25 598 500	25 598 500	19 198 875	0	0	19 198 875	0	6 399 625	6 399 625	0	0	0	0	0		
A vidéki térségek fejlesztése	112 008 511	112 008 511	84 006 380	0	0	84 006 380	0	28 002 131	21 951 315	0	6 050 816	0	0	0		
2004 EMOGA	26 186 797	26 186 797	19 640 096	0	0	19 640 096	0	6 546 701	5 132 063	0	1 414 638	0	0	0		
2005 EMOGA	37 385 898	37 385 898	28 039 423	0	0	28 039 423	0	9 346 475	7 326 850	0	2 019 625	0	0	0		
2006 EMOGA	48 435 816	48 435 816	36 326 861	0	0	36 326 861	0	12 108 955	9 492 402	0	2 616 553	0	0	0		
Technikai segítségnyújtás	10 535 717	10 535 717	7 901 787	0	0	7 901 787	0	2 633 930	2 633 930	0	0	0	0	0		
2004 EMOGA	2 463 176	2 463 176	1 847 382	0	0	1 847 382	0	615 794	615 794	0	0	0	0	0		
2005 EMOGA	3 516 583	3 516 583	2 637 437	0	0	2 637 437	0	879 146	879 146	0	0	0	0	0		
2006 EMOGA	4 555 958	4 555 958	3 416 968	0	0	3 416 968	0	1 138 990	1 138 990	0	0	0	0	0		
Összesen	428 567 003	422 836 085	317 218 750	0	0	312 828 868	4 389 882	105 617 335	99 566 519	0	6 050 816	0	5 730 918	0		
EMOGA	417 105 167	417 105 167	312 828 868	0	0	312 828 868	0	104 276 299	98 225 483	0	6 050 816	0	0	0		
HOPE	11 461 836	5 730 918	4 389 882	0	0	0	4 389 882	1 341 036	1 341 036	0	0	0	5 730 918	0		
2004	100 195 932	98 856 084	74 163 497	0	0	73 137 174	1 026 323	24 692 587	23 277 949	0	1 414 638	0	1 339 848	0		
2005	143 045 934	141 133 084	105 880 417	0	0	104 415 174	1 465 243	35 252 667	33 233 042	0	2 019 625	0	1 912 850	0		
2006	185 325 137	182 846 917	137 174 836	0	0	135 276 520	1 898 316	45 672 081	43 055 528	0	2 616 553	0	2 478 220	0		

Megjegyzés: Az AVOP-ban az EMOGA Orientációs Alap által társfinanszírozott intézkedések tervezett magánforrásainak összege 453 millió euro. (Indikatív adat)

Millió forint, folyó áron (€=255 HUF)

Prioritás	Összes költség	Közösségi											Magán	Kohéziós Alap	Egyéb pénzeszközök	EIB hitelek
		Összesen	EU támogatás					Nemzeti államháztartási finanszírozás								
			Összesen	ERFA	ESZA	EMOGA	HOPE	Összesen	Központi	Regionális	Helyi	Egyéb				
A versenyképes alapanyag termelés megalapozása a mezőgazdaságban	62 941	61 479	46 133	0	0	45 013	1 119	15 346	15 346	0	0	0	1 461	0		
2004	14 715	14 373	10 786	0	0	10 524	262	3 588	3 588	0	0	0	342	0		
EMOGA	14 032	14 032	10 524	0	0	10 524	0	3 508	3 508	0	0	0		0		
HOPE	683	342	262	0	0	0	262	80	80	0	0	0	342	0		
2005	21 008	20 520	15 398	0	0	15 024	374	5 122	5 122	0	0	0	488	0		
EMOGA	20 033	20 033	15 024	0	0	15 024	0	5 008	5 008	0	0	0		0		
HOPE	976	488	374	0	0	0	374	114	114	0	0	0	488	0		
2006	27 217	26 585	19 949	0	0	19 465	484	6 636	6 636	0	0	0	632	0		
EMOGA	25 953	25 953	19 465	0	0	19 465	0	6 488	6 488	0	0	0		0		
HOPE	1 264	632	484	0	0	0	484	148	148	0	0	0	632	0		
Az élelmiszer-feldolgozás modernizálása	15 095	15 095	11 321	0	0	11 321	0	3 774	3 774	0	0	0		0		
2004 EMOGA	3 529	3 529	2 647	0	0	2 647	0	882	882	0	0	0		0		
2005 EMOGA	5 038	5 038	3 779	0	0	3 779	0	1 260	1 260	0	0	0		0		
2006 EMOGA	6 528	6 528	4 896	0	0	4 896	0	1 632	1 632	0	0	0		0		
A vidéki térségek fejlesztése	28 562	28 562	21 422	0	0	21 422	0	7 141	5 598	0	1 543	0		0		
2004 EMOGA	6 678	6 678	5 008	0	0	5 008	0	1 669	1 309	0	361	0		0		
2005 EMOGA	9 533	9 533	7 150	0	0	7 150	0	2 383	1 868	0	515	0		0		
2006 EMOGA	12 351	12 351	9 263	0	0	9 263	0	3 088	2 421	0	667	0		0		
Technikai segítségnyújtás	2 687	2 687	2 015	0	0	2 015	0	672	672	0	0	0		0		
2004 EMOGA	628	628	471	0	0	471	0	157	157	0	0	0		0		
2005 EMOGA	897	897	673	0	0	673	0	224	224	0	0	0		0		
2006 EMOGA	1 162	1 162	871	0	0	871	0	290	290	0	0	0		0		
Összesen	109 285	107 823	80 891	0	0	79 771	1 119	26 932	25 389	0	1 543	0	1 461			
EMOGA	106 362	106 362	79 771	0	0	79 771	0	26 590	25 047	0	1 543	0				
HOPE	2 923	1 461	1 119	0	0	0	1 119	342	342	0	0	0	1 461			
2004	25 550	25 208	18 912	0	0	18 650	262	6 297	5 936	0	361	0	342			
2005	36 477	35 989	27 000	0	0	26 626	374	8 989	8 474	0	515	0	488			
2006	47 258	46 626	34 980	0	0	34 496	484	11 646	10 979	0	667	0	632			

VI. A MEGVALÓSÍTÁSRA VONATKOZÓ RENDELKEZÉSEK

VI.1. A végrehajtás intézményrendszere

A Strukturális Alapok hatékony kezeléséhez szükséges adminisztratív kapacitás kialakítása, a megfelelő intézményi struktúrák kiépítése komoly szakértelmet és előkészítést igényel. A szervezeti felépítés kialakításában legfontosabb jogszabály a Strukturális Alapokra vonatkozó általános szabályokat ismertető 1260/1999-es Tanácsi Rendelet, továbbá az ennek keretében nyújtott támogatások kezelési és ellenőrzési rendszereiről szóló, az előbbi rendelet végrehajtásának részleteit bemutató 438/2001-es és a 448/2001-es Bizottsági Rendelet.

VI.1.1. Irányító Hatóság (Managing Authority)

Az Agrár-és Vidékfejlesztési Operatív Program Irányító Hatósága a Földművelési és Vidékfejlesztési Minisztériumban az Integrációs Főcsoportfőnökségen belül került felállításra.

Kapcsolattartás:

Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Minisztérium

Integrációs Főcsoportfőnökség

Strukturális Alapok Főosztálya

H-1860 Budapest Pf. 1.

Tel.: +36-1-301-4299, +36-1-301-4584

Fax: 36-1-301-5949, +36-1-301-4663

e-mail: maaczm@posta.fvm.hu, vajdal@posta.fvm.hu

Vezetője: Dr. Vajda László, főcsoportfőnök

Az 1260/1999 EK Rendelet értelmében az Irányító Hatóság osztatlan és teljes körű felelősséggel tartozik az operatív program végrehajtásáért. Ezen Rendelet 34. cikke alapján az IH felelős a következőkért:

- egy olyan rendszer létrehozásáért, amely a végrehajtásról megbízható pénzügyi és statisztikai információt gyűjt össze a monitoring jelzőszámokhoz, valamint az értékeléshez; ezeknek az adatoknak a továbbításáért, összhangban a tagállamok és a Bizottság között egyeztetett konstrukcióval, felhasználva – ahol lehetséges – a számítógépes adatsere lehetőségeit a Bizottsággal kapcsolatban;
- a Program-kiegészítő Dokumentum elkészítéséért;
- az éves végrehajtási jelentés kidolgozásáért és – a Monitoring Bizottság jóváhagyásának megszerzése után – a Bizottság elé terjesztéséért;
- annak biztosításáért, hogy a támogatás bonyolításában és megvalósításában résztvevő szervezetek elkülönült számviteli rendszert, vagy ennek megfelelő számviteli szabályzatot működtetnek a támogatással kapcsolatos összes tranzakció tekintetében;
- a támogatás alapján finanszírozott tevékenységek korrektségének biztosításáért, különösen olyan belső szabályozók bevezetése útján, melyek összhangban vannak a megfelelő pénzügyi gazdálkodás elveivel és fellépnek válaszul minden észrevételre vagy korrekciós intézkedés iránti kérelemre;
- a közösségi alapelvek követésének biztosításáért; a közbeszerzésre vonatkozó közösségi szabályok alkalmazásával kapcsolatban, az Európai Közösségek Hivatalos Lapjában történő közzétételre megküldött hirdetések meghatározzák, hogy mely projektekkel kapcsolatban alkalmaztak vagy nyújtottak hozzájárulást az alapokból;
- a tájékoztatással és nyilvánossággal kapcsolatos kötelezettségek teljesítéséért, ahogy azt Bizottság 1159/2000 rendelete előírja;

-továbbá az 1260/1999 Rendeletben foglalt, a program irányítás hatékonyságának növeléséért az IH felel,

- folyamatos koordináció révén gondoskodik a többi operatív program keretében megvalósuló tevékenységekkel való összhangról;
- állandó és hatékony partneri együttműködést alakít ki az érintett szervezetekkel annak érdekében, hogy a program végrehajtása során hasznosulhasson a partnereknél rendelkezésre álló szakértelem, illetve biztosított legyen a program a folyamatosan fejlődő kormányzati szakpolitikákkal való összhangja;
- elfogadott projektértékelési rendszerek alkalmazásával gondoskodik arról, hogy a Strukturális Alapok forrásainak terhére jó minőségű és az OP stratégiai céljaihoz illeszkedő projektek kerüljenek kiválasztásra
- a Monitoring Bizottsággal együttműködve folyamatosan nyomon követi és értékeli a programot, a kitűzött output és eredmény mutatók teljesítéséhez szükséges lépések, illetve a program teljes életciklusa során a megvalósítás a kormányzati politikákkal való összhangja tekintetében;
- az OP Monitoring Bizottság határozataival, a vonatkozó közösségi és tagállami jogszabályokkal, az Operatív Programban megfogalmazott feltételekkel összhangban és a célcsoportok igényeihez illeszkedve megvalósítja a támogatási programot;
- folyamatos értékelés készítése, beleértve a közbeszerzési eljárások végrehajtását a Technikai Segítségnyújtás keretében;

- A LEADER+ intézkedésre vonatkozó összes jóváhagyási feladat végrehajtása melyek a LEADER+ intézkedés Működési Szabályzatában vannak meghatározva az AVOP IH Működési Szabályzat részeként.

Az AVOP, valamint a SAPARD Program irányító hatósági feladatait a Strukturális Alapok Főosztálya látja el. Az Irányító Hatóság a kapcsolattartó a külföldi szakértőkkel és a KTK-val való koordináció tekintetében.

Az Irányító Hatóságra vonatkozóan nemzeti jogszabály kerül elfogadásra. Ezen belül a 2004. évi költségvetésről szóló törvény minden Strukturális Alap Irányító Hatósága számára lehetővé teszi, hogy döntsön a források felhasználásról program elfogadott céljainak és prioritásainak megfelelően, valamint a Monitoring Bizottság jóváhagyása esetén azok átcsoportosításáról.

Az Irányító Hatóságok feladatait meghatározó Szervezeti és Működési Szabályzatok, megfelelően biztosítják az irányítási, kifizetési és ellenőrzési funkciók elkülönítését. Az EK 438/2001-es rendeletének megfelelően, a belső ellenőrzési tevékenység működési függetlensége, az Irányító Hatóság vezetőjének közvetlenül jelentő és az irányítási tevékenységektől elválasztott osztályon keresztül valósul meg: a feladatok és felelőségek egyértelmű meghatározását a szervezeti és működési szabályzatok, valamint a munkaköri leírások tartalmazzák.

VI.1.2. Program végrehajtás (menedzsment)

VI.1.2.1. Menedzsment Bizottság

Az Irányító Hatóság és a Monitoring Bizottság szerepét és feladatait nem befolyásolva az AVOP Irányító Hatóság munkáját segíti egy Menedzsment Bizottság.

A Menedzsment Bizottság keretében olyan intézkedés vagy az OP egészének végrehajtására vonatkozó, aktuális kérdések kerülnek megvitatásra, amelyek nem igénylik a Monitoring Bizottság döntését. A Bizottság célja az OP végrehajtásával kapcsolatos hatékony koordináció megvalósítása, az ilyen típusú végrehajtással kapcsolatos tapasztalatok megosztása, az esetlegesen felmerülő problémák megoldásának meghatározása, illetve a "best practice" (legjobb módszer) elterjesztése a társfinanszírozott intézkedéseknél.

A Menedzsment Bizottságot a következő tagok alkotják:

- az AVOP Irányító Hatóság (elnök)
- Közreműködő Szervezet
- a program kidolgozásában és végrehajtásban résztvevő főosztályok
- KTK Irányító Hatóság
- Az FVM és a Közreműködő Szervezet ellenőrzési részlegeinek képviselői, mint megfigyelők
- AZ AVOP Irányító Hatósága látja el a Menedzsment Bizottság titkársági feladatait.

VI.1.2.2. Közreműködő Szervezet

Az operatív program végrehajtása az Irányító Hatóság felelőssége, amely a 438/2001 –es Bizottsági Rendelet 2. cikkének (2) megfelelően számos feladatot delegál a közreműködő szervezet számára, amely a Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Hivatal.

Az Irányító Hatóság meghatározta a Közreműködő Szervezet feladatait az Operatív Program intézkedéseinek végrehajtása során.

Az alábbi táblázatban látható, hogy a pályázati eljárás egyes lépéseire vonatkozóan, mely feladatokért felelős a KSZ, és melyeket tartotta meg az Irányító Hatóság.

A pályázatkezelés lépései

<i>Feladat</i>	<i>feladatot ellátja (felelős)</i>			Megjegyzés
	IH	KSZ	MÁK	
Pályázati felhívások elkészítése		+		
Pályázati felhívás jóváhagyása	+			
Pályázati dokumentumok és útmutatók elkészítése		+		
Pályázati dokumentumok és útmutatók jóváhagyása	+			
Pályázati felhívás közzététele	+			
Pályázati felhíváshoz kapcsolódó nyilvánosság biztosítása	+	+		Program szinten: IH Projekt szinten: KSZ
Pályázatok befogadása és regisztrálása		+		
Pályázatok formai és jogosultsági ellenőrzése		+		
Pályázók értesítése hiányos vagy jogosulatlan pályázat esetén		+		
Projekt kiválasztási kritériumok kidolgozása	+			
Projekt értékelés, támogatási lista		+		
Támogatási lista elfogadása	+			
Pályázók értesítése a döntésről		+		
A támogatott projektek adatainak nyilvánosságra hozatala	+			
Szerződéskötés		+		
Ellenőrzés (az EK 438/2001-es rendelet 4. cikke alapján)		+		
Mintavételi ellenőrzés (az EK 438/2001-es rendelet 10. cikke alapján)			+	A Kormányzati Ellenőrzési Hivatallal közösen
Számlák fogadása és ellenőrzése		+		
Kifizetési kérelmek (transfer-order) továbbítása		+		
Az EU források kifizetési kérelmének továbbítása az IH felé		+		
Az EU források kifizetési kérelmének továbbítása a KH felé	+			
Az intézkedés végrehajtásához kapcsolódó adatok bevétele az elektronikus információs rendszerbe	+	+		A Technikai Segítségnyújtás esetében az IH felelős.

Ezen táblázat érvényes az összes OP intézkedésre, a LEADER + intézkedést és a Technikai Segítségnyújtást kivéve, tekintettel az „alulról induló” kezdeményezések sajátosságaira a Helyi Akciócsoportok (LAG) esetében. Az Irányító Hatóság minden engedéllyel kapcsolatos feladatot ellát a Helyi Akciócsoportok és a helyi pályázatok jóváhagyását is ideértve (Helyi Akciócsoportok fejlesztési terve és ezen belül az egyéni projektek). A szerződéskötés, kifizetés és ellenőrzés a többi intézkedéshez hasonlóan történik.

Az Irányító Hatóság, valamint a Közreműködő Szervezetek intézményes-szakmai felkészültsége előre rögzített, objektív szempontrendszer alapján mérő, úgynevezett akkreditációs rendszer keretében került felmérésre. A feladatok fent említett tényleges delegálásának előfeltétele, hogy az Irányító Hatóság és a Közreműködő Szervezet az akkreditáció során a delegált feladat elvégzéséhez szükséges erőforrások és szervezeti feltételek meglétéről bizonyítottan számot adjon. Az akkreditációt (értékelést) a 1218/2002. (XII. 29.) Kormány határozat értelmében a Kormányzati Ellenőrzési Hivatal (KEHI) végezte 2003 őszén.

Tekintettel a közreműködő szervezet által ellátandó széles körű végrehajtási és ellenőrzési feladatokra, a közreműködő szervezetnek gondoskodnia kell a hazai és közösségi források szabályszerű felhasználását biztosító, megfelelő menedzsment és ellenőrzési rendszerek kialakításáról és működtetéséről.

Továbbá, a 438/2001/EK bizottsági rendelet 3. cikkében foglalt követelmények teljesítése érdekében, az Irányító Hatóság a megfelelő szervezeti szabályzatok kidolgoztatásával, az operatív program megvalósítására vonatkozó részletes eljárásrendek, irányelvek kibocsátásával gondoskodik arról, hogy:

- - a program működtetéséhez (menedzsment), az ellenőrzéshez és a pénzügyi lebonyolításhoz kapcsolódó feladatok pontos meghatározásra, a szervezeti egység illetve személyi szintű felelősök egyértelműen kijelölésre, illetve a funkciók (menedzsment, ellenőrzés, kifizetés) szétválasztásra kerüljenek;
- - a Közreműködő Szervezet a feladatok végrehajtásáról és a végrehajtás módjáról, eszközeiről az Irányító Hatóság számára rendszeresen információt szolgáltatson;
- - a Közreműködő Szervezet beszámoljon az Irányító Hatóság számára a szervezeten belül kialakított és működtetett menedzsment és ellenőrzési rendszerekről, illetve az alkalmazott pályázatkezelési, pénzügyi, ellenőrzési és egyéb végrehajtási eljárásokról és az ezekhez kapcsolódó belső szabályzokról;
- - a Közreműködő Szervezet az Irányító Hatóság által előírt rendszerességgel, megfelelő információt szolgáltatassanak az IH számára a pénzügyi, fizikai és eljárásrendi mutatók teljesülésének nyomon követéséhez;
- - A Közreműködő Szervezet kettős könyvvitelt vezet a támogatás kezelésére és elszámolására;
- - a Közreműködő Szervezet haladéktalanul tájékoztassa az Irányító Hatóságot minden szabálytalanságról,
- - a Közreműködő Szervezet haladéktalanul eljuttasson minden, a program végrehajtását, illetve az Irányító Hatóság felelősségi körébe tartozó tevékenységet érintő polgári jogi, büntetőjogi vagy közigazgatási eljárásra vonatkozó információt az Irányító Hatóság számára.
- Egy független belső ellenőrzési egység működik az FVM-en belül.

- Az IH elkészítette Működési Kézikönyvét, amely a fent leírtaknál részletesebben írja le az IH intézményi kérdéseit. A Működési Kézikönyv alapjául szolgál a már említett, KEHI által folytatott akkreditációnak is.

VI.1.2.3. Döntés -előkészítő Bizottságok (DEB)

Az Irányító Hatóság Döntés Előkészítő Bizottságokat állít fel, amelynek feladata, hogy javaslatot tegyen az Irányító Hatóság részére az OP intézkedéseiből támogatandó projektekre.

Az OP minden intézkedése tekintetében létrejön egy Döntés-előkészítő Bizottság.

A Bizottság, a Közreműködő Szervezet által jogosultnak talált és rangsorolt pályázatok alapján, az OP keretében rendelkezésre álló források figyelembevételével javaslatot tesz az Irányító Hatóság vezetője részére a támogatandó projektekről. Szintén megvitát bármely pályázatot vagy a pályázati eljárást érintő problémát.

A DEB tagjai intézkedéseként:

Szavazattal rendelkező tagok:

- DEB elnöke (a minisztériumban az intézkedésért felelős szakfőosztály képviselője)
- Minisztériumban az intézkedésért felelős szakfőosztály képviselője
- Közreműködő Szervezet képviselője
- Irányító Hatóság képviselője
- A minisztérium jogi részlegének képviselője.

Ezen tagokat a Miniszter nevezi ki.

Szavazattal nem rendelkező tagok:

- Titkár (Irányító Hatóság)
- Belső Audit (Ellenőrzés) Osztály képviselője
- Közreműködő Szervezet képviselői, akik a projekt értékelési listát ismertetik*

Az állandó tagok javaslatot tehetnek bármilyen szakértő vagy intézmény DEB ülésre történő meghívására.

Az Irányító Hatóság felelőssége, hogy megbizonyosodjon arról, hogy a szakértők kizárólag szakmai alapon kerültek kiválasztásra, és nem merül fel összeférhetetlenség.

a) osztatlan és teljes körű

* [Ez más személy lesz, mint a Közreműködő Szervezet DEB képviselője. A listát bemutató szakértőnek\(szakértőknek\) nem lesz szavazati joga.](#)

VI.1.2.4. Tájékoztatás és nyilvánosság

Az Operatív Programot érintő minden tájékoztatással és nyilvánossággal kapcsolatos intézkedést a 1159/2000/EK sz. Bizottsági Rendelet követelményeinek megfelelően kell végrehajtani.

Ennek alapján a nyilvánosságot érintő intézkedések célja:

- - Átláthatóság biztosítása a potenciális és végső kedvezményezettek, a regionális és helyi szereplők, az egyéb érintett szervezetek, az üzleti és kereskedelmi szervezetek, a gazdasági és szociális partnerek, civil szervezetek, különösen a nők és férfiak közti esélyegyenlőség megteremtését és a környezetvédelem fejlesztését elősegítő szervezetek, valamint a pályázatírók és a pályázatírás segítők tájékoztatásával a Strukturális Alapokról, a finanszírozási lehetőségekről, továbbá a pályázati eljárásokról.
- - A Közösségi intézkedések megértésének elősegítése a közvélemény figyelmének a Strukturális Alapok és az Európai Unió magyarországi regionális fejlesztésében valamint a gazdasági és szociális kohézió erősítésében játszott szerepére való fókuszálásával. Az AVOP (az EMOGA - Európai Mezőgazdasági Orientációs és Garancia Alap, és a HOPE - Halászati Orientációs Pénzügyi Eszköz) keretében rendelkezésre álló támogatás hozzájáruljon a mezőgazdaság versenyképességének növeléséhez, beleértve a halászatot és a vidékfejlesztést.

Az említett 1159/2000 sz. Bizottsági Rendeletben előírtaknak megfelelően az EU logóját fel kell tüntetni minden kommunikációs anyagon, (könyveken, szóróanyagokon, tájékoztató táblákon és újságokon stb.) kérelmezési nyomtatványon, támogatási jóváhagyáson és a kifizető hatóság dokumentumain.

Az AVOP-ot érintő tájékoztatással és a nyilvánossággal kapcsolatos teendők megvalósítására az Operatív Program Irányító Hatósága Kommunikációs Tervet készít, amely meghatározza a vonatkozó intézkedések célját, végrehajtásuk stratégiáját, tartalmát, a megcélzott társadalmi és gazdasági csoportokat, az intézkedések hatékonyságát mérő értékelési kritériumokat, az intézkedések ajánlott költségvetését, valamint a megvalósításért felelős adminisztratív egységeket.

Az Operatív Program nyilvánosságát biztosító intézkedéseket és tevékenységeket a Program-kiegészítő Dokumentum tartalmazza.

VI.1.2.5. Adatgyűjtés és az elektronikus adatcsere

A 1260/1999 sz. Bizottsági Rendelet 34 (1) cikke alapján az Irányító Hatóság feladata egy olyan rendszer felállítása, amely a végrehajtásról megbízható pénzügyi és statisztikai információt gyűjt össze a monitoring indikátorokhoz és az említett bizottsági rendelet 42. és 43. cikk rendelkezéseit végrehajtó értékeléshez. Feladata továbbá ezeknek az adatoknak a továbbítása, összhangban a tagállamok és a Bizottság között egyeztetett módszerrel és ahol lehetséges, a számítógépes adatcsere lehetőségeinek kihasználása a Bizottsággal a 18. cikk (3) bekezdésének (e) pontjában definiáltak szerint.

A program megvalósulását, beleértve a monitoring tevékenységek ellátását központilag kifejlesztésre kerülő, valamennyi operatív programot, illetve irányító hatóságot és közreműködő szervezetet egységesen kiszolgáló számítógépes információs rendszer segíti.

Az AVOP végrehajtásában részt vevő szervezetek az egymás közötti adatáramlást, adatközlést az információs rendszeren keresztül tervezik megvalósítani.

Az információs rendszer tartalmazni fogja minden, az operatív program keretében finanszírozott projekt adatait, beleértve a megvalósulás pénzügyi és fizikai jelzőszámait. Az Irányító Hatóság biztosítja, hogy a rendszer a Bizottság által monitoringra, értékelésre és vidékfejlesztésre jóváhagyott indikátorokat tartalmazza. Az információs rendszer által összegzett jelzőszámok alapján hozza meg döntéseit az Irányító Hatóság, valamint ezek alapján kerülnek összeállításra a jelentések a Monitoring Bizottság, illetve a Kormány és az Európai Bizottság részére. A számítógépes információs rendszer ugyancsak lehetővé fogja tenni az elektronikus adatcserét az Irányító Hatóság és az Európai Unió Bizottsága között.

Az információs rendszer adatainak helyességét és naprakészségét biztosítani fogja, hogy az információs rendszer használata a napi munkafolyamatok integráns részét fogja képezni. .

VI.1.3. Éves és végső jelentés készítése

A Bizottság 1260/1999. rendeletének 37. cikke értelmében az Irányító Hatóságnak minden naptári évet követő hat hónapon belül éves jelentést kell készítenie az Operatív Program megvalósításáról. A jelentést a Monitoring Bizottság hagyja jóvá, majd az Európai Bizottság részére kerül megküldésre.

Az éves jelentés kiterjed:

- - az általános feltételekben bekövetkezett változásokra, amennyiben azok jelentősek a program megvalósítása szempontjából;
- - a prioritások és intézkedések megvalósításában elért előrehaladásra, a program-kiegészítőben meghatározott pénzügyi és fizikai indikátorokkal számszerűsítve;
- - a program pénzügyi megvalósítására, összegezni kell Kifizető Hatóság által minden intézkedésre vonatkozó aktuális kifizetést, és rögzíteni kell a Bizottságtól visszaküldött teljes kifizetést;
- - az Irányító Hatóság és a Monitoring Bizottság által a program megvalósítása minőségének és hatékonyságának biztosítása érdekében tett lépésekre;
- - a közösségi alapelvek (a versenyszabályozás, a közbeszerzés, a környezetvédelem és az esélyegyenlőség) érvényesítése illetve az összes strukturális támogatás koordinációja érdekében tett lépésekre;
- - a program menedzselésében és a mérésekben keletkező összes probléma összesítésére;
- A végső jelentés – a fenti elemeken kívül – tartalmazza a SWOT elemzés és az elért eredmények összevetését, valamint a célok és elért eredmények átfogó összehasonlítását a programban meghatározott indikátorok segítségével.

VI.2. Monitoring

VI.2.1. Operatív Program Monitoring Bizottság

A 1260/1999/EK rendelet 35(3). cikkely értelmében a Monitoring Bizottság felelős a program megvalósításának minőségéért és eredményességéért. Ennek megfelelően a Monitoring Bizottság a következő feladat- és hatáskörökkel rendelkezik:

- a) megerősíti vagy kiigazítja a program-kiegészítő dokumentumot, beleértve a támogatás monitoringja során használatos fizikai és pénzügyi mutatókat. A Monitoring Bizottság előzetes jóváhagyása szükséges valamennyi, a program-kiegészítő dokumentumban eszközölt módosításhoz
- b) a támogatás jóváhagyásától számított hat hónapon belül megvizsgálja és jóváhagyja az egyes intézkedések keretében finanszírozott tevékenységek kiválasztására vonatkozó kritériumokat
- c) rendszeres időközönként megvizsgálja a Program sajátos célkitűzéseinek megvalósításában elért eredményeket;
- d) megvizsgálja a Program eredményeit, különös tekintettel a különböző intézkedésekre meghatározott célok elérésére;
- e) megtárgyalja és jóváhagyja a megvalósításról szóló éves és végső jelentéseket, mielőtt megküldik azokat az Európai Unió Bizottságának;
- f) megtárgyalja és jóváhagyja a Strukturális Alapok hozzájárulására vonatkozó bizottsági határozat tartalmának módosításával kapcsolatban tett javaslatokat;
- g) bármely esetben javasolhatja az Irányító Hatóságnak a program kiigazítását a 1260/1999/EK rendelet 35(3). Cikkelynek megfelelően, vagy a program irányítási és végrehajtási, beleértve pénzügyi menedzsment rendszereinek javítását;

A tagország Monitoring Bizottságot állít fel az irányító hatóság egyetértésével, a partnerekkel történő egyeztetés után. A tagországnak egy széleskörű és hatékony együttműködést kell megvalósítania az összes érintett szervezettel, elősegítve a férfiak és nők közötti egyenlőséget, az esélyegyenlőséget általában véve, valamint a fenntartható fejlődést. A partnerség elve érvényesülni fog a Monitoring Bizottság összetételében, ide értve, a kiemelt minisztériumi partnereket, a társadalmi és gazdasági partnereket, a horizontális érdekek képviselőit ellátó intézményeket és a régiókat.

Ennek megfelelően az AVOP Monitoring Bizottságát az alábbiak alkotják:

- Irányító Hatóság
- Minisztériumok (Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma, Környezetvédelmi és Vízügyi Minisztérium), és a Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Minisztérium azon főosztályai, amelyek a program végrehajtásban részt vesznek
- A Nemzeti Vidékfejlesztési Tervért felelős egység a Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Minisztériumban

- Gazdasági és társadalmi partnerek (beleértve a munkáltatói és munkavállalói oldalt, kereskedelmi kamarát, regionális fejlesztési tanácsokat)
- Horizontális témát képviselő szervezetek (esélyegyenlőség, környezetvédelem, roma kérdés, stb.)
- Kifizető Hatóság
- Közösségi Támogatási Keret Irányító Hatóság
- Európai Unió Bizottságának képviselője tanácskozási joggal

A többi Operatív Program irányító hatóságának meg van a lehetősége, hogy az üléseken részt vegyen, amennyiben ez szükséges.

A Monitoring Bizottság részletes taglistáját a Program-kiegészítő Dokumentum tartalmazza. A Monitoring Bizottság elnöki és titkársági feladatait az irányító hatóság látja el. Az OP Monitoring Bizottság évente legalább kétszer ülésezik, döntéseit alapelvként konszenzussal hozza.

VI.2.2. A mutatószámrendszerrel kapcsolatos rendelkezések

A támogatás elnyerésének feltétele, hogy a kedvezményezett szolgáltatja azokat az adatokat, melyek alapján az intézkedés hatásai értékelhetők. Az intézkedések pályázati felhívásai tartalmazzák a pályázótól bekérendő adatok listáját. Minden adatot, ami szükséges lehet a fizikai és pénzügyi monitoringhoz, és az intézkedések hatásainak az értékeléséhez, a pályázati adatlapon kell kérni, annak érdekében, hogy a fontos adatok ne hiányozzanak. Különös figyelmet biztosítunk a horizontális témáknak (pl. környezet, esélyegyenlőség: minden adat, ahol lehetséges, nemekre bontva lesz megadva) és a prioritást élvező csoportoknak (ide értve a romákat). A használt eljárási, fizikai és pénzügyi indikátorok konzisztensek lesznek a Bizottság vidékfejlesztési programok számára készített munkaanyagában javasolt indikátorokkal.

A pályázók által biztosított adatokat a Közreműködő Szervezet (MVH) folyamatosan gyűjti, és rendszeresen, vagy kérésre megküldi az Irányító Hatóságnak. Az AVOP tágabb gazdasági és társadalmi hatásainak értékeléséhez szükséges makro-, ágazati, vagy szakterületi szintű adatok gyűjtéséért és azok elemzéséért az Irányító Hatóság felelős.

A 1260/1999EK Rendelet 36. cikkének megfelelően az Irányító Hatóságnak és a Monitoring Bizottságnak az indikátorok összeállításánál figyelembe kell vennie a beavatkozási területek Bizottság által javasolt-kategóriáit (a LEADER+ esetén a Mezőgazdasági Főigazgatóság által tett javaslat). E kategóriák alkalmazása a Strukturális Alapokról szóló jelentések összeállításában is segíti az EU Bizottságot.

A kategóriákat részletesen a 438/2001. sz. Bizottság-i Rendelet 4. számú melléklete mutatja be (lásd következő táblázat).

6.1 táblázat: A beavatkozási területek kategóriái		
Intézkedések	Kategória száma	Kategória neve
Mezőgazdasági beruházások támogatása	111	Mezőgazdasági beruházások
A halászati ágazat strukturális támogatása	142	A halászati ágazat szereplőinek akciói és belvízi halászat
	143	Halászati termékek feldolgozása, marketing és reklám
	144	Akvakultúra
Fiatal gazdálkodók induló támogatása	112	Fiatal gazdálkodók induló támogatása
Szakmai továbbképzés és átképzés támogatása	113	Mezőgazdasági jellegű szakképzés
	128	Erdőgazdasági szakképzés
A mezőgazdasági termékek feldolgozásának és értékesítésének fejlesztése	114	A mezőgazdasági termékek feldolgozásának és értékesítésének fejlesztése
A vidéki jövedelemszerzési lehetőségek bővítése	1304	Minőségi mezőgazdasági termékek marketingje
	1307	A mezőgazdasági és a mezőgazdasághoz közeli tevékenységek diverzifikációja többféle tevékenység és alternatív jövedelemforrások biztosítására
	1310	Idegenforgalmi tevékenységek ösztönzése
	1311	Gazdaságokhoz kapcsolódó kézműipari tevékenységek ösztönzése
A mezőgazdasághoz kötődő infrastruktúra fejlesztése	1301	Talajjavítás
	1308	Mezőgazdasági vízkészlet-gazdálkodás
	1309	A mezőgazdaság fejlődéséhez szükséges infrastruktúra fejlesztése és korszerűsítése
	1313	Természeti katasztrófák által károsított mezőgazdasági termelési lehetőségek helyreállítása és megfelelő prevenció eszközök bevezetése
Falufejlesztés és - felújítás, a vidék tárgyi és szellemi örökségének védelme és megőrzése	1306	Községek felújítása és fejlesztése és a vidéki történelmi és kulturális örökség védelme és megővése
	1312	Földdel-, erdővel és tájvédelemmel összefüggő környezetvédelmi tevékenység, valamint az állattartás körülményeinek javítása
Leader+	414	Innovatív intézkedések

VI.3. Értékelés

Az AVOP keretében nyújtott támogatásokat a Program hatékonyságát mérő értékeléseknek kell alávetni. Ex-ante és ex-post értékeléseket különböztethetünk meg.

Az ex-ante értékelés szerves részét képezi az OP-nak és a program-kiegészítőnek. Az ex-ante értékelést független szakértők végezték: a végrehajtott feladatok meghatározását és munkájuk főbb eredményeit az OP külön fejezete tartalmazza.

A rövid tervezési időszak miatt az OP időközi értékelésére nem kerül sor. Az Irányító Hatóság ehelyett – szükség esetén – évente áttekinti a mutatókat, és független értékelők bevonásával elemzi az intézkedések végrehajtását.

Az ex-post értékelés az EU Bizottság feladata az IH és Magyarország együttműködése mellett. Az ex-post értékelés elvégzésének végső határideje 2009 vége.

Az AVOP a SAPARD tapasztalataiból táplálkozik, melynek független értékelők által készített jelentését 2003. december 31-ig be kell nyújtani az EU Bizottságnak.

Az AVOP IH figyelembe veszi a SAPARD időközi értékelésének következtetéseit. A támogatási intézkedéseknek és a Program végrehajtási eljárásainak kidolgozása során – amelyeket a program kiegészítő dokumentum tartalmaz – figyelembe lesznek véve az értékelési jelentés ajánlásai (pl. kiválasztási kritériumok, pontozási rendszer, gazdasági életképesség, végrehajtási eljárások).

VI.4. Az Operatív Programok közötti koordináció

Az Operatív Programok közötti koordináció

A résztvevő minisztériumok között folyamatos és hatékony koordináció biztosítása a KTK Irányító Hatóság feladata a KTK egészét tekintve, az egyes programok tekintetében pedig a releváns OP Irányító Hatósága felelős. Az Általános Rendelet 10. §(10) (b) és 35. § szerint a különböző Strukturális Alapok közti koordinációta KTK és Program végrehajtás monitoringja és értékelése során is biztosítani kell. Ez a KTK és az OP Monitoring Bizottságok elsődleges feladata.

Az IH-k és a Monitoring Bizottságok felelőssége és szerepének sértetlensége mellett a KTK Irányító Hatóság munkáját „KTK Menedzsment Bizottság” fogja segíteni a napi koordináció biztosítására.

A KTK Menedzsment Bizottság a Kohéziós alap és az OP-k horizontális jelentőségű napi menedzsment és adminisztratív témáival foglalkozik.

A Menedzsment Bizottság – a KTK Monitoring Bizottság, az Irányító Hatóságok és Kohéziós Alap minisztériumai, a Kifizető Hatóság és az Állami Belső Pénzügyi Ellenőrző Egység jogainak fenntartása mellett – ezen témákra vonatkozó horizontális útmutatókat javasol és vitat meg, hogy biztosítsa –szükség esetén- az SA és/vagy Közös Keret műveletek egysége irányvonalainak és követelményeinek, valamint legjobb közös gyakorlatainak megfogalmazását.

A KTK Menedzsment Bizottság elnöke a KTK Irányító Hatóság vezetője. A Menedzsment Bizottság állandó tagjai az alábbiak: az Operatív Programok Irányító Hatóságainak vezetői, a Kifizető Hatóság Vezetője, a Kohéziós Alap Irányító Hatóságának képviselője, és a Pénzügyminisztériumban az Állami Belső Pénzügyi Ellenőrzési Egység elnöke. Indokolt esetben más szervek képviselői is részt vehetnek a KTK Menedzsment Bizottság ülésén.

A minisztériumok és más érintett szervek közötti folyamatos koordináció biztosítása érdekében munkacsoportok segíthetik a KTK Irányító Hatóság és a KTK Monitoring Bizottság munkáját. Már több munkacsoport alakult, - pl. az Információs és nyilvánossági munkacsoport (IPTF), a Strukturális Alapok és a Kohéziós Alap Működési Kézikönyvének munkacsoportja – melyek rendszeresen jelentenek a KTK Menedzsment Bizottságnak, valamint a KTK Monitoring Bizottságának ülésein.

VI.5. Pénzügyi irányítás

VI.5.1. A Kifizető Hatóság és a pénzügyi folyamatok

VI.5.1.1. A Kifizető Hatóság

A Strukturális és Kohéziós Alapok Kifizető Hatóságaként a Kormány a Pénzügyminisztériumot jelölte ki. A Kifizető Hatóság felelős az igazolt költségkimutatásokkal alátámasztott kifizetési kérelmek összeállításáért és a Bizottsághoz történő benyújtásáért, valamint a Bizottságtól érkező kifizetések fogadásáért.

A Kifizető Hatóságnak meg kell győződnie arról, hogy az Irányító Hatóság igazgatási, számviteli, kifizetési és belső ellenőrzési eljárásai biztosítják az alkalmazandó szabályok tiszteletben tartását, tekintettel a következőkre:

1. a kérelmek jogosultságának ellenőrzése a kifizetések engedélyezését megelőzően;
2. a vállalt kötelezettségek és teljesített kifizetések (közösségi és hazai) pontos és hiánytalan nyilvántartása, könyvelése;
3. a pályázatok jogosultságának ellenőrzése a kedvezményezettrel való szerződéskötést és a kötelezettségvállalás nyilvántartásba vételét megelőzően.

A Kifizető Hatóságnak meg kell győződnie arról, hogy az Irányító Hatóság alábbi tevékenységei (szabályok és eljárások) szabályozásra kerültek:

- megfelelő ellenőrzési nyomvonal fenntartása,
- az irányítási és ellenőrzési rendszerek szabályos és hatékony működése,

- az alkalmazandó szabályok tiszteletben tartása,
- a költségek ellenőrzése és hitelesítése.

VI.5.1.1.1 A Kifizető Hatóság pénzügyi és számviteli feladatai

- Biztosítja az Alapokból származó, számlákon lévő, (előleg, közbenső kifizetések, záró-egyenleg formájában érkező) kifizetések kezelését és az Irányító Hatóság által lehívott kifizetések (közösségi hozzájárulás) folyamatos rendelkezésre bocsátását;
- Gondoskodik arról, hogy a végső kedvezményezett - az Irányító Hatóság által benyújtott, a EU közösségi forrás átutalására vonatkozó kérelme alapján - a lehető leggyorsabban megkapja az Alapoktól őt illető teljes hozzájárulását, mellyel szemben a kérdéses összeget illetően semmilyen levonás, visszatartás vagy egyéb költség nem érvényesíthető.;
- Igazolja a költségkimutatások pontosságát és a számviteli rendszerekből származó eredmények, adatok ellenőrizhető dokumentumokkal való alátámaszthatóságát az irányítási és ellenőrzési eljárásokkal kapcsolatban, az Irányító Hatóság által szolgáltatandó információkra (beleértve a belső ellenőrzési jelentéseket), valamint, amennyiben szükséges saját ellenőrzéseire támaszkodva;
- Összeállítja az Irányító Hatóság által elkészített kimutatásokon, illetve a végső kedvezményezettnél felmerült tényleges költségeken alapuló, igazolt kifizetési kérelem dokumentációját (költségigazoló nyilatkozat, költségkimutatás, kifizetési kérelem) és benyújtja a Bizottsághoz;
- Összeállítja a tárgyévre és a következő évre vonatkozó kifizetési előrejelzéseket az Irányító Hatóságok által benyújtott előrejelzések alapján és évente, legkésőbb április 30-ig benyújtja a Bizottsághoz;
- Biztosítja az Irányító Hatóságok által visszafizetett (visszautalt), az Alapokból származó összegek megtérítését és az adminisztratív szabálytalanságok, a program irányítása során bekövetkezett szabálytalanságok következtében szükségessé váló pénzügyi korrekciók végrehajtását;
- Biztosítja évente egyszer kimutatás elkészítését és Bizottsághoz való benyújtását azon összegekről, amelyek az adott időpontban behajtásra várnak, a behajtási eljárás megindításának éve szerinti csoportosításban.

A (Végső) Kedvezményezett részére történő kifizetés folyamata

- A Kedvezményezettek **fizetési kérelmeiket** (kifizetett számláikat, vagy az azonos bizonyító értékű számviteli dokumentumokat) a **Közreműködő Szervezetnek, a Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Hivatalnak (MVH) nyújtják be.**
- A **Közreműködő Szervezet** fogadja és ellenőrzi a számlákat, illetve **igazolja a költségjogosultságot.** Az igazolt számlák alapján a **Közreműködő Szervezet engedélyezi a kifizetést** és elküldi az átutalási megbízást a Magyar Államkincstár részére.

- c) Az adott intézkedés lebonyolítási számlájáról a Kedvezményezett megkapja az őt megillető támogatást.
- d) A Kedvezményezettnek történt kifizetés alapján a Közreműködő Szervezet benyújtja az Irányító Hatóságnak a forrás biztosítására vonatkozó kérelmét.
- e) Az irányító hatóság által benyújtott kérelem alapján a kifizető hatóság az EU hozzájárulást (a KH OP számlájáról) az adott intézkedés lebonyolítási számlájára utalja. (A kifizető hatóság az Operatív Programokra kapott félvnyi likviditási előleget elkülönített kincstári deviza-számlákon tartja mindaddig, míg a kifizetési igény az irányító hatóságon keresztül intézkedésenkénti bontásban megérkezik.)

VI.5.2. A pénzügyi irányítás és ellenőrzés szabályai

Az OP Irányító Hatóság felelőssége

Az Irányító Hatóság elsőrendű felelőssége a helyes irányítás és végrehajtás biztosítása az Operatív Program keretében végrehajtott, a Strukturális Alapokból finanszírozott műveletek esetében (34.1 cikk).

Az Irányító Hatóság a pénzügyi irányítást illető feladatai egy részét delegálhatja a közreműködő szervezetek felé -a VI. 1.2 fejezet szerint-, feltéve, ha azoknál megbízható pénzügyi irányítási rendszer működik. Ebben az esetben a közreműködő szervezeteken belül külön részlegek vagy egységek végzik majd a delegált feladatokat és külön egységek a közreműködő szervezet egyéb feladatait.

Pénzügyi ellenőrzés

Az OP Irányító Hatóság a megbízható pénzügyi irányítás érdekében ellenőrzést folytat. Biztosítja, hogy a közreműködő szervezeteket valamint a kedvezményezetteket megfelelő módon tájékoztassák a pénzügyi irányítással kapcsolatos felelősségükről. Biztosítja továbbá, hogy a közbeszerzéseknél érvényesüljenek a közösségi szabályozások. Az FVM a fizetési kérelmeket alátámasztó forrásdokumentáció vizsgálatára helyszíni ellenőrzéseket végez.

Függetlenített belső ellenőrzés

Minden, az Operatív Program lebonyolításába bevont szervezet és intézmény saját, függetlenített belső ellenőrzési egységet hoz létre és működtet. Ennek megfelelően az OP Irányító Hatóság és a közreműködő szervezetek is saját függetlenített belső ellenőrzési egységgel rendelkeznek.

Az OP minisztérium belső ellenőrzési illetve felügyeleti ellenőrzési egységei (amelyek közvetlenül a miniszternek vagy a közigazgatási államtitkárnak jelentenek) és az OP Irányító Hatóság belső ellenőrzési egysége (amelyek közvetlenül az OP Irányító Hatóság vezetőjének jelentenek) funkcionálisan és szervezetenként is független egymástól.

Műveletek ellenőrzése

Az uniós alapok felhasználása keretében elvégzett műveletek a 438/2001. rendelet 4. cikke szerinti (első szintű) ellenőrzését a közreműködő szervezetek végzik. A közreműködő szervezetek - irányítási és ellenőrzési rendszereik keretében - részletes eljárásokat dolgoznak ki és működtetnek a társfinanszírozott termékek leszállításának, szolgáltatások teljesítésének, az igényelt költségek valós voltának igazolására, továbbá a vonatkozó bizottsági határozat és az alkalmazandó nemzeti és közösségi szabályok, a vonatkozó támogatás keretében a költségjogosultságra, a közbeszerzésre, az állami támogatásokra, a környezetvédelemre és esélyegyenlőségre vonatkozó rendelkezéseknek való megfelelés biztosítására. A kifizetési kérelmek jóváhagyására az első szintű ellenőrzés lefolytatását követően kerülhet csak sor.

Helyszíni ellenőrzést végző szervezetek (5%-os ellenőrzés)

A 438/2001. rendelet 10. cikke szerinti helyszíni ellenőrzéseket az OP Minisztérium felügyeleti ellenőrzési részlege és a Kormányzati Ellenőrzési Hivatal végzi. A felügyeleti ellenőrzési részleg funkcionálisan független az OP Irányító Hatóság függetlenített belső ellenőrzési részlegétől. A helyszíni ellenőrzések feladatainak tervezését és végrehajtását a 2213/2002 (VII. 24.) Korm. határozatban foglaltak értelmében a pénzügyminiszter koordinálja. A koordinációs feladatok előkészítése érdekében a pénzügyminiszter létrehozta a Nemzetközi Támogatás Ellenőrzési Tárcaközi Bizottságot.

Az ellenőrzésekről készült jelentést az OP Minisztérium és a Kormányzati Ellenőrzési Hivatal megküldi a Pénzügyminisztériumnak. A jelentésekből éves beszámoló készül, amelyet az 5%-os ellenőrzéseket koordináló Nemzetközi Támogatás Ellenőrzési Tárcaközi Bizottság megvitát, majd a Pénzügyminisztérium megküld az Európai Bizottságnak.

Zárónyilatkozat kiadása

A zárónyilatkozat kiadása a Kormányzati Ellenőrzési Hivatal feladata. a 1260/1999 EK Rendelet 38.§ (1)(f), és a 438/2001 15. § alapján.

VI.5.3. Jogi háttér

A pénzügyi végrehajtás jogi háttérét egy kormányrendelet adja, amely az EU Strukturális és Kohéziós Alap pénzügyi irányításáról, könyveléséről és ellenőrzéséről szól.¹

A konkrét meghatározása és a végrehajtásban résztvevők feladatainak elhatárolásán kívül a rendszer célja, hogy egyszerűsítse és lerövidítse a kifizetési folyamatot, csökkentse az ellenőrzési szintek számát, és megbízható, ellenőrizhető rendszert biztosítson a releváns bizottsági rendeletek alapján (1260/1999 Bizottsági Rendelet, 438/2001 Bizottsági Rendelet, 448/2001, 1386/2002, és 1605/2002).

A pénzügyi folyamat minden egyes fázisára vonatkoznak határidők. Ez követelményeket támaszt az igazoló ellenőrzések, az 5-15%-os ellenőrzések és támogatások megszűnéséhez.

Az Irányító Hatóság és a Kifizető Hatóság közti kétoldalú megállapodások egyértelműen elkülönítik a feladatköröket a fő résztvevők szerepének és felelősségének meghatározásával, illetve a kifizetésekhez, pénzügyi ellenőrzésekhez, kiadási nyilatkozatok igazolásához, számlázáshoz és a szabálytalanságok kezeléséhez szükséges információk megállapításával.

A Kifizető Hatóság, az Irányító Hatóság és a Közreműködő Szervezetek működési kézikönyvei tartalmazzák tevékenységüket, részletes eljárásrendjüket a szükséges dokumentumok mellékleteivel és az egyes munkafázisok határidejével.²

¹ a Kormánynak 2003 november végén került benyújtásra.

² 2003.év végén véglegesítve

VII. MELLÉKLETEK:

VII.1. A kiemelt fontosságú szakágazatok (élelmiszerfeldolgozás) piaci lehetőségei és fejlesztési irányai

1. Hús- és baromfi ipar

Húsfeldolgozás és tartósítás, húskészítmények

A húsipar hagyományosan export-orientált ágazat. Magyarországon a sertés-, marha- és juhhús területén az önellátás átlagosan 135%. A húsipari termékek hazai kereslete a csökkenő reáljövedelem és a vöröshúsokra nézve kedvezőtlen fogyasztói preferenciák miatt a kilencvenes években jelentősen visszaesett. A belföldi piac jelenleg kiegyensúlyozott, a fogyasztás szerkezete azonban érzékelhetően változik a magasabb feldolgozottsági fokú termékek irányába. A belföldi húspiaci csatornák között folyamatosan erősödik a nagy áruházláncok szerepe.

Az elkövetkező években a reáljövedelem emelkedésre lehet számítani Magyarországon, ezért a gazdasági prognózisok szerint a sertés- és marhahús fogyasztása valószínűleg növekszik.

A húszágazat kivitele három nagy termékcsoporthoz tevődik össze: élőállatok, húsok és húskészítmények, amely csoportosítás egyúttal a feldolgozottsági fokot is mutatja. A magyar export szerkezetén belül, a magasabb feldolgozottsági fokú termékek aránya az 1990-es években nem nőtt.

Baromfihús feldolgozása és tartósítása, baromfihús készítmények

Magyarország baromfihús termelése exportorientált, az önellátás színvonala 130-160% között alakul. A broilernél fontos, a többi baromfifajnál (pulyka, liba, kacska) meghatározó termelési cél az export. A feldolgozott baromfiipari termékek döntő része az Európai Unió országaiban kerül értékesítésre. A magyar baromfiipar sajátossága, hogy a feldolgozás termékcsaládját világviszonylatban szélesnek mondhatók. A baromfifeldolgozó üzemek túlnyomó többsége két vagy több fajta baromfit vág, ami szintén magyar sajátosság.

A világ más országaival összehasonlítva megállapítható, hogy Magyarország nemcsak a fajlagos vágóbaromfi termelésben emelkedik ki, hanem a fogyasztási mutatók tekintetében is. A magyar adatok - az egy főre jutó fogyasztás terén - meghaladják az EU 20 kg körüli átlagát és a legmagasabb szintet elérő országokéval közel azonos. A kilencvenes évek emelkedő tendenciát mutatnak. Az 1990-es évek elejére jellemző 20-24 kg/fő szintről napjainkra a magyar baromfihús fogyasztás meghaladja a 30 kg/fő mennyiséget.

A baromfiipar piaci szempontból kedvező helyzetben van, exportja várhatóan nem csökken a csatlakozás után.

Legfontosabb fejlesztések

A vágó, daraboló, feldolgozó technológiák modernizációja. A nyomon-követhetőség feltételeinek megteremtése, a minőség és a termék előállítás biztonságának javítása. A versenyképesség javítása a hatékonyság növelése és az önköltség mérséklése révén. A hazai és export piacok megőrzése. Az önkéntes minőségtanúsítású termékek választékának és arányának növelése. A környezetterhelés csökkentése, a melléktermék- és hulladékgyártás feltételeinek javítása.

Kizárt beruházások:

- Olyan beruházások, melyek marhavágásra irányulnak.
- Olyan beruházások, amelyek a sertés- ill. baromfivágó kapacitás növekedéséhez vezetnek, kivéve, ha több -azonos térségben lévő - elavult vágóhid megszüntetésére és azonos vagy kisebb kapacitás létrehozására irányulnak (koncentráció, szakosodás).
- Olyan beruházások, amelyek vegyes profilú tevékenységek fenntartását eredményezik, kivéve, ha az állatfajok (sertés, marha, juh ill. a különféle baromfi fajok) vágásának és feldolgozásának különválasztás ára irányulnak, feltéve, hogy az eredeti vágókapacitás nem növekszik.

2. Tejtermékek

A magyar tejjgazdaság hagyományosan (nettó) önellátó és az évente változó mennyiségű, rendszerint 5-10 százalékos alapanyag-felesleget exporttal vezetik le. A külkereskedelem szerepe marginális: az export jelentős része puffer-célt szolgál, az import részesedése a belpiacon összességében 6-8 százalékos. Egyes magas hozzáadott értékű termékek piacain azonban a behozatal igen jelentős, így a sűrített tej, az étkezési tejpor és a sajtkülönlegességek esetében.

A tejtermékek iránti kereslet az 1990-es évek közepéig csökkent, a fogyasztás több mint 20 százalékkal esett vissza a fogyasztói árak emelkedésének és az életszínvonal romlásának következményeként. Az 1990-es évek közepétől a kereslet lassú élénkülése figyelhető meg, de a tejtermékek fogyasztása még mindig jelentősen elmarad az évtized elején regisztrált értéktől. A jövedelmek várható emelkedésének következményeként a hazai tej-tejtermék piacon is fogyasztásnövekedés prognosztizálható, azonban a meghatározó termékek esetében az import növekedésével nem számolunk.

Legfontosabb fejlesztések

A hatékonyság és versenyképesség javítása a belföldi piac megőrzése érdekében. A hagyományos és biotermékek kínálatának növelése. A magas feldolgozottsági fokú termékek kínálatának növelése. A környezetterhelés csökkentése a jó gyártási gyakorlat elterjesztése révén.

Kizárt beruházások:

- Olyan beruházások, melyek a következő tehéntejből készített termékekkel kapcsolatosak: kazein és kazeinát, tejcukor (laktóz), tejcukorszirup-, vaj-, vajolaj-, tejpor-, tejsavópor, feltéve, hogy ezek nem sorolhatók környezetvédelmi fejlesztési tevékenységhez.
- A friss termékek készítésével kapcsolatos beruházások, kivéve: amelyek a kereslet fejlődésének megfelelő új termékek létrehozását célzó innovációval jönnek létre; az

olyan termékekkel kapcsolatos beruházások, melyek esetében bizonyított a kapacitások elégtelensége és a tényleges piacok létezése; hagyományos módszerekkel készített vagy biotermékekkel kapcsolatos beruházások, a közösségi szabályozás meghatározásai szerint.

- Olyan beruházások, amelyek túllépik azoknak az egyéni referencia-tejmenyiségeknek az együttesét, amelyekkel azok a termelők rendelkeznek, akik a feldolgozóegységnek beszállítanak.

3. Malomipari termékek

Magyarországon évente 1 millió tonna feletti mennyiségben őrölnek gabonát étkezési célra. A malomiparnak fontos szerepe van az egyes tovább-feldolgozó élelmiszeripari ágazatok nyersanyag-ellátásában, illetve a megtermelt hazai nyersanyag megfelelő hatékonyságú feldolgozásában.

A malomipari vállalatok mintegy 40 %-a értékesít a CEFTA, 30 %-a a FÁK államaiba. Az EU tagállamokba nem forgalmazunk malomipari termékeket. A csatlakozással nem kerül veszélybe a belföldi lisztpiac.

Legfontosabb fejlesztések

Az elavult, kisméretű kapacitások konszolidációja. Kisebb számú, modern, nagy hatékonyságú malom kialakítása. Az integráció erősítése a minőség javítása, a biztos alapanyagháttér érdekében.

Kizárt beruházások:

- Új búzaörlő kapacitás létrejöttét eredményező beruházások, kivéve, ha a kapacitásnövekedést kompenzálja egy ugyanakkora vagy nagyobb mértékű egyidejű csökkenés ugyanannak vagy egy másik vállalkozásnak a keretében.
- Az áruátvétellel, raktározással, szárítással kapcsolatos olyan beruházások, amelyek az összes kapacitás növekedését eredményezik, kivéve a malom saját alapanyag ellátásához bizonyítottan szükséges és azt. meg nem haladó mértékű kapacitás létesítését.

4. Keveréktakarmányok

A keveréktakarmányt előállító szakágazat kibocsátása erősen függ az állati termékeket előállító termékpályák teljesítményétől. A takarmánygyártók közötti verseny nagyon kiélezett. A termelés 50 százaléka sertéstáp, 40 százaléka baromfitáp és 10 százaléka marhatáp előkeverék, illetve koncentrátum. A kisebb takarmánykeverők viszonylag nagy száma annak következménye, hogy e tevékenység jórészt integrált az állattenyésztési, gabonátárolási tevékenységgel. Az átlagos kapacitáskihasználás 50 százalék.

Legfontosabb fejlesztések

A nyomon-követhetőség feltételeinek megteremtése, a kérődzök számára készülő takarmány gyártásának elkülönítése a többi takarmányétól. A minőség javítása, a takarmány összetevők és beltartalmi értékek szabályozása, állandósítása. A környezetterhelés csökkentése.

Kizárt beruházások

Ki van zárva minden beruházás, kivéve:

- az állattenyésztési-takarmányozási integráció részeként, elsősorban helyben történő felhasználásra termelő, 20000 tonna éves termelést meg nem haladó egységekben megvalósuló beruházásokat, feltéve, hogy ezek nem járnak a termelési kapacitás növekedésével, kivéve, ha egyidejűleg megszüntetnek legalább azonos mértékű kapacitásokat ugyanannál vagy más meghatározott vállalkozásoknál;
- a hazai termelésű fehérjenövényekből (borsó, lóbab, csillagfürt, szójabab) kiinduló takarmány-előállítással kapcsolatos, az egyéni vagy csoportos vállalkozás saját állatállományának ellátását szolgáló beruházásokat.

5. Gyümölcs- és zöldségfélék

Magyarországon a gyümölcs- és zöldségtermelés területén az önellátás foka 135%. A zöldség-gyümölcs ágazat hagyományosan exportorientált tevékenység, a termelési értékhez viszonyítva az export aránya átlagosan 40 %. A gyorsfagyasztott termékeknek jelenleg stabil piaca van, a termelés több, mint 50%-a kerül exportra. Az EU piacain csak a különleges és szezonálisan eltérő termékekkel van esély a szállítások bővítésére. Magyarországon a friss és feldolgozott zöldség-gyümölcs fogyasztás együttes mértéke az elmúlt évtizedben összességében nem változott.

A zöldség-gyümölcs feldolgozó szakágazatok, a konzervipar és hűtőipar helyzete hasonló, kilátásaik azonban eltérőek. Míg a hagyományos, hővel tartósított konzervek piacán nem várható tartós bővülés, addig a fagyasztott élelmiszereké még jelentős mértékben fog bővülni. Hűtő és konzervipari termékeink exportpiacai főleg a kontinensünkön vannak.

A kis és közepes méretű cégeknek is van helye a konzervek piacán. Ezek a vállalkozások tudják gyártani azokat a jellemzően nagy kézimunka-igényű termékeket, melyek a piac magas hozzáadott értékű szegmenseiben népszerűek. A belföldi piacon jelenleg 10 százalék körüli az import konzervek aránya, de a jövő évtől ez növekedni fog.

A zöldség- és gyümölcsfeldolgozás exportorientációja tovább fog erősödni, ami keleti és a nyugati irányban egyaránt várható. A zöldség-gyümölcs szektor az ország agrárökológiai és gazdaságföldrajzi elhelyezkedéséből adódóan, a vertikális érdekeltség tartós kialakulása esetén, komparatív előnyök érvényesítését teszi lehetővé.

Legfontosabb fejlesztések

A beszállítói kapcsolatok erősítése. A korszerű tartósítási technológiák bevezetése. A speciális termékek gyártásának fejlesztése.

Kizárt beruházások:

- Olyan termékek feldolgozási kapacitásának növelésére irányuló beruházások, amelyek értékesítése az előző három év során országos szinten tartósan csökkent.
- Olyan, paradicsomsűrítménnyel, hámozott paradicsommal és egyéb paradicsom alapú termékekkel kapcsolatos beruházások, amelyek a globális kapacitást a megfelelő CMO-ban rögzített kvóta fölé emelnék.

6. Bor

A belföldi piac rendkívüli módon polarizálódott. A sokrétű fogyasztói igény kielégítésével a 30-33 l/fő/év körüli átlagfogyasztás stabilizálódni látszik. Az elmúlt évtizedben jelentősen megnőtt a termelői „önfogyasztás”, valamint a termelők közvetlen értékesítése.

Az exportértékesítés az 1992. évi mélypontról elmozdult, napjainkra csaknem megkétszereződött. A szőlőtermés 25-30%-a különféle feldolgozottsági szintű késztermékként kerül kivitelre. Ennek 40%-a az EU tagországaiban értékesül. A jövőben csak a jó, vagy kiváló minőségű fehér- és vörösborok, várhatóan a jelenleginél nagyobb arányban palackozva, lesznek eladhatóak. Növelni kell a termékek hozzáadott értékét (pl. gasztronómiai ajánlások).

A magyarországi borfogyasztás az elmúlt tíz évben lassú növekedést mutatott, s mutat ma is. A belföldi piacon egyre növekszik az import borok nyomása. Mindezek ellenére a magyar borászat számára a minőség további növelése az egyetlen út a piac megtartására, a korábbi piacok egy részének visszaszerzésére. Az EU borpiaci szabályozásának jó hatása lehet a hazai borszektorra.

Magyarországon az éves átlagos (egyszer fejtett) bortermelés 4 és 4,5 millió hektoliter, a belföldi fogyasztás 3,1-3,3 millió liter. A belföldi piacon közel egymillió hektoliter bor fogy el palackban, a többit folyó borként adják el, valamint önfogyasztásra kerül. Az átlagos fogyasztási szint ötödét teszi ki a termelői önfogyasztás.

Legfontosabb fejlesztések

A termelői összefogás és együttműködés elősegítése a minél nagyobb tételű, egységes, jó minőségű kínálat érdekében. A szakágazat szerkezeti átalakulásának elősegítése. A minőség és a piacra jutás feltételeinek javítása a hazai fogyasztók megtartása és a külföldi fogyasztók bizalmának újbóli elnyerése érdekében.

7. Olajnövények

Ki van zárva minden beruházás, kivéve a hagyományos, hidegsajtolási technológiát alkalmazó, különleges minőségi igények kielégítésére alkalmas, évi 5000 tonnát meg nem haladó kapacitású egységekben megvalósítandó beruházásokat, amelyek nem járnak együtt a kapacitás emelkedésével, kivéve, ha leépítenek azonos termelési mennyiséget ugyanannál vagy más meghatározott vállalkozásnál.

Az egyes szakágazatoknál felsorolt kizárások nem vonatkoznak olyan beruházásokra, amelyek kizárólag a higiénia, a termékek minőségének és biztonságának javítására, a feldolgozottsági fok növelésére, a környezetvédelemre, illetve a környezetvédelemmel összefüggő infrastrukturális létesítményekre, állategészségügyre és az állattartás körülményeire vonatkozó új normák adaptálására irányulnak és nem jár velük a termelési kapacitás növekedése.

VII.2. Pénzügyi ellenőrzés

Pénzügyi ellenőrzési feladatok

